Den eersten Boeck van Architecturen Sebastiani Serlij, tracteerende van Geometrie.

Overgeset uyt d'Italiaensche in Nederduytsche sprake, door Peter Coeke van Aelst, doen ter tijt Schilder der K. Majesteyt.

Men vintse te coop t'Amsterdam, by Cornelis Claesz. opt Water, int Schrijfboeck.

Anno 1606.

Den beminders der Architecturen
S.

DAt onse aucteur Sebastiaen Serlius om zijn leeringe van Architecturen behaech-
lick te maken/den vierden Boeck vander gemeenen reglen eerst uyt heeft latē gaen/
ende daer na den derden Boeck vander Antiquiteyt/vreesende dat/hadde hy aende
Geometrie ende Perspective eerst begost/(midts dat die selve (al zijnse cleyne)niet soo ghe-
noechlick en zijn om in te studeren als d'andere) datter luttel yemant lust soude toe ghehadt
hebben. Die selve oorsake beminde Leser/heeft my dus langhe ghehouden/eer ick dees twee
Boecken oock hebbe willen translateren ende uytgeven/Ja was wel van sinne de selve t'ee-
nemale te verlaten/en hadde die begeerte van sommigen gedaen/ daer ic meer om doen sou-
de/midts dat ick sie dat hem den meestendeel van onsen wercklieden/alleene metter hande-
linghen laten genoegen/ende luttel daer op achten/oft heur wercken met rechter Simme-
trien gemaeckt zijn/dat welcke nochtans seer confuys is voor die verstandige te sien/in sulc-
ken sonderlinghen wercken/de welcke aengaende der handelingen/ byna den Italiaenschen
souden mogen voorgeset worden. Waeromme dat mijn wenschen wel zijn soude/gemerckt
dat ick noch desen arbeyt ende cost aenveert hebbe te doen/tot vorderinge van onser natien/
dat hem niemant die voor werckman soude willen gehouden zijn/en wilde laten verdrieten/
desen arbayt in handen te nemen/ ende dien reglen achtervolgende/maecke dat hy ende zijn
werck moghen te vollen ghepresen worden.

Den eersten Boeck der Architecturen van Sebastiaen Serlius, tracterende van Geometrien.

Dat eerste Capittel.

HOe noottelijck dat die alder sekerste conste van Geometrien eenen yeghelijcken Constenaer ende Werckman is/moghen betuyghen alle die ghene die eenen tytlanck sonder de selve ghestudeert ende ghewrocht hebben: die selve van naderhant tot eenigher kennissen vander voorseyder const gecomen zijnde/en sullen niet alleenlijck hem seluen verlachen/maer inder Waerheydt moeten bekennen dat alle t'ghene dat welcke van hemlieden te voren gheordineert ende ghemaeckt is/niet besiens weert en Was. Midts dat dan die leeringhe van Architecturen veel edele consten bevanghende is / soo sal ten eersten van noode zijn dat die Architect / ten alderminsten (mach hijs niet meer hebben)so veel daer af Weet/dat hy die beginselen van Geometrien verstae/ op dat hy in dat ghetal vande steenbederbers niet en sy/ de welcke den naem van eenen Architect voeren / ende en souden nauWelijck weten te antwoorden / wat een punct/een linie/een pleyne/oft een corpus Ware/Ja noch veel min souden sy weten te segghen/Wat correspondentie oft harmonie Ware:maer volgende deur haer goetduncken andere blinde voorganghers/die sonder redene geWrocht hebben/soo maken zijt noch ergher: dat Welcke een oorsake is van vele onbelneden wercken/diemen in diversche plaetsen siet.

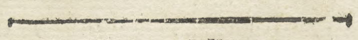
Waeromme dat die Geometrie den eersten graet is van allen goeden constē/ vande welcke dat ick den Architect soo veele te kennen geuen wille / dat hy met goeden redenen syn werck sal moghen verantwoorden:Aengaende den speculatien van Euclides/ende ander auctoren die van Geometrien geschreven hebben/ die sal ick voorby gaen/nemende alleenlijck sommighe bloemkens wt haren hof/ om daer mede deur den cortsten wech die my moghelijck zijn sal/te tracteren van diversche deursnydinghe van linien/met sommighen demonstratien/ ende meyne oock die selve soo opentlijck in schrifte ende in figuren te stellen/datse een yegelijck sal connen begrypē ende verstaen:aduerterende den leser dat hy aende tweede figuere niet en gae/voor dat hy d'eerste wel verstaē heeft/ende altijts so voorts gaende/sal hy tot sijnder meyninghe moghen comen.

Punct

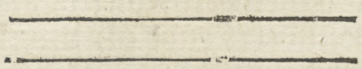
TEn eersten/so moetmen weten / dat punct een stipken ofte eenen steeck is/diemen niet ghedeelen en can / want hy en heeft lengde noch breede.

Linie.

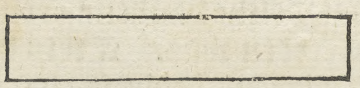
De linie is een rechte verbolgende ymaginatie inder lengde/ beginnende aen eenen punct/eñ sy eyndet ooc met eenen punct/ maer sy en heeft gheen breedde.

Paralellen.

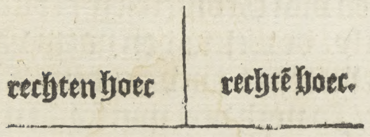
Als twee linien even wiit van malcanderen staen/soo worden die selve na d'latijn paralellen eñ oock equedistanten ghenoemt.

Superfitie.

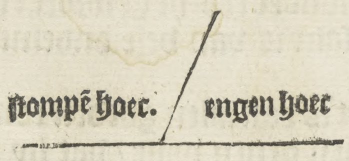

Als nu die twee equedistanten op elck eynde met een linie ghesloten waren/so soudet een superfitie heeten:ende desghelijcx alle spatien hoedanich dat die met eenige linien gesloten oft ombanghen zijn/die heten alle superfitien oft pleynen,

Perpendiculare linie

Soo wanneer dat op een dweerse rechte linie / een opstaende linie geset wort in zijn loot oft winckelhaeck/soo noemtmen die selve een perpendiculaer linie/oft oock Catheta: ende die hoecke op beyden syden/heetmen rechte hoecken ende winklen.

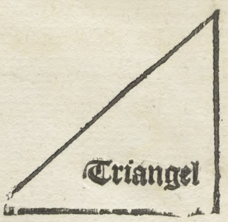
Wanneer dat op een dwersche rechte linie/een ander linie geset wort sonder loot/so veel dan als sy ter eender syden hellende is/so veel sal dien hoeck onder scherper/ende den anderen hoeck so veel stomper oft botter zijn dan eenen rechten hoeck:ende den engen hoeck wordt int Latijn Acutus/ ende den wydden hoeck Obtusus ghenaemt.

Eenen hoeck diemen Piramidal/ende ooc Acutus in Latijn noemt/die is/als twee even lange rechte linien/boven aen eenen punct versamen/ghelijck dees figuere betoont.

Als dan een sulcken figuere/met noch een even lange linie onder af ghesloten wort/soo noemtmen dat eenen trianghel / dats eenen dryhoec/ende heeft dry scherpe hoecken/dats dat sy enger dan den winckelhaeck zijn.

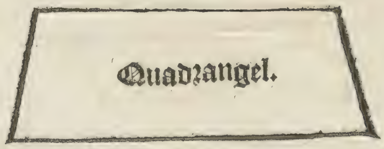

Den triangel die gemaeckt wort van twee even lange linien ende ghesloten met noch een langer linie dan d'ander twee zijn/ alsulcken sal twee ghelijcke syden hebben.

Maer den triangel die van dry ongheliicke linien ghemaeckt wordt/die sal oock dry ongheliicke hoecken hebben.

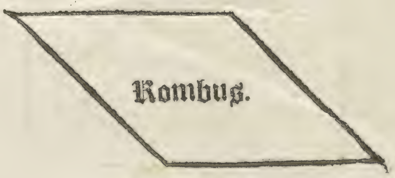

Als twee langhe ende twee korte linien winckelhaecx aen een ghevoecht zijn/soo heetet eenen quadrangel met ghelijcke syden oft hoecken:maer als alle viere linien van ongheliicke linghden zijn/so ist eenen quadrangel van ongelijcke zijden gelijck desen.

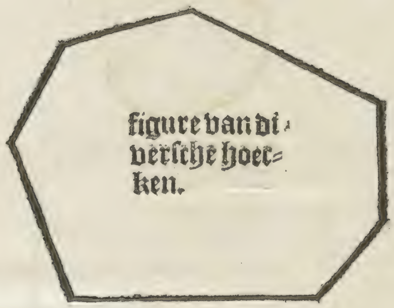

Beminde Leser,hoe wel dat alle vierhoeckighe figueren moghen quadranghelen ghenoemt worden , nochtans , midts dat het recht viercant quadratus heedt,soo sal lick,tot veranderinghe van dien,alle figueren die een tafel ghelijcken(dats langher dan breet)quadranglen noemen.

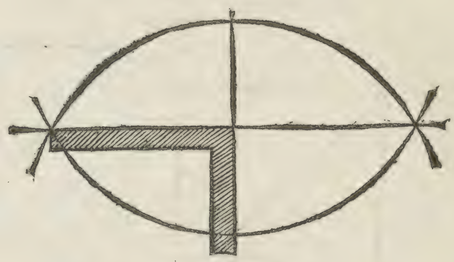
VOechtmen vier even langhe linien winckelhaecx aen een/soo heetet quadraet/ende is een viercant:maer alsmen die twee hoecken scherp maeckt/ mits dat dan d'ander twee hoecken soo veel botter oft stomper zijn moeten/soo wordet een rombus ghenaemt.

HOe wel datmen alle dese voorgetoondt figuren lichtelijck in een gerecht viercant verkeeren mach/soo mogen nochtans den Architect noch ander figueren met diverschen hoecken voorcomen/van welcker gelijcken dat ick ten lesten die maniere oock toonen sal / om alsulcken in een oprecht viercant te bringhen.

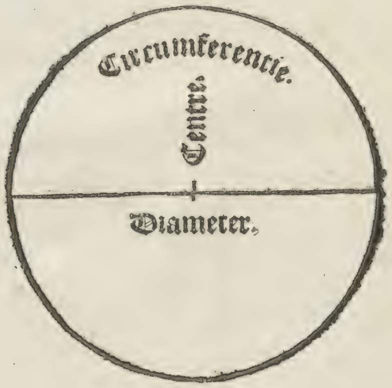

Superficie van crõme linien

ALsmen met eenen passer eenen boge treckt / ē van op dien boghe weder eenen anderen daer tegen trect/dat sal een superficie van crommen linien heeten met twee gelijcke hoecken/ende trectmen dan vanden eenen hoeck totten anderen een rechte linie/ē desgelijcx vanden eenen punct oft centre daer den passer gestaen heeft/totten anderen punct oock een rechte linie/soo vintmen daer deur den rechten winckelhaeck.

MAer treckimen met eenen passer een gheheele ronde linie/dat sal eenen volmaeckten cirkel ē ronde superficie zijn: ē den punct inden middelt/heetmen den centre:de buytenste linie/heetmen circumferentie: Ende treckimen een rechte linie deur den centre/die wort diameter genaemt/om dat hy den circkel in twee even groote deelen schept.

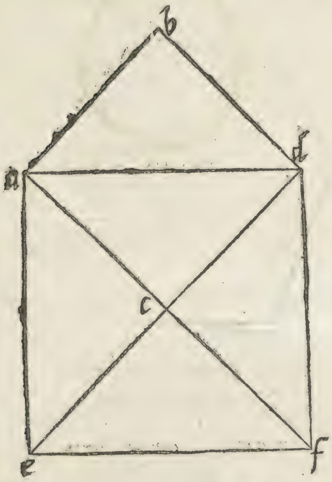
Halven circkel.

ALs de halue circumferentie met den diameter deur den centre afgesneden is/so heetment eenen halven cirkel: ende rechtmen een lootlinie op den centre/ zoo maect die selue linie twee rechte quartieren van eenen circkel/eñ deelt oock den Diameter in twee halue Diameters.

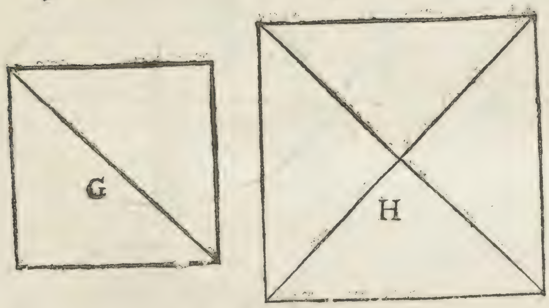

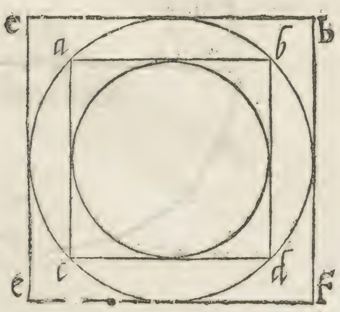
Wanneer datmen vier even langhe linien winckelhaecx aen een voecht/die selue maken een perfect viercant datmen quadratus noemt: eñ trectmen dan van den eenen hoeck tot den anderen een rechte linie/ die heetmen Diagonus/ om datse tviercant overhoop in twee gelijcke deelen schepdt.

NV die Architect sommighe vanden noottelijcsten superficien ghesien heeft/ zo moet hy noch voorder varen ende leeren die selue vergrootẽ ende minderen/ ende oock in ander formen verkeeren/ maer nochtans datse even veel velts inhoudende zyn.

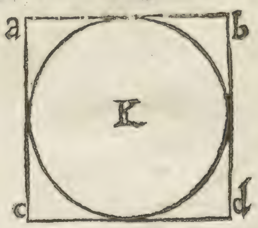
ENde ten eersten/ist datmẽ wt de lengde van den Diagonus voorsept (midts het toevoegen van noch drie euen lange linien) een ander viercant maect/dat selue viercãt sal noch eens zo groot zyn als d'eerste/ eñ is te verstaen/ dat het viercant A.B.C.D. deur den Diagonus in twe triangels geschepdẽ wordt/eñ dat grooter viercant A.D.F.E. houdt vier alsulcken triangels/mits dat die twee voorgetoonde viercanten becommert in een hangen/zo zynse hier (tot meerder verclaringe) noch eens elc verschepdẽ gestelt: eñ dat quadrat G. gelijc gesept is/ hout twee triangels/eñ dat quadrat H. vier alsulkẽ triangels/alfo dat de proeve daer af claer ghenoech is.

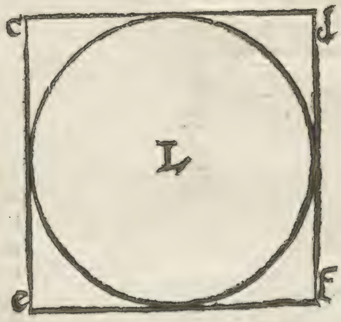

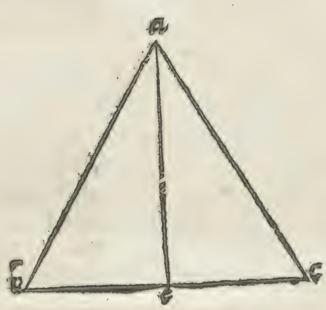
MAectmen binnen een viercant eenen circkel die de vier syden genaken/eñ trectmen buyten dat viercant noch eenen circkel/ die de vier hoecken A.B.C.D. genaken/ zo sal den buytensten circkel noch zo groot zyn dan den binnensten/ want maectmen buyten om den grootsten circkel noch een viercant C.D.E.F. zoo sullen die twee viercanten den anderen voorgetoondẽ viercanten ghelijcformich zyn/die noodeloose proeve staet hier by geteeckent K.L. tot meerder verclaringe.

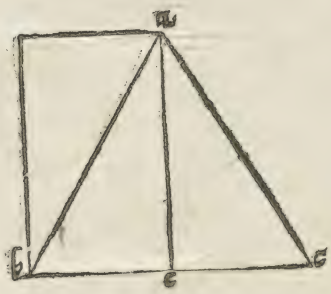
Item hier wt wordt die projecture/ dat den wtspronck/ der Basen/ vande Thuscaensche colomme genomen/ desgelijcx oock de breedde vanden fondamenten onder haren muer van Vitruvio beschreven.

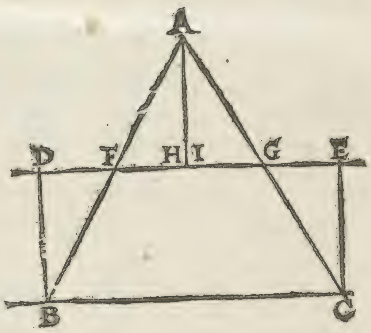

Die Architect moet noch voort varen/ende weten hoe datmen eenen triangel in eenen quadrangel veranderē/ eñ oock ten lesten in een recht quadraet brengen mach/ waertoe dat ick diversche wegen setten wil/ende ten eersten. Neemt eenen triangel van ghelijcken hoecken/als a.b.c/eñ deelt die base(dat is den naem van alle benedenste linie) b.c.in twee gelijcke deelen/ eñ set daer e.dan treckt vanden punct a. tot e. een linie/ die selve sal den trianghel in twee gelijcke deelen scheyden. Neemptmen dan dat deel a.e.c. eñ settet tegen d'ander deel a.e.b/ so heeftmen eenen quadranghel a.d.b.e. van eenen trianghel gemaect.

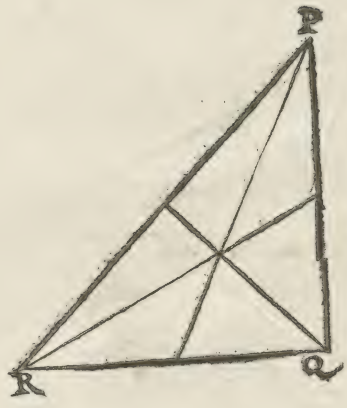

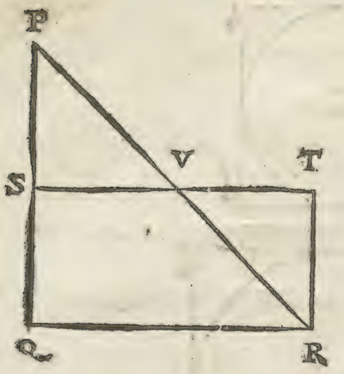

Noch machmen desen trianghel in een ander maniere verwādelē/ delende de liniē A.B. eñ A.C. elc in twe gelijcke delen/ als F. eñ G. Dan trectmen daer deur een linie D.E.so lanck als die base B.C/daerna sluyt die twe equidistantē recht winclich/ so sal dien quadrangel B.C.D.E.so veel inhouden als den triangel A.B.C. Ende die proeve daeraf is/dat die twee trianghels B.D.F/ende G.E.C.effen so veel in houden als die twee ander triangels A.F.H.eñ A.I.G.

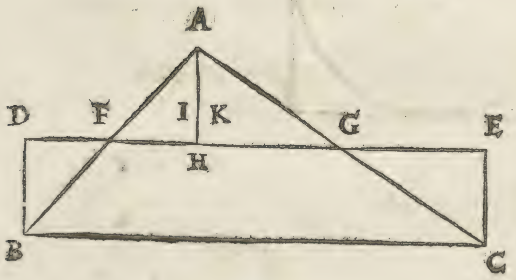

Eenen trianghel met eenen rechten hoec machmen driemael in twe gelijke stucken snyden/ delende elcke syde in 2 portien/ gelijckmen inde figure P.Q.R.bevindē can/ deur die dry linien die op elke syde twee evēgroote triangels maken.

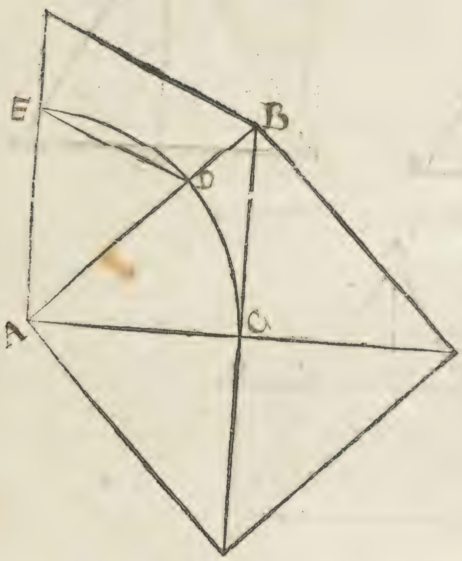

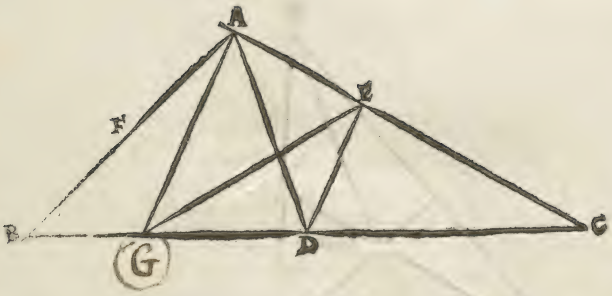
Den selven trianghel P. Q. R. machmen aldus in eenen quadrangel veranderen. Deelt die syde P. Q. en die syde P. R. elck in twee gelijcke deelen/ daernae trect een linie S. T soo lanck als Q. R. ende daer na T. R. recht winckelich gesloten zijnde/ soo hout dien quadrangle soo veel spacien als den voorseyden triangle/ ter causen dat den afghesnedenen triangel P. S. V. van gelijcker grootten is/ metten toegesetten triangel V. T. R.

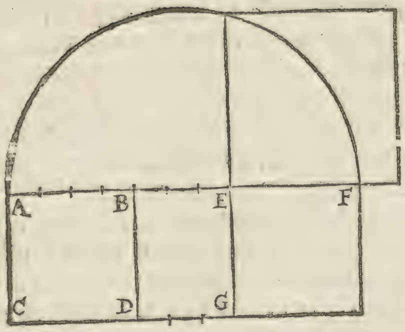
AL is oock eenen triangel van ongelijcken syden/ so mach men dien nochtans in eenen quadrangele veranderen/ in manieren gelijck voren byden rechtē triangel geleert is. Wāt al en zijn die twee afghesneden triangels / ende die twee bygevoechde/ niet even groot: zo zijn doch die trianghels A. F. I, ē B. D F. even groot. Ende ten anderen den triangel A. G. K. ende G. C. E. zijn oock elckanderen gelijck/ also dat die afghesneden/ ende die toegevoechde triangels even groot zijn. By dese voorghetoonde veranderingen machmen ghemackelijck meten/ hoe vele voeten/ ellen/ oft roeyen viercants/ dat een driecantighe superfitie inhoudende is.

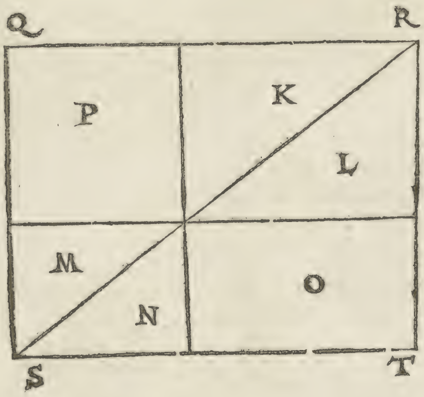
MAer oft het gebiele dat een triangulare (dats driecantige) superficie oft pleyne/ moeste overdweers in twee gelijcke deelen ghescheyden worden/ so soumen moetē upe eene vanden syden diemen deursnyden wilt/ een recht viercant maken/ ghelijck vande syde A, B/ ende trecken daer inne twee Diagonen van hoecke tot hoecke / die sullen u inden middele vanden viercante den centre C, toonen. Als dan set den passer met den eenen voet op den hoeck A/ ende grijpt metten anderē voet den centre C, ende drapt oft circkelt deur dat driecant dat gy deelē wilt/ so vindy de twee punctē daer ghy u scheydende linie deurtrecken sult. Die hier af proeve begeert/ neme elc stuc/ ende verandere dat in eenen quadranghel/ ende daer na in een quadraet (gelijck hier na ghetoont sal worden) ende hy salt oprecht vinden.

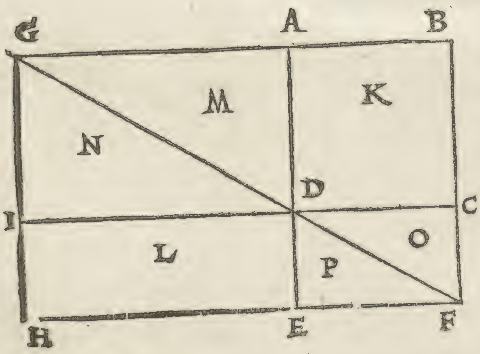
ANderen last mocht den Architect voorcomen/ midts dat hy sonderlinghe moet weten een erve te scheyden/ in manieren datter niemant by vercort en worde. Nu ofter dan een driecantige erve ware van ongelijcken syden/ hebbende op eene vanden syden eenen bornput/ maer niet indē middelt / ende men moeste dien triangel oft driecantige erve in twee gelijcke deelen scheyden/ in sulcker manierē/ dat elc op zijn erve mochte dien put gebruycken: soo salmen aldus doen: Ick neme eenen triangel A/ B/ C/ ende den put is getekent met G. Nu deylt de linie B. C. met een doncker linie in twee gelijcke deelen als D. Ende treckende dan een linie van D tot A / so is den tri angel in twee gelijcke deelen gescheyden/ maer beyde en moghen sy noch aenden put niet comen: Nu treckt dan noch een doncker linie vanden bornput G tot A. Ende upten punct D. suldy eē equedistantie tegen G. A setten/ getekent met E. Ende treckēde dan vanden put G. die swarte linie tot den punct E. die selue sal u dat stuck erven in twee even veele inhoudende deelen scheyden/ ende elck sal de borreput t'eynden van zynder erven hebben/ want dat deel A. B. G. E, inhout effen so veel voeten oft roeden als dat deel geteeckent G. E. C.

Jck hebbe hier voren getoont hoe datmen eẽ viercante superficie noch eens so groot maken soude/ nu mochtet ghevallen datment maer anderhalf mael/oft oock meer ofte min soude willen vergrooten/ soo is dan den Architect dit oock van noode daer by te weten: Om dit te toonen/ so neem ick voor my eẽ recht viercant A.B.C.D. ende dat wil ic noch drie quaert groter hebben/die selve drie quaert set ick dan daer besydẽ aen/also dat sy met den quadrate tsamen eenẽ quadrangel A.E.C.G. maecken: om dan dien quadrangle in een recht quadraet te brengẽ/so verlengt die linie A.E. noch van eenen quadrate/ofte vande syde des quadranghels E.G. ende set daer F. nu maeckt op de linie A.F. eenẽ halven circkel/ende treckt die linie van G.E. opwaerts tot teghen den halven circkel/ die selve opstaende linie sal u teghen den circkel die een syde vanden begeerden quadrate toonen: dat welcke quadraet dan geformeert zijnde/sal even so veel inhouden als den ghemaeckten quadrangel/ende aldus machmen alle quadrangulare (dat is/langwerpighe viercanten) in een even veel houdende quadraet veranderen.

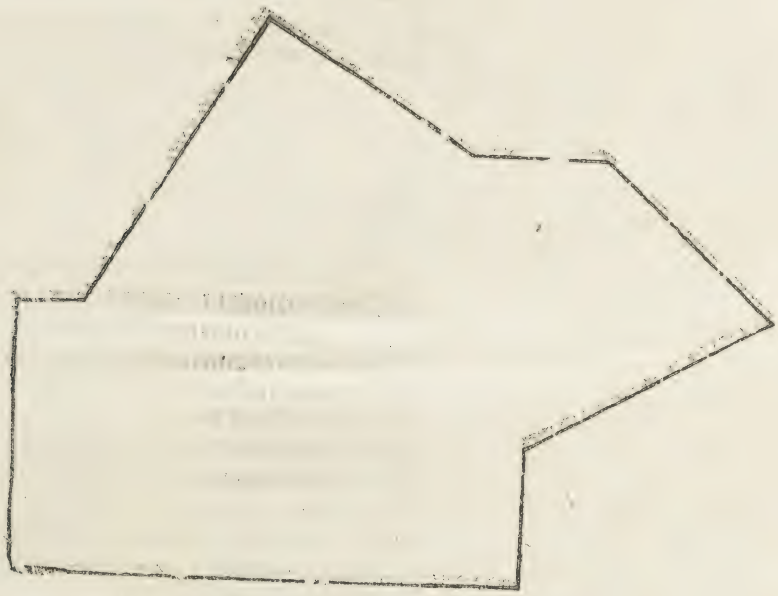

Om nu de proeve te toonen vant ghene dat vooren geleert is/so moetmen den quadrangel met zynẽ quadrate te samen int viercante besluyten / gelijc Q.R.S.T. ende trect vanden hoeck R. tot den hoeck S. eenen Diagonus/so ist dan seker dat dien Diagonus twe gelijcke deelen maect: Nu seyt Euclides dat/alsmen vã gelijcke deelen eenige gelijcke deelen wechneemt oft afsnijt/so blyven die restende deelen oock gelijck: trectmen dan den trianghel K. ende L. daer af/ende den trianghel M.N. die welcke elckanderen gelijc zijn / so is die rechte viercante superfitie P oock van gelijcken inhouden/met der langer superfitien O.

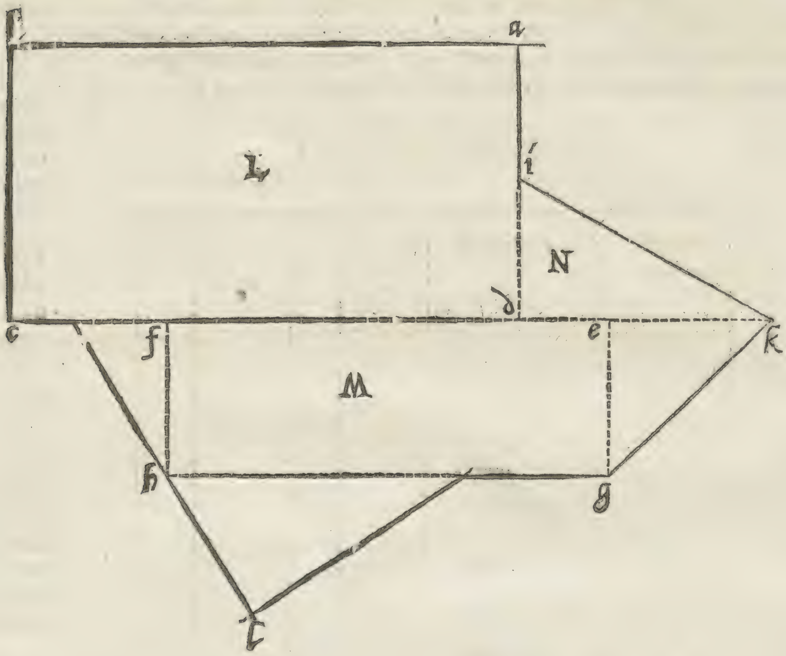

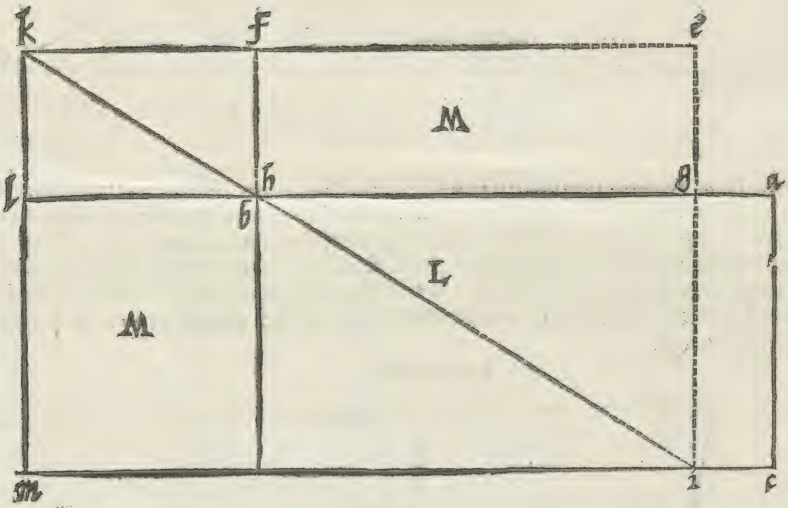
WEderomme moechdy een quadraet lichtelijck in eenen quadrangel veranderen/soo lanck oft smal als ghy dien behoeven sult/doẽde aldus: Neemt u quadraet A.B,C,D. ende verlenget u linie A.B ende de linie B.C. dat gedaen zijnde/so set die lenghde vanden quadrangel die ghy begeert op de linie A.G. ende trect dan upten punct G. voorby den hoec des quadraets D. tot teg n de linie C.F. daer vindy die cortste linie vanden quadrangel. Also moechdy ter contrarien/deur die smalle syde vanden quadrangel die langste oock vinden/ ghelijckmen deur die voorgetoonde figure oock proberen mach/want alsmen die triangulen M.N. ende O.P. die elcanderen ghelijck zijn wechneemt/so blyven die twee deelen K.L. oock elckanderen gelijck.

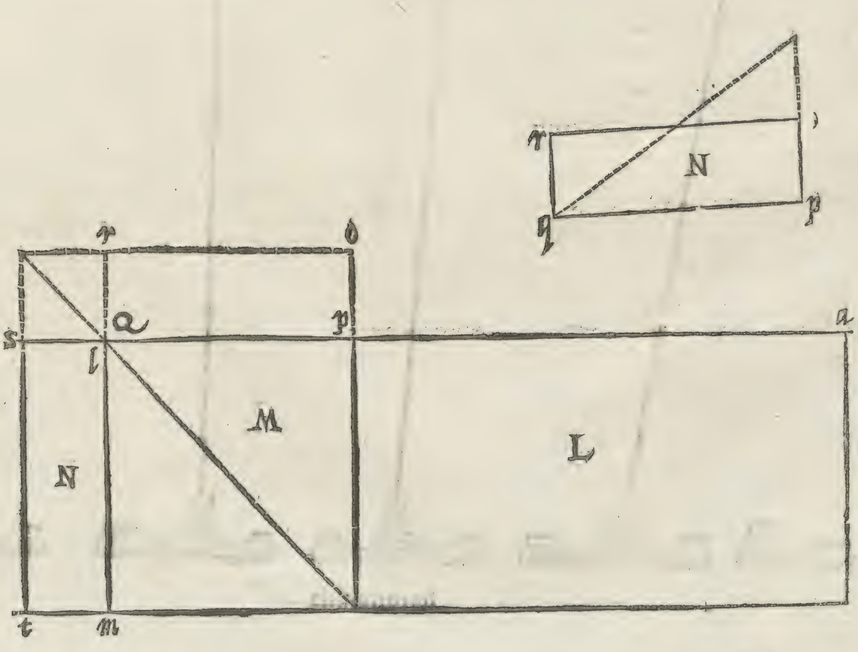
DEn Architect mochte by gevalle een forme van diversche onghelijcke syden voor de hande comen/ ende dat hyse soude moeten in een quadrangulare/ oft oock in een quadrate forme veranderen/ om dat rechte inhouden te weten/ ende bysonder alst meer dan een persoon toebehoorde/ het ware lant ofte ander dinghen: want al en conste die Architect oft Landtmeter geen Arithmetica/ oft ciferen/ zo en sal hem dees regel niet faelgeren/ oft oock niemanden anders/ die soude willē het bedroch van een cleermaker ondersoecken. Dus seg'ick dan/ hoedanige forme dat het wesen mach/ ick neme dese hier beneden/ so soect daer dat grootste quadraet ofte quadrangel wt te meten dat u moghelijck is/ daerna so soect daer noch een quadraet oft quadrangel oock so groot als ghy muecht wt de reste te maken/ ende muechdy daerna noch meer quadraten ofte quadrangulē daer wt trecken (ick meene alle met rechte hoeckē) die suldy ooc nemen/ maer condy gheen meer vinden/ so maect triangulen oock so groot als ghy muecht/ van welcke trianglen dat voren oock geleert is/ hoe mense in quadranglen veranderen mach/ ende laet dan dees stucken elc bysonder met caracteren geteeckent worden/ gelijc men inde navolgende figure sien mach.

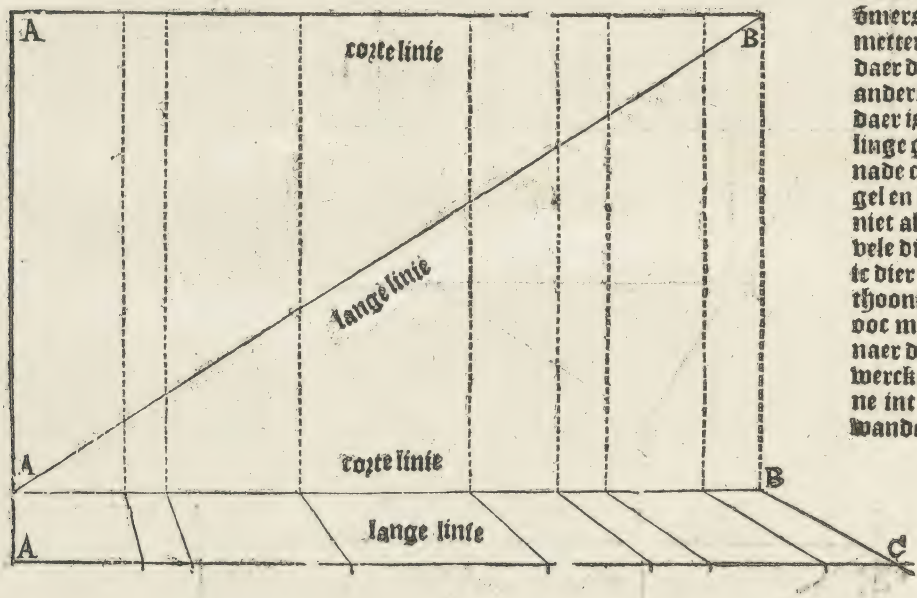
LAet by exemplen u veelhoeckige figure/ ten eersten met den grooten quadranghel a.b.c.d. wt geteeckent zyn ende daer na met noch eenen minderen quadranghel/ als e f.g.h/ de reste zyn alle triangulen. Nu set den grootsten quadrangel L. op een plaetse bysonder: eñ daer na den anderen geteeckent met M. dien set daer boven oppe/ in manieren dat die twee hoecken eñ syden gelijc staen: dat gedaen zynde/ verlengt dan die linie e.f. eñ oock die linie e.g/ eñ daerse onder den grooten quadrangel L. raect/ daer set een i/ van aen dees i. dan een diagonale linie getoogen zynde/ deur de hoecken b.h/ die selve sal u aenden punct k. deur dat sluytē vā b.l.m.d. eenen anderen quadrangel wysen/ van gelijcken inhouden dat den quadrāgel M. is/ also dat den gehelen quadrangel a.c.l.m. die twee voorseyde quadrangels inhout. Aengaende den triangulē/ alsmē die selve nade voorgegevē leeringē in quadrangulē verandert heeft/ gelijc mē bydē triangel N. siet/ so machmē die quadrangelen ooc indē grootē voegen / gelijc (tot minder becommeringe) dē vergrootten quadrangel a.l.m.c. noch eens bysonder gestelt wordt/ met den cleynen quadrangel o.p.q.r. daerop geset/ ende wort deur de diagonal linie achter den groten gevoecht/ te weten l.m.t.s. beyde geteeckent met N. Also dat den quadrangel a.c./s.t. drie quadrangels inhoudt/ te weten/ L.M.N. ende soo veele alsser daer meer is/ menchdy by deser manieren al in eenen quadranghel brenghen/ het en ware datter eenige cromme linien inne quamē/ die sal nochtans die ingenieuse Architect bycans mogen quadreren: desen quadrangel machmen indien datmens behoeft oock in een perfect vierkant setten/ gelijck voren geleert is.

a
L
i
N
d
c
f
e
k
M
h
g
l

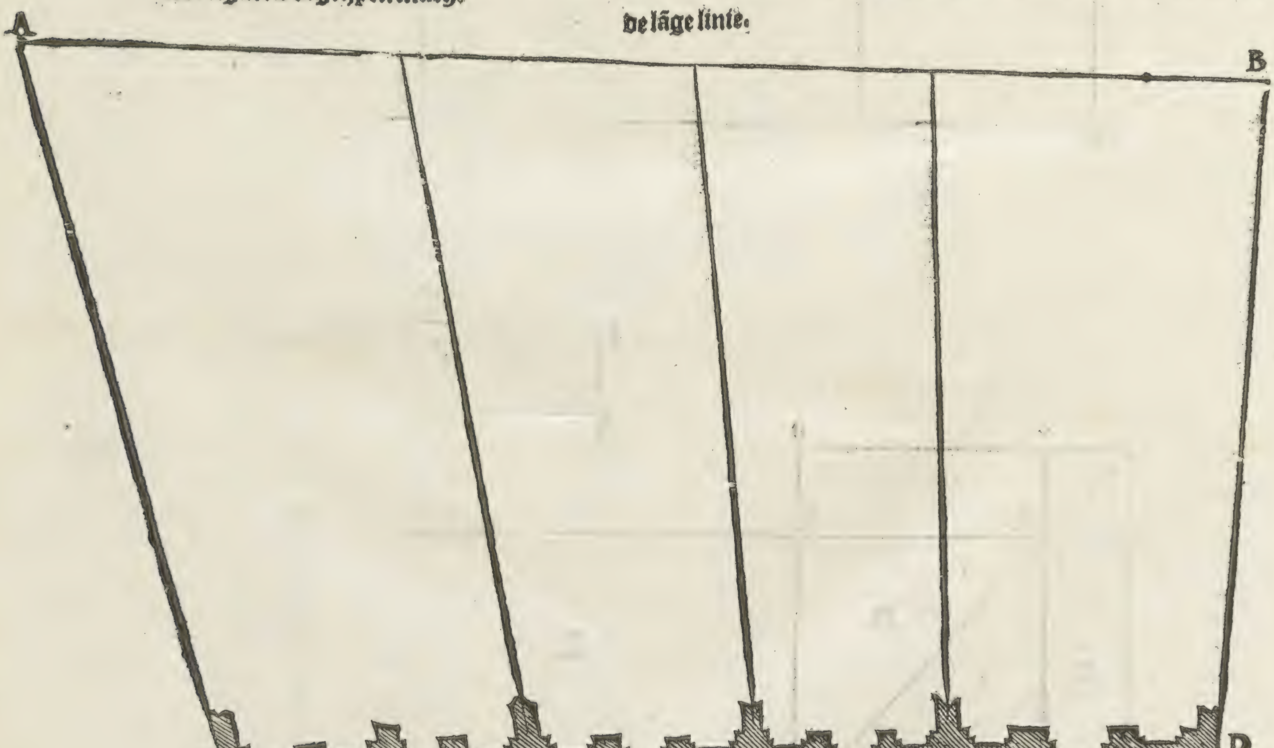

k
f
e
M
l
h
b
g
a
L
M
m
i
c

r
N
q
p
r
o
s
a
l
p
a
M
N
L
t
m

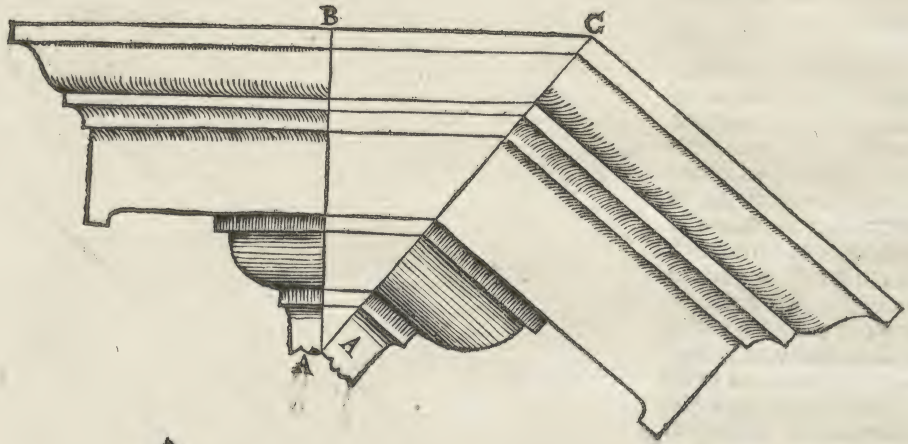
Als men een linje oft ander dinck heeft van onghelijcken deelen/ende daer is noch een ander langher linie oft ander dinck/dat welckmen oock in onghelijcke deelen begeert te setten/ nae advenant vander corter linien: so sy dan de cortste linie A.B. ende de lanckste A C nu is van noode dat ghy vanden bovensten hoeck A eenen winckelhaeck maect/gelijck A.B. ende A.A. daer nae neemt uwe langer linie/ende setse metten eynde C. aende B/ende voeghet d'ander eynde teghen die hanghende linie A A: nu laet upt elcken punct vander bovenster linien A B ẽ hangẽde loot rechte linie vallen op de linie A. C. alsoo datse ẽmers equistant zijn metter linien A.A. ẽñ daer die selve liniẽ elc anderen deursnyden/ daer is die rechte deelinge geproportineert nade cleyne. Dees regel en sal dẽ Architect niet allene dienen tot vele dingen / ghelijck ic dier sommighe bethoonen sal/ maer sal ooc menigen Constenaer dienen/ om hare wercken van het cleyne int groote te verwandelen.

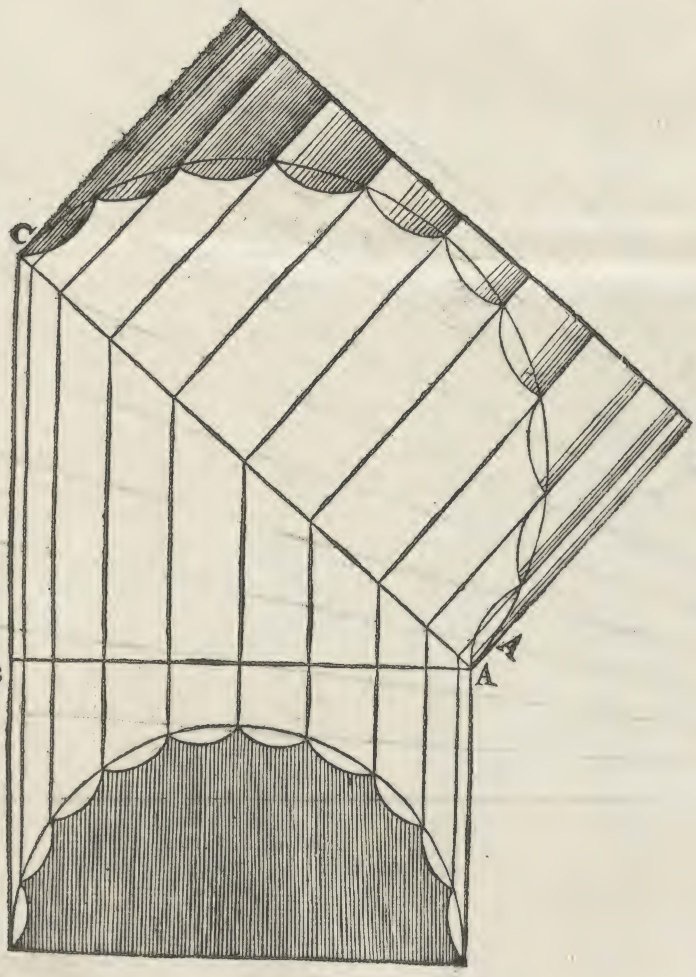

Tot een exempel van des voorsept is/zo neem ick eenige huysingen/ oft erven/ van diverscher wijdden/die welcke voren smalder dan achter zyn souden/ dewelcke huysingen mochten deur brant oft oorloge zo geruyneert zyn/datmen voren tusschen C.D. maer eenige litteecken van scheydingen en sage/ ẽñ datmen achter t'eynden den hof/tusschen A.B. niet met allen en sage. Nu als d'ongeluck gepasseert ware/ende dat yegelijck zyn erve weder begheerde/zo sal den Architect als erfscheyder van noode zyn/naede voorghetoonde regel/de lancxste linie nade cortste te deelen/ om eenen yegelijcken dat zynẽ te geven/ gelijcmen dat by deser navolgender figuren begrijpen mach.

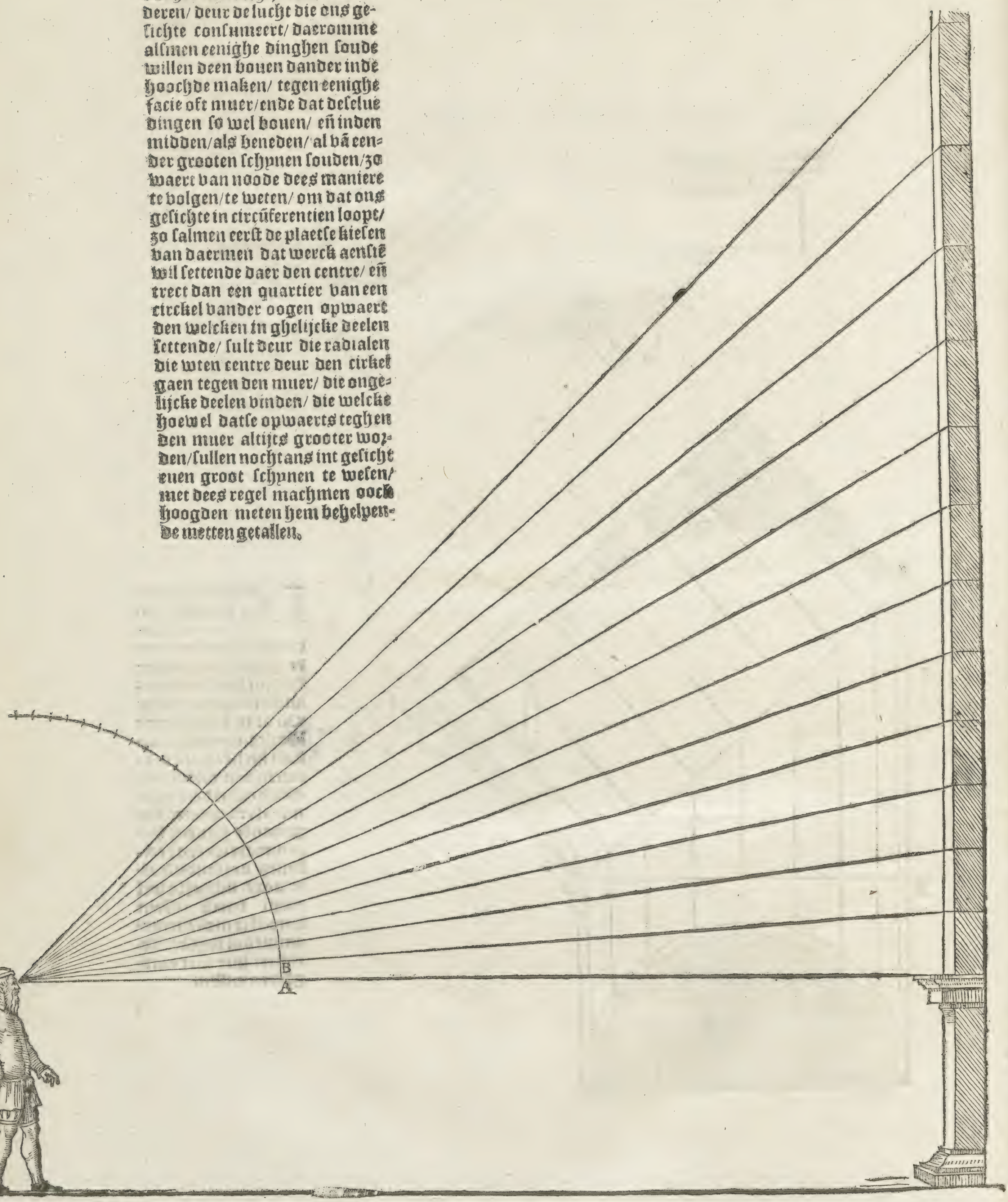
DIe Architect mochte een welgepꝛopoꝛtioneerde coꝛnice hebben / ende soude die selve willen vergrooten/ behoudende die selve pꝛopoꝛtie/ soo sal hy dat deur die vooꝛgeleerde maniere/ connen te wege bꝛingen: gelijck in dese navolgende figuere getoont woꝛt / deur de coꝛte linie A. B. ende die verlingde lenie A. C.

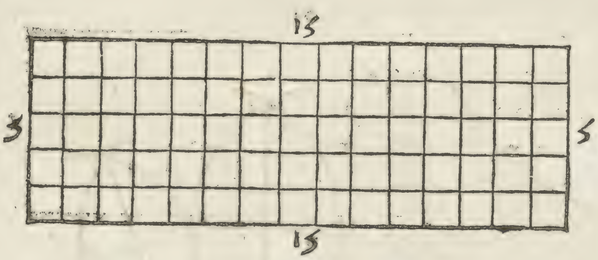

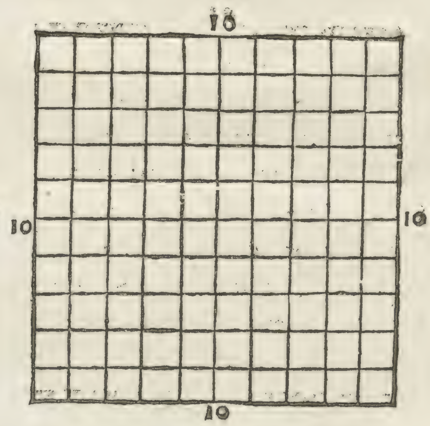
DEsgelijcx mochte die Architect behoeven een ghecanelleerde colomne te vergrooten / dat welcke hy deur de twee vooꝛs linien ooc doen mach: Eñ al is die colomne Doꝛica/ nochtans verstaet het hem op alle manieren van colomnen: Oock en sal dees regle niet alleen tot dees dꝛy getoonde figuren dienen/ maer tot soo veelderley/ dat soudicse alle toonen/ behoefde wel eenen boeck alleen daer af te maken/ waeromme dat wijt den Architect hier met overgheven willen.

Hoe eenich materiael dinck voorder van onsen ghesichte gaet/hoe dat het meer schijnt te vermindeeren/ deur de lucht die ons gesichte consumeert/ daeromme alsmen eenighe dinghen soude willen deen bouen dander inde hoochde maken/ tegen eenighe facie oft muer/ende dat deselue dingen so wel bouen/ eñ inden midden/als beneden/ al vã eender grooten schynen souden/zo waert van noode dees maniere te volgen/te weten/ om dat ons gesichte in circũferentien loopt/ zo salmen eerst de plaetse kiesen van daermen dat werck aensiẽ wil settende daer den centre/ eñ trect dan een quartier van een circkel vander oogen opwaert den welcken in ghelijcke deelen settende/ sult deur die radialen die wten centre deur den cirkel gaen tegen den muer/ die ongelijcke deelen vinden/ die welcke hoewel datse opwaerts teghen den muer altijts grooter worden/sullen nochtans int gesicht euen groot schynen te wesen/ met dees regel machmen ooch hoogden meten hem behelpende metten getallen.

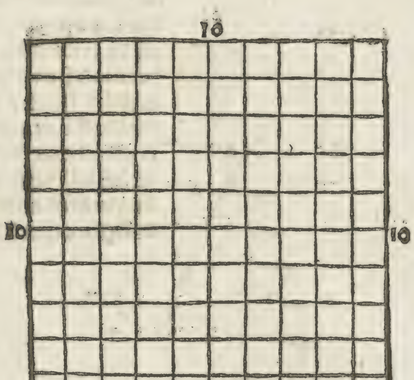

VEle zynder die meynen dat een voorghegeven linie/in wat manieren datmense sluytende is/even veel velts begrijpt/dat is/te weten/oftmen een coorde hadde van veertich voeten/ eñ datmen die selve ront/ eywijs/ driecant/ viercant/ vijfcant/etc.leyde ende diverschelijck wtrecte/so en souden die superfitien niet van even gelijcken inhouden zyn/dat welcmen aen dees viercante figuren mercken mach/want d'eerste linie houdt op elcke syde thien/dat maect veertich ende dat velt hout tienmael tien/maect hondert:dander linie houdt op die twe lancrste syden vijftien/ende op de twee cortste syden vijf/ makende oock veertich/ maer vijfmael vijftien en maken maer vijfentseventich.

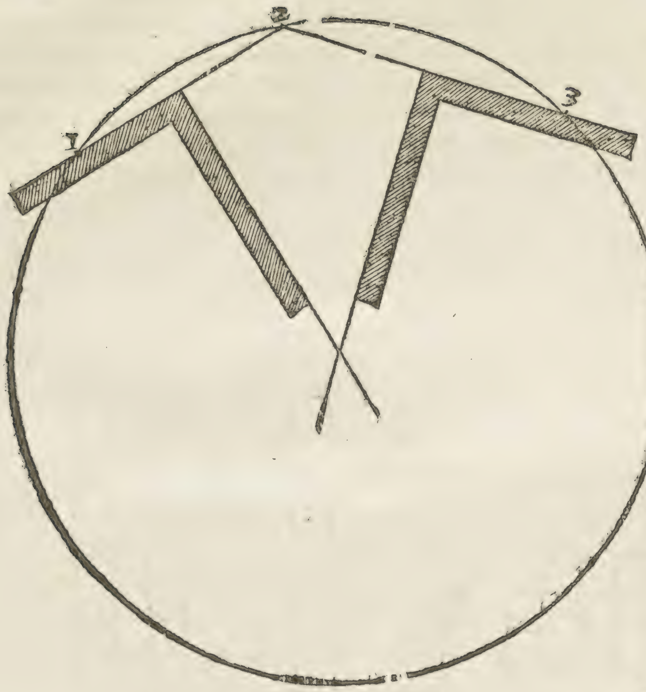

JNdien datmen dat quadraet noch meer wtrecte/ alsoo datmen den twee lancrste syden elck achtien gave/so moesten die cortste syden elc twee hebben om veertich te zyn op de linie/maer dat velt en soude maer sessendertich inhouden. Ende hier sietmen wat een perfecte forme/tegẽ eẽ onperfecte vermach:ende dees regel sal den Architect dienen/om niet haest bedrogen te worden/van deene forme tegen die andere te gelijcken.

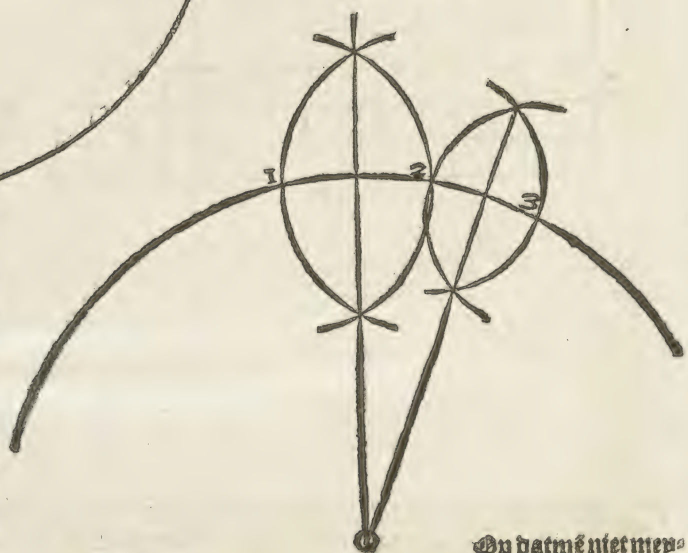

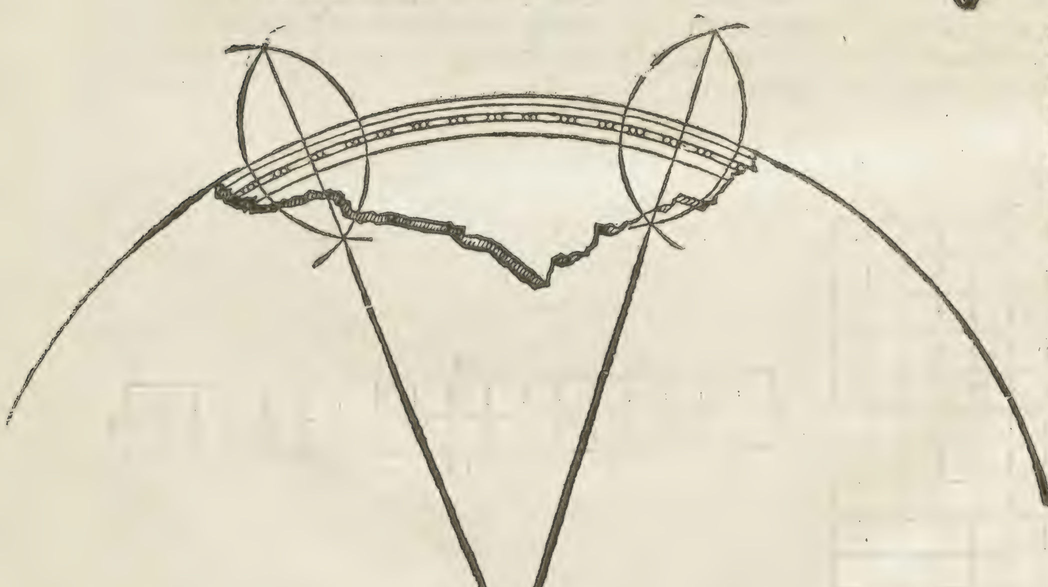
IEmant sal dzie puncten steecken (behoudelijc datse niet op een rechte linie en staen) eñ begerende datmen (cē circumferentie makende) den passer deur alle dzie die puncten leyde. Om dit te doen/ so salmen vanden punct 1. tot den punct 2 een linie trecken/ ende vanden punct 2. tot 3. noch eene/ die twee linien dan salmen elc in tween deelen/ eñ den winckelhaeck ter helft settende/ gelijcmen inde figure siet/ De selue sullen u deur dat ouereencruyceen dē centre wysen/ om den passer metten eenen voet te setten/ eñ met den anderen deur alle dzie die puncten te circkelen.

In ander maniere machmē den centre vanden dzie puncten vinden makende metten passer vanden eenen punct tot den anderen/ een tweehoeckigē superfitie/ deur welcke hoecken/ twee rechte linien getrocken/ lanc genoech nederwaerts/ die sullen u daerse ouer eencruycen den centre vanden dzie puncten toonen.

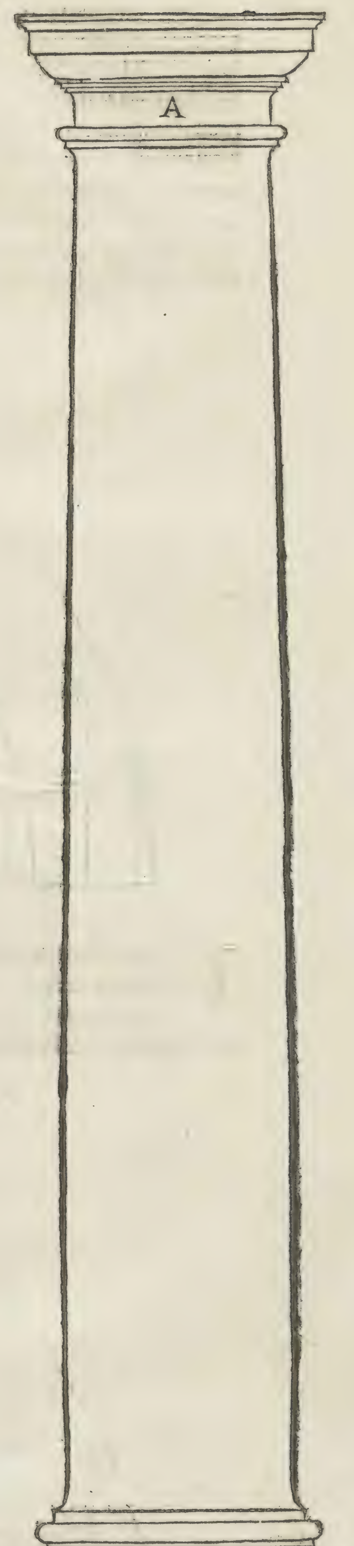
Op datmē niet meynen en soude dat dit maer ydelheyt en ware/ eñ nerghens toe en diende/ so mach nochtans den Arihitect eenich stuc van een ronc in handen comen/ om dat int werck te voegē eñ de reste daer aen te volmaecken/ van dat welcke stuck/ dat hy met deser regulen den centre/ de circumferencie/ eñ dē diameter vinden mach/ also men in de figure merkē mach.

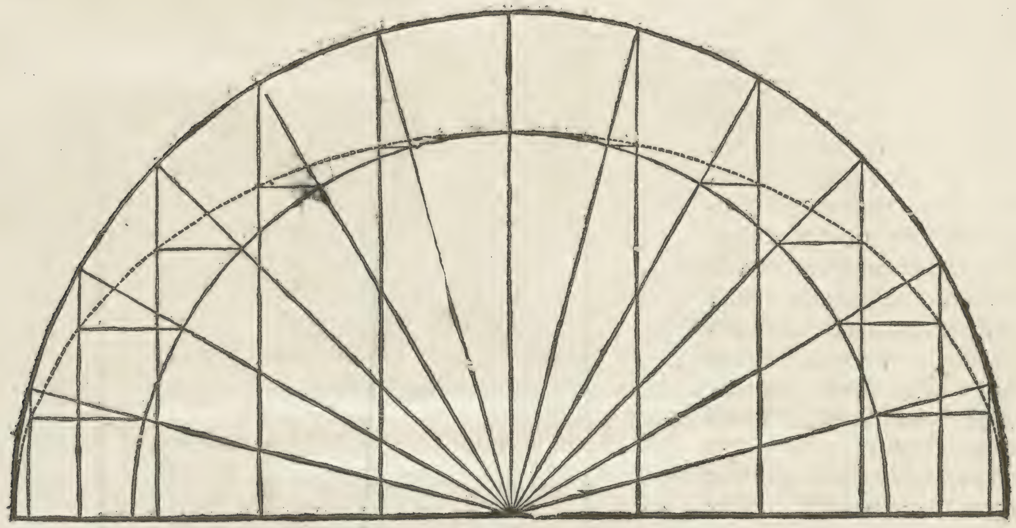
Men vindt inde Antiquiteyt/ende daer toe inde Moderne/ veele Colommen/ dewelke onder int verſamẽ mettẽ baſemẽt gequetſt zyn eñ ghebroken/ dat welcke compt deur dat haer baſen niet wel op den winckelhaeck gemaect/ ofte datſe niet wel loot recht geſet en zyn/alſo datſe op deen ſyde meer gewichts dan op de ander ſyde heeft/ waer deur dat die canten berſten moeten/dat welke die architect/mits kenniſſe van liniẽ eñ behulp van Geometrien hebbende voorcomen mach by deſer manieren/te weten datmen de colomme onder rontachtich make/ ende de baſe cauere eñ wthole/alſoo dat die colomme almenſe op haer loodt ſet/ terſtont haer ſeluen ſchicken ſal ſonder quetſen.

Om deſe rondicheyt te vinden/ ſalmen den eenen punt vãdẽ paſſer opt hoogſte vander colommen ſetten te weten/ onder die A/ ende den anderen voet van den paſſer op den punct B. dien ſeluen dan omdraeyende tot C. dat ſal die rondicheydt zyn/ mackende oock die caueringe vander baſen op de ſelue mate: deſghelijcx mach men metten capitel ooc doẽ/ ghelijckmen inde colomme daer by ſiet.

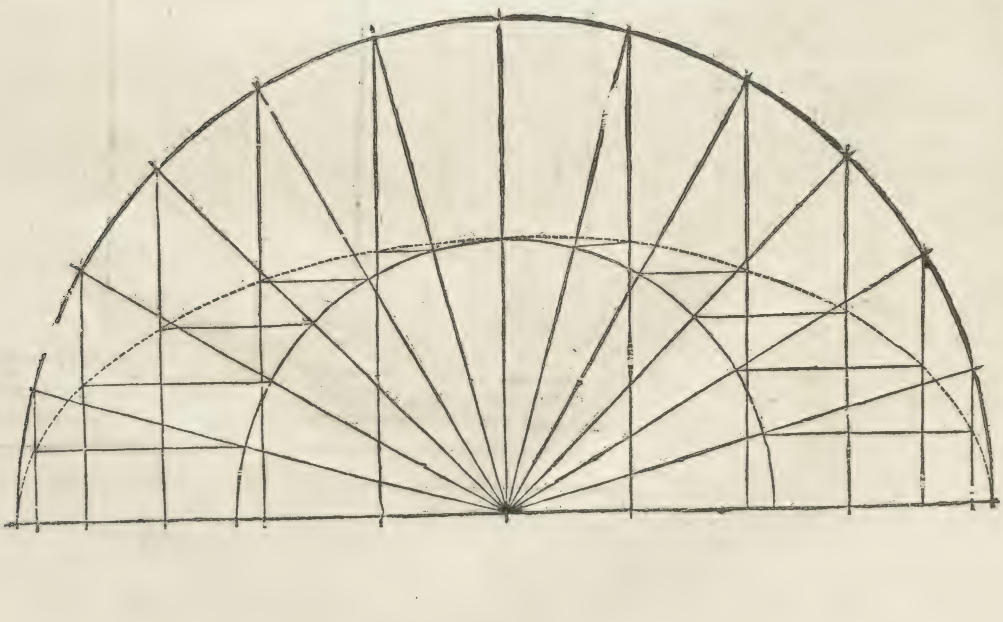

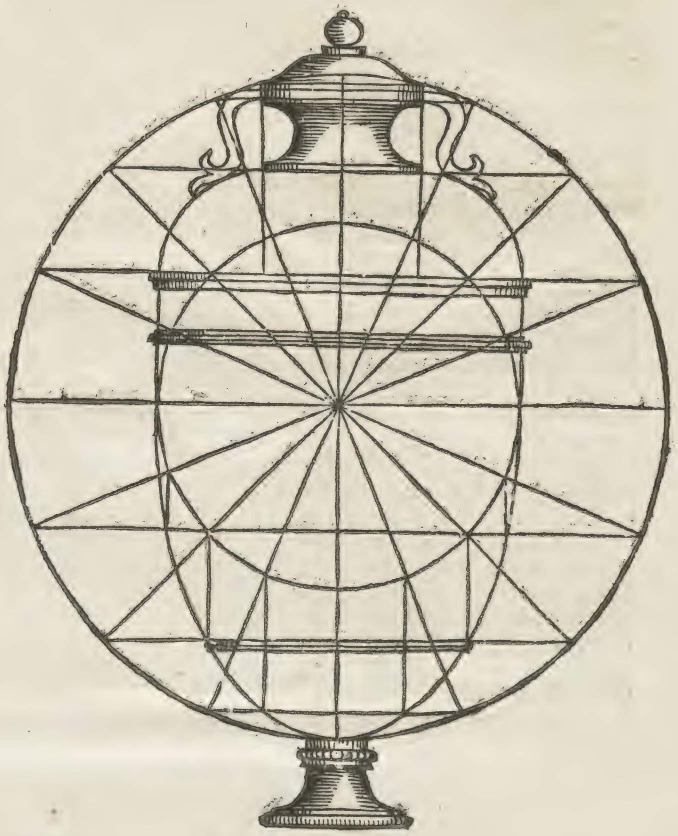
Wil die Architect een brug/ boge/ oft ander ront welfsel maken/ dat het wijder sy dan van eenen halven circkel/ hoewel dat die metsers die practijcke vander coorden hebben/ waer deur dat sy alsulcken welfsels maken die der oogen contenteren/ nochtans wilt die Architect die rechte theoricke ende reden volgen/ so mach hy desen wech houden gelijck hier ghetoont wordt. Als hy dan die wijdde ende die hoochde heeft/ so sal hy wten middelt eenen halven circkel maken/ daerna sal hy op den selven centre/ noch eenen minderen circkel maecken/ ende dien niet grooter/ dan hy den boge hooch maken en wilt/ daerna salmen den grootsten circkel in ghelijcke deelen setten/ deweicke alle met linien getrocken naden centre/ so salmen oock andere perpendiclen daer wt op haer loot hangen/ ende daer die linien die totten centre gaen/ den minsten circkel deur snyden/ van daer salmen die dweerse linien tegen die perpendiclen trecken/ ende daerse versamen daer sal den gesochten boge ouergetoghen worden/ ghelijck metten stipkens ofte punckens hier onder getoont wordt.

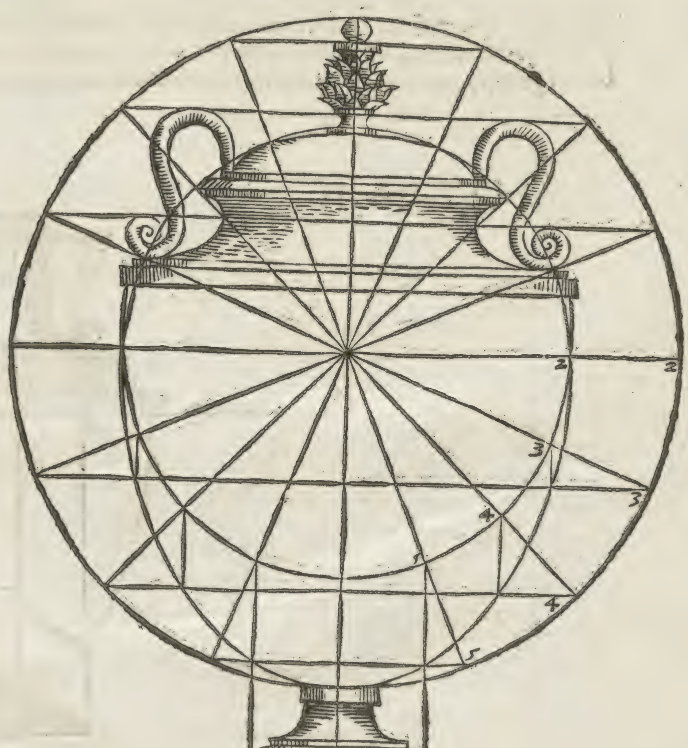
Ende alsmen dien boge noch neerder begheert te maken/ so salmen nade voorschrevene regel voorts varen/ eñ maken den binnensten circkel so veel cleynder/ eñ is/ te weten/ dat hoemen den grootstẽ circkel in meer portiẽ deelt/ hoe datmẽ die begeerde cromme linie gemackelijcker trecken sal. Wt dees regule volgen veel meer ander dingen/ gelijckmen hiernae bevinden sal.

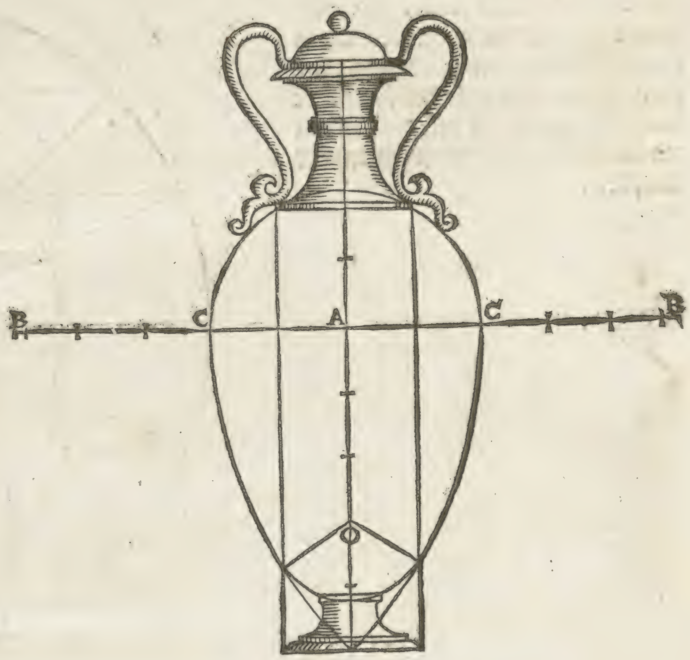
DEnckende op die voorgegheuen regel/ zo is my inden sinne ghecomen een maniere om verscheyden soorten van vasen hier deur te maken/ ende en is niet van noode dat ick daer eenige sonderlinge verclaringe af sette/ dan alleenlijck dat so wijt alsmen die vase maken wilt/ also groot maectmen den binnēsten circkel. Vande reste can de ingenieuse Architect/ den toeganck wter figuren gemercken/ te wetē/ hoe de linien nadē centre getrockē zynde/ende de paralellen/eñ wten cleynen circkel die perpendiculen hanghende/ die vase ghefoormeert wordt/den voet eñ den hals sullen na wille des architects ghemaect worden.

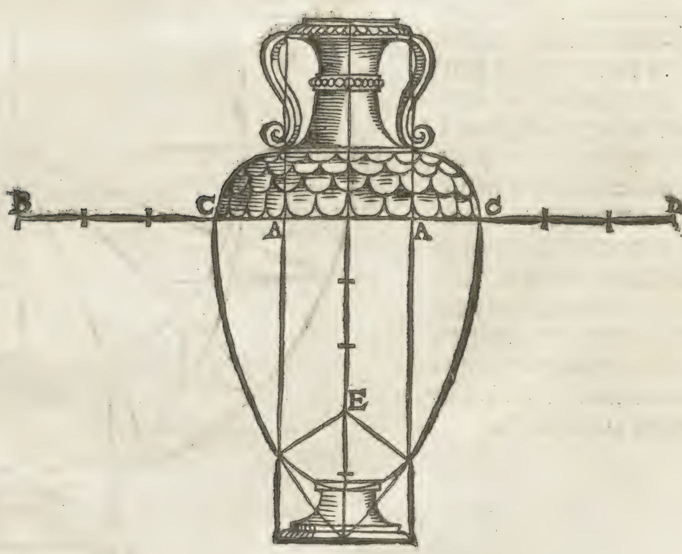
MAer wilmen dat corpus van der vasen dicker hebben/zoo moetmē den halven circkel zo veel grooter maken/ ende maken den buyck onder hanghende wt den cleynen circkel tot tegen de grootē cirkel/duer dat vallen der perpendiclen op die dweerse linien/ gelijc met 3.4.5. getoont wordt/ aso dat men deur dees manierē veelderley vasen different vāde mijne maken mach: den hals eñ decsel van dese vasen/blyuen binnen den cleynen circkel/die ander leden ende ornamenten/ zyn altijts nae wille van den ingenieusen werckman.

Het is een schoone tijtcortinge metten passer te studeren/waer mede datmen by tyden vint tghene datmen nemmermeer en soude gepeynst hebben. Desgelijcx is my desen nacht ghebeurt: want soeckende een naerder regel/om een ey te maken dan die scherpsinnighe Albert Durer ghestelt heeft/zoo heb ick daer deur die maniere ghevonden/om een antijcsche vase te maecken/settende den voet onder aen den punct vanden eye ende den hals metten hanthaven/boven op dat dicste vanden eye/maer dat ey salmen eerst aldus formeren. Maect een recht cruyce van twe linië/eñ deelt u dweerse linie in tien gelijcke deelen/dat is op elcke syde vijf/ daer nae set den passer op den centre A/ ende grijpt met den anderen voet twe deelen/te weeten op C. makende opwaerts eenen haluen circkel/ dat gedaen zynde/ set iden eenen voet vanden passer op dat punct geteeckent met B/ eñ grijpt met den anderen den wtersten punct C. draepende nederwaerts tegen den perpendicle/ eñ desgelijcx vañ der ander syden ooc doende/ sullen beneden eenen punct maken: daerna neemt die helft vādē halven circkel boven/te weten/twee deelen/ende set die vanden ondersten punct des perpendikels opwaerts boven O/daer sal den centre staen om dat ey te sluyten: de reste onder sal voor den voet zijn/den hals machmen onghevaerlick twee deelen hooge maken/ende d'ander al nae believen des werckmans/ oft achtervolghende dees figure.

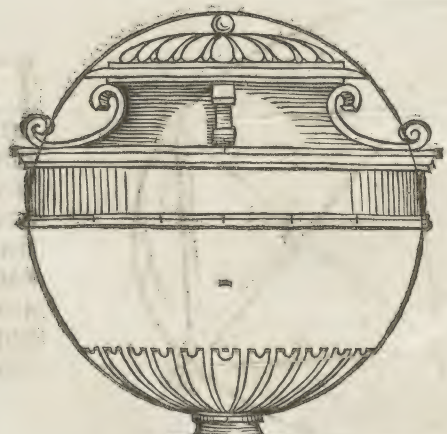
Noch machmen een ander fase maken nade voorghegeuen regel/maer wt die puncten A (de welke die breedde vanden voet/ en de wijdde vanden mont toonen) salmen van die C. opwaerts circklen tot tegen die twee perpendiclen/daer sal dat corpus gesloten worden: den hals daer bouen staende/ sal twee deelen hooch zyn/maer die andere cieraten sullen na wille ende belieuen vanden werckman zyn,

MEn mach deur desen wech noch ander differente vasen maken/maer dese naervolgende salmen aldus maken: datmen die dweerse linie in twaelven deele/makende oock duer de puncten A. twee perpendiclen/om den voet/ende den hals te toonen. Daerna settende den eenen voet vanden passer op B. ende den anderen voet op 1/draeyende nederwaerts tegen den perpendicle/ desgelijcx vander ander syden op 2 gedaen zijnde zo set uwen passer op den punct C. ende rakende die syden 3. ende 4. zo sal den bodem vander vasen gesloten zijn Daerna set den passer op den punct tusschen die 1. eñ die A makende opwaerts een quartier circkels/ eñ doende desgelijcx tusschen 2. eñ A. dat sal die rondicheyt vander vasen boven zijn/ die andere vier deelen blijven voor den hals vander vasen metten heylsen.

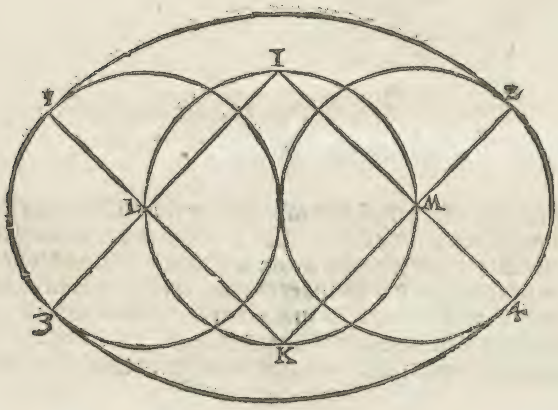
MEn mach noch vasen duer een circulare forme allene maken/makende oock een recht cruyce daer inne/ende deelende elcke linie in ses deelen: den halven circule sal voor den buyck vander vasen zijn eñ noch een sestedeel opwaerts voor een frise/ op datter meer plaetsen sy om te vercieren: een ander deel sal den hals hooge zijn/eñ noch een deel dat dexsel/den voet hoewel dat hy maer een half deel hooghe en is/mach wel een seste deel buyten dat ront gaen. Ende al en heb ick hier maer ses manieren van vasen ghestelt/nochtans machmen duer dees voorgetoonde regulen andere vasen sonder eynde maken/ende sonderlinge machmense veranderen duer haer ornamenten/ daer ick niet af setten en wil/om datmen die linien te bat sien soude.

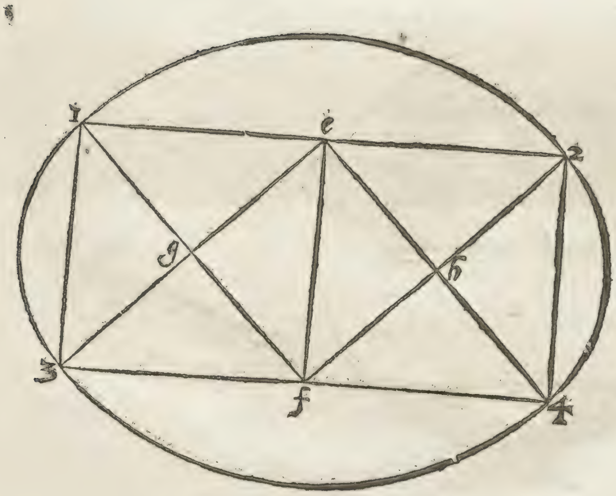
IN diverſche manieren machmen ouale formen maecken/ maer ick ſal alleene vier manieren daeraf ſetten. Om dees eerſte figure te maken/ zo ſalmen twee perfecte triangulen bouen een ſettē gelijc een rombus oft rupte/ ende aende vergaderingē ſalmendie liniē duer trecken tot 1.2.3.4/ eñ die hoecken A.B.C.D. ſullē die vier centers zijn/ daerna ſet den eenen voet des paſſers op de B. ende den anderen op 1/ draeyende den ſelven tot 2. daerna van inden punct A. ende 3. tot 4. ſalmen ooc omdraeyen: dat gedaē zijnde/ ſedt den paſſer inden punct C. ende grijpende de 1/ ſo draeyten tot op 3/ ende wederom van inden punct D. draeyende van twee tot 4. ſo ſal die forme geſlotē zijn: men ſal oock weten dat/ hoe deſe figurē nader haren centre comē/ hoe datſe geſtrecter worden: ende ter contrarien/ hoe datmenſe wijder van den centers maect/ hoe datſe ronder worden/ nochtans en mogenſe geenen perfecten circkel worden/ om datſe meer dā eenē centre hebben.

TOt dees tweede ouale/ ſalmē ten eerſten drij circkels maken alſoomen ſiet/ treckende daer die vier rechte linien inne/ die vier centers ſullen I.K.L.M. zijn: daerna ſettende den eenen punct vanden paſſer inder K/ ſoo ſalmen metten anderen punct van 1. tot 2. draeyen. Deſgelijcx ſonder den paſſer te ontſetten/ ſoo ſalmen den eenen voet inde I. ſettende/ van 3. tot 4. ooc draeyende de reſte ſluyten/ eñ deſe figure gelijct ſeer eenen eye.

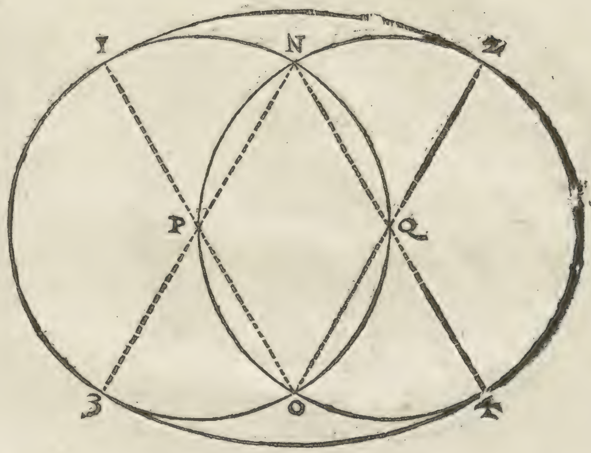

DEes derde forme maectmen deur twee viercanten/ treckende daer die diagonen inne/ die welcke ſullen de twee centers G.H. toonen/ ende d'ander twee ſullen de hoecken E. ende F. zijn daernae vanden punct F. tot 1. circkelt tot 2. Deſgelijcx doet ooc van E. tot 3. eñ 4/ dat gedaen zijnde/ zo ſuldy wtē punct G. eñ wten punct H. die twee ſyden 1.3. ende 2.4. ſluyten.

Wiltmen dees vierde ovale formeren so maeckt twee circkels/ alsoo datse elckanders centre deursnyden/ ende die andere twee centers sullen op die vergaderinghen N.O. zyn: daer nae die rechte linien getrocken zynde oft niet/ zo salmẽ wt den punct O. ende desghelijcx wt den punct N/ die twee syden 1.2. eñ 3.4 sluytẽ.

Ende al sept onse aucteur dat het vier soorten van ovalen zyn/ nochtans so is dees leste figuere vander seluer formen dat die eerste is/ anders dan dat dese gemaeckelijcker te maken is.

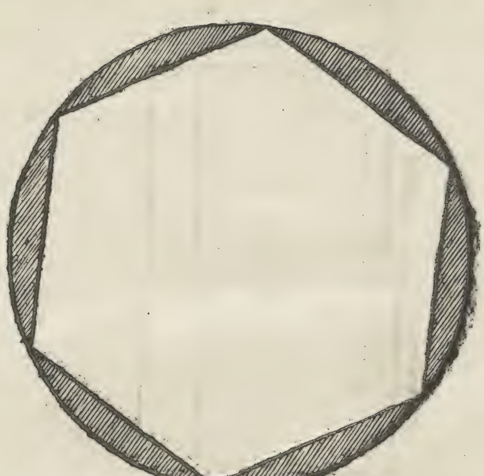

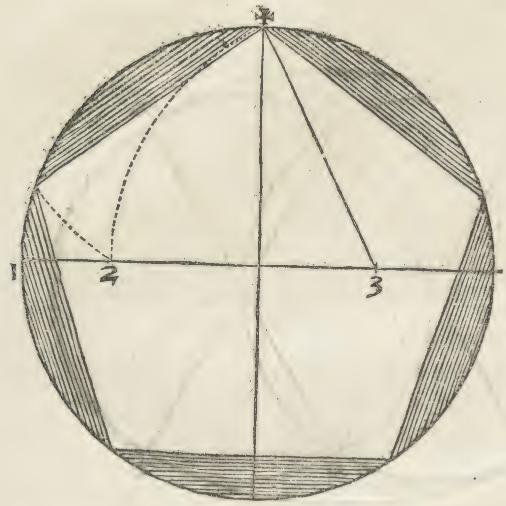
Behalven den circkel so zynder veel figuren die nae t'ronde treckẽ/ gelijc den vijfhoeck/ den seshoeck/ den seven hoeck/ achthoeck/ negenhoeck/ tienhoec etc. Maer op dees tijt sullen wy alleenlijck van dees drie principale tracteren/ mits datse meest te passe comen.

Desen octogonus oft achthoeck treet men wt een recht viercant/ treckende eerst die Diagonen/ welcke u den centre wysen sullen/ daernae neemt dẽ passer eñ set dien metten eenen voet op de hoeckẽ des quadraets/ eñ leydende den anderen voet deur den centre/ circulende teghen die syden vanden quadraete/ daer suilen u rechte puncten staen om den achthoec te maeken. Ende hoewel datment deur den cirkel alleen soude mogen doen/ makende een cruys daerinne/ ende delende elck quartier in tween/ soo soudet doch wat gebedelt schynen/ also dat dit sekerder ende perfecter is.

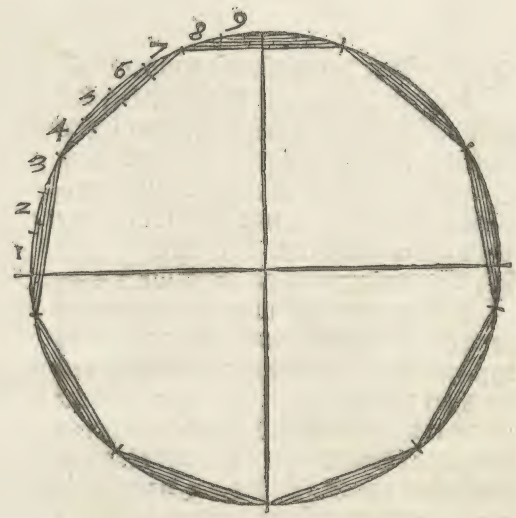
Den Hexagonus dat is den seshoeck maectmen alder gemackelijcst binnẽ den circkel/ want alsmen den circkel beschreuen oft ghemaect heeft/ soo salmen sonder den passer te versetten/ die circũferentie in ses gelijcke deelen setten/ ende treckende van den eenen punct tot den anderen die linien/ so sal den seshoeck gesloten zyn.

Maer den pentagonus dats den vijfhoec/ en is niet so licht om te maken als d'andere/ midts dat hy van onpaer getal is/ dies niettemin zo machmen dien aldus makẽ. Als den circkel gemaect is/ so setmen daer inne een recht cruys/ eñ men deelt die een helft vande dweerse linie in tween geteeckent met 3/ dan setmen den eenen voet van den passer op de 3/ ende met den anderẽ reykende den punct onder t'cruyce/ zo draeyten nederwaerts/ tot op de dweerse linie gheteeckent met 2/ van daer dan tot onder dat cruys/ suldy die lengde van elcke syde des pentagonus vinden. In dese figure vintmen oock den decagonus/ dats tienhoec/ want vanden centre tot 2. dat sal een syde daer af zyn. Noch mochtmen een sestienhoeck maken wt die wijdde 1. 2/ ende settemen eenen perpendickle op den punct 3/ soo seyt Albert Durer/ dat dien seluen den sevenhoeck maken soude.

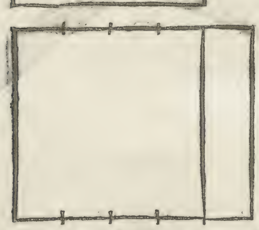
Dese figure sal den geenen seer behulpelijck zyn/ die eẽ circumferẽtie behoeft in eenich onpaer getal te deelen/ hoe veele dat het oock is: maer op dat wy den leser niet confuys en maken met die menichte/ so sullen wy alleene desen setten ghedeelt in negenen/ ende dit sal een exempel voor alle die andere zyn. Dus neemt dan voor u dat vierde deel van eenen cirkel/ ende deelt dat in neghenen/ so sullen die vier van dien deelen een negenste deel vande gheheele circumferentie maken: desgelijcx salmen verstaen/ deeltmen een quadrant in elven/ twaeluen/ oft derthienen etc. want altijts sullen die vier deelen van dien u gesochte wijdde zyn.

Daer zyn vele quadrangulare proportien/ maer ick salder hier alleene seuen vanden principaelen setten/ die den Architect meest dienen ende te passe comen sullen

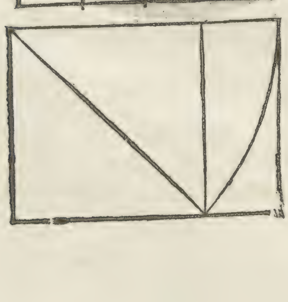
Ende ten eersten/ so is dese forme een rechte viercant quadratus genoempt.

Dees tweede forme oft figure/ noemtmen int latijn sexquiquarta/ dat is/ te weeten/ van een viercant ende een vierendeel vanden seluen viercante daeraen geset.

De derde figure/ heetmen int latijn sexquitertia/ dat is/ te weeten/ van een viercant ende een derdendeel vanden seluen viercante daer aen geset.

Dees vierde forme noemtmen diagonea/ vande linie diagonos/ dewelcke linie dat viercant ouerhoop deelt/ den welcken diagonus metten passer van onder opwaerts ghelept zynde/ sal u die lengde vanden diagonalen quadrangel toonen/ maer vã dese proportie en canmen geen regel by getal ghesetten.

Die vijfste figure heetmẽ een sexquialtera/ dat is te seggẽ vã ẽẽ viercant ende noch een helft van dien viercante daer by gevoecht.

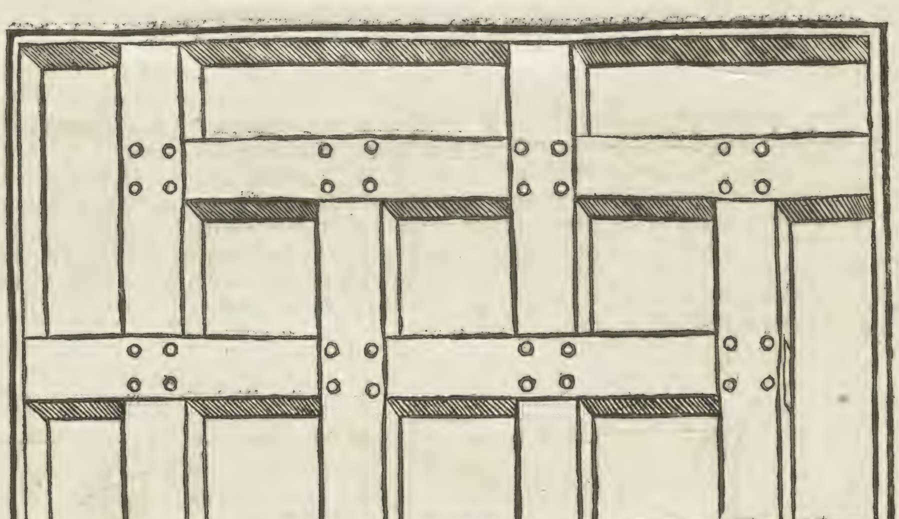
Dese seste figure noemtmen superbitiestercias/ dat is te segghen/ van een viercant/ ẽn twee derdendeelen/ van dien selven viercant daer by geset.

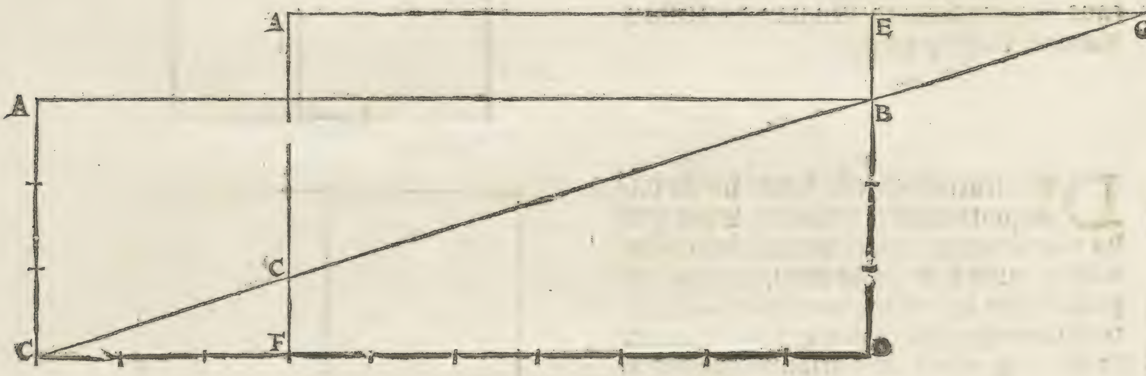
Dese sevenste ẽn leste figure wordt dupla (dats dobbel) genaemt/ want sy is van twee viercanten neben een geset/ ende men en vindt inde goede Antijcse wercken/ geene forme die twee viercanten passeert/ ten waren geweest logien/ galeriẽ/ oft ander wandelingen/ oock hebben sommige poortẽ/ deuren/ ẽn vensters inder heochden wat gepasseert/ maer cameren noch salen en sullen byden verstandigẽ dees lengde niet passerẽ.

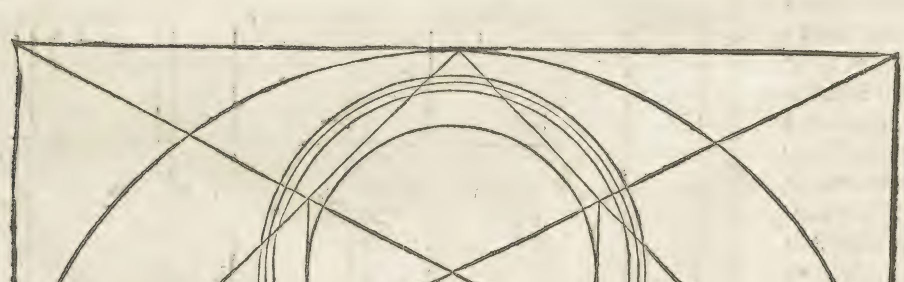
Diversche accidenten mogen dẽ architect in handen comẽ gelijck dit/ dat is datmen een solderinghe soude legghen in eene plaetse/ lanck ẽn breet zynde vijftien voeten/ ende de ribben en souden maer veertien voeten lanc zyn/ ende daer en ware anders geẽ hout te crygen/ zo salmen in sulker noot die bindinghe moghen maken gelijcmẽ hier tegenwoordich siet/ op dat die rebben dienẽ mogen/ ende dit sal oock sterc genoech zyn.

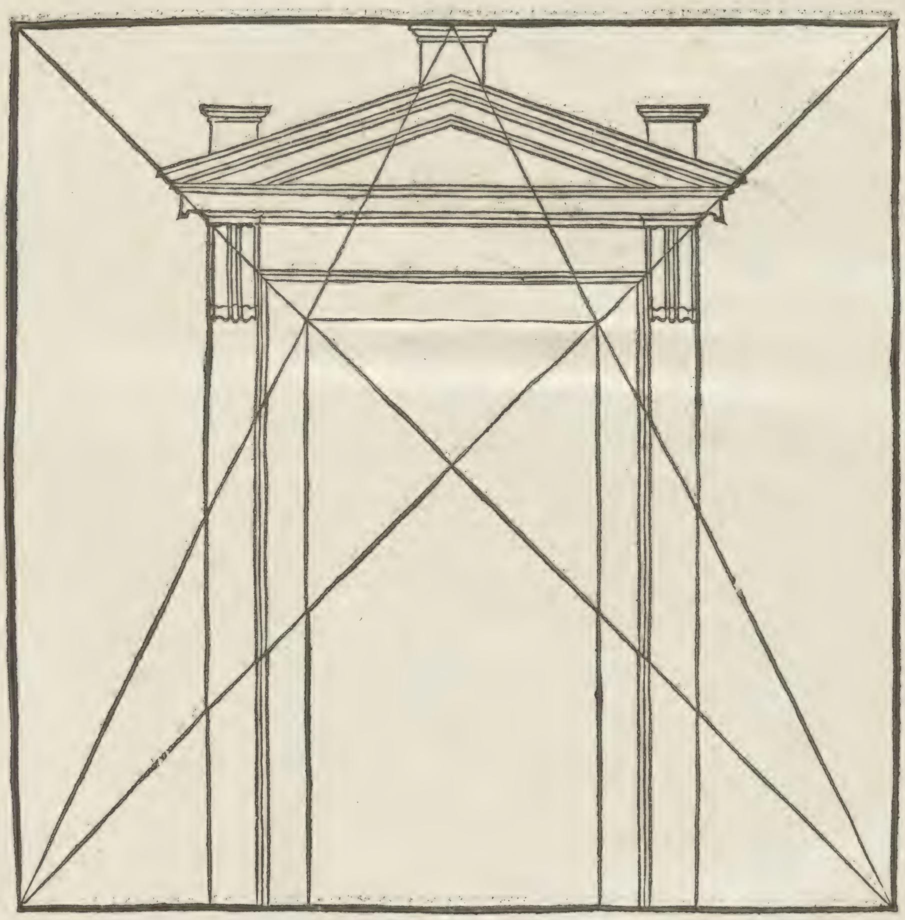
Noch mocht het ghevallen datmen een tafel vinden soude/ lanck zynde thien voeten/ ende breet zynde drie voeten/met dese tafel soudemen geerne een deure sluyten/ van seven voeten hooch/ende breet ofte wijt vier voeten. Wiltmen dā dees tafel inder lengde in tweeen sagen/ ende settense onder elckanderen/ en makense maer ses voeten inder hoochden/ ende men behoefter seven: wiltmen maer die drie voet afcorten/ zoo om daer metten vierden voet inder breedden te voldoen/zo sal die eene syde alte seer gelaptzyn/daeromme salmense in deser manieren deelen. Neempt u tafel van tien voeten lanck/ ende drie voeten breet gheteeckent met A.B.C.D/die selue tafel salmen in diagono/ dats vanden hoeck C. tot B. in twee gelijcke deelen sagen/ daerna salmen dat een stuck drie voeten achterwaerts trecken nade B/ alzo sal dan die linie A.F. vier voeten lanck zyn/ende desgelijcx so sal oock de linie E.D. vier voeten houden. By desen middel hebdy u deure A.E. F D van seuen voeten lanck/ ende van vier voeten breedt/ende u sullen noch ouerschieten die driecantighe stucken E.B.G, ende C.F.C.

Het gebuert somtijts dat die Architect in eenen tempel een ooge oft ronde venster te maken heeft gelijc die Antiquen deerden/ende hy is in twijfelinge van haerder grootten: indien dat hy die met Geometrike redenen ende linien maken wilt/zo sal hy ten eersten die breedde meten vander plaetsen daer hyse setten wil/ende daer salmen eenen haluen circkel inne maken/ den welcken haluen circkel in eenen quadrangel gesloten zynde/zo salmen deur twee diagonen den centre vinden/daerna salmen noch twee linien trecken allso datse van inde benedenste hoecken tot bouen den centre/tegen den halnen circkel versamen/ende daer de selue linien duer die diagonen snyden/ daer salmen twee perpendiclen maken/ die selue perpendiclen sullen u die wijdde vander gesochter oogen toonen: die lijste rontsomme/ machmen dat seste deel vanden Diameter (desseluen rondt) breet maken.

Wilt die Architect desgelijcx een poorte oft deure aē eē tempel vinden/ dewelcke nade plaetse geproportioneert zyn sal/ so mach hy de wijdde binnen den tempel nemen oft de breedde vanden muer buyten/ is den tempel cleyn/ ende zynder pilaren oft pilasters/ so salmen die wijdde tusschen beyden nemen/ ende die selue breedde int viercant setten/ te weten zo hooghe als breet/ in welcke viercant die Diagonen eñ die ander twee deursnydende linien u niet alleene die wijdde vander deuren toonen en sullen/ maer oock die termijnen vanden ornamenten der seluer gelijcmen inde figure sien mach. Eñ gevallet datmen aen eenen tempel eñ orie deuren drie cogen maect/ so machmen voor de cleynste/ dees proportie volgen. Ende hoewel beminde Leser/ dat die intersectien ende duersnydinghen van Linien sonder eynde zyn/ soo wil ick als nu/ op dat ick t'niet te lanck en make/ myn Geometrie hier eynden.

Hier eyndet dat eerste boeck der Architecturen tracterende van Geometrien/ wten Italiaens in Duytsch ouergeset duer Pieter Coeck van Aelst Schilder.

Den tweeden Boeck van Architecturen Sebastiani Serlij/ tracteerende van Per= spectiven/dat is/het in= sien deur t'ver= corten.

Overghesetuyt de Italiaensche in Nederduytsche sprake, door Peter Coeke van Aelst, doen ter tijt Schilder der K. Majesteyt.

Men vintse te coop t'Amsterdam by Cornelis Claesz. opt Water/ int Schrijfboeck.

Anno 1606.

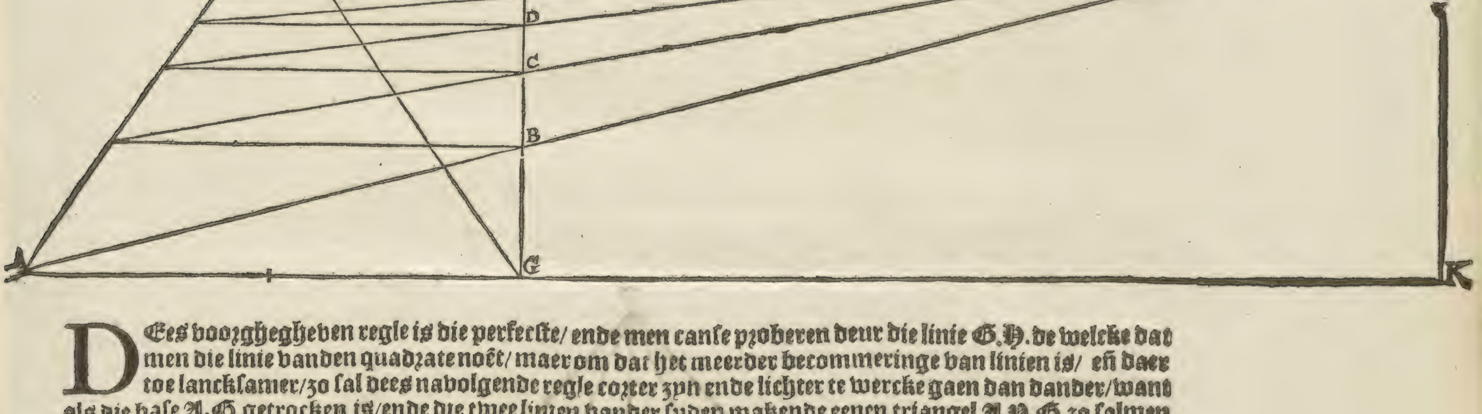
Dat tweede boeck.

Dat tvveede Capittel.

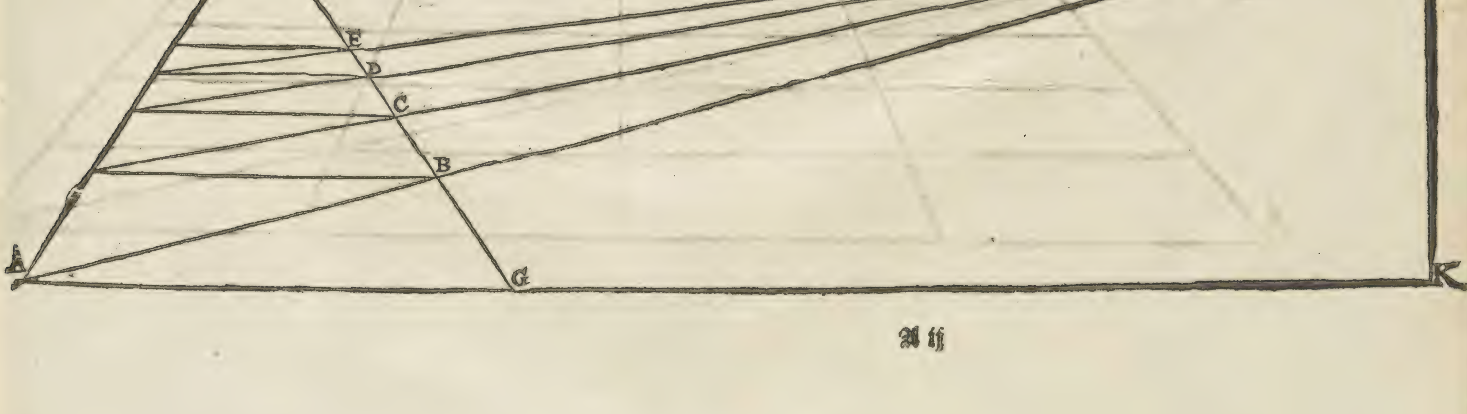
Een tractaet van Perspectiven, aengaende den superficien.

HOewel dat die subtile const van perspectiven seer difficil ende moeyelijck is om in schrifte te setten/ ende aldermeest de corporen oft gelijvige dingen/ welcke wten gront opgetrocken worden: want t'is een conste diemen niet so wel deur figuren oft schriften begrijpen en can/ als deur een onderwysinge die onderlinge geschiet/ dies niet temin midts dat ick inden eersten boeck getracteert heb van Geometrien/ sonder dewelcke dat de perspective niet en ware/ soo sal ick arbeyden deur den cortsten wech dat my mogelijck zyn sal/ hier in desen tweeden boeck/ den Architect so veel daer af t'ondecken/ dat hy hem daer mede sal connen behelpen in zyn wercken. Ic en wil my niet becommeren int philosopheren oft disputeren wat perspective is/ of waer wt datse harẽ oorspronc neemt/ mits dat die alderdiepsinnichste Euclides subtilichlijck metter speculatien daeraf tracteert. Maer om aende Practica te comen ende tgeene dat de Architect behoeft/ zo salmen weten dat perspectiue is/ t'gene/ dat Vitruuius Scenographie noemt/ te weten/ het opstaende ende die syden van eenige edificien/ oft oock van eenige superficien oft corporen. Dees perspective dan/ hanght principalijck in drie linien/ d'eerste linie/ is die base beneden/ daer alle dingen haer beginsel wt nemen/ die tweede linie/ is dewelcke naden punct gaet/ die sommige t'gesicht/ andere orisont noemen/ maer orisont is zynen rechten naem/ want den orisont is alomme daer hem ons ghesicht eyndet: die derde/ is de linie vander distantien/ dewelcke behoort altijts te staen vander selver hoochden dat den orisont is/ maer verre oft by/ nae de gelegenthëyt/ ghelijck wy dat tot zynder plaetsen verhalen ende wysen sullen. Desen orisont dan verstaet hem ter hoochden van onser oogen te staen/ gelijck oft de Architect tegen eenen platten muer eenighe metselrie betoonen wilde/ nemende zyn beghinsel op den grondt daer de voeten vande aensienders staen souden/ in sulcken geval salt reden zyn/ dat den orisont so hooge sy als ons ooge/ ende die distantie om dat werck te sien/ sal inde bequaemste plaetse geset worden die daer ontrent is/ gelijck oft dat in een sale oft ander camer ware/ so sal die distantie aenden inganck genomen worden/ ende ist in oft t'eynden eenen hof oft galerie/ soo sal die distantie altijts aendẽ inganc vander seluer plaetsen geset wordẽ. Itẽ ist in een strate tegẽ eenen muer of huys/ zo salmen die distantie op d'ander syde teghen ouer setten/ maer oft in sulcken ghevalle de strate seer nauwe ware/ so salt goet zyn datmen een wijdder distantie ymaginere/ op dat die vercortinghen niet te wreet oft onplaisant en comen: want hoe dat die distantie langer oft wijdder is/ hoe dat het werck bevallijcker ende meer sal schynen te verbeteren. Maer wilment werck vijf oft ses voeten hooge (vanden gront daermen op staet) beginnen zo sout wel reden zyn dat den orisont gelijc onser oogen stonde/ gelijck geseyt is/ maer midts datmen vã sulckẽ metselrie genẽ grõt siẽ en soude/ waer deur dat het bovẽste (indiẽ mẽ seer hooch werckẽ wilde) onbevallijc der oogẽ comen soude/ so salmen in sulcken accident wel moghen oorlof nemen om den orisont wat hoger te settẽ/ ter discretien van eenen verstandigen wercman: maer nochtans niet gelijck sommige licentieuse ende onverstandighe/ die ergens ter hoochden van dertich oft veertich voeten/ eenighe historie oft ander dinck met huysingen maken daer t'gesichte oock alzo hooge staet twelck onredelijck is. Ende in sulcken dolinge en zyn de verstandige wercluyden noyt gevallen/ want daerse eenige dingen boven ons gesichte gemaect hebben/ daer en heeftmen geenen gront gesien van dien seluen wercke/ want de grote const van perspectiven heeftse inden toom gehouden. Ende daeromme ghelijck voren geseyt is/ dat de perspectiue den Architect seer noottelijck is/ zo en sal die perspectijf geen wercken maken sonder architecture/ noch de Architect sonder perspective. Dat dit waer is blijct byden Architecten van onse tyden/ inden welcken dat de goede Architecture heeft beginnen te bloeyen. Want Bramant een verwecker der welgheschicter architecturen/ en was hy niet eerst een schilder/ ende seer verstandich inde perspective/ eer hy hem totten bouwen schicte? Die gelucsalighe Raphael Durbijn en was hy niet d'aldervermaertste schilder/ ende welgeinstrueert in perspectiven/ eer hy van architecturen wracht? Die alder voorsichtichste Balthazar Peruzzi van Sienen was oock een schilder ende in perspectiven also geleert/ dat hy willende ondersoecken sommige maten van colommen ende andere antycse dingen/ om die in perspectiuẽ setten/ creech te sulckẽ behagen inde proportien ende matẽ/ dat hy hem geheelijck totter architecturen begaf/ inde welcke dat hy also toenam/ dat nauwelijc zyns ghelijcken en wasẽ. De verstandige Jeronymus Genga en was hy ooc niet een excellent schilder ende aldervarenst in perspectiuen/ gelijck de schone Scenen betuycht hebben/ dewelcke hy maecte ter believten van zynen Heere Francisco Maria Hertoge van Orbijn/ onder wiens schaduwe dat hy een d'alderbeste Architect geworden is/ Julius Romanus een waerachtich discipel vanden gelucsaligen Raphael Durbin/ is deur de perspective ende schilderie een dalderbeste architect geworden. Om dan tot mynen propooste te keren/ so segge ick/ datmẽ behoort neerstich ende voorsichtich te zyn in dese conste/ inde welcke dat ick aen cleyne dingen eerst beginnen sal/ ende allencxkens voortvarende hooger climmen/ tot dat ick u na myn vermogen te bouen geleyt ende tgeheele inhouden gewesen ende geleert sal hebben.

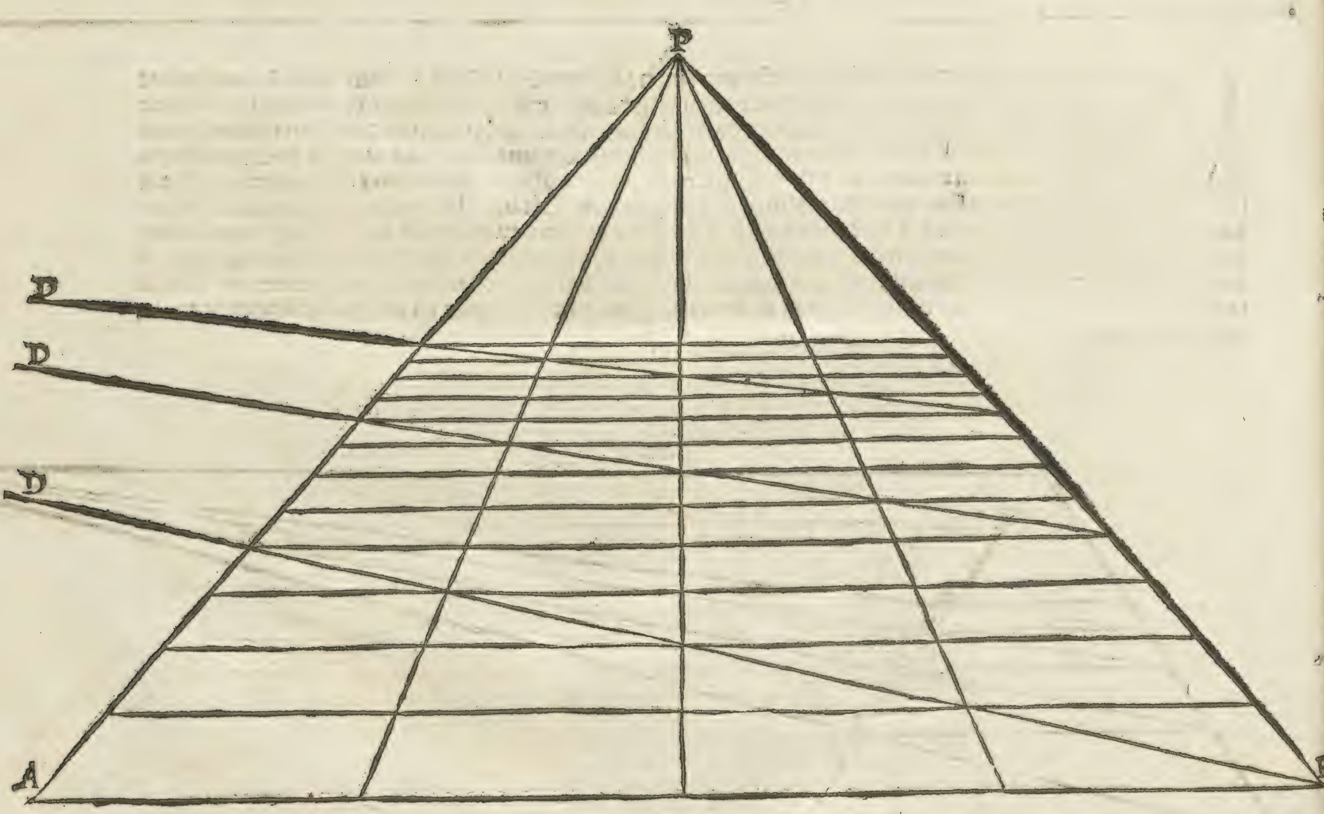
Ende om datmen duer t'cleyne totten grooten comt/ zo sal ick beghinnen die maniere te toonen om een viercant int vercorten te setten/ waer wt dat alle d'ander spruyten sal: de base dan van desen viercante sal A.G. zijn/ ende die hoochde vanden orisont (gelijck geseyt is) salmen ymagineren gelijcx der oogen/ ende die sal staen aende P daer sullen alle die linien toeloopen/ gelijc die linien vander syden A.P. ende G.P. dan rechtmen op den eenen hoeck vanden quadrat eenen perpendicle G.H. dat gedaen zynde zo trect die base A.G K. lanck genoech/ ende desgelijcx suldy wten orisont een paralelle oft equidistante vander basen leyden/ zo verre als ghy wilt dat d'ooge oft het gesichte staen sal vant geene datmen aensien wilt/ want hoemen wilt dat het viercant meer vercorte/ hoe datmen metten gesichte J. voorder vander H. gaen moet om dat viercant aen te sien. Ende nemende dan H.J. voor de distantie/ zoo salmen vanden punct J, totten hoeck A. een linie trecken/ ende daer de linie den perpendicle H.G. deur snydt/ te weten aen B. daer sal de termijn vande vercortende viercante zyn/ gelijckmen inde figure sien mach. Maer wiltmen noch meer viercanten deen boven dander maken opden selven orisont oft punct/ zo salmen noch een linie vanden vercortenden hoeck des viercants totter J. trecken/ ende daerse den gheseyden perpendicle duersnijdt/ te weten aen C. daer sal dat tweede viercant afgesneden worden/ ende also salmen noch een linie moghen tot aende punct der distantien trecken/ ende daer sy die lootlinie raect/ te weten aẽ D. daer salmen dat derde viercant maken/ desgelijcx machmen met E. doen/ ende voorts tot onder den orisont gaen.

Dees voorghegheven regle is die perfecste/ ende men canse proberen deur die linie G.H. de welcke dat men die linie vanden quadrate noẽt/ maer om dat het meerder becommeringe van linien is/ eñ daer toe lancksamer/ zo sal dees navolgende regle corter zyn ende lichter te wercke gaen dan dander/ want als die base A.G. getrocken is/ ende die twee linien vander syden makende eenen triangel A.P.G. zo salmen die twee paralellen/ te weten vande base ende vanden orisont lanck ghenoech trecken/ ende zoo verre alsmen staen wilt om d'werck af te sien/ zoo verre salmen den perpendicle J.K. verscheyden vanden hoeck G. setten/ daerna salmen dan wten punct J. tot inden hoeck A. een linie trecken/ ende daerse de linie G.P. duersnijdt/ daer sal den termijn vanden eersten vercortende viercante zyn. Ende wiltmen van dien viercanten noch meer daer op maken/ zo salmen doen gelijck voren geleert is. Hoewel datter noch ander wegen zyn om een viercãt te doen vercorten/ zo sullen wy nochtans dees maniere volghen/ voor de corste eñ de ghemackelijckste om in schrifte te setten.

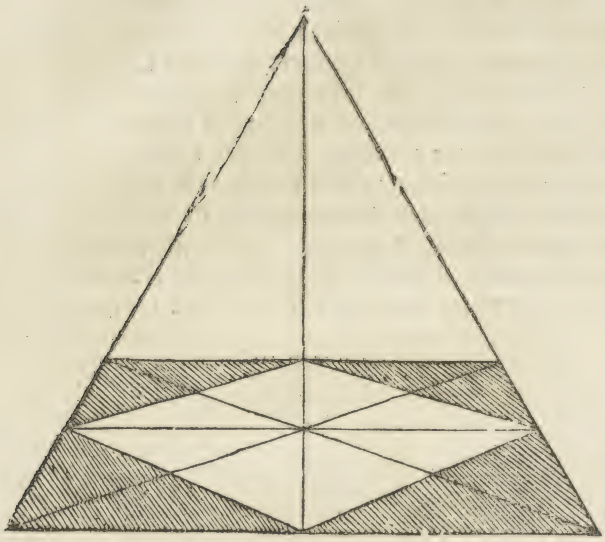

DIversche gronden ende diversche distantien moetmen hem ghewennen / daerom salmen den navolghenden gront (den welcken van drij viercanten hooghe is) aldus maken : ten eersten / worde ghetrocken die linie A. B. soo lanck als dat werck breet sijn moet / die selve linie ofte base worde in soo veel ghelijcke deelen ghesedt alsmen behoeft : ende die dan alle na den Orisont ofte punct ghetrocken sijnde / soo salmen die distantie nade voorghegheven reglen so verre setten alsmen begheert / want hier en is gheen plaetse om die te setten / hoe wel dat de distantie een lengde ende een halve vander basen is / ghelijckmen met $1\frac{1}{2}$. daer gheteeckent siet : die welcke base / midts datse van vier deelen is / soo comt dat eerste viercant sesthien cleyne viercanten te bevanghen / de welcke alle ghevonden worden deur die linie B. D. want daer die selve die vier linien die na den punct loopen deursnydt / daer moetmen die parallellen overtrecken / alsoo dat die sestien quadren daer deure gheformeert worden. Maer wiltmen vervolgende noch ander quadren daer op setten / soo salmen (ghelijck voren gheleert is) noch een linie nade distantie D. trecken / ende daer die selve de ander linien welcke naden punct loopen deursnydt / daer sullen die termynen vanden tweeden viercante sijn / inhoudende oock viermael vier quadren : dat selve salmen verstaen met den derden viercante / ende noch meer andere indien datmense behoeft. Men sal oock weten dat die linien gheteeckent D. alle nade distantie loopen ghelijck voren gheleert is.

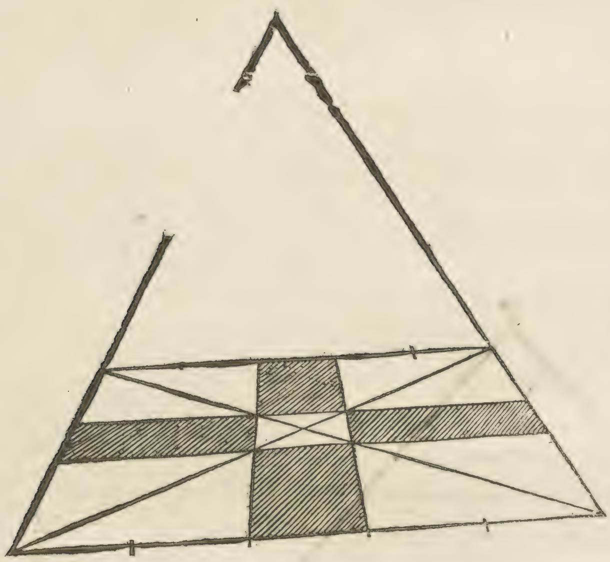

Wiltmen een paueitsel maken met grooten quadzen/ende dat die selue met fasrien / fasen) oft lysten/soo wyse noemen willen/afghescheyden ende ombanghen wozden/soo salmen opde base A.B. de fasen ende quadzen deelen/ende de selue alle naden Orisont trecken/daer na salmen de distantie ymagineren ghelijck gheleert is./ ende vanden hoeck B.tot den punt der distantien/de linie D.B.getrocken synde/soo salse midts het deursnyden vanden Orisontalen/die termynen toonen vanden quadzen ende fasen oft boozden te weten / om die paralellen te trecken : Ende wiltmen dan noch diergheliicke quadzen hoogher maken / soo moetmen noch een linie totter distantien trecken/ende daer die selve/de Orisontalen oft radialen gheraeckt/daer salmen desghelijckx de paralellen deurtrecken:alsoo salmen metten derden oock doen/ende den punct der distantien van deser figueren/staet soo wyt vander A.so vele als de linie oft base A.B.lanck is.Wiltmen in dese quadzen diuersche formen maken/gelijck ruyten/ cruycen/ seshoecken oft achthoecken daer toe soo sallick die maniere hier na van elcke bysonder toonen/ om d'werck niet te seer te verladen.

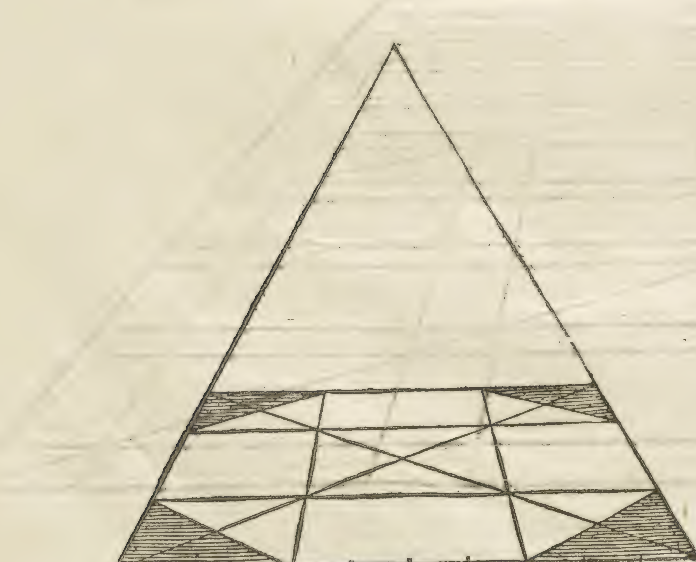

Dees figure is eē quadrat/ inhoudende een ruyte ofte ander quadrat dat metten hoekē die zyden vandē buytensten quadrate geraect/ waer duer dattet maer half zo groot en is als dat buytenste/ gelijck int eerste boeck van Geometrien geleert is/ ende de maniere om dit te formeren is dese: ten eersten salmen een quadraet maken nade voorgegeven leeringe/ met zynder distantien/ ende in dit quadraet salmen twee diagonen trecken/ ende oock de rechte cruys linien/ waer duer datmen de ruyte lichtelicken vinden can gelijcmen dat altsamen inde figuere siet: op dees maniere moechdy inde andere voorghethoonde quadren de ruyten maken/ te weten/ datmen daerinne diagonē ende cruycen trecke sonder ander distant te te soecken.

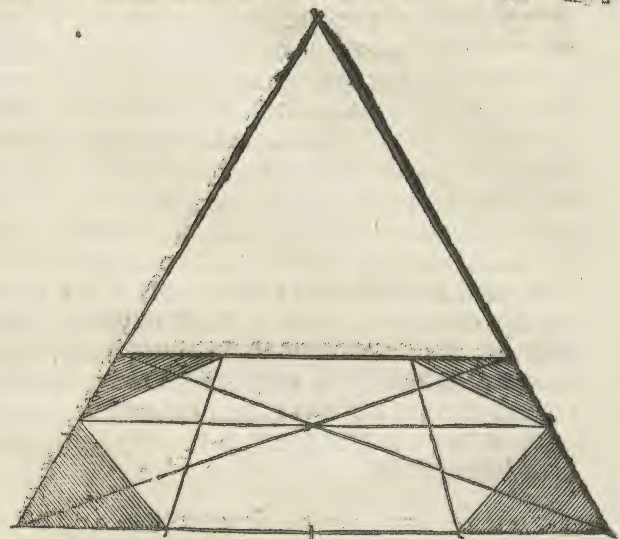

IN dees ander figuere wert een cruyce betoont/ ende om dat te maken moetmen die benedenste linie ofte base van den quadrate in vijven deelen/ van welcken vijuen een deel de breede vanden cruyce is/ welcke breedde nae den punct ghetrocken synde/ ende daerna die diagonale linien sullen u die paralellen wijsen vanden cruyce/ om te gebruycken daerment behoeft.

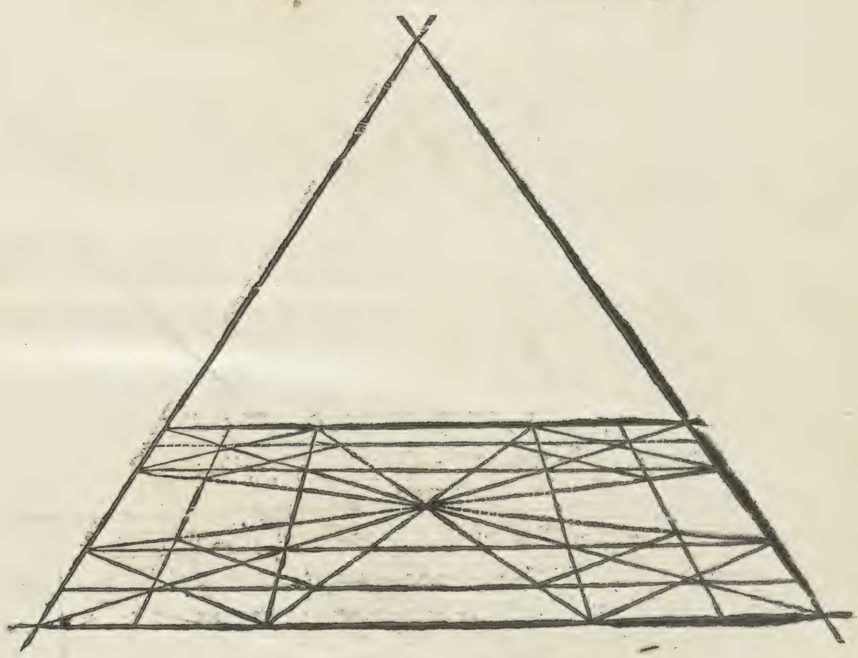

DIe achthoeckighe figuere setmen deur veel diversche manieren in perspectivē/ de welcke manieren altsamen swaer ghenoech zyn/ maer om dat ick in desen mijnen arbeyt/ den lichsten wech soecken wille nae mijn vermogen/ so heb ick dees tegenwoordige maniere voorgenomen/ die welcke seer licht is/ te weeten aldus. Dat het viercant gemaect zynde int vercorten/ so salmen die base in thien ghelijcke deelen setten/ ende op elcke syde salmen drie delen laten ende inde middel vier/ daer nae die twee linien totten orisont getrocken zynde/ so salmen deur die diagonalen die termijnen vanden paralellē vinden/ waer wt datmen den achthoeck sal sal connen gesluyten/ ghelijckmen dat inde figure begrijpen can.

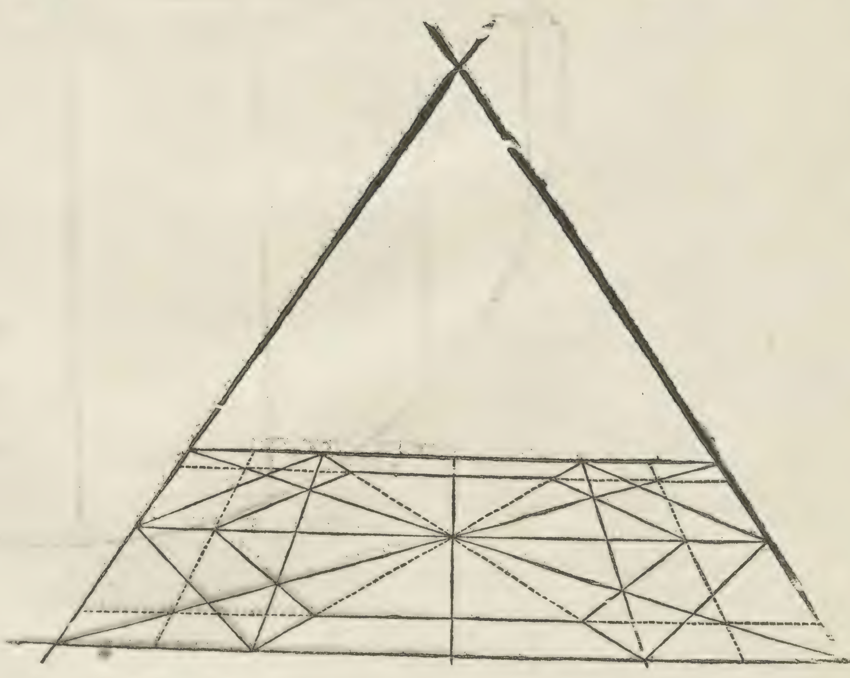
DEn cortsten wech om den seshoeck in perspectiven te setten is desen/ als dat viercant na dē voorgetoonde regulen int vercorten geset is/ sō salmen vander basen vier gelijcke delen maken/ daer af sullen die twee inden midden blijven/ ende op elcke zyde salmē daer een laten/ treckende dan die twee linien ten Orisont ofte punctwaerts op: daerna salmen die diagonen trecken/ eñ inden middelt daerse versamen/ salmē een paralelle deurtrecken/ mits dewelke datmen alle die hoecken vindt om den seshoec te sluyten.

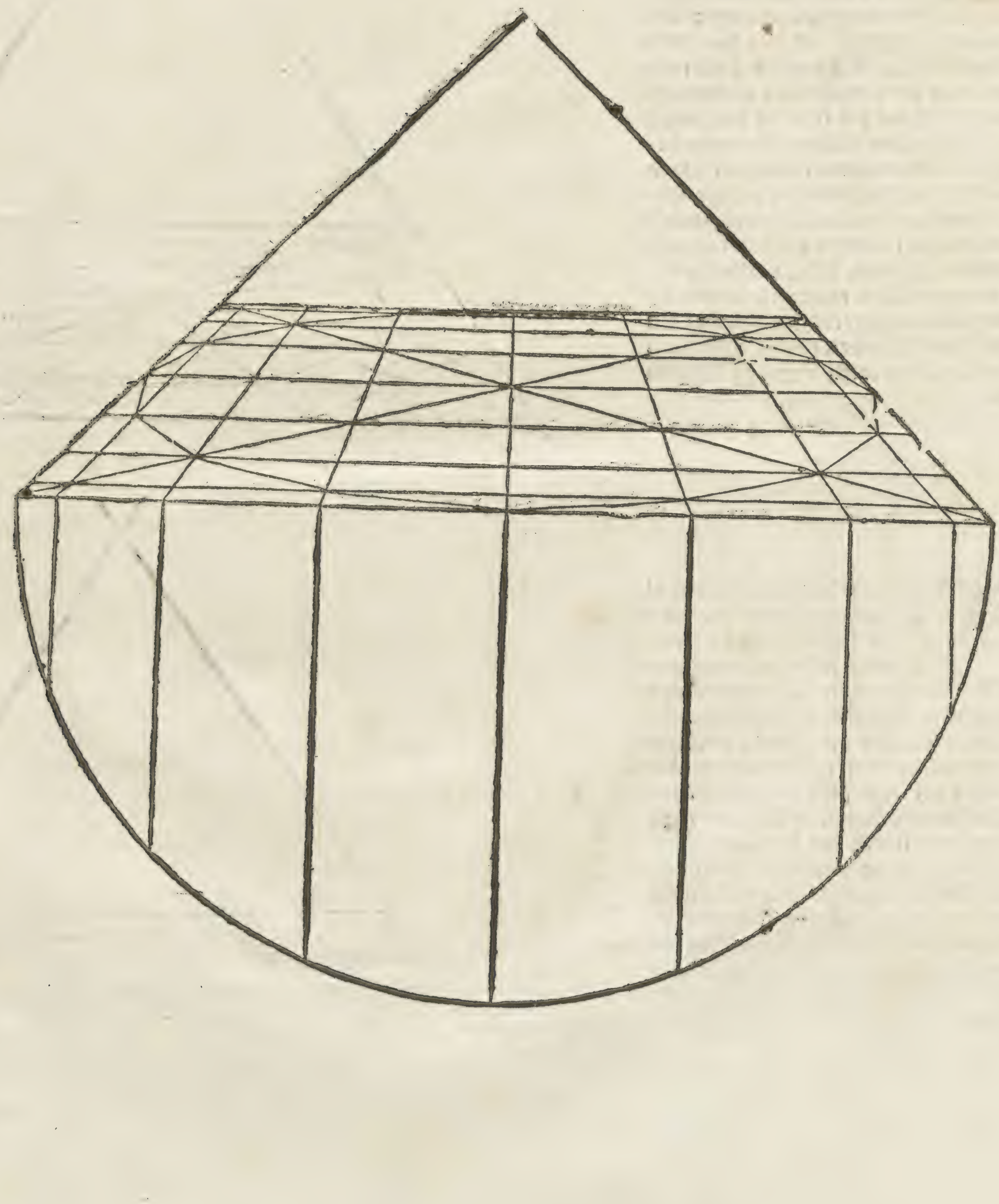
NV ick ghetoont hebbe hoe datmen simpele superfitien/ van viercanten/ van sescanten/ endē van achtcanten maken sal/ soo wil ick oock toonen hoe datmense dobbel behoort te makē/ te weten/ dat elcke simpel figure eenen bant hebbe. Als een simpel superfitie vanden seshoeck ghemaect is/ naede voorghesepde regle/ soo veel dan als ghy wilt dat den bant ofte fase breet sy/ dat suldy op de base teekenen/ ende trecken die oock na den orisont. Ende daer die selve de diagonen overſnijden/ daer suldy onder ende boven paralellen maken/ daer na treckende noch twee diagonen wt de vier binnenste hoecken vanden seshoeck/ zo suldy u termijnen vinden om den cleynstē seshoeck te sluyten. Welcke tweede diagonen/ paralellen/ ende orisontalen/ alle met punctkens getrocken zyn tot een onderschepdt vanden eersten linien/ op dat mense d'een wten anderen kennen soude.

DEsgelijcx salmen oock doen metē de achtcantige forme: want als die selve binnen een viercant gemaect is/ mits makende den boort vander breedden dat u belieft nae de voorsepde regulen/ ende dan wt elcken hoeck vanden octogonus een slauwe linie naeden centre getrocken zynde/ zoo suldy die termijnen vinden om den binnensten achthoeck te sluyten/ ende als dan van hoeck tot hoeck de Linien ghetrocken zyn/ zoo is een boort volmaect. Dese achthoeckige formē machmen in ronde veranderen rakende den middelst van elcke syde/ oft oock buyten over die hoecken/ soude een cloeke hant wel een circulare vercortende rōdicheyt trecken.

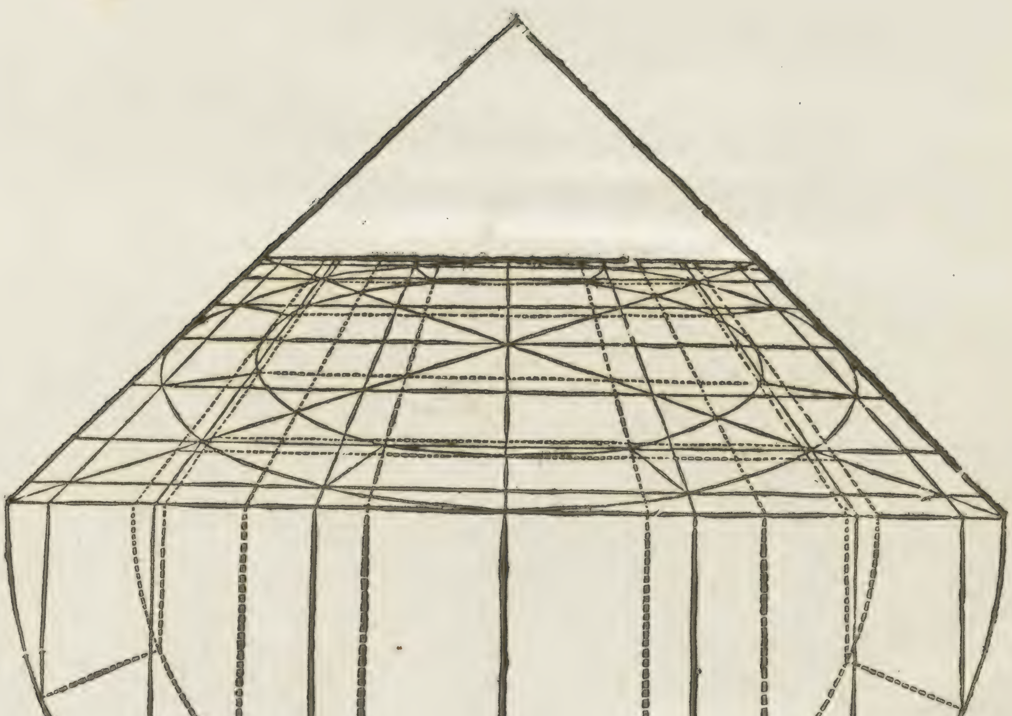

HOewel dat ick geseyt hebbe datmen deur den achthoeck wel een rondicheyt int vercorten maken soude/ nochtans om meerder sekerheyt/ salmen deur desen wech tot naerder perfectien comen / want hoe dat de circulare forme meer hoecken heeft oft syden / hoe dat het rondt volcomender zyn sal. Maer om dees figure te maken is van noode onder die base eenen haluen circkel te maken/ende die circumferentie in so veelen te delen alst u belieft/behoudelijc datse paer zyn/ in dees forme dan is den haluen circkel in achten gedeelt/ waeromme dat den geheelen circkel in sestienen comt: dat gedaen zynde/so moetmen wt alle dien deelen vande circumferentie perpendiclen setten tot tegen die base vanden vercortenden quadrate: die delen dan naden orisont ghetogen zynde/ ende twee diagonale linien int quadraet ghetrocken/ die sullen u int deursnijden vande orisontalen oft radialen de rechte paralellen toonen. Beghintmen daerna vanden middelsten punct der basen ter eender ende ter ander zyden een diagonal liniken te trecken/ ende alsoo vanden eenen punct totten anderen opwaerts ouerhoecx gaende/soo sal de forme gesloten worden gelijcmẽ siet. Waer deur oft daerouer/dat het u licht zyn sal eẽ ronde forme metter hãt te treckẽ want metten passer ist onmogelijck te doen dat het wel vercorten soude. Dees figure (discrete leser) behoortmen wel vast te hebben/ ende wel te verstaen (gelijckmen oock moet met die voorgheleerde) eermen vorder studeert/ want sy sal nu tot veel navolgende stucken dienen/ gelijcmen sien ende bevinden sal.

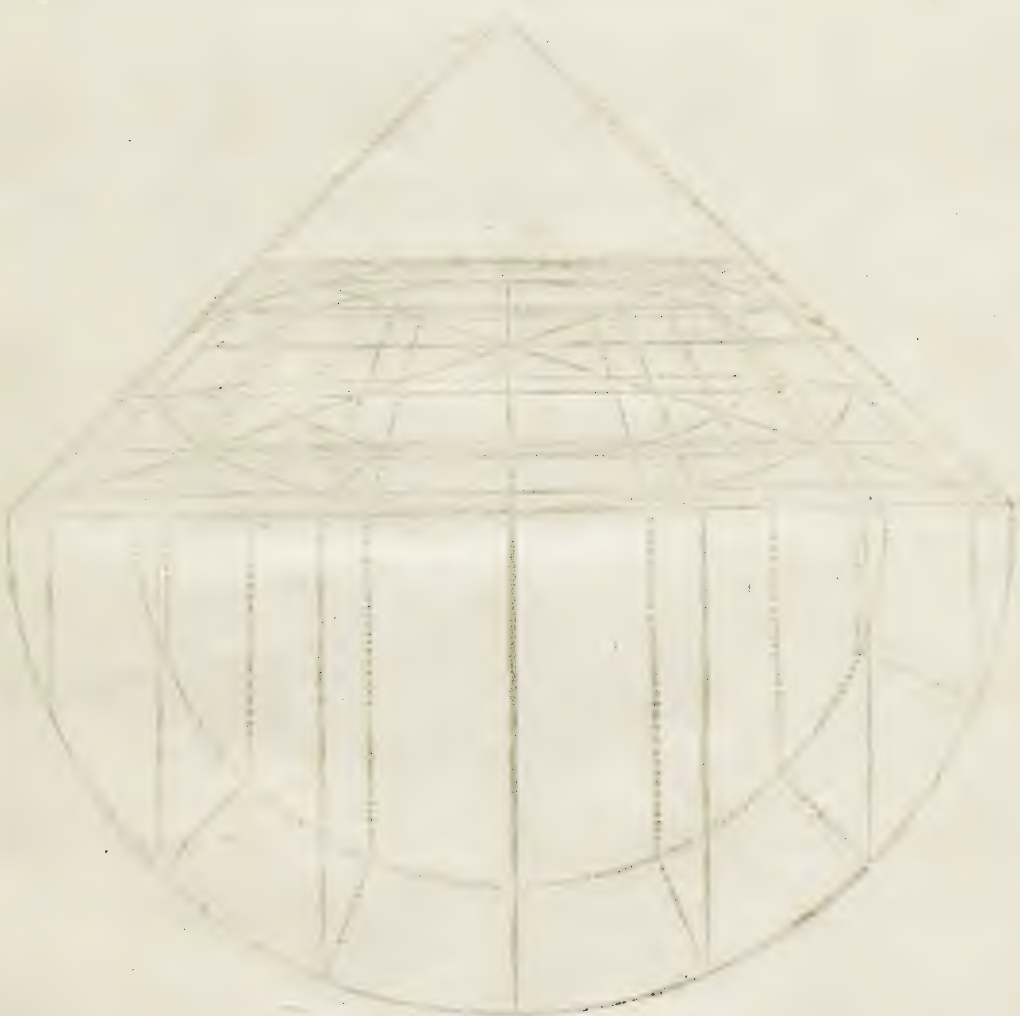
ALs ghy die voorghetoonde Figure wel vaste hebt/soo moet ghy noch voorder procederen ende sluyten dit ront oock met eenen boorde/ ende na dat ghy dien breedt hebben wilt soo moet ghy den buytensten halven circkel oock maken/ ende die voorghemaecte deelen van den grooten circle ten centerwaerts treckende/sullen inden cleynen circkel comen/die welcke deelē vanden cleynen circle oock in perpendicle ghesedt met puntkens/ om d'ander Linien niet te verduysteren/ende die desghelijcx naden orisont ghetrocken/ soo suldy niets dat deursnyden vanden diagonen die paralellen oock vinden/om dat binnenste vercortende ront te makene/achtervolgēde d'eerste maniere;ghelijckmen d'eerste ront met stercken linien/ende dat tweede met puntgens/ inde Figure sien mach.

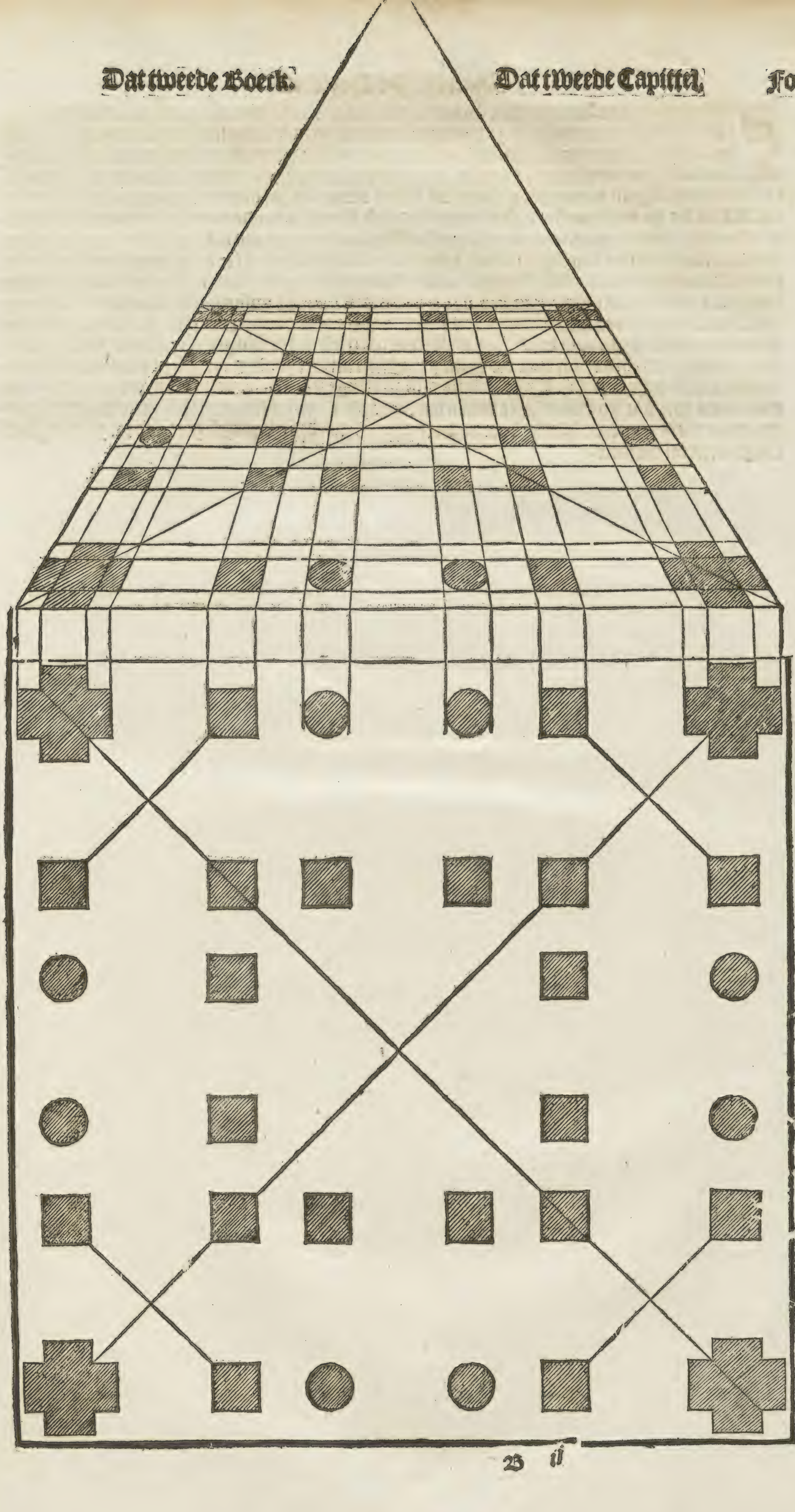
Beminde Leser en latet u niet verdrieten/dees Figure soo langhe ende dickwils te makene/tot dat ghyse wel verstaet ende vast hebt/want ick weet sekerlick datse den menighen swaer vallen sullen/ nochtans en condy sonder dese niet veel ghedoen/ende die dese oock wel vast heeft / sal wel lichtelick alle navolghende dinghen verstaen ende maken.

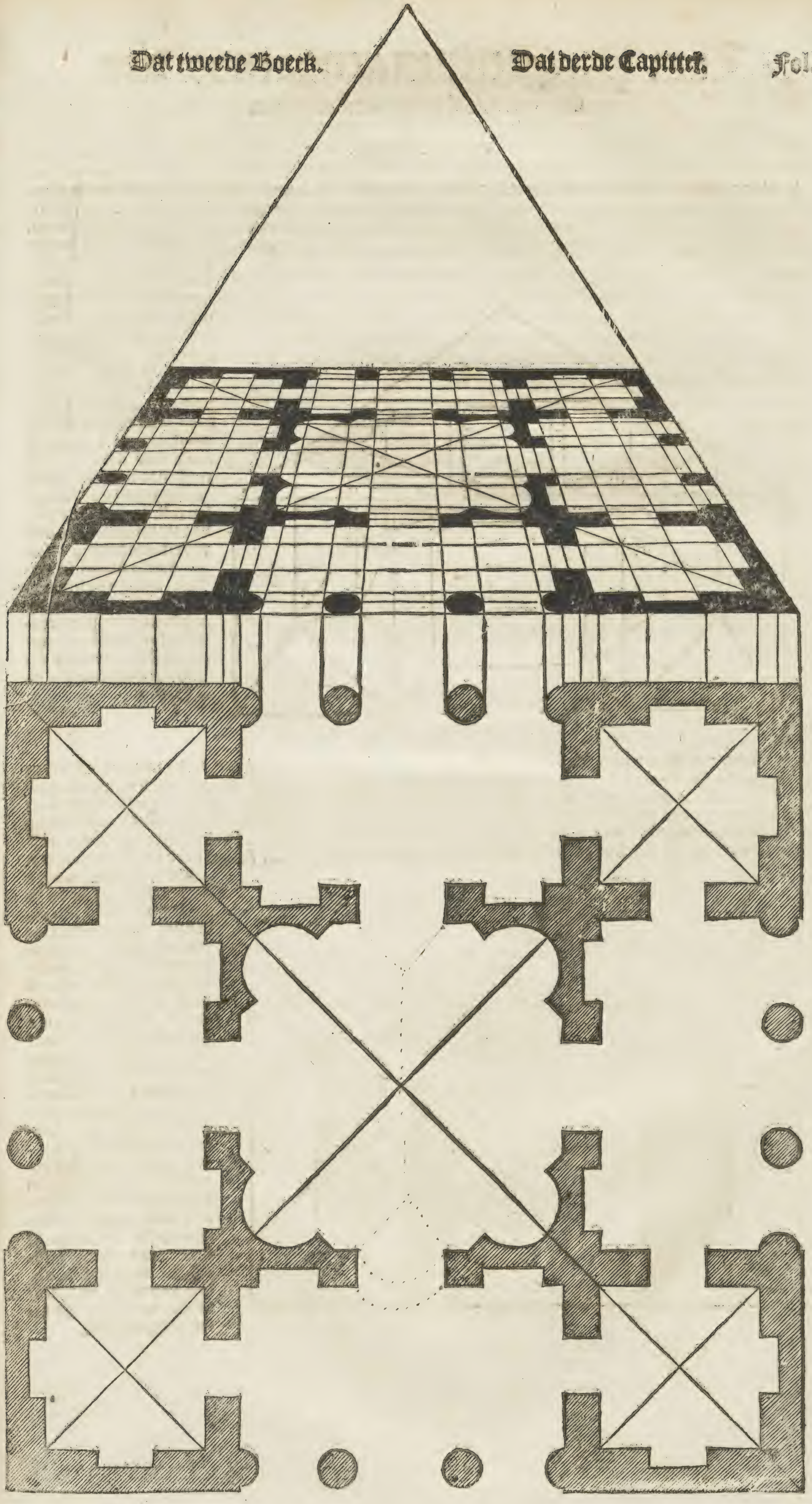
HEt ghevalt dickwils dat die Architect een edificie van buyten ende van binnen betoonen wilt/waer toe dat hy behoeven sal den gront eerst in perspectiven te setten/op dat hy te sekerder mach upten gront optrecken tghene dat hem belieft ghesien te hebben/ende de reste inden gront te latene: wiltmen dan eenen gront in perspectiven setten / soo salt van noode zijn om wel te maken/dat hy eerst in platter formen ghestelt sy/op datmen hem daer wt in perspectiven trecke.

Om dit te doen/hebick een deurluchtighe edificie voorghenomen / op datment te lichtelijcker begrypen mach voor dit beginsel/want als yemant desen wech vaste heeft/soo sal hy daer na wel ander ende swaerder dinghen in perspectiuen connen trecken: ick en derf oock geen groote moeyte doen om te beschryven hoe dat dit vercorten te wercke gaen soude/midts dat het soo licht ende open in figueren staet datment terstont begrypen can: want leydende alle die linien die vanden hoecken ende zydenwtten platten gront gaen/tot tegen die base die gy int vercorten stellen wilt ende die selve daer nae op den Orisont ghetrocken / midts dymagineren vander distancien soo moechdy t'vercortende viercant sluyten : daer na soo treckmen die twee diagonalen daerinne/ deur de welcke datmen die paralellen treckende / terstont eenen wech vint om die colomnen ende pilasters te formeren / alsoo dat het onmoghelijck is te faelgeren/ende principalijck de ghene die wel verstaen ende begrepen hebben t'ghene dat voren gheleert is.

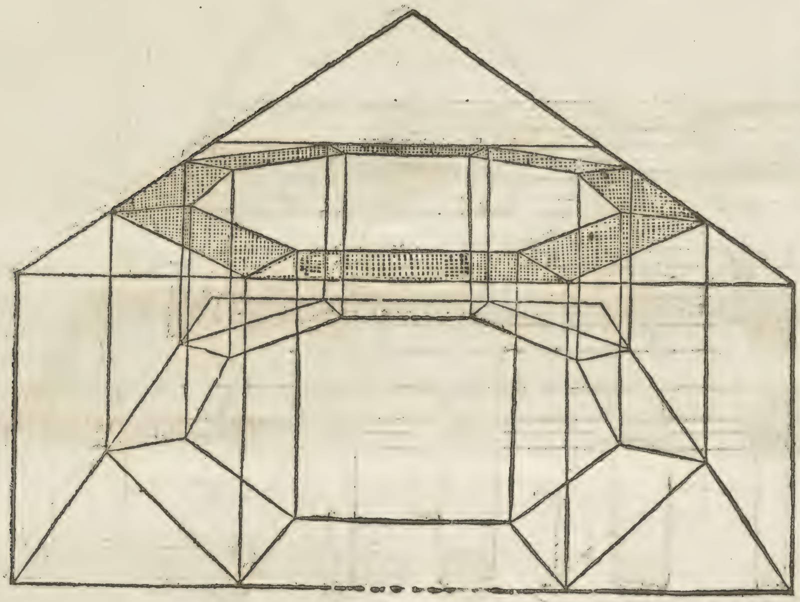
DEes navolgende figure is wat swaerder dan die ghepasseerde/maer alsmen altijts vanden cleynen totten grooten gaet/zo begrijptmen die dingen te lichtelijcker/ en boven al zo mach hy die hem in dese const instrueren wil/t'geene vanden ghepasseerden figuren achterlaeten/ maer moet alle zijn neersticheyt doen om altemale wel te verstaen/ende moetter ooc zyn genoechte ende tijtcortinge in nemen:oft anders/die als nu deene/als nu dander figure voorby gaen wil/ om dat hy die qualijck verstaen can(hoewel dat ick altoos arbeyde om alle swaricheyt te schouwen) zo sal hy lutter profiteren in dese conste. Die maniere dan om desen grondt in perspectiven te setten/begrijptmen claerlijck sonder andere verclaringen daer af te doen: maer men sal die maniere oft den toeganck vander voorgetoonder figuren volgen/u aduerterende dat/altijts die twe diagonen alle dwerck regeren/ midts dat duersnijden vanden orisontalen/ ende hoewel datmen veel diversche gronden soude moghen maken om hier int vercorten te setten/ zoo sullen nochtans dees twee genoech zyn voor dees reyse/midts dat ick noch ander dingen te tracteren hebbe/ want die practikige Architect sal duer dit behulp moghen andere maken tot zynen propooste/ende alsulcken als hy behoeven sal. Ende wilt hy alsdan eenige stucken oprechten om te toonen/ soo salt van noode zyn/dat hy t'voorste (te weten dortographie) metter selver maten mete/daer den platten gront mede gemeten is/ende daerna dat int vercorten bringe gelijck hier nae tot zynder plaetsen getoont sal worden.

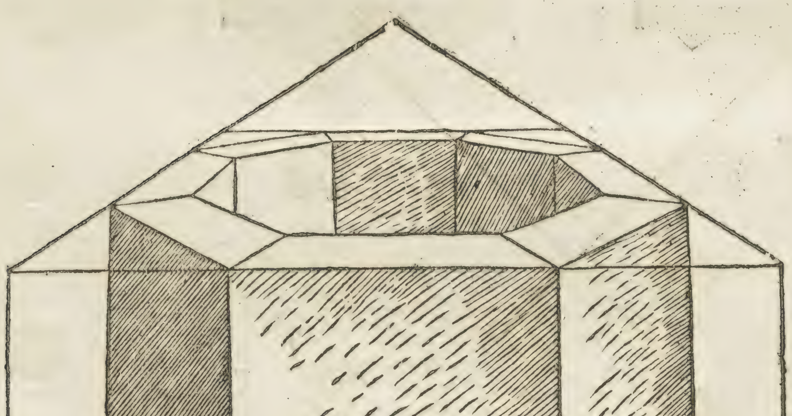
Van Perspectiven aengaende den Corporen/ oft Massyven dinghen.

Dat derde Capittel.

AEngaende den gronden ende andere superficien van diverscher formen/ daer dunct my genoech af gedaen zijn dus wil ick nu tracteren vande Corporen die wten gront opgetrocken worden: Ende ten eerst en soo weet ghy dat te voren geleert is hoe datmen een achthoeckige forme op haer selven maken soude/ en daer nae is noch getoont/ hoe datmē die figure met eenē boort ombangē soude: Maer/ wilde die Architect in perspectiven betoonen eē opstaēde achthoeckige figure/ gelijckmen seggen soude eenen put/ so sal hy eerst den gront maecken gelijck hy voren ghetoont is/ ende so hooghe als hy wilt dat den geseyden put verheven staē van zynen grondt boven der aerdē/ daer sal hy die selve forme noch eens maecken/ die treckende nae den selven Orisont/ daer nae salmen van alle die bovenste hoecken tot die benedēste perpendiculen trecken/ soo wel vande binnenste Figure/ als van de buytenste/ waer deure dat het achtcantige corpus deurschynēde geformeert zijn sal/ ghelijckmen inde Figure mercken mach ende begrypen.

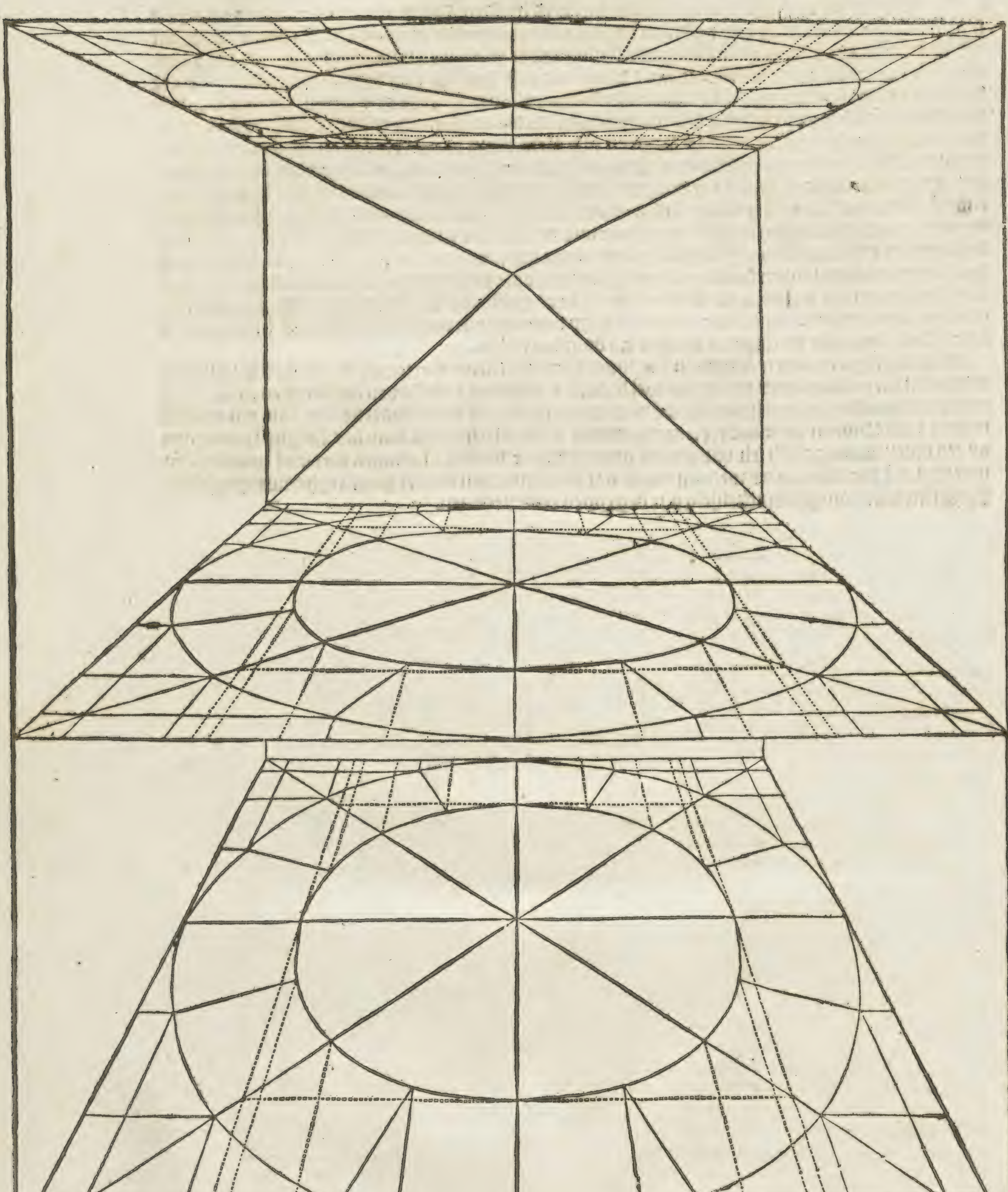
DAer is nu geseyt vanden deurschynenden put met acht hoecken/ den welcken wel van noode is te connen maken/ eermen den ghelyvighen put oft ander corpus maken wilt/ ghelijck desen teghenwoordighen den welcken is den selven die voor getoont is in formen ende maten: Maer alle die linien diemen van buyten niet sien en can/ zijn verborghen. Ende also vele verschilt een deurluchtich corpus van een solide of te ghelijvich/ gelijck ofmen tgheraemte van eens menschen lichaem sonder vleesch saghe teghen een dyes gelijcke levende met zynen vleesche/ dat welcke het geraemte bedect/ hoe wel dat het daer onder verborgē is. Eñ so vele als die schilders perfeckter zijn die de Anatomien deur merckt hebben/ dan dandere die hem alleene mit den schyne vander superfitien laten ghenoeghen/ alsoo ist oock metten perspecten/ Want de gheene die wel verstaen ende in memoriē setten willen die verborgen linien/ die selve sullen die conste beter verstaen/ dan andere die hem alleene mettē schijn van buyten laten ghenoeghen.
Het is wel waer/ als yemandt dees verborghen deelen ghenoech ghehandelt heeft ende in memorien gheset/ soo sal hy/ hē behelpende metten principalen veel dinghen maken die perfect zijn sullen/ sonder nochtans allē desen arbeyt te doen.

VAn deſe dꝛy navolgende figuren/ſoo is elcke wten viercante ghetrocken/in ſulcker manieren als hier voꝛen ghetoont is:ende ſy loopen oock alle dꝛy op eenen oꝛiſont oft punct ghelijck dat behooꝛlijck is/met welcken figueren dat hem yemant ſal mogen behelpen in veel dinghen/ghelijck ick noch meer gheſeyt hebbe: ommers die deſe wel vaſte heeft ende verſtaet/ſal alderley rondicheydt connen maken/ende ſonder deſe te connen/ ſal hy lutter oft niet bedꝛyven moghen in circulare oft ronde dinghen / want wt deſe figuren machmen een ronde ſolide oft ſpherike edificie trecken/met colommen ende ſonder colommen/ ende oock eenen ronden windeltrap:want deſe figueren ſullen u den wech toonen om die trappen int ronde te maken met noch meer ander dinghen/nochtans niet ſonder u induſtrie: want wonderlijck ende ſonder eynde zijn de ſtucken diemen hier wt maken can / behoudelijck dat ghys u niet en laet verdꝛieten / ende dat ghy gheenen aerbeyt en ſpaert tot dat ghyſe wel vaſte hebt / midts dat die boghen van pooꝛten ende welſels noch ſwaerder vallen ſullen ghelijck wy dat hier na betoonen willen/ niettemin het neemt altemale zijn beghinſele hier wt. Maer wilt yemant die hier inne begheert te ſtuderen dees figueren ten eerſten verſtaen/ghelijck die ſommighe vermetelijck daerinne vallen/ſoo ghelooue ick wel dat hy confuys blyven ſoude: maer is hy deur alle die paſſagen die vooꝛgheſtelt zijn tot hier toe ghecommen/ſoo wel deur die Geometrye als dees conſte:ſoo ſeg ick dat hy wel van ongeluckighen groven verſtande zijn ſoude / indien dat hy dees figuren niet en verſtonde oft begrypen en coſte/t'ſamen met alle den figuren die hier na volghen ſullen.

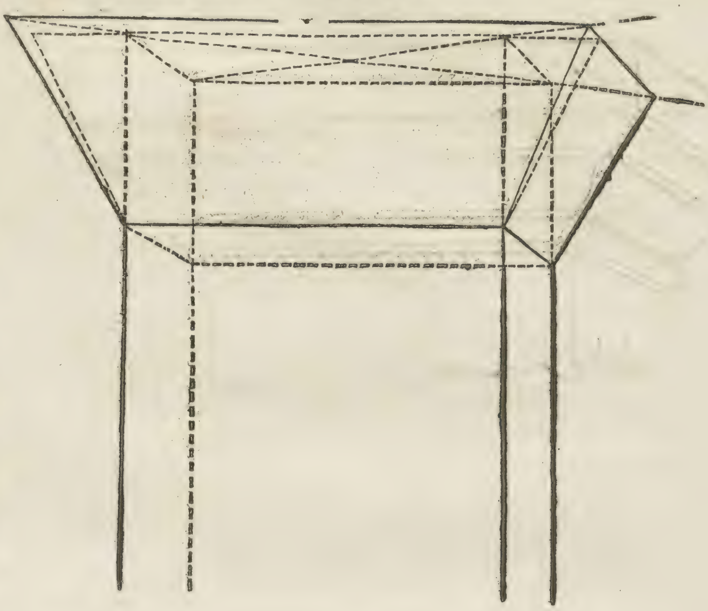
Dees dꝛy figueren om te ſeggen en zijn maer dꝛye ſuperficien/niettemin iſt datmen wt alle die termynen perpendicularen treckt/ſoo wel binnen als buyten/ende boven als beneden / ſoo ſuldy een deurſchynende coꝛpus hebben: ende woꝛden die binnenſte linien bedeckt / ſoo ſalt een maſſijf coꝛpus zijn: Ende en verwondert u niet beminde Leſer/al ſchꝛyve ick ſomtijts langhe ſermoonen op een dinck/want gelijck ick van eerſten gheſeyt hebbe/dit niet alleenlijck met veel woꝛden en moet geleert zijn/maer waer wel van noode dat het yemanden metter hant teghenwoꝛdichlijck ghewesen ware/om ghemackelijcken te begrypen ende verſtaen.

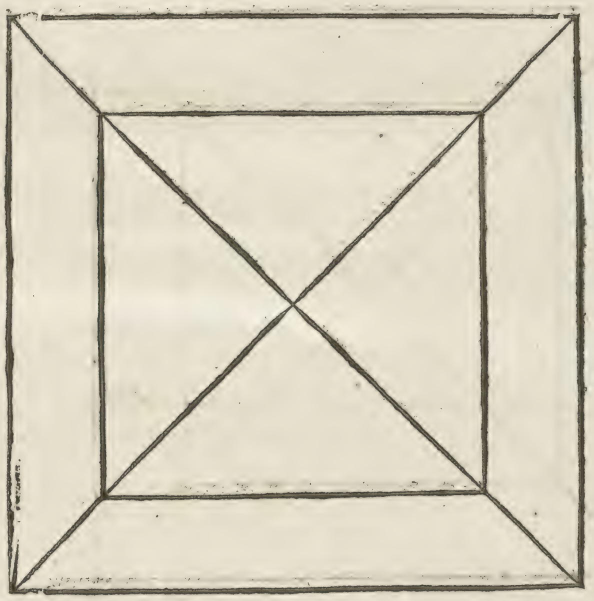

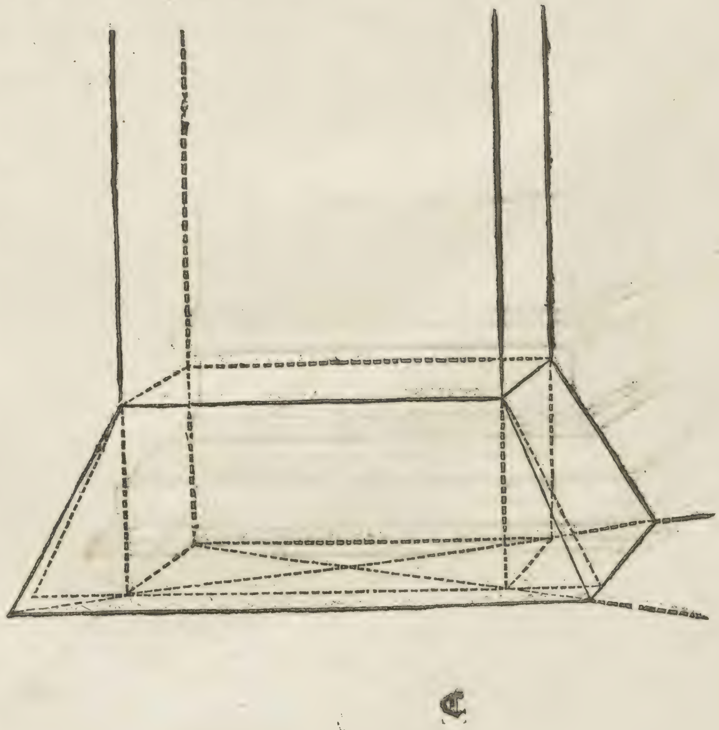

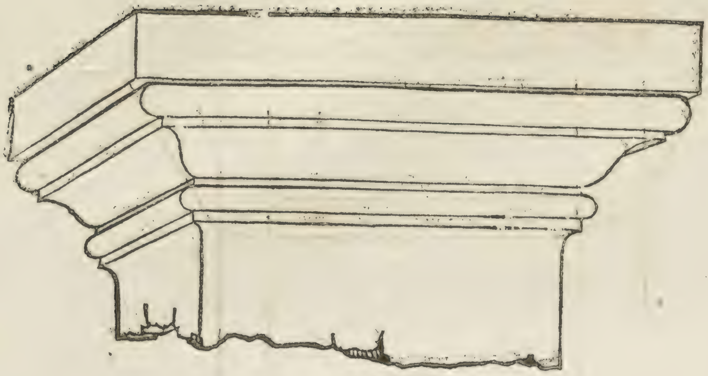
DEn meeſtendeel van grote rivieren die vande bergen afcomen met eenighen tempeeſte/ als ſy dan beneden inde valeye comen/ſoo lopenſe ſomtijts buytē haer canael/ eñ ſo veel lants als ſy dā op deē ſyde afnemē/alſo vele gevē ſy dan weder aē dander ſyde: alſo doet die perſpectiue ooc in hoeckige dingē: want ſo vele alſmē vandē hoec verlieſt daer mē tegē ſiet/ alſo vele waſt dē andꝛē hoec die buytē ſtaet/ dwelke in deſe naevolgende figure betoont woꝛdt.

Aenmerct hier dā beminde Leſer dz het quadꝛat indē middel betekēt de dicte vā eē viercāte colomne ofte pilaer/eñ dē bant daer buytē omme betekent de dickte oft den wtſpꝛonc vander baſen eñ vādē capiteele: De figure onder dees platte foꝛm is die baſe/eñ de bovēſte figure is dz capiteel: De maniere dā om deſe te doen vercoꝛtē/ſal ic verclaren/eñ ten eerſten: Ghy ſult dē pilaer plat vā vorē makē ſonder dicte / eñ daer ſuldy ooc die baſe eñ dat capiteel aen formeren/ghevende hē over elcke zyde evē veel pꝛojecturen oft wtſpꝛoncx/ maer ghy ſultſe ſtaukēs treckē / gelijc dees punckēs betonen inde figure: daerna trect die ſyde vādē pilaer diemen wilt geſien hebbē na dē oziſont/eñ gevondē hebbende hoe dick dz die vcoꝛtēde ſyde zijn moet/deur die reglē die in d'eerſte vā deſer perſpectiven getoōt zijn / ſo hebdy den vercoꝛtendē gront vandē pilaer/ in den welkē datmē ſtaukens die twee diagonē treckē ſal lāg genoech deure/eñ van aēdē hoec der baſen beneden die int vercoꝛtē geſien woꝛt/ ſal men eē linie naden oziſont trecken/ dewelke datmen beneden ooc ſal latē ſinckē tot datſe den diagones beneden raect/eñ daer ſal den termijn vāder vercoꝛtender baſen zijn. Dus ſiedy dz die perſpective daer wat af neēt/te wetē/die ſpatie tuſſē de punckēs eñ de ſwerte linie: nu ſalmē van diē termijn nadē anderē buytēſten hoec vāder baſen eē paralelle treckē onder dē gront vandē pilaer tot dz ſe den diagonus geraect/daer ſuldy bevinden dat der baſen toegegeven woꝛt tghene dat aē d'ander zyde afginc: aldus ſo toōt die pꝛojecture vā deſer baſen/hoe dat den eenen hoec inwaerts getrockē woꝛt / eñ hoe dē anderen weder wtwaerts loopt: Daer na dan/die bovēſte linie vāder baſen ooc nadē oziſont getogē zijnde/ſo vindy op die vercoꝛtende ſyde deur eē linie dē derdē hoec vāder baſen benedē: eñ tgene dat hier vāder baſē geſeyt is/ dz ſalmē inder ſelver manierē ooc vandē capitele verſtaē.

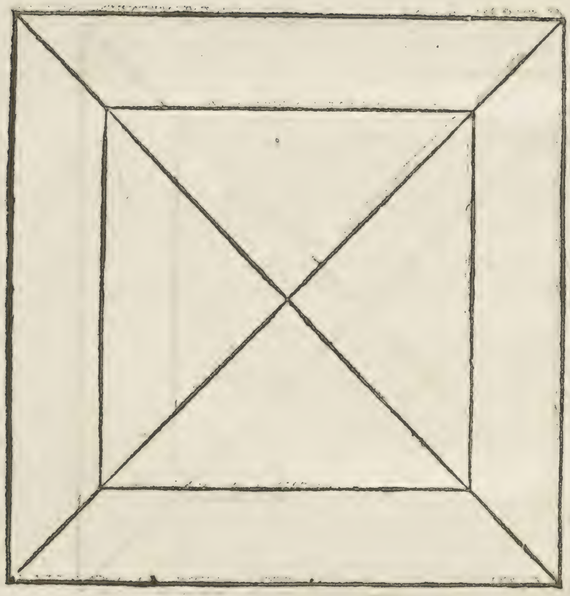

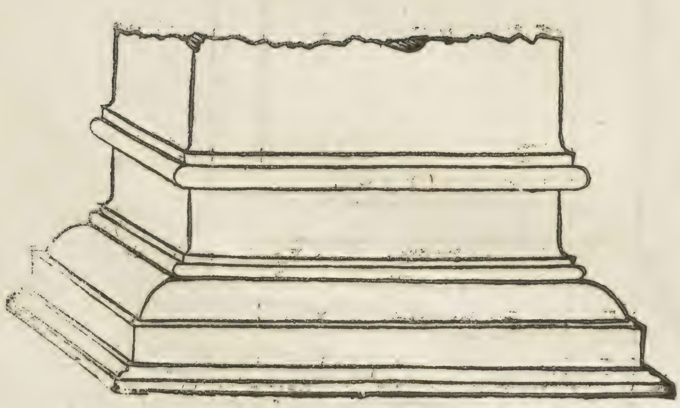

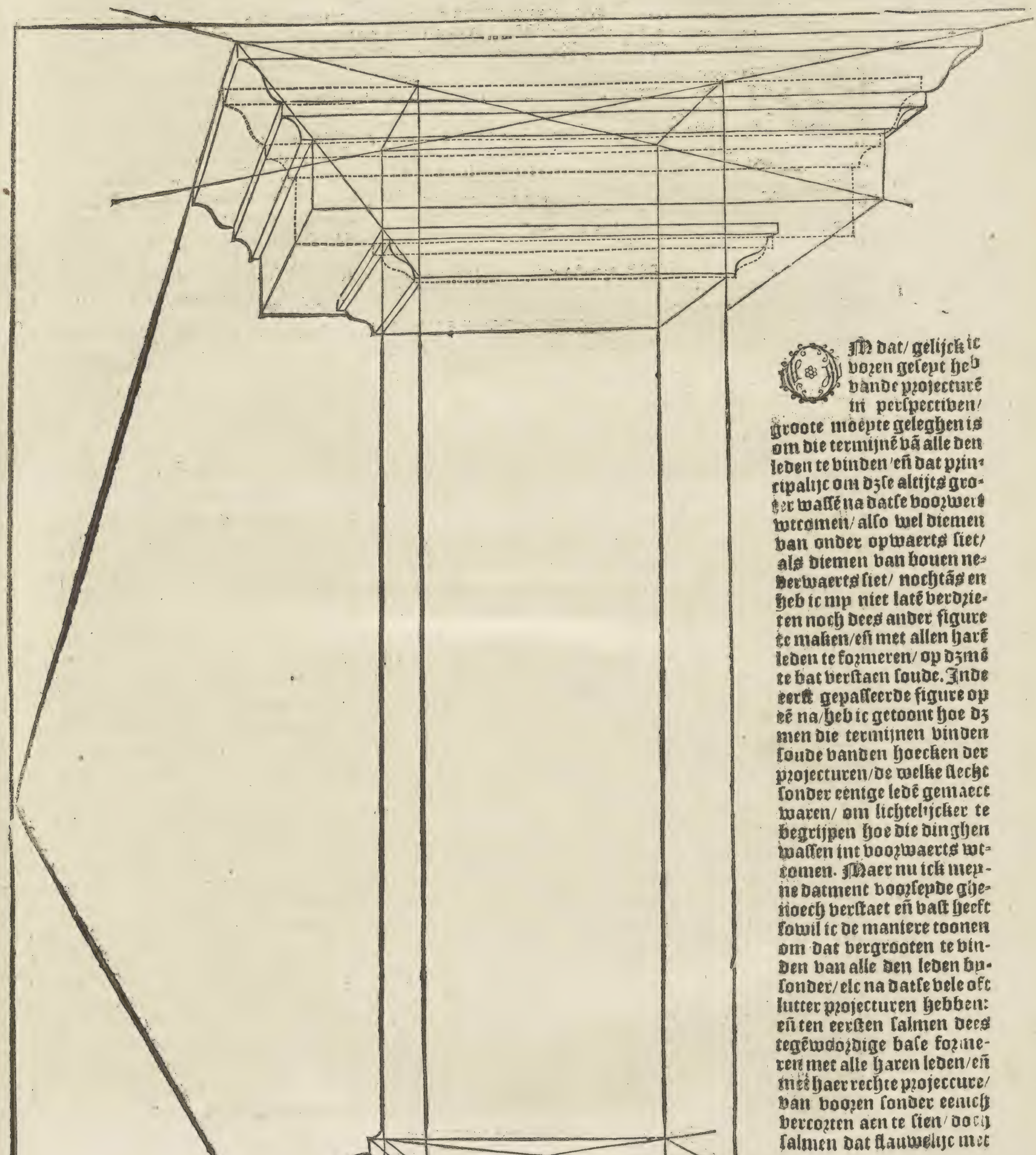

DEes andere drie figuren zijn dē selve/die voor getoont zijn/maer die eerste waeren deurluchtich / ende dese zijn geciert met alle haren leden: Ende al en heb ick inde ghepasseerde figueren niet ghethoont hoe datmen dees leden formeren soude/ dat welke inder waerhept seer cōfuys eñ moeplick om in schrifte te setten soude ghe-weest hebben / so heb ick alleenlic willen die eerste termpnen tonen / op datmense wel in zijn verstant printē soude/eñ daer nae heb ick in dees teghenwoordige figure willen toonen/ hoese in d'ooge comen te staē/op datmē sien mach wat effeckt datse doen : Maer hier voorts (mits dat het/ ghelijck ick gesept hebbe/ een moepelijcke sake is) so sal ick een ander maniere formerē met alle haer leden / deur doncker Linien/ende daer nae sal ick de maniere setten na mijn vermoghen/om de termpnen van dien leden d'een na dāder te binden/want sp wassen alle te samē een wepnich : Maer daer en tusschen is wel te considererē/ hoe dat dees base eñ dit capiteel aē d'een spde incrimpen eñ aen dander spde wtwassen / eñ dat selve moetmen daerna wel in memorien houden/op datmē in dees navolgende lesse eerst wel geinstrueert sp vant gene datmen maken wilt/ want voorwaer de theorike staet int verstāt/ maer die practike lept inde hādeling. Daeromme wast dat die alderverstādichste schilder Leonardus Vinci/nēmermeer gepaeyt en was van eenigh dinck dat hp maeckte/ ende seer luttel werckē brocht hp tot perfectiē / want hp sepde dicwils dz dit de cause was/ te weten/dat zijn hant zpnen verstāde niet voldoē en coste. Eñ angaēde mp sou ick doen gelijck hp/soo en had ick nopt/noch en soude niet laten wtgaen eenige vā mpnen dingen: want om de waerhept te seggen/ wat ick make ofte schrpve/ tē vernoecht mp niet : Maer gelijc int beginsel vā mpnen vierden boeck gesept is/hoe dat ick het clepne talent / dwelke mp de goethept Gods belieft heeft te geven/hebbe liever willen int werck setten/ dā onder d'aerde te laten verrotē sonder enige vrucht. Eñ al en sal ic den curieusen niet helpen/om dē gront eñ die perfectie van allen dinghen te raken / soo sal ick ten minsten de leerjongers helpē die daer niet oft luttel af weten / want dit is altijt mijn wterste mepninghe geweest.

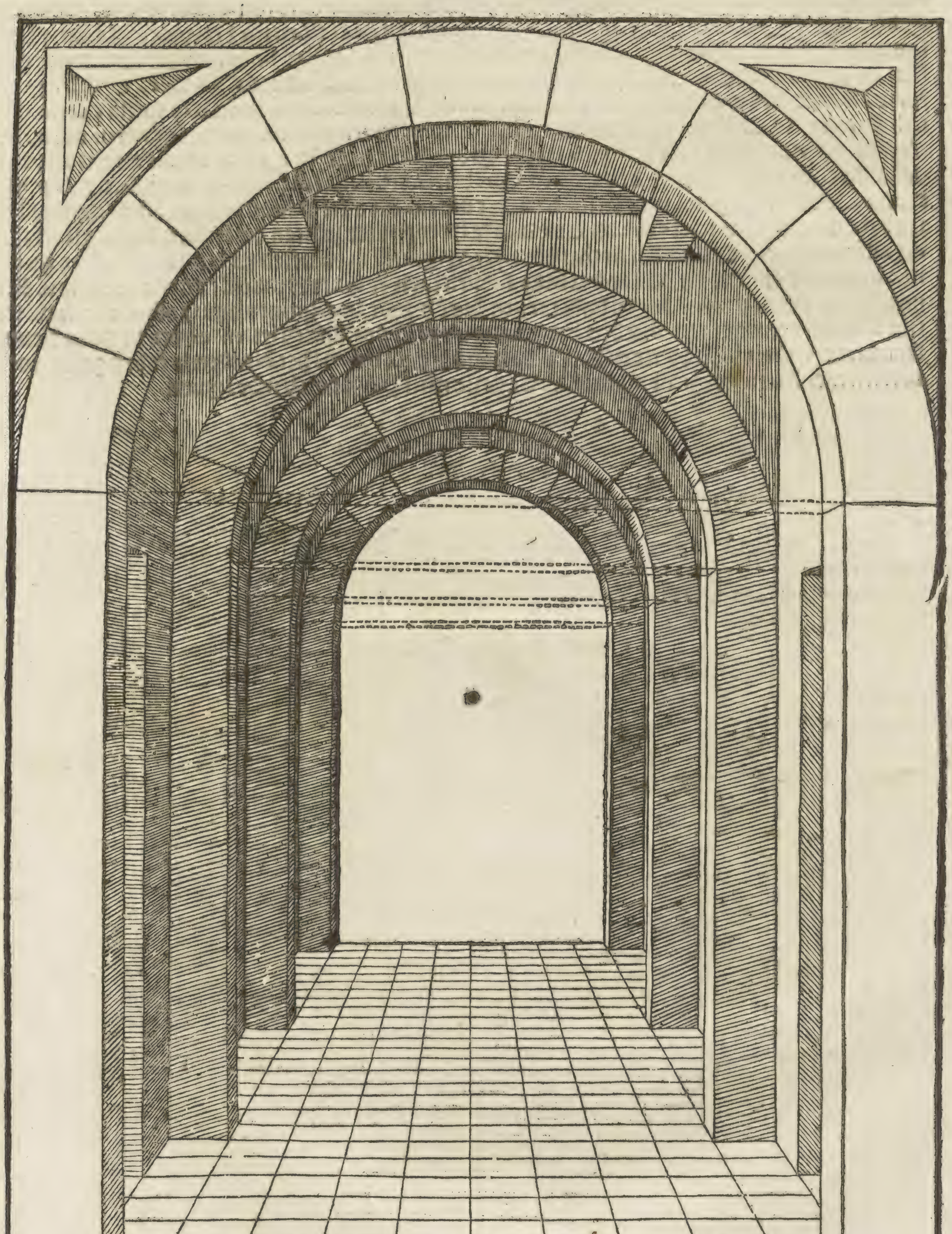

OM dat/ gelijck ic
voꝛen geſeyt heb
vande projecturē
in perſpectiven/
groote moeyte geleghen is
om die termijnē vā alle den
leden te vinden/ eñ dat prin-
cipalijc om dꝫſe altijts gro-
ter waſſē na datſe vooꝛwerts
wtcomen/ alſo wel diemen
van onder opwaerts ſiet/
als diemen van bouen ne-
derwaerts ſiet/ nochtās en
heb ic my niet latē verdꝛie-
ten noch dees ander figure
te maken/ eñ met allen harē
leden te foꝛmeren/ op dꝫmē
te bat verſtaen ſoude. Inde
eerſt gepaſſeerde figure op
eē na/ heb ic getoont hoe dꝫ
men die termijnen vinden
ſoude vanden hoecken der
projecturen/ de welke ſlecht
ſonder eenige ledē gemaect
waren/ om lichtelijcker te
begrijpen hoe die dinghen
waſſen int vooꝛwaerts wt-
comen. Maer nu ick mey-
ne datment vooꝛſeyde ghe-
noech verſtaet eñ vaſt heeft
ſo wil ic de maniere toonen
om dat vergrooten te vin-
den van alle den leden by-
ſonder/ elc na datſe vele oft
lutter projecturen hebben:
eñ ten eerſten ſalmen dees
tegēwoordige baſe foꝛme-
ren met alle haren leden/ eñ
metē haer rechte projecture/
van vooꝛen ſonder eenich
vercoꝛten aen te ſien/ doch
ſalmen dat ſlauwelijc met

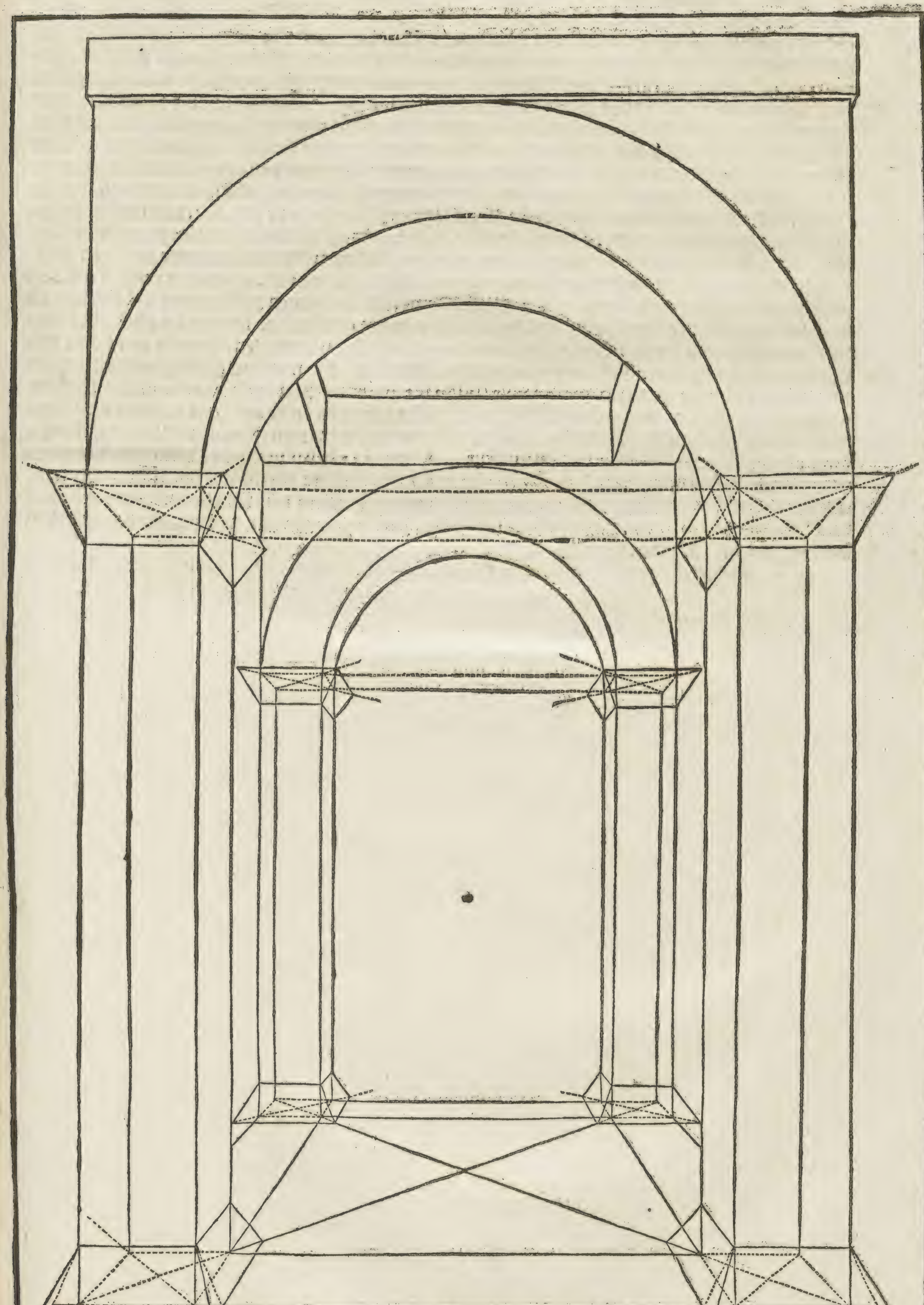
eeken priem oft loot oft yet anders trecken/ gelijck u dat hier met puntkens betoont wort/ daerna salmen in den gront vanden pilaer/ die twee diagonen lanck genoech wttrecken/ eñ daer deur salmen gelijck voren geleert is/ dat intrecken eñ dat wtwassen van dat plinthus der selver basen vinden/ waer af dat die onderste linie oft base vant plinthus veel meerder/ veel breeder/ eñ veel langer comt te zyn/ dan die metten puntkens gemaect is/ daerna salmen op elcken hoec vant plinthus/ een opstaende linie ontrent zo hooch trecken als deerste plinthe/ hoewel dat ict maer aen den wtersten hoeck gedaen heb/ om dwerck binnen niet te commeren/ dā salmen die bovenste hoecken van deerste plinthe met den puntkens oock na den orisont trecken/ dewelcke nederwaerts sullen tegen die twee opstaende linien raken/ ende daer sullen die termijnen zyn om dat tweede eñ grooter plinthus te sluyten/ met eenen swarten treck / daerna trect noch eenen swarte linie vanden binnensten hoeck der plinten opwaerts naden orisont/ daer sal die vercortende plinte gesloten worden. Ende gelijck dit plintus over alle syden gesloten ende met swarte linien afgetrocken is/ also suldy voorts met alle den anderen leden vander basen doen/ want als ghy vanden bovensten hoeck der eerstgheteeckender basen een hellende linie trect/ tot op den binnensten hoeck vander grootster plinthen metten swarten linien/ daerop suldy lichtelijc die termijnen van alle den leden vindē/ mits treckende de hoekē vander eerster basen naden orisont: Ende als ghy de binnenste hoecken vander basen alle geformeert hebt/ so moechdy lichtelijck over de orisontalen den anderen / ende deur die paralellen den alderbuytensten oock formeren / hoewel datmen deur de linie der distantien die geseyde hoecken noch naerder soude moghen bringen/ ghelijckmen deur die diagonen mercken mach. Maer voor dees tijt en willen wy van dier swaricheyt niet tracteren/ want die wat verstants heeft can hem hiermede lichtelijck behelpen.

Nu tgene dat hier vander basen geseyt is/ salmen ooc verstaen vande cornice/ anders dan dat alle dingen contrarie comen/ ende daermen beneden perpendiclen settet die de orisontalen oft radialen deursnijden/ also moeten bouen die lootlinien ofte catheten ooc op die orisontalen vallen/ ghelijckmen tselue bat inde figueren aenmercken can ende leeren/ dan datment met woorden soude connen te verstaen gheuen: ooc en sal die student hem niet verbaren ende den moet verliesen/ al en can hy ten eerstendees niet begrijpen/ want mits dicwils daerop te practiseren/ zo sal hy t'metter tijt vinden: want ten is niet ghesept datmen op eenen dach alle dinghen leeren mach / wt dees cornice ende base suldy alle cornicementen/ het sy hooger oft neerder/ swaerder oft lichter/ mogen maken/ doch treckende altijts elck ledt naden orisont gelijck dat behoort.

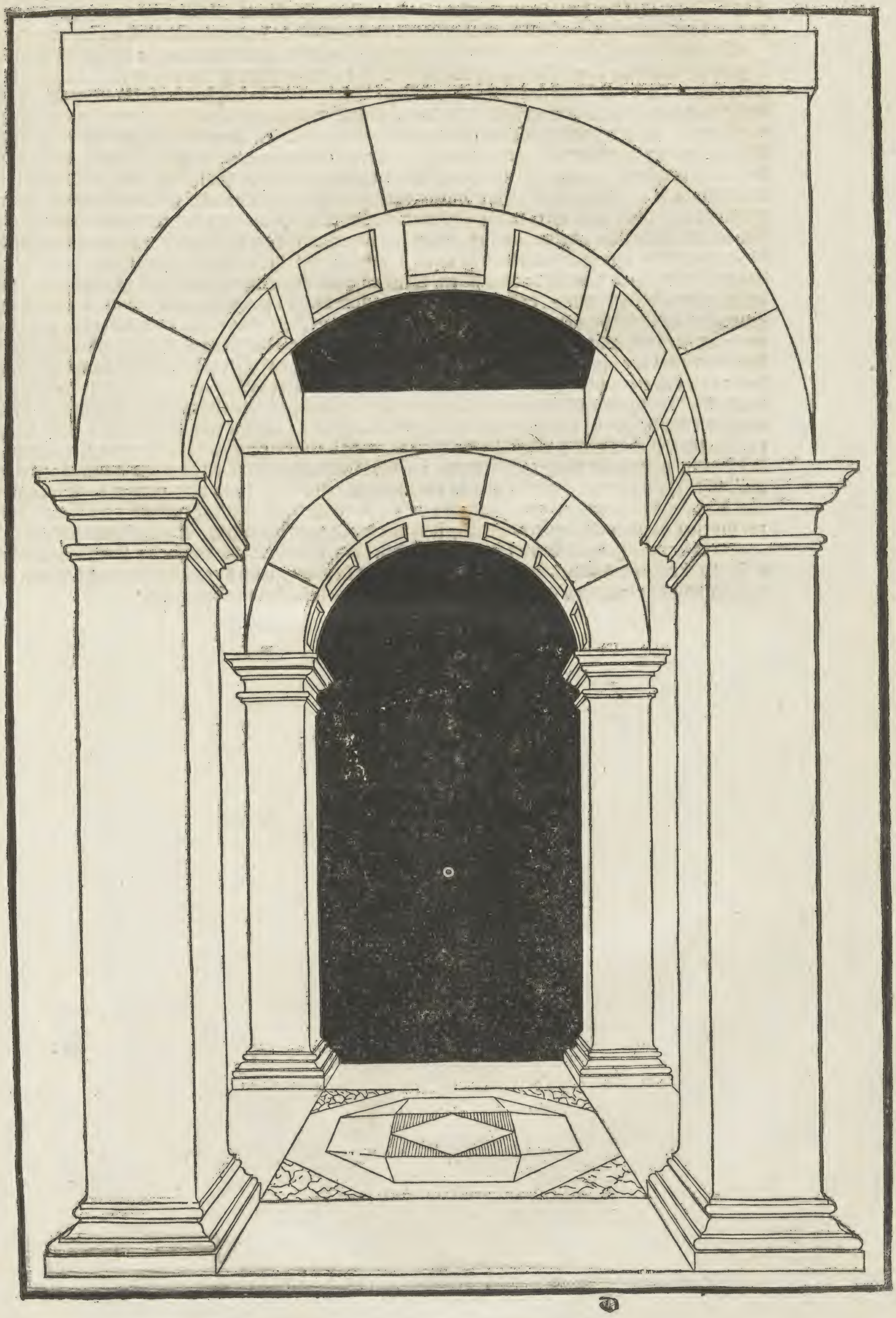
AL zynder diversche manieren ende wegē om colommen deene achter d'ander op eenen gront staende in perspectiven te setten/ om daer mede poortalen/ galerien/ ende ander dingen te maken/ zo sal nochtans dees navolghende maniere die alderlichste zyn. Ten eersten salmen een paviment met een quantiteyt van viercanten oft quadren maken/ ghelijck oock int beginsel van desen boecke geleert is/ ende die selue van alsulcker breedden als u believen sal: ick neme dat dese quadersteenen twee voet breet zyn/ de welcke sal die dicte van eenen pilaer zyn/ tusschen die twee eerste pilarē benedē inde breede sullē acht quadrē staen / ende die hoochde vanden pilarē na wille gemaect zynde/ ende die naden orisont getogen/ zo salmen over beyde de pilaren twee dweerse Linien leyden/ ende daerna salmen wten middelt van deerste Linie twee halve circkels maken/ bouen die platte syde van voren/ ende deelen die in so veel portien als u belieft/ dewelcke delen sullen naden centre vanden halven circkel getrocken worden/ staende inde bovenste Linie: daerna salmen wten middelt vande tweede dweerse Linie/ den minderen halven circkel trecken/ ende alle de termijnen vanden platten boge oock naden orisont getrocken zynde/ zo sal den eersten boghe ofte poorte volmaect zyn/ die andere twee pilaren opwaerts sullen oock acht quadren van dees eerste verscheyden staen/ dat welcke sal een viercant over alle sydeen maken/ inhoudende vierentsestich quadersteenen/ ende met deser poorten salmen handelen gelijck metter eerster/ anders dan datmen (als sy van gelijcker wijdden zyn ghelijck dese) niet en behoeft die bogen van nieus te delen/ want die Orisontale Linien vanden eersten boechsteenen/ sullen u die termijnen van alle den anderen bogen wysen/ hoe lanck dat die galerie oock zyn mochte/ eñ zo veel bogen alsser in comen mochten. Ick en hebbe hier inde syden noch geen bogen willen maken/ om dat ick u in dees Lesse niet te seer quellen en soude/ maer hier na sal ick daer sonderlinge af tracteren. Die twee deuren op elcke syde zyn eensdeels bedect metten pilaren/ maer haer wijdde is van vier quadren/ mits dat van aenden hoec der deuren tot aenden pilaer/ op elcke syde twee quadren zyn/ gelijckmen deen helft sien eñ dander helft achter den pilaer bedenckē mach. Die balcxkens bouē die bogē dragende dē solder/ canmen wel begrijpen/ al en schrijve ick daer niet sonderlinge af. Aen dees pilaren en heb ick ooc niet willen die basen oft ooc die Capiteelen setten/ op dat ict verstant van desen niet te seer verduysteren en soude/ maer hier na sal ick daer oock bysonder af tracteren.

DEes twee bogen zyn alleenlijcken gemaect om haer basen ende capiteelen daer by te voe-
gen vanden welcken hier voren in twee lessen bysonder geleert is/ te weten/ hoe datse aen
d'een syde wassen ende aen d'ander syde afnemen/ op datmen te bat bereet sy om hier int
were te stellen. Want inder waerheyt/ mochtment iemanden onderlinge metter hant wysen/ zoo
souds hy dat lichtelijcker wijs worden/ maer om also in schrifte ende figuren te stellen/ dat het die
nacomelingen souden mogen verstaen/ so ist wel reden datmen daer breet genoech af tractere: ende
op datmen de hoecken vande blauwe linien/ vanden anderen hoecken der swarter linien te badt
soude connen onderscheyden/ so heb ic den punt vander distantien by genoech willen setten/ ende
den orisont te neerder/ oock heb ick de pilaren in ander maniere dan met quadren op desen gront
willen setten: aldus/ set die breedde vande twee eerste pilaren op de base/ van sulcker dicte als u
belieft/ ende trectse binnewaerts naden orisont/ dan salmen die distantie imagineren ghelijck in
d'eerste geleert is/ ende dees distantie worde op beyde syden geset/ als dan wordt wt elcken punct
der distantien een linie tegen den rechten ende den slincken hoeck beneden van elcken pilaer ghe-
trocken. Dese diagonale linien en sullen u niet alleene die dicte vanden eersten oft voorsten pilarẽ
int vercorten wysen/ maer oock die dicte vande twee andere pilaren die binnen staen/ gelijckmen
dit altsamen met puntkens geteeckent siet. Ende (gelijck oock voren geleert is) tgene dat hier vã
den basen der pilaren gheseyt is/ dat selue salmen oock opwaerts inde Capiteelen verstaen. Aen-
gaende die dicten vanden bogen onder tegen/ daer is inde voorgaende figure af geleert/ te weten/
hoe datmen den centre int midden vande vier dweerse puntlinien setten sal/ om de halue circum-
ferentie te trecken. Dat viercant bouen/ is vander grooten dat het beneden is inden gront/ oot en
derf ick niet setten hoement maken sal/ want men siet het genoech inde figure.

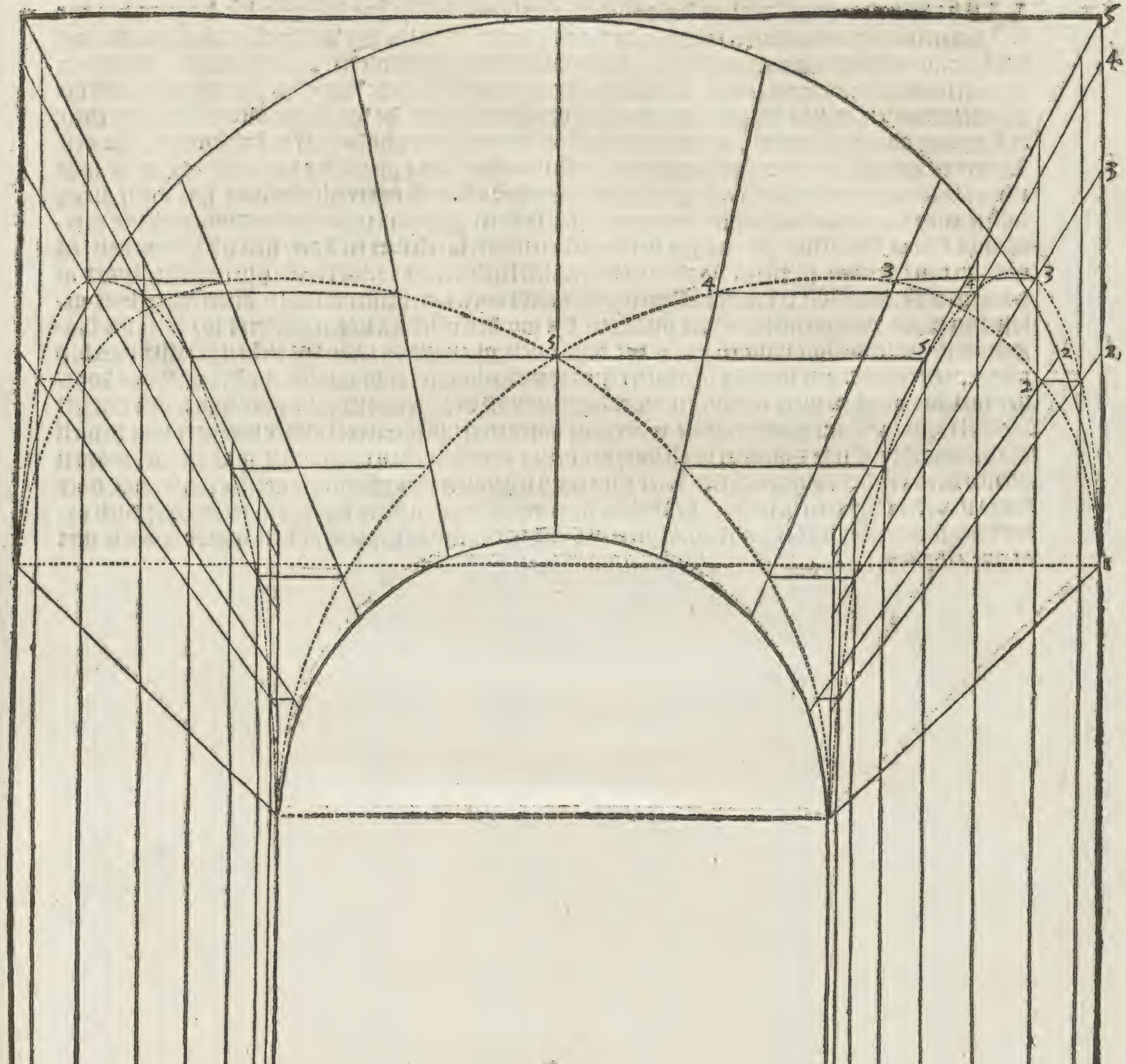
DEes navolghende figuer is ghelijck die ghepasseerde/anders dan datter die leden van basen ende capiteelen by ghevoecht syn / om u noch meer inne te printen ende doen verstaen/ hoe dat een dinck comen sal te staen alst voldaen is: hoe wel dat ickt nochtans hier voren getoont hebbe. Niettemin als yemant dese dinghen wel vast heeft/soo sal hy hem seluen deur die practicke wel connen behelpen sonder altijts desen arbeyt te doen / ghebruyckende nochtans een discretie ende een ghedencken van t'ghene dat hy in syn memorie geprent heeft: Want voorwaer deur desen wech/te weten den gront/ soo machmen vele dinghen maken metter practiken / dat/ indien sy met goeder discretien ende van een gheoeffende hant ghemaeckt syn /sullen altijts haer officie wel doen/ghelijck dese boghen die welcke onder tegen met quadren wtgedeelt syn in deser manieren. Daer syn ten eersten/ghelijck ghy weet/twee centers om den boghe onder te formeren: nu en moet die discrete werckman om den boort van dees quadren niet altijts die perfectie soeken. Maer neemt by exemplen dat den boghe onder teghen ghedeelt sy in achten / ende die ses deelen sullen voor dat quadraet syn eñ de twee deelen voor den boort die daeromme loopt/ nu moetmen die spatie tusschen den eenen ende den anderen centre/oock in achten deelen/maer datse een weynich vercorten/ommers dat onderste deel tegen dat opperste/ende alsoo dan den passere een deel nederwaerts ghesedt synde ende wat nauwer ghemaeckt/soo salmen die bouenste lijst trecken: eñ daernae den passer een deel bouen den benedensten centre ghesedt/soo salmen by ghelijcker manieren den anderen bandt trecken/daer na salmen die quadren wt deelen / latende den boort tusschen beyden noch eens alsoo breet/ende die selue sullen alle op den orisont ghetoghen worden: soo vele dan als ghy die quadren sincken wilt / suldy wten lesten centre oock metten passer trecken, Ende met deser manieren soudemen moghen diversche formen ende compartimenten maecken/ maer altijts/ghelijck ghesept is/soo sal alsulcx met discretien moeten ghemaeckt worden. Daeromme helpet vele dat yemant wel gheinstrueert sy/want / ghebruyckende alleenlijck die principale termynen/soo sal hy de reste moghen met practiken maken: Nochtans dunckt my dat sommighe rigoreuse perspecten desen mynen oorlof begrypen sullen den welcken ick voor een antwoorde geue/dat sy willen voldoen daer ick faelgere/ende proeuen wat differentien dat tusschen dat segghen ende tusschen het doen is.

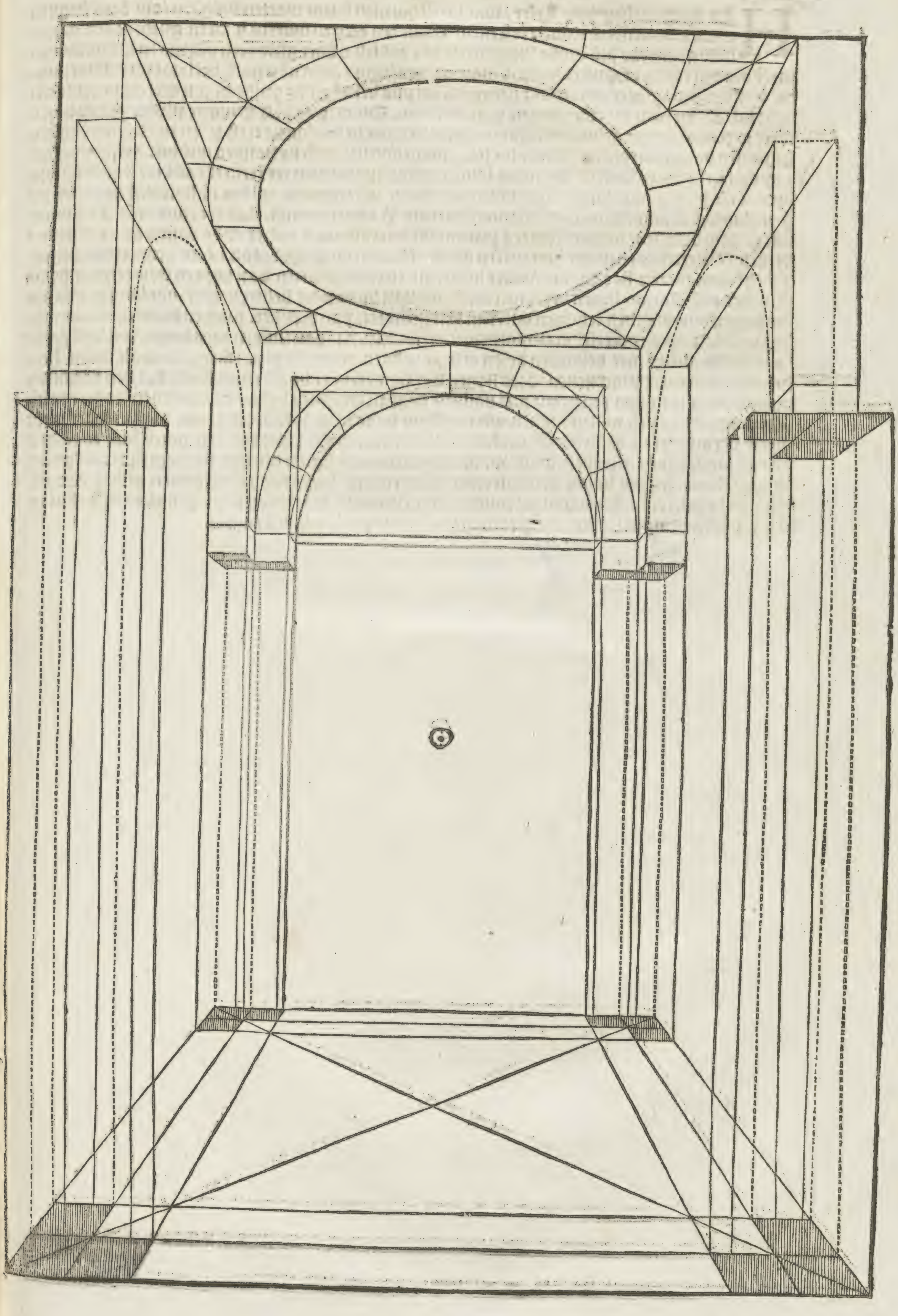
DE maniere om een gecruyst welfsel in perspectiven te maken/ is altijts seer moeyelijck geweest om yemanden te wijsen/ daeromme ist oock noch moyelijcker om alsoo in schrifte te setten/ dat het die nacomelinghen souden connen verstaen. Niettemin midts dat het seer noottelijc is om te weten/ soo sal ick myn beste doen om dat te betoonen soo veel als ick vermach.

Ten eersten dan salmen die wydde ende hoochde vanden grootsten boghe verkiesen diemen begheert/ ende daer nae salmen deur die distantien beneden inden gront een perfect vercortende vierCant maken/ met noch eenen minderen boge. Den grootsten boghe voren sal in achten ghelijcke deelen ghesedt worden/ eñ die selve deelen salmen naden orisont trecken tot teghen den cleynen boghe: dat ghedaen synde soo salmen die deelen van desen grootsten boghe beneden opde base setten/ ende maken daer midts behulp vanden orisontalen ende diagonen/ eenen vercortenden circle binnen t'vierCant/ ghelijck oock voren tot meer plaetsen gheleert is/ Die termynen hier af sullen 1.2.3.4.5. syn ende die selve salmen oock opwaerts besyden den grooten boghen setten/ ghelijck men daer oock met 1.2.3.4.5. geteeckent siet: Buyten dit ront beneden metten punckens heb ick die parallellen ghetrocken tot teghen den muer/ ende daer die selve termyneren/ daer suldy al perpendiclen oprechten/ die welcke wten parallellen van dien circule ghewassen syn.

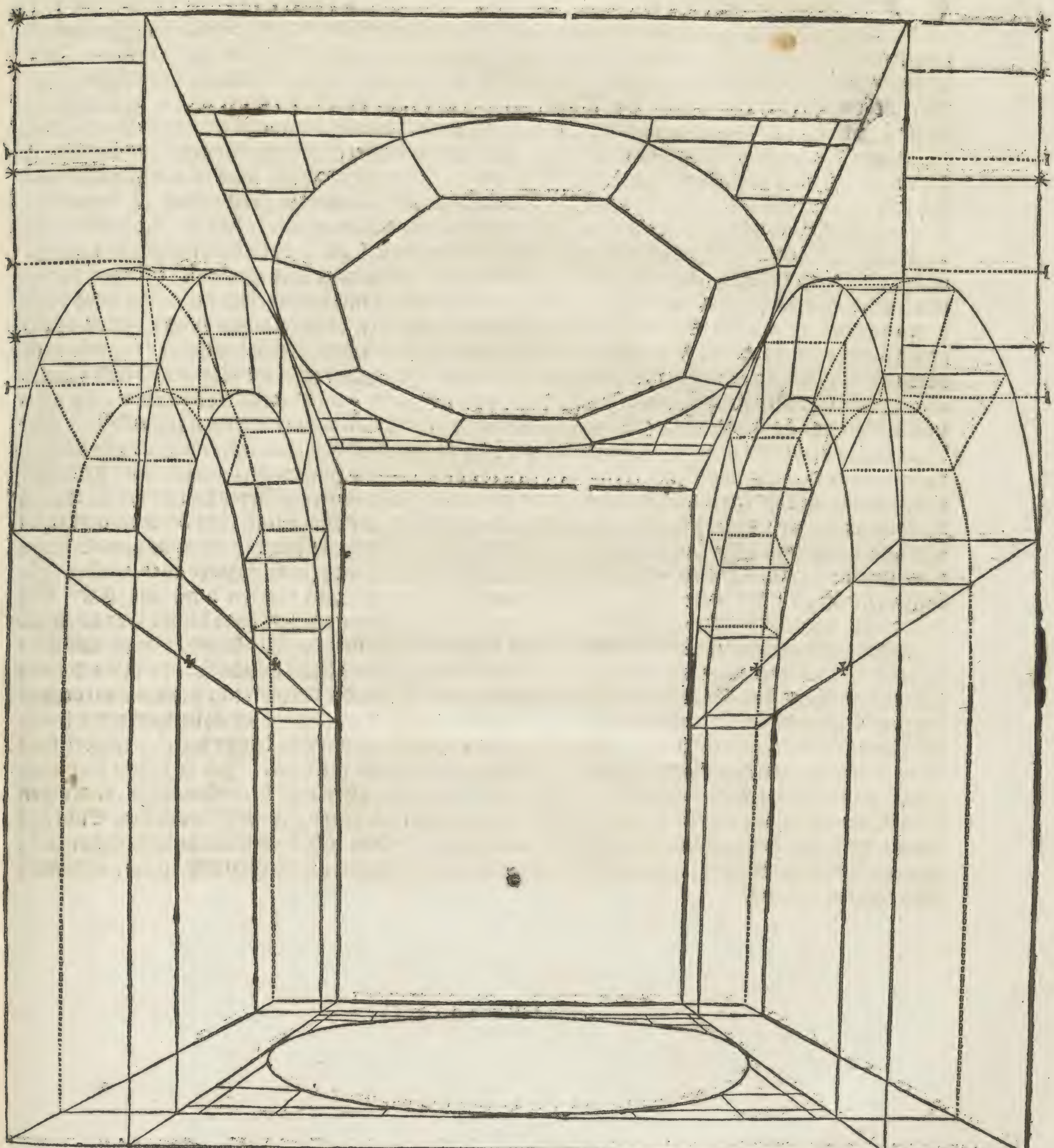
Daer nae salmen de voorseyde termynen/ welcke boven lancx den perpendicle ghesedt zijn / met linien naden orisont leyden / ende daer die selve orisontalen de perpendiclen die van beneden opgetrocken syn deursnyden/ daer salmen eenen halven vercortenden cirkel maken/ ende t'gene dat maer op dees een syde met cyferen gheteeckent en is/ dat verstaet hem oock op d'ander syde/ ghelijckmen dat inde figuere siet. Dees twee halve vercortende circulen geformeert synde/ soo salmen boven wt elcken middelt gheteeckent met 5. een rechte swerte linie trecken/ ende daer die selve die middelste linie die vanden grootsten boghe naden orisont gaet deursnijdt/ daer sal den termyn eñ oock den middelt van t'cruyswerck zijn. Ende alsoo dan wt alle die termynen vande twee halve cirkels ter syden salmen dwersse linien trecken / ende daer elcke veruolghende een orisontale linie des boechs gheraeckt/ gheteeckent met 2.3.4/ daer sullen die termynen staen om die halue circkels int'cruys te formeren / deur die welcke datmen met een cloecke hant van termyne tot termyne/ met die punckens/ een vercorttende half ront cruys maken sal / ghelijckmen ditte ter rechter ende ter slincker handt inde figuere opentlijcken sien mach ende begrypen. Op die selve maniere soudemen te wercke gaen al stondet wat wter syden / maer t'is beter dit van voren wel in memorien te setten/ eermen een ander maniere versoeckt/ daer den orisont op d'een syde staet/ op datmen alsdan/ tghene dat van op d'syde ghesien wort te ghemackelijcker maken mach.

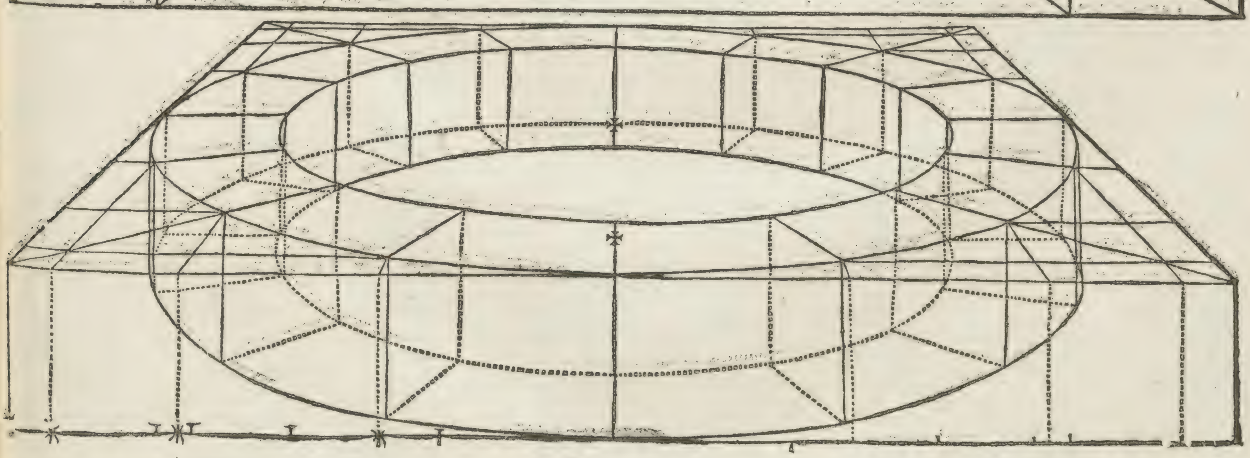

5
4
3
2
1
5
4
3
2
1
2
3
4
5
4
3
2
2

NA datic in dat cruyswerc op beyde syden ghethoont hebbe hoe datmen die boghen vander syden int vercorten setten soude/ende wten gronde ophalen hoe wel datse enckel syn / soo wil ick hier nu eenen ghelyvighen boghe gaen toonen ende zijn manieren van vercorten / Maer eer ick aen sulcken betooninge come/die welcke seer commerlijck ende swaer is/ soo wil ick u eerst die pilastren toonen welcke die gheseyde boghen draghen souden/de welcke pilastren staen soo claer in figueren dat ick gheen moeyte doen en derf om de verclaringhe daer af te beschryven. In dese figuere en heb ick den voorsten boghe niet willen maken/om t'ghesichte vanden boghen ter sydē niet te becommeren/de welcke bogen ter syden en heb ick oock maer gheteeckent hoe datse staen sullen/ende worden altoos uyten viercante ghetrocken/gelijckmen siet byde ordinantie die viercant is. Maer den achtersten boghe den welcken inden wech niet en staet/ heb ick voltrocken/ ē oock in syn viercant ghestelt. Boven in dat welfsel heb ick die ronde forme ghemaeckt / waer af datmen eenen ketel oft tribune maken mochte/ende oock mochtmense dus maken als sy wat gesoncken ware. Aengaende den vier pilastren/die worden ghelijck voren gheleert is / deur die diagonale linien(comende vanden punct der distantien ghevonden / also dat elcken pilastre van dry viercanten comt te syn/staende ghelijck eenen winckelhaeck / ende op elck eynde rust synen boge/ der welcker boghen viere syn sullen/twee boghen van voren ende twee vander syden/also dat het welfsel recht viercant coemt te syne/waerinne datmen cruyswerck oft ander maniere van gewelf maken mochte. Ende wiltmen noch voorder deure dergheliјcken ordinancie maken / soo salmen altijts dees reghel volghen. Item daer ghy mijn schryven niet ghenoech verstaen ē condt/daer suldy u metter figuren behelpen/de welcke figuere alsoo open staet/dat wiltmen een weynich arbeyt doen/men salt met cleynder moeyten al t'samen connen begrypen / al en waerder oock niet afghescreven.

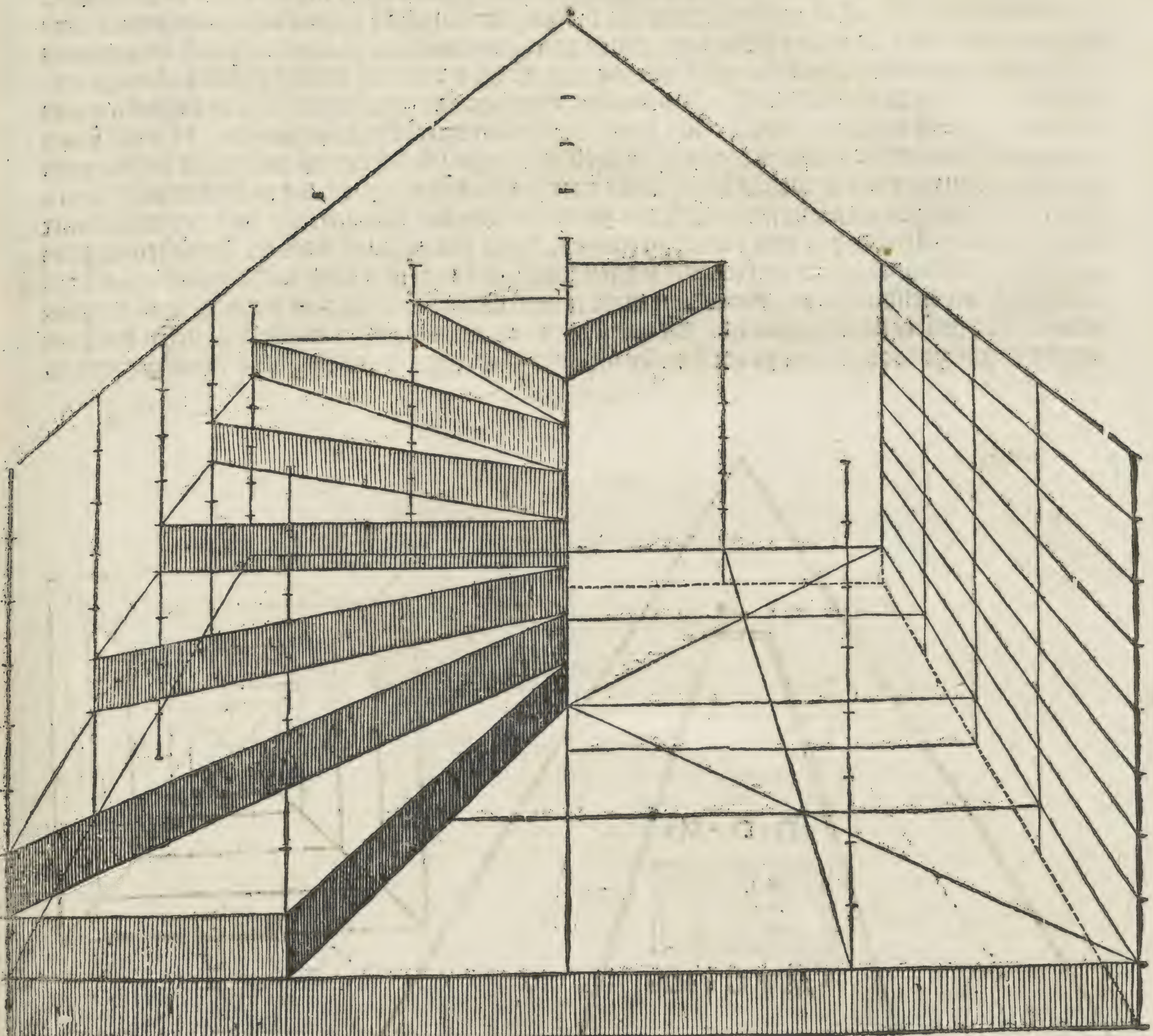

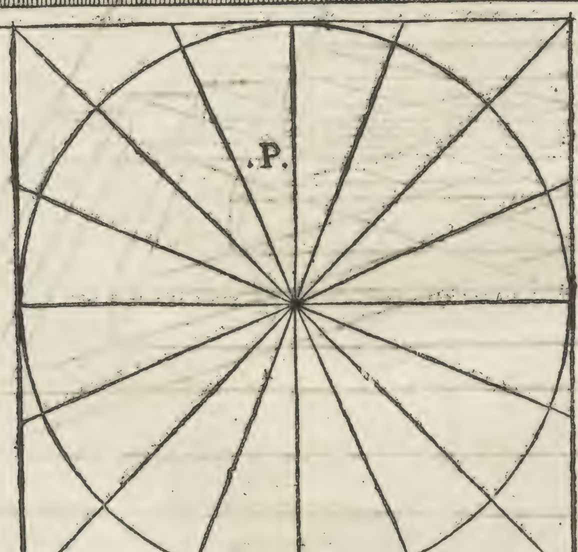
HIer siedy nu beminde Leser / wat wech datmen soude moeten volghen / om dees boghen van besyden int vercorten te stellen: Ende ten eersten moet ghy u laten ghedencken vande voorgheleerde dry ronde superficien / hoe dat ick u daer ghenoech ghewesen hebbe / de maniere om een ronde corpus te maken / maer in dees figure toon ick u noch veel claerder. Waeromme datmen ymagineren moet / dat het ronde corpus beneden liggende in zyn viercant is gemaect / ende sal dienen voor die twee bogen vander syden. Dit corpus dan gemaect zijnde / gelijck vooren meer getoont is / ende gelijckmen dat nu beter siet / zoo behoefmen eerst te setten daer die boghen beginnen boven den orisont. Ende die selve perpendiclen / welcke vanden middelt des viercanten corpus ten hoeckenwaerts staen / die salmen gelijck paralellen ter rechter ende ter slincker syden opwaerts vande twee bogen setten / om daer (gelijc vooren geleert is) die orisontalen op te leyden / gelijckmen dat inde figure claerlick mercken can / U advertérende / dat die twee cruycen binnen dat corpus beneden / de twee centers zyn om die hoechsteenen onder ende boven op te trecken / desgelijcx beteeckenen sy ooc die centers vanden bogen op de orisontale linien binnen den bogen. Noch suldy weten / hoe dat die swerte linien die circumferentien van buyten formeren / ende die puncktens oft flauwe linien betoonen die forme van binnen die bedect wordt inde bogen / also dat die bogen duerluchtich schijnen van stucken gemaect / van welcken stucken datmen onder inde bogen mach leeren diversche compartimenten maken. Als dan iemant dees bogen wel vast heeft / zo en sal hy altijts niet behoeven desen arbeyt te doen / maer sal deur twee principale linien / hem behelpende metter practijcken / dees bogen wel formeren / ende aldermeest om dat den boghe die voor behoort te comen / een groot deel vanden boghen ter syden bedect / den welcken boge / dat ick hier oock niet en heb willen maken / om tverstant vanden andere vercortende boghen daer mede niet te verduysteren. Dan die circumferentie boven int welfsel / met den achthoeck binnen en derf ick niet sonderlinge schryven / want wt die naestgetoonde figure canmen dat begrypen: desgelijcx en wil ick niet seggen vande circumferentie inden gront / want die wort gemaect gelijck van alle die andere geleert is. Item van dit ronde corpus beneden machmen oock / gelijck meer geseyt is / veel diversche dingen maken die hier voor dees tijt niet te verhalen en zyn.

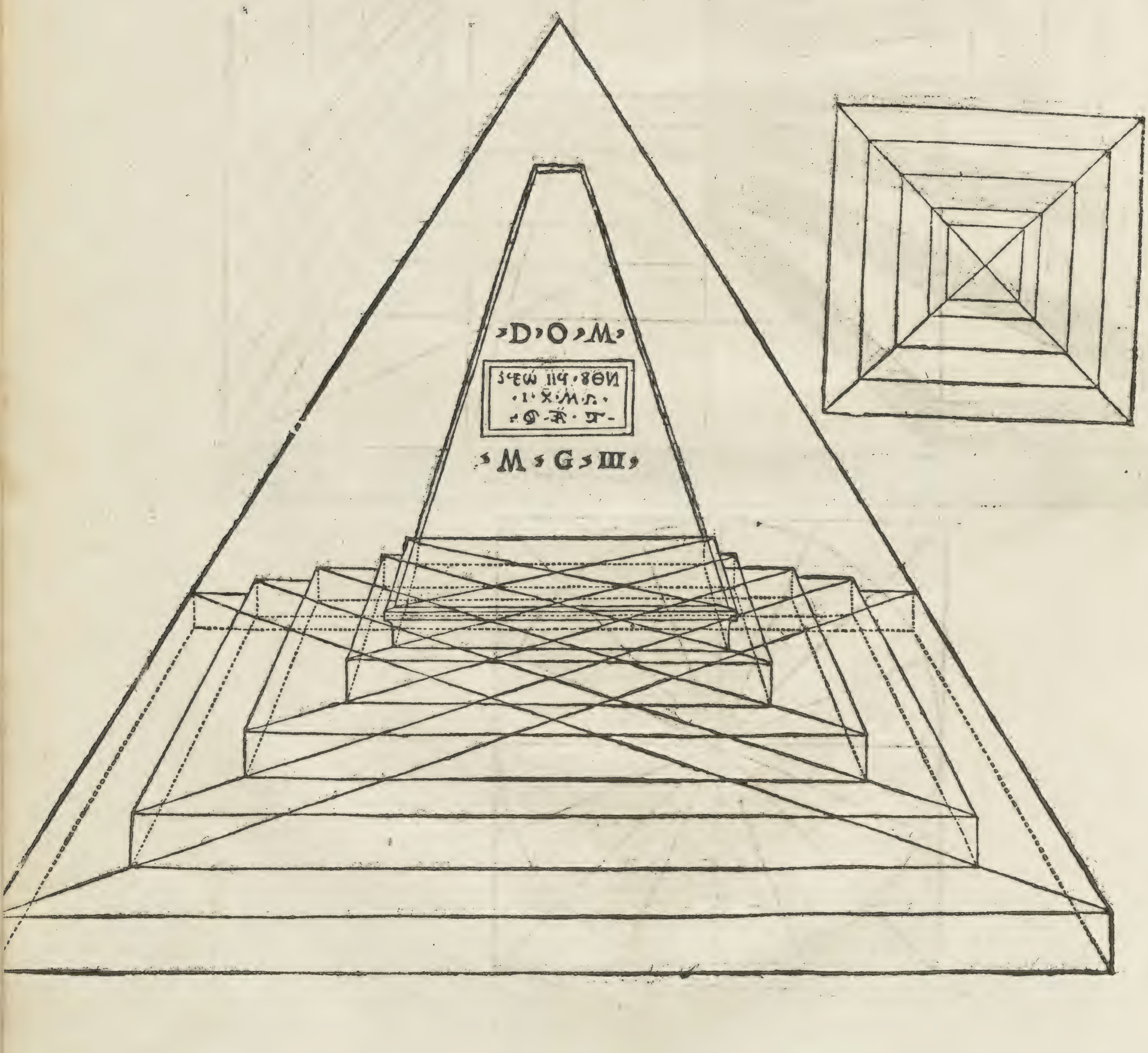

OM pilaren met haren boghen op gronden te setten/dunckt mij datter te voren ghenoech af ghesept is / ende al t'ghene dat ick vanden viercanten pilaren ghesept hebbe / dat wil ick oock vande ronde colomne verstaen hebben / midts datmen alle ronde dinghen wten viercanten nemen moet/ alsoo wel die spira vande base/als dat ronde vande capiteelen. Die dan alle dese voorghethoonde figuren wel vast heeft / ende bysonder dit lestgheleden corpus / sal hem wel connen behelpen/ende niet alleene tot dierghelijcke dinghen / maer tot veel meer ander/ de welcke/in dien dat ickse in dit cleyne tractaet dat ick inden sin hadde/al betoonen woude/ soo soudet een d'alder grootste volumen worden / ende by avontueren dat my tijt gebroken soude om die ander restende van ende my beloofde boecken wt te bringhen:want soo veel dinghen en syn= der niet die inde edificien toevallen moghen/men behoefder soo veel in perspectiven te betoonen. Laet ons nu beginnen dees edificie die hier voor handen is wten gront te heffen / die welcke van voren ende van op d'een syde ghesien wort/ ghelijck voren belooft is dat ick namaels toonen sou- de. Den cortsten ende sekersten wech is/te maken eenen gront met veel quadren / ende ymagine- ren dat het voeten/ellen/oft eenighe ander maten syn. Maer laet ons nu elck quadraet voor twee voeten nemen/ende alsoo ghelijck hier van voren vier quadren vanden eenen pilaer totten ande= ren syn/ende den pilaer oock een quadraet bevanckt / alsoo sullen opwaerts inder lengden oock alt ijts vier quadren vandẽ eenen pilaer totten anderẽ syn/gelijckmen dit al te samen inde figuere mercken mach. Die pilaren dan ghesedt synde van alsulcker hoochden alsmen begeert / soo wor= den die boghen daer boven op gemaeckt/ende die maniere van maken sietmen expressselijck inde figure. Ende hoe wel datmen de boghen die achter comen niet sien en mach / nochtans heb ickse willen maken/op datmen haer termynen sien soude/eensdeels synse met swerten linien getrockẽ/ ende oock eensdeels synse met swerten linien getrocken/ende oock eensdeels met puncten. Boven die boghen salmen de architrabe/frise/ende cornice maken/welcker proiecture datmen maken sal ghelijck voren bysonder daer af gheleert is/ te weten/ hoe datse teghen die twee diagonale linien haer hoecken maken/ende met dergheliicker reglen salmen die opperste cornice oock maken / ge= lijckmen datte int bovenste oock sien mach daer dat cleyn viercant metten diagonen staet. Die deuren die onder inde loge oft galerie staen/syn elck breet twee quadren/ende hooge vier quadren. Beneden inden gront syn seker teeckenen dat naghelen schynen/die selve betoonẽ de wydde van= de venster bovẽ de cornice/die welcke venster waert datse daer geheel stonde/so soutse tweemael so hooghe als breet syn. De ander naghelen opwaerts tusschen die vercortende pilaren/syn oock de breedden vanden vercortenden vensters/de welcke (ghelijck ghesept is) oock vier quadren hooch syn/maer sy syn eensdeels bedeckt metter cornicen. Dat stuck vanden boghe welck t'eynden staet is verscheyden van deser loghen/ghelijck den gront dat oock wtwijst. Ick en hebbe hier oock gheen basen noch capiteelen willen maken/om d'ander dinghen niet te confonderen / maer men sal verstaen datse int werck moeten ghestelt worden/gelijck voren genoech betoont is. Ende met deser reglen machmen diversche edificien wten gront trecken / ghelijck ick inde navolghende fi= gueren diversche formen toonen sal. Die centers vanden bogen die sietmen alle op een orisontale gheteeckent staende.

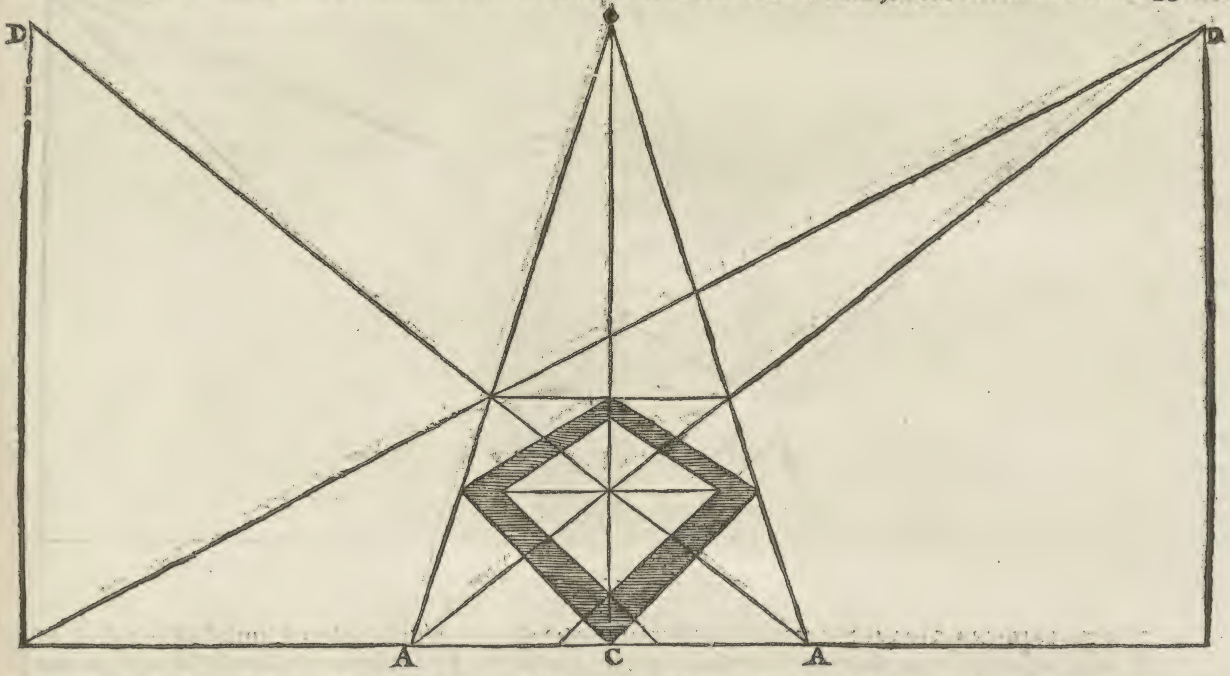

P.

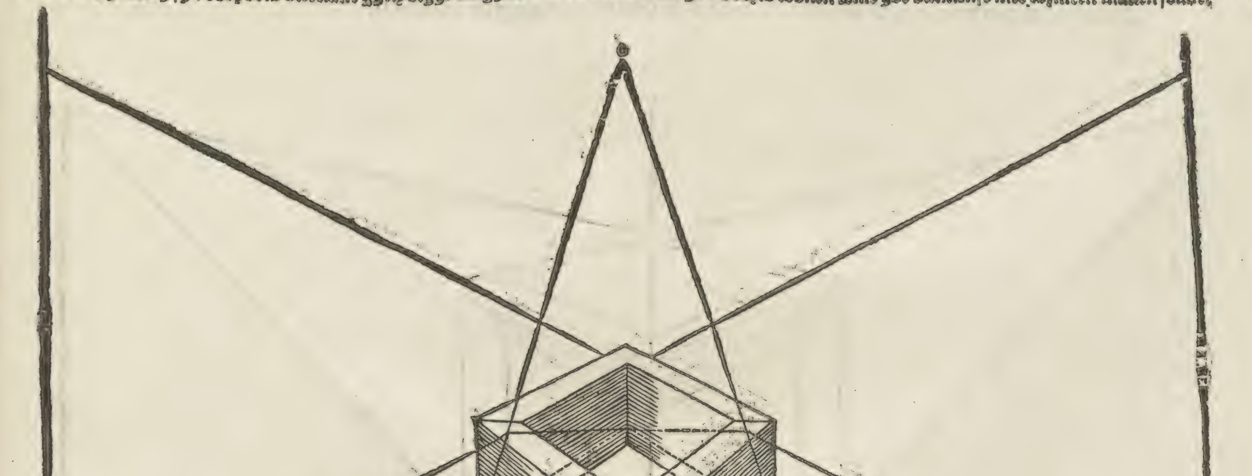
OP dat ick niet eenige manieren van opgangen achter en late/ende aldermeest die dicwils te passe coomen/soo heb ick noch desen willen maken daermen van alle syden opclimpt/ waeraf dat den gront bovẽ ter rechter hant staet/hoewel int cleyne. Ende desen opganc salmen aldus maken: Ten eersten salmen een viercant vercortende corpus van eenen halven voet hooge maken / Op dit platte sullen 2 diagonen getrocken worden/ eñ vanden hoeck innewaerts sal op elcke zijde eenen voet breet ghelaten worden/eñ die termijnen daeraf naden orisont geleyt/ so sullen u op die diagonalen de hoecken vanden tweeden den trap wysen. Nu en behoef ic u niet te schryven hoe dat ghy die minderende hoochde vanden tweedẽ trap vinden sult/ dẽ welckẽ dan met paralellen ende orisontalen contomme ghesloten zynde/ so salmen op die twede pleyne oock twee diagonen trecken/dewelcke dat u (mits doende ghelijck voorseyt is) den derden trap wysen sullen: den welcken oock met linien gesloten zynde/so suldy den vierden ende oock den vijften met dergelijcke regelen vinden ende formeren connen. Dees Piramide is daer wt fantasien op geset om t'velt te vullen: Oock en derf ick niet seggen waer toe dat dees trappen dienen sullẽ / want ten minsten d'een helft vintmen genoech int werc/ te weten/voor poorten van palaisen/van kercken ende ander groote wooningen/ daer toe opgangen van altaren. Men mach deur desen wech die ronde opgangen ooc maken/ja ooc van ses oft acht hoeckẽ/ gelijc dat by haren formẽ getoont is.

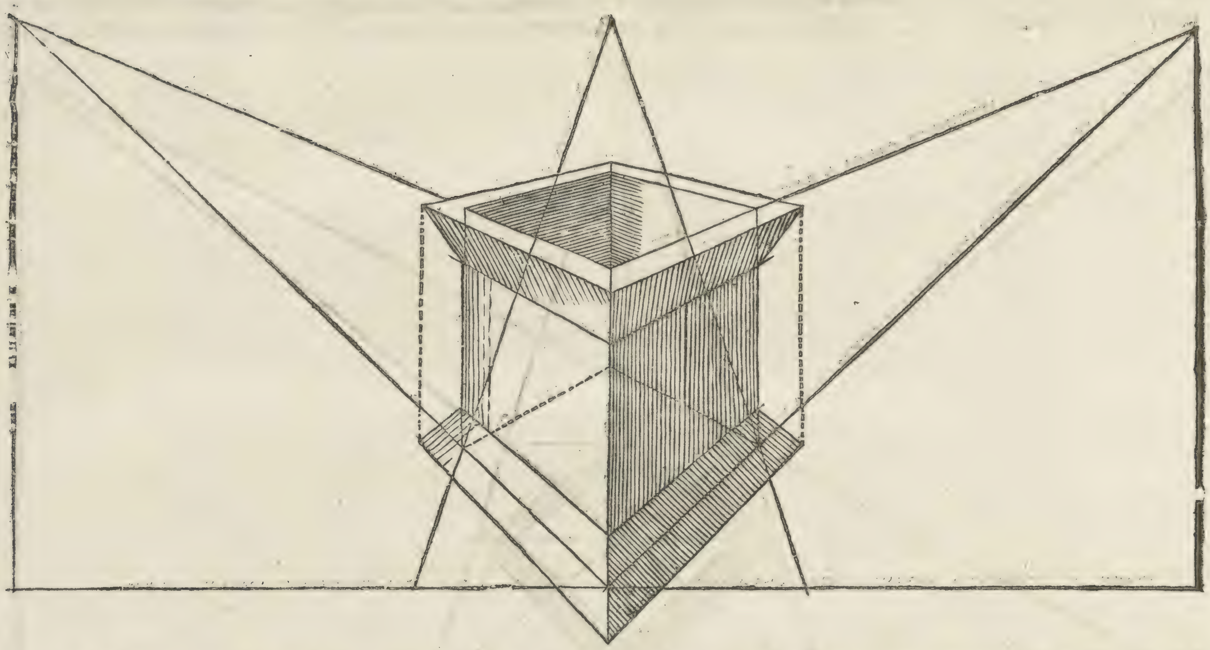
Ick hadde den studiosen van desen mynen arbeyt belooft/ zo veel in perspectiven t'instrueren/ dat hy zyn concepten van eenige edificien soude moghen in perspectiven betoonen/ meynende daeraf eenighe simpel manieren te setten/ gelijc zyn soude/ eenen enckelen of dobbelen grondt te formeren om daer eenich corpus op te rechten/ ende meynde daer mede voldaen hebben. Maer vallende van deen werck int ander/ zo ben ick in een pelagus gecomen/ dat by auontueren te diep is voor mijn crachten/ eñ dat hebben die begeerten gedaen van eenẽ die my te gebieden heeft. Eñ daerom/ nu als ic meynde hier een eynde te maken van desen boecke/ zoo begin ick weder van een swaerder materie te tracteren/ dewelcke regel datmen buyten tviercãt noemt/ al ist nochtans datse also wel nadẽ orisont getogẽ wordẽ als nade distãtien/ gelijcmen in dees navolgende figure sien mach/ de welcke een recht vercortende viercant betoont/ inhoudende een ander viercãt dat welcmen deurdie distantien ooc formeren can sonder orisõnt/ doch soudemen moeten de syden vandẽ viercant op de base noch eens zo wijt setten. Ende gelijcmen twee gelijcke syden van dese viercante ouerhoeck siet/ alsoo zyn de twee distantien oock gelijck geteekent met D. Item so vele alsmen wil dat dit viercant meer vercorten sal/ alsoo veel salmen die distantiẽ vorder vande orisont trecken/ eñ zo veel alsmẽ wilt dat de fasen oft borden vanden viercante breet zijn/ so veel breeden moetmen op de base tusschen C.A. tweemael teeckenen. Alle die termynen van desen viercante over hoeckx staende/ gaen alle nade distantien/ eñ geene naden orisont dan alleenlijck dat viercant daer inne ghesedt is.

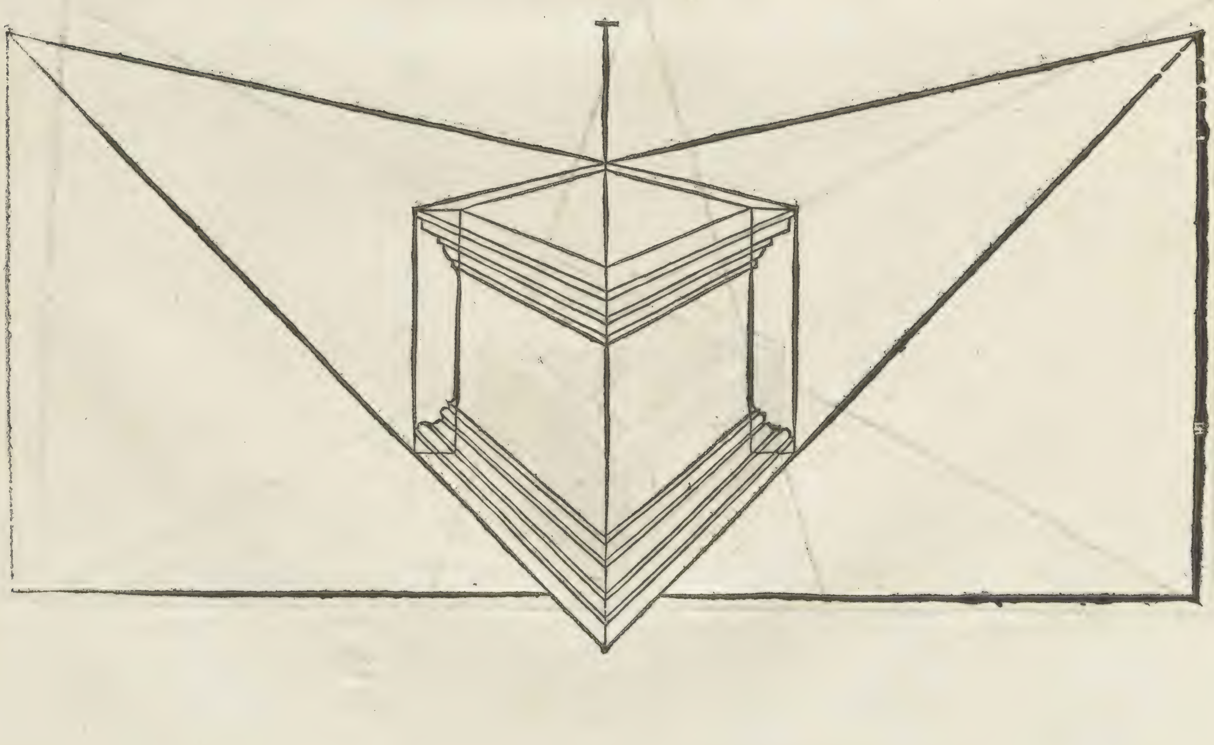
Nv ick ghetoont heb hoe datmen een superficie ouerhoeck oft buyten tviercant doen vercorten soude/ soo willick hier de maniere toonen om zijn corpus vander selver grootten wt te heffen/ oock met den selven orisont ende de selue distantiẽ/ het welcke corpus binnen hol is/ ende men machse soo hooghe heffen alsmen wilt/ maer ick hebt met wille wat neder ghelaten om datmen den gront sien soude. Ende uyt dees figure machmen begrypen tot hoe veel dinghen datse soude moghen dienen: oock salse meer oft min dienen/ na dat een mensche meer oft min iudicien heeft. Ende die sal ghenoech syn voor dees viercante ghelyckighe dinghen/ anders dan dat ick hier voorts toonen wille hoe datmense met cornicen maken soude.

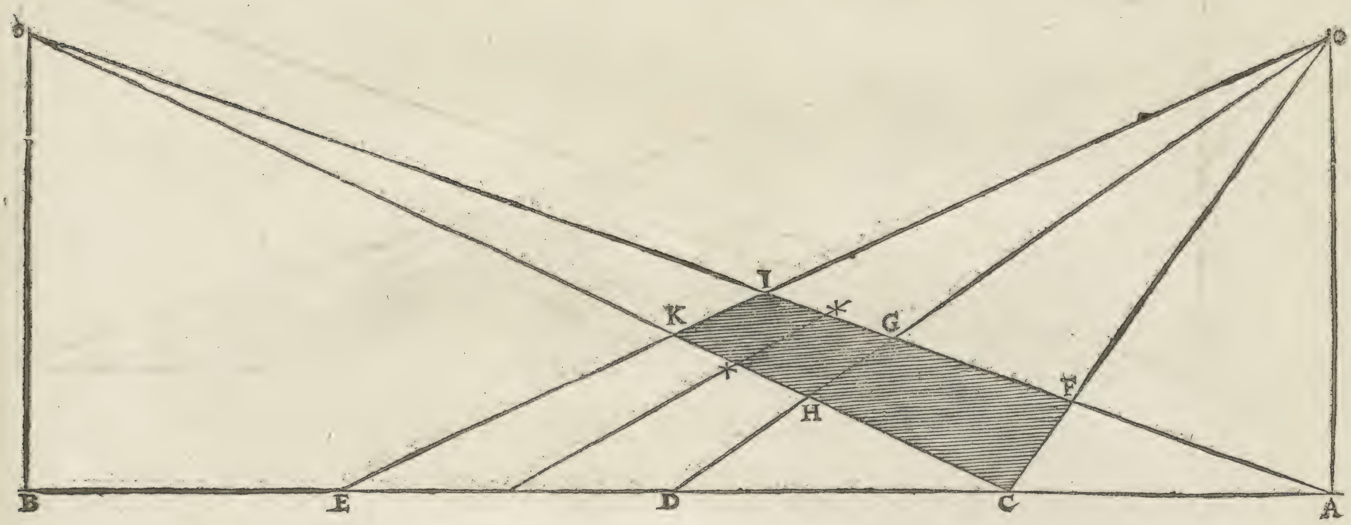
DEes tegenwoordige figure is oock metten voorgetoonden orisont ende met deselue distantien ghesormeert gelijck die voorgaende/ anders dan datse een weynich neerder staen. Om dit corpus dan bouen ende beneden te lijsten/so salmen die grootte vande lijst bedencken/ende deselue grootte tegen dat corpus bouen ende beneden trecken: daerna salmen de lijsten bouen haer behoorlijcke projecture geuen/ ende vã dien hoecken salmen perpendiculen laten vallen tot op den hoeck beneden/waer deur dat ghy de projecturen van base ende Cima hebben sult/dewelcke nade distantien ende niet naden orisont ghetoghen worden. Nu siedy hoe dat haer die cornicementen schicken buytẽ om dat viercant corpus/ hoewel dat dit alleene voor cornicen sonder leden is/ om t'verstant van dien niet te verduysteren/ want hier na sal ick int bysonder vanden leden tracteren.

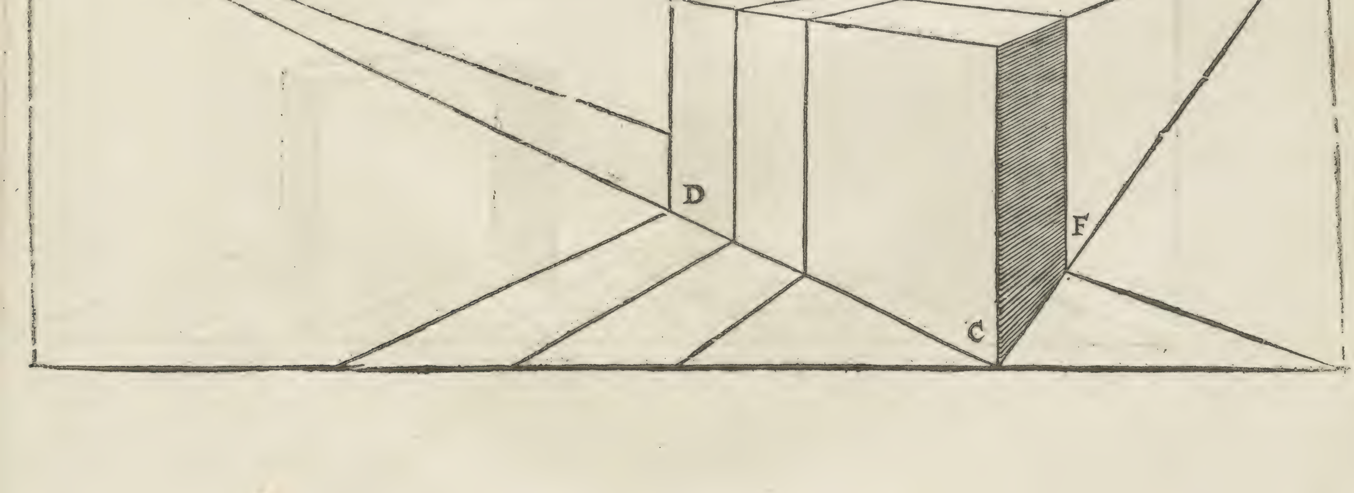
HIer voren is geseyt vanden cornicen sonder leden die desen gelijsvsgen quadren dienen souden ende was wel van noode daer eenige termijnen af te geuen. Nu worden hier in figuren de voorseyde cornicen met haren leden getoont/dewelcke datmen oock op ander manieren mach naden wille vanden Architect/om die te minderen ende te meerderen gelijck by ander cornicementen geseyt is/ vserende nochtans een seker discretie ende goede judicie om alsulke leden te verkiesen die der oogen mogen bevallijck zyn. Want daer zyn somtijts cornicen die so verre oversteken/datmen daer onder niet sien en soude vãds resten/daerom zyn in sulcken geval die leden daer nae te ordineren/ also datse de oogen mogen bevallen.

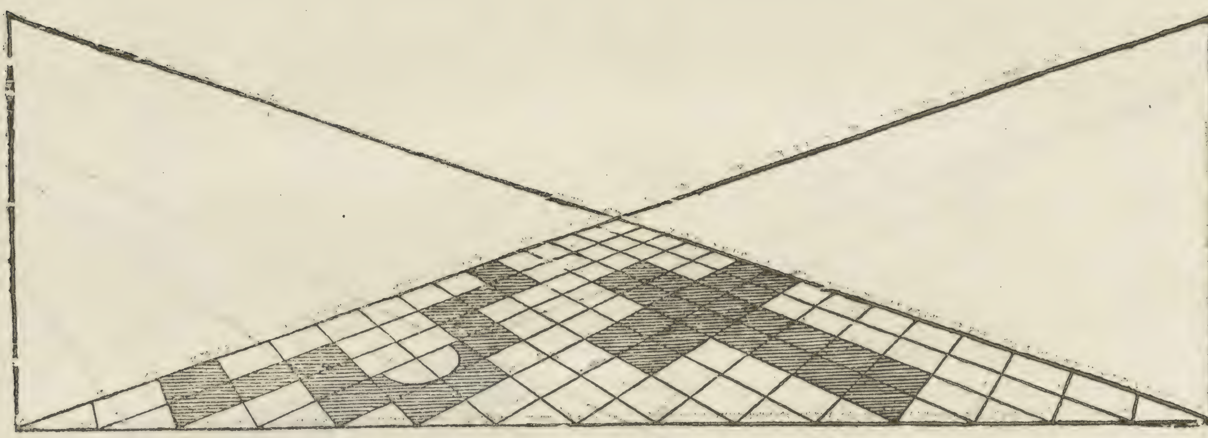
Die vier voorgetoonde figuren hebben die distantien gelijckelijcken wijt vanden orisont/ te weten/ so veel op d'een syde als op dander: maer de figure hier onder is op een maniere gemaeckt/ also dat die orsonten dienen voor distantie ende orsont. Om dit te verstaen begint aldus: Ten eersten worde die base A.B gemaect/ende worde in vier ghelijcke delen gheset als C.D.E. die linien C.D. worden ter rechter hant naden orisont getrocken: ende die linien A.C. worden ter slincker hant naden orisont getrocken/ dewelcke sullē eē perfect vercortēde viercāt formerē/ welcke viercant datmē meer van deē syde dan van dander siet. De vier hoecken van dese viercante ouerhoecx zyn/ F.G.H.C. ende wildy dit viercant verlingen van noch een helft/ so suldy de base D E. in tween delen/ ende dien termijn naden orisont ghetrocken ter rechter syden/ daer suldy u half viercant vinden geteeckent met twee sterrekens. Maer wildyt noch een half viercant verlengen/ zo trect eenen termyn E. oock totten rechten orisont/ die linie sal u aen J. K. dat ander halue viercant wysen/ also dat dees superfitie van twee perfecte viercanten zyn sal. Ende dit sal den ingenieusen Architect tot veel dingen dienen die ick niet en verhale om cort te maken.

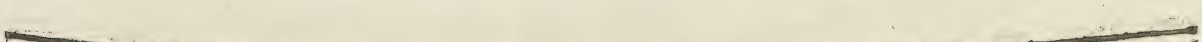
Dit corpus hier onder geteeckent/ is wt de gepasseerde superfitie geheven/ ende is metten selven orisontē gemaect/ dat welcke corpus hout oock twee quadren inder lengden ende een quadraet inder hoochden/ want die linie C.D. is in perpēdicle op den benedensten hoec geset/ daer dat die ander superfitie boven op geset wort. Aldus dan is dit corpus van twee viercanten/ ic meyne twee viercanten lanc/ ende een viercant breet ende hooch. Ende dit corpus gelijc ick voren geseyt hebbe sal tot veel dingen dienen. Maer wildy noch meer cuben inder lengden hebben/ so verlengt de base in so veel deelen meer/ ende ghy sult altijts de waerheyt hieraf vinden. Wildy desgelijcx oock dit corpus lijsten/ zo suldy die voorgetoonde regelen volgen.

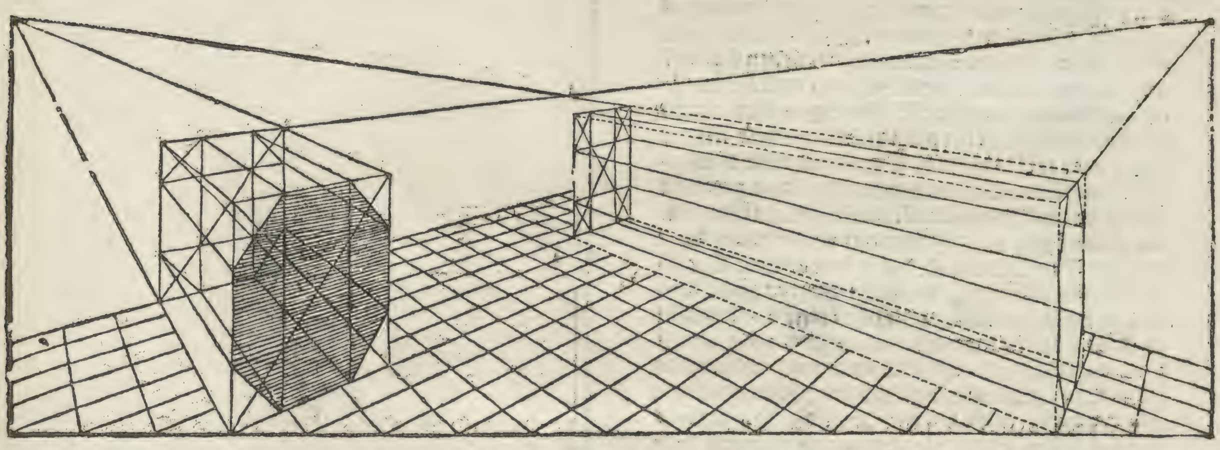
MAer wiltmen diversche dingen op eenen gront formeren/soo salt goet syn datmen eerst een pauiment make/ghelijckmen hier onder betoont siet / ende daer op deur die quadren gaen formeren eenich dinck datmen wilt. Ende hoe dat die quadren minder syn ende in meerder ghetal/hoe datmen daer alle dinghen ghemackelijcker op maken sal. Dat cruyce op desen gront ghemaeckt/is alleenlick om u den wech ende den toeganck te openen: maer van sulcker formen mochtmen een Christen moderne kercke maken. D'ander forme daer beside/betoont een stuck fondaments van een edificie: maer alle dees dinghen machmen daerna in grooter formen maken ende oock vercieren/somtijts die orisonten versett ende op datment meer wter syden sien mach/ nochtans dat de orisonten altijts van eender hoochde staende blyven.

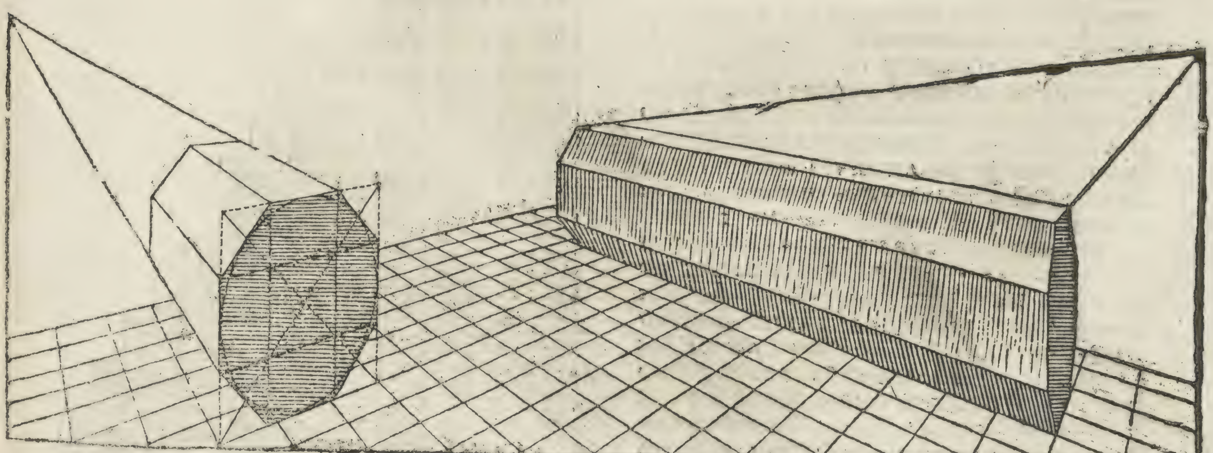
WT dese voorgetoonde superficien hebbick noch dees corporen willen heffen /om te betoonen hoe dat die selve orisonten daer inne wercken/so wel boven als beneden/ alsó ghy bevinden sult metter experienten. Ende inder waerheydt dese wercken diemen overhoecx siet/souden wel eenen boeck alleen behoeven/maer alsoo ick ghesept hebbe soo was mijn meyninge dry oft vier figueren daeraf te maken/doch sal icker tot tienen toe makē/ latende den student oock wat arbeyden/vanden welcken dat ick seker ben. Indien dat hy meer oogen ende meer patientien heeft dan ick/dat hy veel dingen vinden sal daer ick niet af en schryve oft in figueren en sette.

Op dees pavimenten overhoecx/ghelijck gesept is/machmen formeren datmen wilt/maer in dit paveptsel hier onder/ sietmen een colomme ligghen van acht canten/ dewelcke dat drie quadren inder dicten beslaet/ende inder lenghden veertien. Desen achthoeck is van noode wten viercante te trecken/gelijck op zijn plaetse getoont is/en dit viercant sietmen met punctkens gemaect/ende daerna die termijnen vanden achthoeck met swartelinien getrocken. Maer midts datmen desen achthoeck alte seer van op de syde siet/ om gemackelijck wten viercante te maken/ so heb ick daer besyden noch een ander stuck gemaect/dat welcke mits dattet naerder zijn orisont comt/so veel meer van voren gesien wort dan dandere/ hoewel dat het niet so lang en is/maer van der helft van d'andere/gelijcmen dat inden gront sien ende tellen mach. En waert dat dees achthoeckige figure noch naerder onder den orisont stonde/ so soudese noch veel bat van voren gesien worden/nochtans en soudese nimmermeer geheel van voren comen/midts dat se buyten viercât ende overhoecx staet.

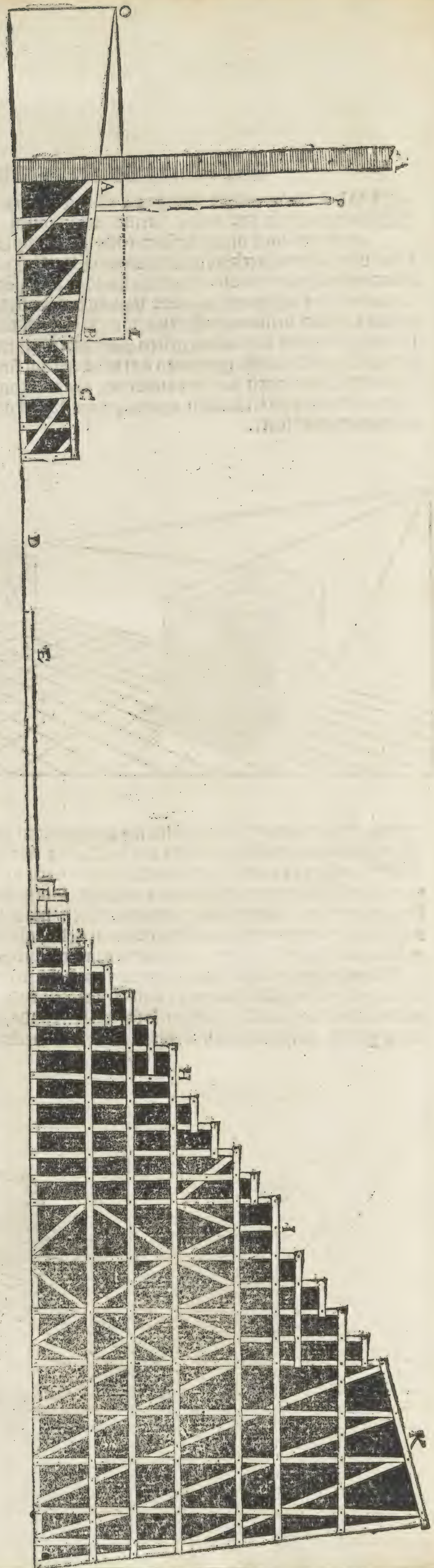

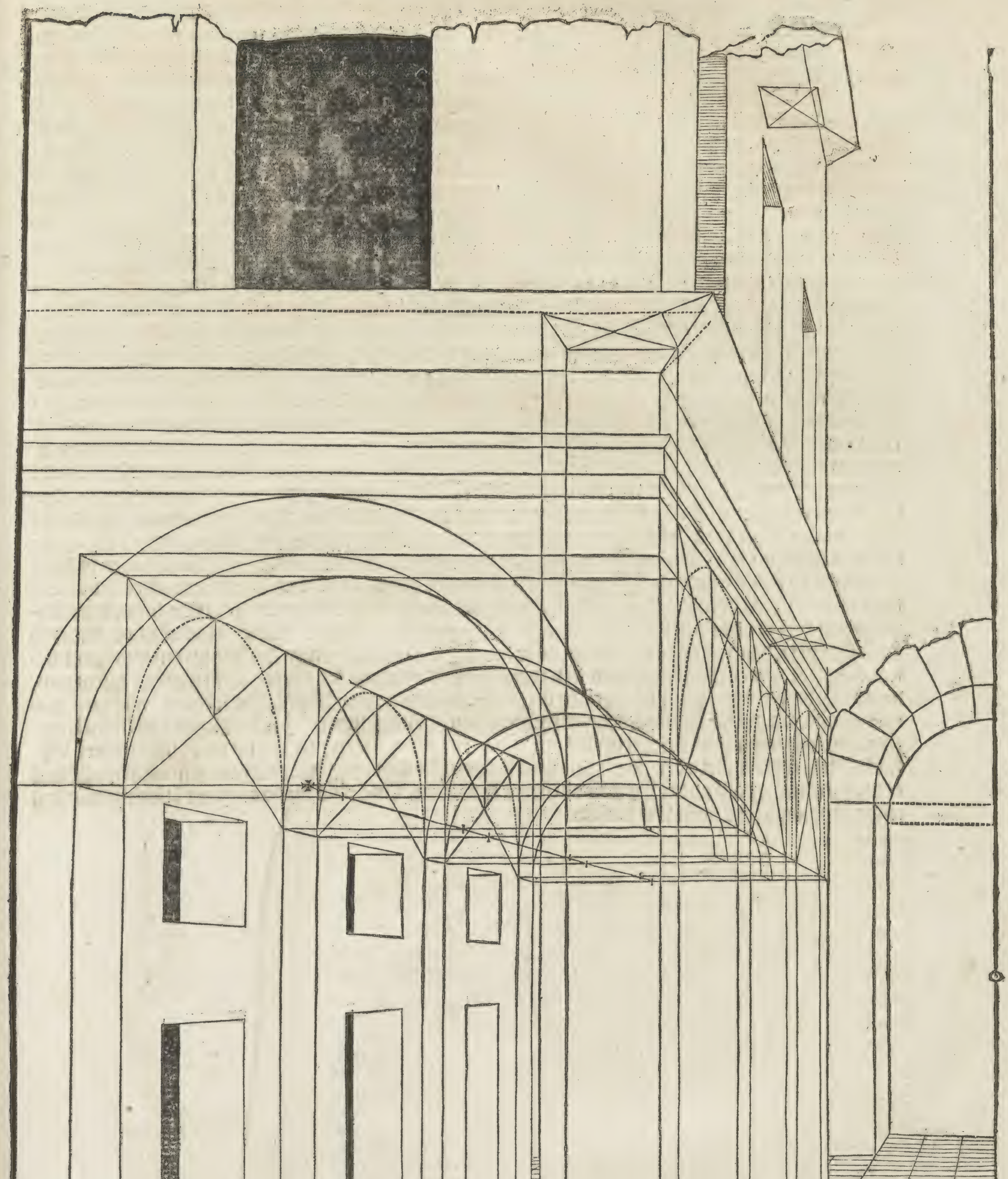
Dees colommen zijn deselve die voorgetoont zijn/ maer die andere waren deurschijnich en dese zijn massijf/waer wt dat die cloecke Architect diversche dingen vinden sal/exercerende hem in desen wech/ hoewel datternoch ander wegen zijn/ ghelijck Albert Durer ghetoont heeft deur traem te sien met een draet. Noch isser een ander maniere diemen wten platten formen trect/ende is den alder sekersten wech/ maer seer moeyelijck om beschrijven/ waeromme dat ick dees maniere voor my ghenoomen hebbe als de lichste om betoonen. Ende en had icx niet gelaten om ander dinghen van meerder importantien te voorderen/ick soude diversche corporen ende huysingen op dees maniere getrocken hebben / maer om dat ick oock wat tracteren wille vanden Scenen ende t'bereptsel van Comedien ende Tragedien/ diemen in onsen tyden costumeert ende aldermeest in Italien/so sal ick een eynde van desen viercanten overhoecx maken/latende gelijck gesept is/eenen anderen oock wat soecken ende voortsbringen.

Van der Perspectiven

OM dat ick hier voorts tracteren wille vanden Theatren ende vanden Scenen daer toe dienende/ghelijckmen die nu in onsen tyden ghebruyckt. In welcke Scenen dat het seer swaer zijn sal/te begrypen waer ende hoe datmen den orisont daerin behoort te setten/ midts datter een ander maniere is dan vanden ghepasseerden reglen Daerom heb ic voor d'eerste dit profil willen maken / op dat den gront deur die profil d'een metten anderen te badt verstaen souden moghen worden:nochtans waert wel behoorlijck eerst op den gront te studeren/ende indien datment inden gront niet al begrypen en coste/so sondemen tottē profile comen om beter bescheet te siē. Ten eerstē dan sal ic aenden solder voren beginnē/ den welcken sal gelijcx der oogen/vander eerden verheven staen/eñ hy sal plat / dats te seggē opdē waterpas gemaect zijn geteeckent met C. Eñ den solder van B. totter A. sal onder de selve A. verheven staen eē negēste deel zijnder lengdē. Eñ dat opstaēde achter die stellagie met een M. bovē geteeckēt dat is dē muer vāder salē oft yet āders/ daer dese Scene tegen gemaect wordē sal. Tgene dat daer eē weynich vandē muer inden perpendicel staet geteekēt met P. dat sal den want oft dat schutsel achter vāder Scenē zijn/om tusschen dat eñ den muer deur te gaen. Den termyn O. dat is den orisont. Die linie metten puntkens comende dweers opdē waterpas vā L. tot O. daer die selue tegē dat schutsel P. stoot/daer salmen den orisont setten om alleen voor dat schutsel te dienē. Eñ voorwaerts comēde na de L. so sal dees linie altijts dē orisont zijn/voor alle die ortografiē vādē huysingē die voorwaerts wt staē sullen. Maer die Scenographien oft vercortende zyden vanden huysingen/die sullen harē orisont voorder achterwaerts hebbē staēde tot aēde O. Eñ t'is wel reden dat die huysingen welcke in effect twee syden hebben(ghelijck dese moeten getimmert worden datse ten twee syden uytsien) dat die ooc twee orisontalen hebben/dit is nu aengaende dē profil vander Scenē. Maer die plaetse diemen Proscenie noemt/is die/welcke metter D. geteeckent is Eñ dat deel E. heetmen Orchestra/ eñ is eenen halven voet verheuen vander aerden. Daermē de F. geteeckēt siet / dat zijn de sitplaetsē vanden edelsten mannen. Eñ die eerste gradē geteeckent G. sullen voor die edelste vrouwen zijn/eñ climmēde voorts opwaerts/daer sullē altijts minder van afcomst sitten. Die breeder plaetsē geteeckent met H. is eenen ganck. Desgelijcx is oock de plaetse J. Tusschen die H. eñ die J. sullen die sonderlinge edelmannē sitten. Eñ vāder L. opwaerts sullen die minder eelmannē sittē. Maer die groote spatie geteeckent met K. sal voor de gemeen officiers eñ āder gemeēte zijn/welcke plaetse datmē meerder eñ minder makē sal na dat dē sale oft ander plaetse lanc is. Eñ dat theatre met die Scene die ic in Vincente gemaect hebbe/ warē bycās op dees maniere. Eñ vanden eenen hoec oft horē des theaters tot den anderen/warē tachtentich voetē/ wāt dit was gemaect/op een plaetse daer ic ruym ten genoech had / maer die Scene en was so breet niet/midts datse aen een loge gevoecht was. Dat geraemte vander stellagien was in een gevoecht/ gelijcmen in dees figure sien mach Ende met dat dit theatre in een open plaetse stont daert geenen muer en hadde/daerment aen hadde mogen vast makē so wordet achter inde circumferentie wat stekende makē/tot meerder vasticheyt eñ sterctē.

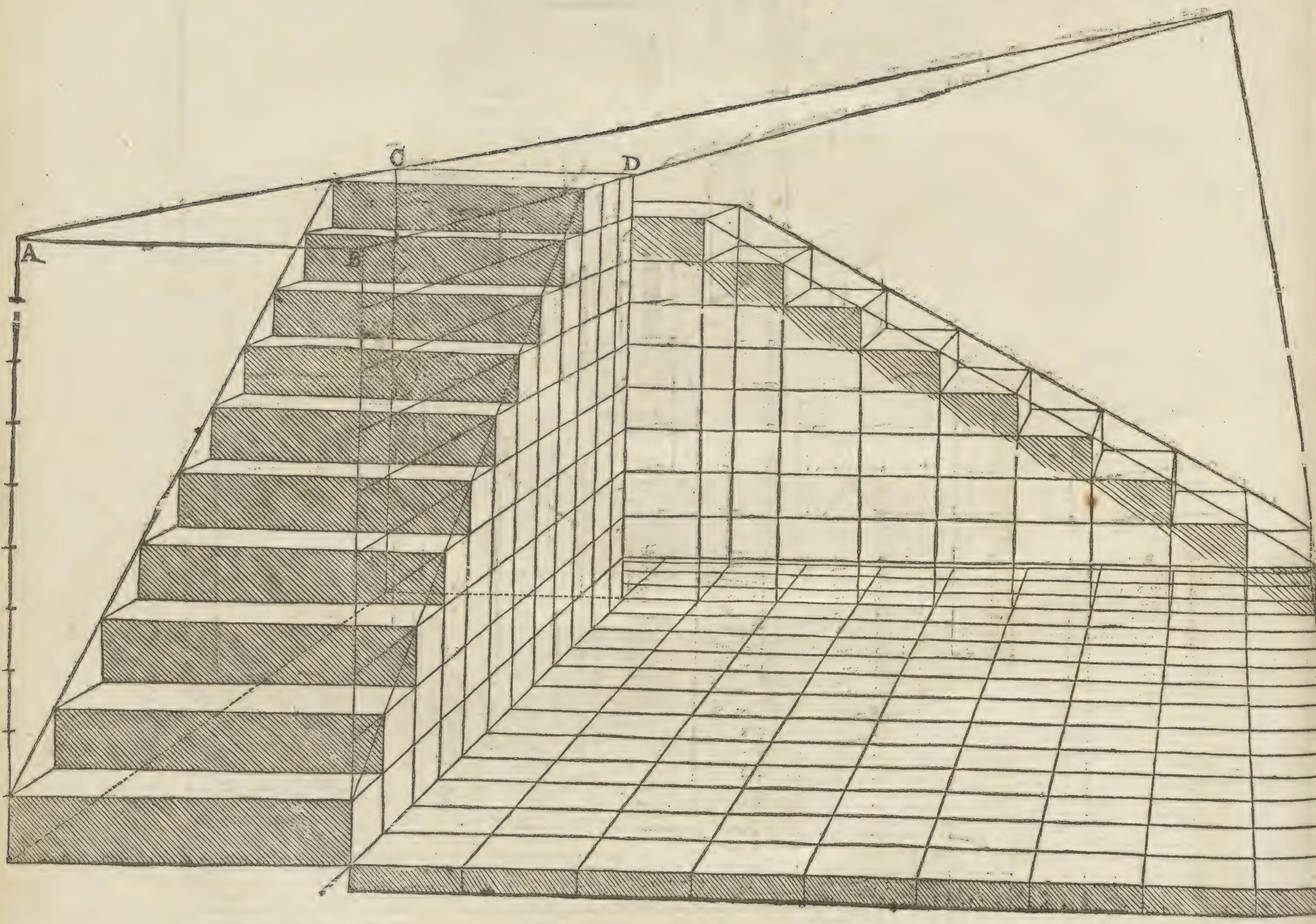

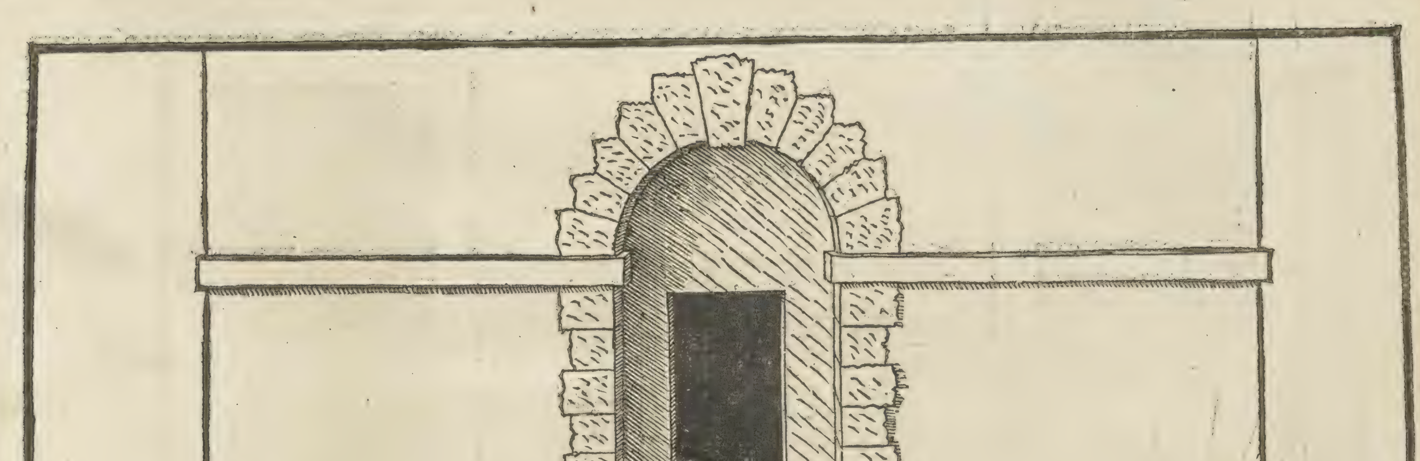
NU ick die maniere ghetoont hebbe om een galerie met bogen ende pilaren te maken/ met oock ander dinghen daer toe dienende/so wil ick nu met lichter manieren toonen / eenige formen van huysinghen wien gronde te trecken. Men make dan eenen gront met quadren lanck genoech opwaerts gecontinueert de welcke quadren machmen elck schatten op twee voeten. Ende ten eersten/soo sal inden beghinne van dees huysinghe een deure syn/ daer af sal de breede houden vijf voeten / midts datse twee viercanten en half beslaet int vercorten / ende haer hoochde sal van thien voeten syn midts datse vijf quadren hoogh is. Haer pilasters oft antipagmentum sullen eenen voet breet syn/om datse een half vercortende quadraet beslaen : de frise sal oock alsoo veel houden/ende de cornice sal soo veel min houden als dat van onder teghensien bedraecht/ende sal metten voorghetoonden reglen ghemaeckt worden. Vanden oversteken boven die deure/sullen de modiglioenen oft mutilen rechts boven de pilasters oft antipagmentē vander deuren staen. Ende dat deurken boven opde puye comende/sal rechts inden midden boven de benedenste deure staen/ende sal van twee voeten breet syn. Inden anderen hoeck van desen eersten huyse/sal een ander deure syn/haer wyde sal ses voeten houden/ men machse boven ront oft viercant maken ghelijckmen wilt. Maer waer toe wil ick mynen tijt verquisten om alle dees maten te beschryven diemen soo expresselijck inde figuere siet. alleenlijck is van noode den studiosen van desen dinghen te vermanen/dat alle t'ghene d'welckmen upten gront treckt in dry principale dinghen hanckt/te weten/inde lengden/inde breedden: inde hoochden: De lengden/syn van eenighe huysinghen/inhoudende een seker getal van voeten. De breedden syn van vensters/ deuren/poorten/winckels ende diergelijcke dinghen. De hoochden syn van poorten/deuren/vensters/puyen/cornicen/colomnen daken/ende dergelijcke dinghen. Maer daer is noch een ander/ dats vande dicte der mueren/pilaren/colomnen/ende pilasters. De lengden neemtmen vanden vercortenden quadren/desgelijcx neētmen daer wte ooc die breeden : maer die hoochden neētmen wt die breedē inder quadren / de welcke breedde moetmen nemen vanden quadren ofe halue quadren die aende herwaertste syde daer aen stooten: gelijc vande benedēste deure/welcke thien voet hooge is/daer moetmen de mate vanden quadren nemen / die opde paralele aenden benedensten hoeck van der deuren comt/wāt neemdy daer vyf quadren inder breeden / die sullen de hoochde binnen d'antipagment syn. Ende t'ghene dat ick van deser deuren gesept hebbe / salmen van alle den anderen dinghen verstaen. De dickte vanden muer is twee voeten/wantmen siet dat hy een quadraet bevanckt. Dat oversteken boven vanden tweeden huyse/is van ses voeten op den gront ghemeten/desghelijckx hout oock dat oversteken oft puye vanden eersten huyse. In somma / alle dees dingen/gelijck ick gesept hebbe/spruyten upten grout over alle syden. In dees figure en heb ick cornicementen noch colomnen oft ander ornamenten willen setten / op datment te lichtelicker verstaen soude: Maer een overvloeyende gheest/wetende die termynen/ sal deur zijn inventie hē wel connen behelpen/om ander schoone edeficien te maken. Ende indien dat my tijt overschiet/so wil icker selve noch hier namaels maken.

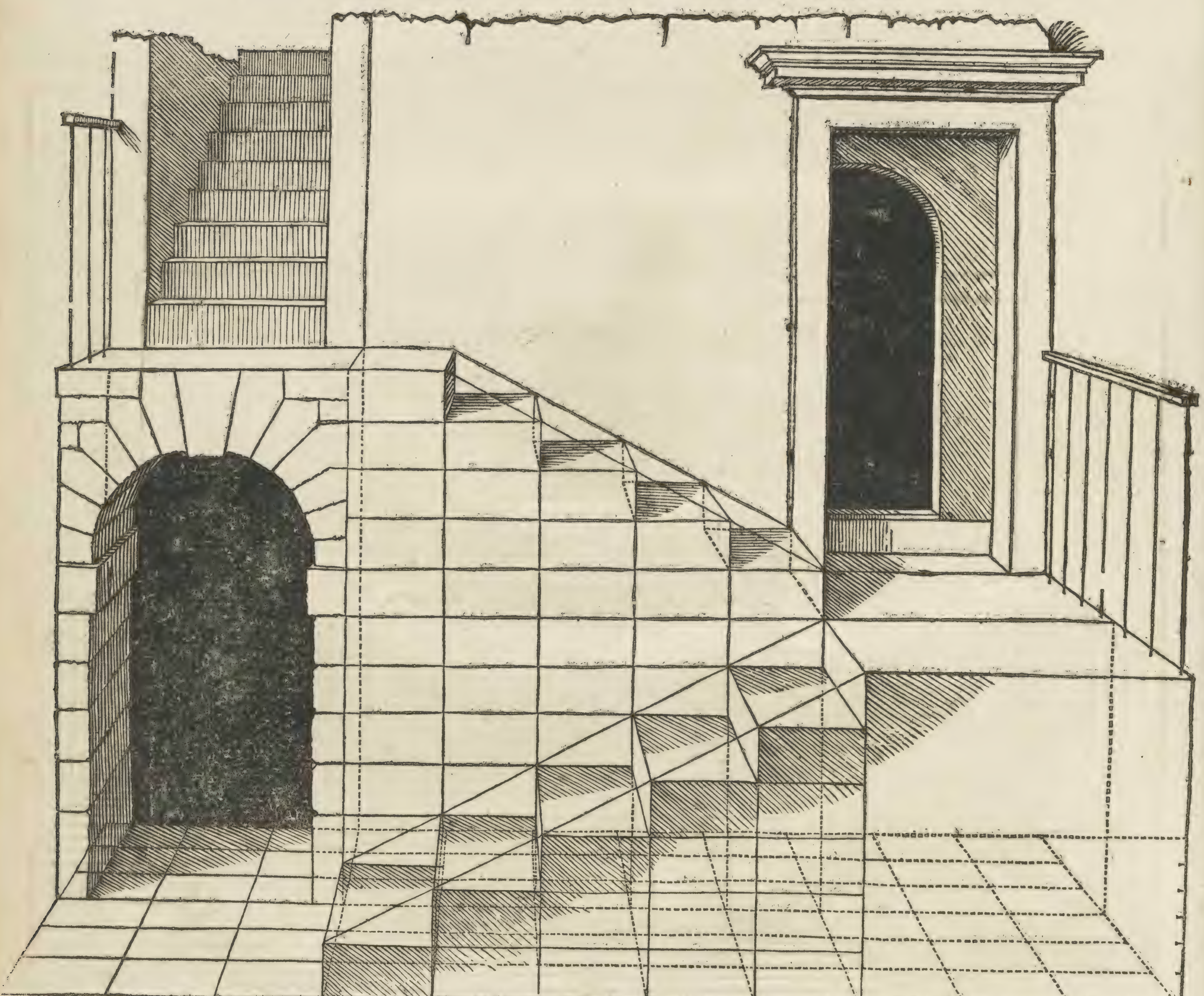
Die trappen/graden/oft opganghen zijn seer nodelijck inde edificien/ ende daeromme wil ick diversche soorten daeraf thoonen/ende beghinnen eerst aende lichste. Nae ghemeenen ganc so is eenen trap ontrẽt eenen halue voet hooch/ eñ ontrẽt eenen voet breet op den terdt/laet dan tot desen propooste die quadersteenen van desen gront eenen voet houden int vier-cant/daermede willen wy eenen opganck van vijf voeten hooch maken/ ende drie voeten wijdt. Op de base vanden grondt sullen wy die mate vander breedden nemen/ die welcke sal ter rechter ende ter slincker handt aende hoecken vanden opganck in perpendicle gheset worden/ghedeelt in tienen/nae wtwysen vander linien A.B. Daerna sullen alle die deelen van A.B. naden orisont ge-togen worden/ende dan salmen 9. quadren inde lengde opwaerts nemen/ eñ daer twee linien op-gerecht zynde deursnydende die orisontalen van A.B/aldaer sullen die hoecken D.C vanden op-persten graedt zyn/inhoudende een viercandt van drie quadren op elcke syde. Vande herwerste hoecken der seluer pleynen/salmen twee hellende linien trecken tot op den benedensten trap/daer tegen sullen die orisontalen ende die perpendiclen vande quadren versamen ende die trappen sluy-ten. Desen opganck staet int vercorten van d'een syde/ ende den anderen comt int profil/ eñ hout eenen trap min inder hoochden/dat maect vier voeten en half/ oock is hy van drie voeten breedt/ gelijck onder den seluen inden grondt geteeckent wordt. Met dese regelen machmen die trappen ofte opgangen so hooch maken alsmen wil/ende maken daer sommige rustplaetsen tusschen we-ghen/nemende altijts de mate vanden voet des gronts/soo wel om dat vercorten als d'opstaende.

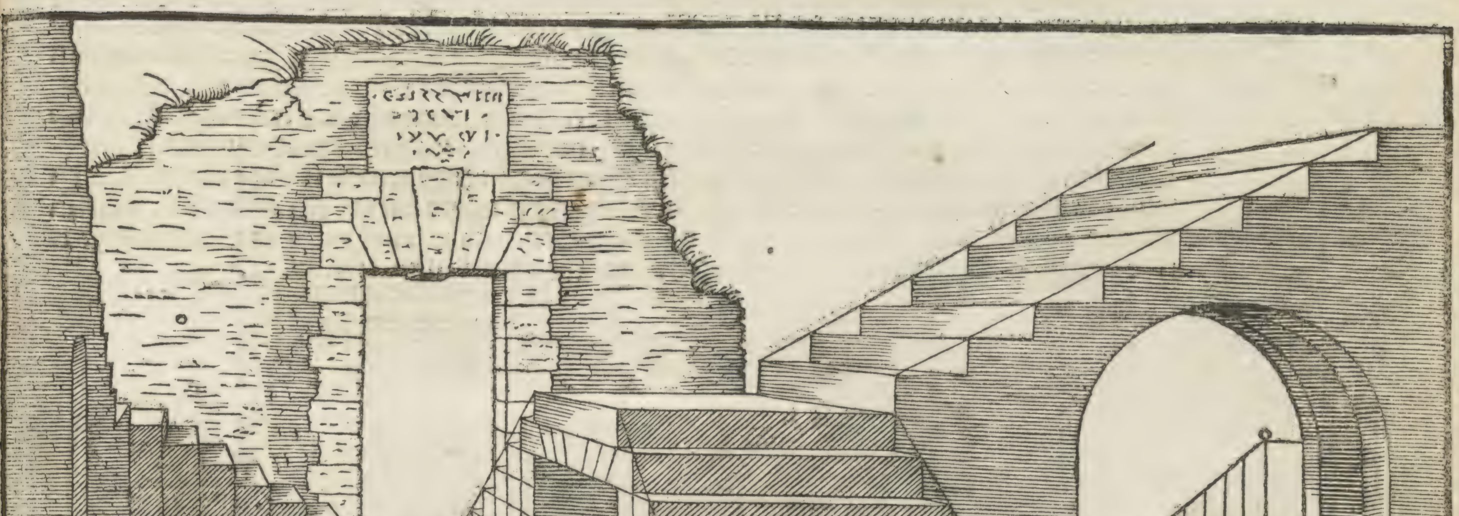
Die opgangen int profil staende/maken grooten monstre/ende zyn nochtans seer licht om in alle plaetsen te setten/ick meyne int beworp/ende mogen tot veel dingen dienẽ/ sonderlinge in edificien daermen sachtelijck op moet climmen/zynse gerieflijck ende ghemackelijck/ende geven den aensienders ick en weet wat bevalijckheyt in d'ooge/ bysonder in ghemeene plaetsen/midts datter ouer elcke syde eenen is/ zo machmen ter eender syden opgaen/ende ter ander syden weder af. Ende oock al en zynt maer alleenlijck twe opgangen/so sal nochtans yemant by hemseluen met deser inventien wel andere connen maken ende veranderen. Hoe dat dees trappen gemaect zijn/ende met wat redenen/dat canmen altsamen inde figure begrypen al en schryf ick anders geen bescheyt/want gelijck meer geseyt is/so zyn die quadren van eenen voet breet/eñ de trappen zyn eenen halven voet hooge/daer af dat den tert eenen voet breet is. De breede vanden opganck hout vyf voetẽ/also wel d'eerste als de tweede. De rustike poorte hout inder wydẽ 3. voetẽ/ende is hooge ses voeten/de welke al schyntse ghesloten ende met een cleyn deurken open/ nochtans machmense geheel open maken ende oock anders vercieren. Die twee syden boven die drie trapkens/behooren vyf voet breedt te zyne/al en ist hier maer eenen voet om der engicheyde wille vanden papiere. Die perpendiclen opde syden/betekenẽ geleentẽ/ ende die selve souden aẽde trappen oock wel dienen/maer om dwerck niet te becommeren heb icx daer uytgelaten.

ONder dander dingen die in perspectiven wel staen/ so vind'ick dat die opgangen seer bevallijck comen/ende hoe datse dicwilder keeren/ hoese beter huer affect doen/ daeromme heb ick dees twee opgangen maken kerende/dewelcke in profil staen/ nochtans sietmen den grondt ende die trappen. Desen eersten opganck is hooge ses voeten: ende breet drie voeten/ gelijcmen dat inden gront met puntkens geteeckent sien mach/de rustplaetse tusschen den eersten opganck ende den tweeden/ is lanck twee vierc anten/ende dat is om des keerens wille wel van noode. Daer teynden vindy een poortael/ daeraf de deur wijt is twee voeten/haer antipagmenten zyn van eenen halven voet op elcke syde/also dat de plaetse van drie voeten gevult is. Die perpendiclen van deser rechter syden aende pleyne/betoonen een leninge diemen van yser/hout/oft steen maken mach/ desgelijcx machmen lancx den opgangen nederwaerts ende opwaerts oock doen/ settende op elcken trap een baluster. Die hoochde van dit geleente sal twee voet en halve houden/ want also ist gemackelijcker om die hant aen te houden. Hoe dan dees trappen wten grondt opgetrocken worden/al ist datment wter figuren sonder geschrifte wel verstaen soude / soo heb ick nochtans daer af willen vermanen/ voor de gheene die cranck van onthouden zyn. Die rustike poorte oft ronde deure onder die pleyne/ tusschen den tweeden opganck ende den derden en is niet dieper dan tot aenden muer. Boven die selve deur staet noch eenen opganck van voren/ om welcken te maken so is die maniere voren genoech geleert/anders soudemen den gront onder inde rustike deure moeten continueren om wten seluen op te trecken.

VAn dees diverschе opgangen ben ick seker/datse eensdeels verstaen worden sullen sonder tgeschrifte/eñ bysonder den middelsten/welcken van twee syden opgaet/ also sal den bovensten oock/mits dat hy soo wel upten grande opgetrocken is als alle d'ander /ende is breet ses voeten/gelijckmen dat inden gront recht onder die pleyne sien ende tellen mach. De twee bogen onder den tweeden opgangh/houden elck eenen voet inder dicten/waer deur dat den afganck binnen vier voeten wijt is/ende wort oock upten gront getrocken gelijck alle die andere. Den anderen opganck diemen deur die bogen siet/daer af mercktmen genoech hoe dat hy ghemaect is. Also ist oock met die twee opgangen ter slincker syden/want vande voorste trappen aende rustike deure/daer sietmen genoech hoe datse upten gront opghetrocken zijn/ ende hebben boven t'eynden een pleyne om herwaerts naeden anderen opganck te comen/den welcken oock upten pavimente opgetrocken is ghelijck alle d'andere/te weten/elcken trap eenen halven voet hooghe/ende eenen voet breet inden tert. Maer in so cleyne dingen ist quaet te meten/maer is ghenoech datmen de maniere hier deur sien mach/ende alsment dan int groote maect/soo salmen bevinden dat het wel comen sal: Onder dees lestgenoemde trappen staet ooc een ronde deure/die is wijt 5. voeten. Op desen gront eñ op dees trappen soude een goet schilder mogen travailleren om fyguren in diverse manieren te setten/het sy staende ofte sittende op de trappen / ende gestrect op den gront int vercorten/ende dat by deser manieren: Men sette de fyguren daermen wilt metten voeten/ende men neme dan ses alsulcke voeten oft quadren als daerse opstaen/eñ dat sal haer hoochde zyn/want dat is een gemeene mans mate ende dit salmen voren ende achter/ende tot allen plaetsen observeren: Ende is die fygure op eenige trappen/so neemt dan de mate van dien trap daerse op staet/ende maectse twaelf trappẽ hooge/dat welcke oock ses voeten zyn sullen. Ende is de fygure leggende voet desgelijcx/maer leyt sy vercortende op den gront/soo suldy de lengde aen de vercortende quadren nemen/etc.

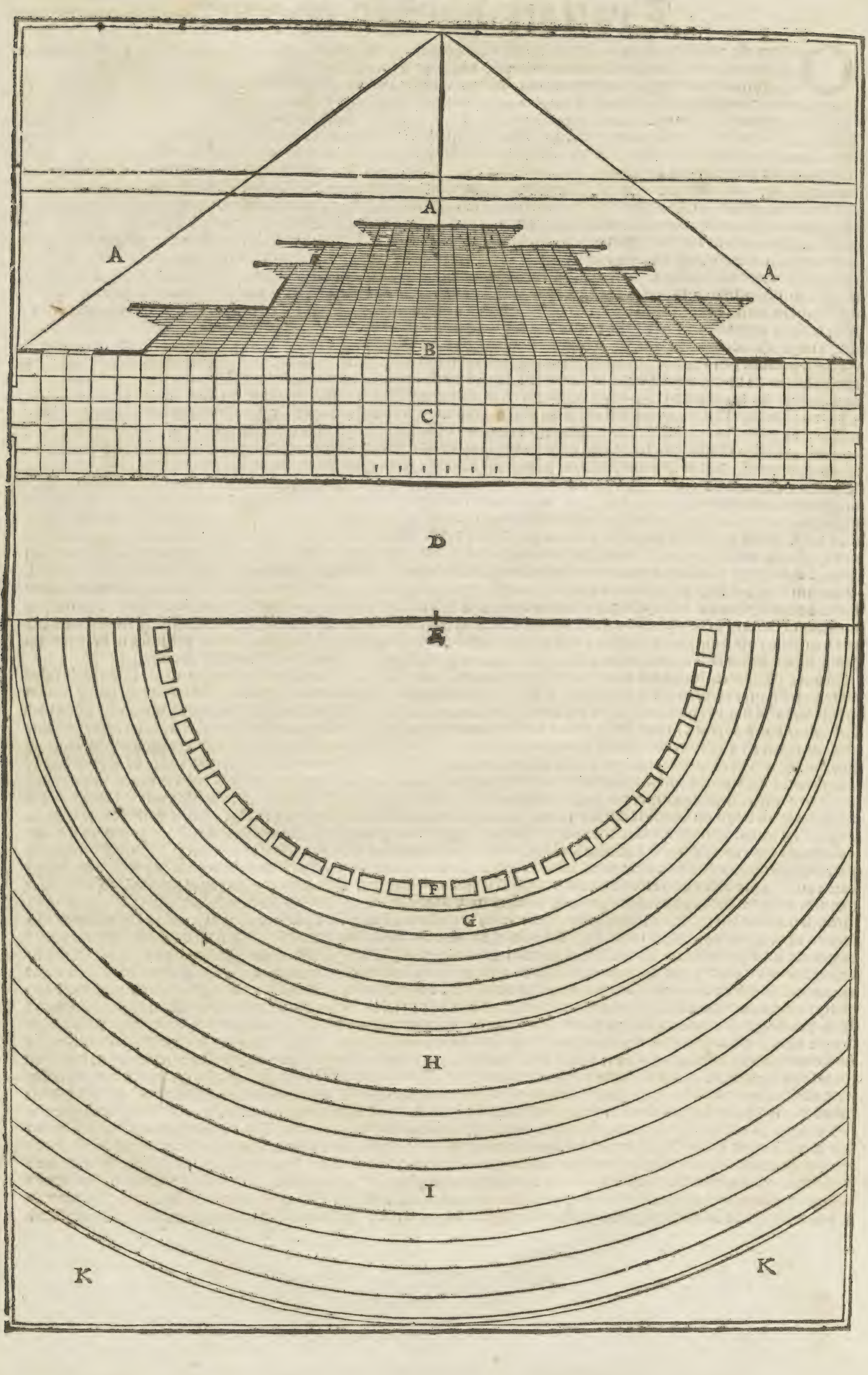
VEelderley opganghen hebbick ghetoont/maer daer isser noch ander / die welcke / een die niet wel mde ghepasseert de geinstrueert en is/sal luttel oft niet verstaen van dese twee die ick hier voorts betoonen wille. Ende den eersten sal eenen windeltrap int viercante syn/ maer die desen viercanten maken can/die sal den ronden oock wel connen makẽ/want t'is al een dinck sonderlinghe als hy de reglen vanden voorghetoonden ronden corporen ghebruyckt.

Die figure P. is den gront van desen windeltrap/maer is veel minder dan den bovenstẽ om de plaetse te winnen. Desen selven viercanten gront salmen int vercorten setten eenen halven voet hooghe/dat sal voor den eersten trap oft terdt syn. Daerna salmen voren op elck eynde eenen perpendicle rechten/ende setten daer halve voeten oppe soo hooge alsmen den opganck begeert. Desghelijcken perpendiculen salmen oock tusschen den middelt ende die hoecken setten/daer nae salmen die termynen vander rechter ende vander slincker syden naden orisont trecken/die selve sullen u die perpendiculen welcke wten termynen der trappen ghestelt syn deursnyden/ende vander hoochden dat die twee hoeckperpendiclen syn/ende oock metter selver maten/ so sal men die twee ander perpendiclen tusschen die hoecken ende den middelt stellen. Daer nae salmen opden middelsten termyn vanden gront oock eene perpendicle setten / ende deelen dien metten halven voet diemen inden middelsten perpendikel ter sydẽ vint. Voorts salmen wt desen perpendicle des centers teghen den naesten perpendicle beneden ter slincker hant / met twee linien den eersten trap formeren. Den tweeden trap salmen oock wten perpendicle des centers inden volghenden hoeck sluyten. Daer na salmen uyt dien hoecke een linie naden orisont trecken/ die welcke sal tegen den tweeden perpendicle den termijn maken vanden derden trappe/den welcken datmen oock nae de voorseyde regle bouen sluyten sal. Wt dien hoeck van den trap salmen ooc een orisontale trecken/ die sal den termyn raken vanden vierden graet/den welcken oock ghesloten synde/so salmen dien hoeck oock opden orisont leyden/ende die sal den termijn vanden vijften trap vinden. Nae dat dien trap oock met linien ghesloten is/soo salmen den hoeck naden orisont trecken/de welcke linie sal den termijn vanden sesten hoeck vinden teghen den achtersten perpendicle: Ende dien met linien oock ghesloten synde/soo salmen wt dien seluen hoecke een paralelle trecken tot den termijn vanden sevensten graet oft trap ende niet nae den orisont / midts dat het een ander syde vanden viercanten grondt is. Aldus dan soudemen voorts rontsomme moghen wercken van trappe te trappe/achtervolghende altijts dees regle/die welcke u niet faelgeren en sal.

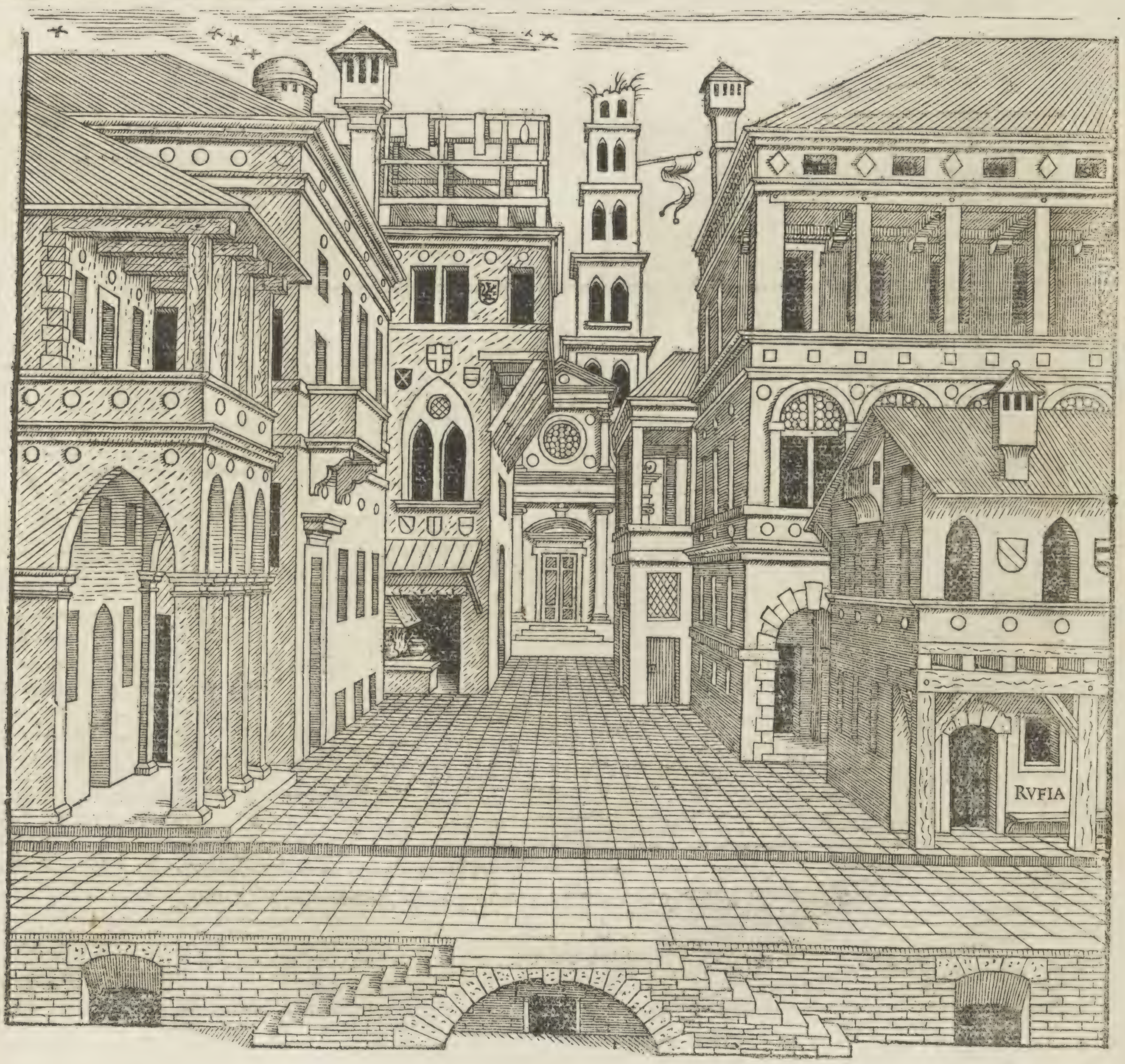
Tractaet vander Scenen.

ONder alle ander dingen die vā menschen handē gemaect mogē wordē/ om met verwonderinge taenschouwen eñ der oogen ende den geeste te contenterene/ dat is na mijn duncken die toerustinghe van eender Scenen als mense gaet ont decken/ daermen op een cleyne plaetse sien mach/ ghemaect deur timmeringhe ende const van perspectiven/ groote palaysen/ groote Templen/ ende diversche huysinghen/ soo van by als van verre/ ruyme plaetsen met huysinghen besedt/ langhe straeten ghecruyst met ander weghen/ Archen triumphal/ alderhoochste colommen/ Piramiden/ Obeliscen/ ende duysentsterleye schoone dinghen/ verciert met ontellijcken lichten/ groote/ middelbare ende cleyne/ nae dat het gheleghen is/ de welcke soo constelijck gheordineert zyn/ datse veelderleye alderclaerste ghesteenten representerē/ gelijc Diamantē/ Robinē/ Zaphirē/ Smaragdē/ Jacintē/ eñ dergelijcke dingē. Daer sietmen die claerlichtende mane met harē hoornē allenxkēs opgaen/ eñ alreede geclōmen eer dat het die sienders gewaer wordē oft sien climmen hebbē. In sommige anđ Scenen sietmē dē opganc vanđ sonnē met haren omganc/ eñ int voleyndē vanđ cōmedien so sietmense ondergaē met sulcker cōste/ dat veel aensienders vā sulcke dingen verbaest zyn. Alsment ooc behoeft/ so sietmen deur const eenigen god vāden hemel dalen: men siet ooc sōmige Cometen eñ sommige sterrē schieten duer de lucht/ men siet ooc daerna opde Scene comen diversche personagen seer rijckelijc geciert met diversce leurepē eñ vremde soortē vā cledingen/ zo voor morischen als musike. Sōtijts sietmen vremde gediertē/ daer kinderē eñ mans binnen zyn/ huppelende springende eñ lopende zo wel naden aert vāde beestē/ dattet niet en is sonder verwonderē vāden aensienders/ welke dingen altsamen zo bevallic zyn in d'ooge/ datmē niet scōōders en soude cōnen bedencken vā materiale dingen mz hādē gemaect. Maer mits dat wy nu in een anđ maniere vā perspectivē gecomē zyn/ zo willē wy daer wat breder af tracteren. Dees tegenwoordige perspective daer wy af sprekē sullen/ al ist datse diversch is vāden reglen die voor getoont zyn/ mits dat de voorsz. geimagineert zyn op eenē platten muer/ eñ dees anđ regle om datse materiael is eñ verheven/ zo ist wel redene datmen daer enen anderē wech inne houde/ duer gemeen vsantie zo maectmē ten eersten eenē solder/ die ten minsten alzo hoge vanđ eerden is als doge vāden mensche/ te weten int voorste deel getekent met C. Maer dander deel achterwarts daer de huysingē opstaē/ maectmē achter tegē de muer eē negenste deel verhevē te wetē/ datmen de pleyne in negenē dele/ eñ achter tegē den muer dē soldere een vā dien delen hooger legge dan voren aende B. eñ moet wel effen eñ sterc zyn ter causen vāde morisdansers. Dit hāgen vā desen solder heb ic seer gerieflick bevonden met đ experientiē/ wāt in Vicencē (dwelc eē pompeuse eñ rijcke stadt is onder die ander van Italien) daer maectick een Theatre eñ Scene vā houte/ also ic meyne datter binnē onsen tydē geen grooter gemaect en is/ om de wōderlicke vertoningē die daer gebuerdē/ gelijc vā wagenē/ elephantē eñ anđ moriskē: daer ordineerdic dat voorde hāgende Scene enē solder: opt waterpas liggē soude/ den welkē soldre dat 12. voet breet eñ tsestich voet lanc was na vermogē vāder plaetsen/ daer vāt ic sulcke dingē seer gerieflic eñ toonbaer. Desen voorsē soldre mits dat hy recht was/ zo en moste zyn pavement den orizōt niet obedieren/ maer zyn quadren warē t'allen syden recht winclich/ maer van aent beginsel des climmenden solders B. so gingē alle de quadren naden wtersē orisont O dewelke mits haer behoorlicke distātie vercortedē seer wel. Ende om dat sommige den orisont vā deser Sciographien geset hebbē tegen den want rechts bovē op dē solder/ waer duere dattet schijnt dat de huysingen al in een loopen/ so heb ic my bedacht mettē orisont voor der duere te gane/ dat welcke my alsdoen zo wel bevallen heeft/ dat ic in sulcken wercken altijts desen wech gehouden hebbe/ eñ also raed ick ooc den genen die behagen in sulcken const hebben/ datse desen wech houden voorden besten/ gelijc ick in dees navolgende figure betoonen sal/ ende oock gesept hebbe by dat profil vanden Theatre ende vander Scenen.

Eñ om dz die toereydinge der comedien vā drie manierē zyn/ te weten/ die comica/ die tragica/ eñ die satirica/ so sal ic nu tracterē vande comica/ vāde welcke dat de huysingē naden gemenen mā moetē gemaect wordē/ welke dingē datmē meestēdeel onđ dac maect/ in enige sale die t'eyndē een camer heeft tot gerief vāden personagien/ eñ derwarts ist datmē den soldre vanđ Scenen maect gelijc gesept is eñ betoont int profil. Tē eersten so is dat deel C. den plattē solder/ eñ laet ons nemē dat elc quadraet twee voetē houde op elke syde/ desgelijcx sullē die vāden hangēde solder voor aende base ooc twe voet breet zyn eñ is getekent met B. Eñ gelijc ic voorgesept heb/ so eñ is mijn meyninge niet/ dat ic dē orisont hieraf tegē t'scutsel achter inde Schene settē wille/ maer so vele als vandē beginsel des pauimēts B totte muer is/ so verre wil ic datmen achter deur den muer ooc passere/ eñ also sullen alle de huysingē eñ anđ dingē liefticker comē int vercorten. Eñ alsmē duer die bequame distātie alle die quadrē naden orisōt getrockē sijnde vercort heeft/ so salmē de huysingē daerop rechten vercortende mettē quaderstenen/ dewelke huysingē zyn de groue linien op den grōt getekent/ zo wel voor d'opstaende als voor tvercorten. Eñ alsulke huysingen heb ic altijts gemaect vā sparrē eñ lattē/ daer heb ic voorts lijnwaet overgetrockē/ makende daerinne duerē eñ vensters/ van voren eñ int vercorten nade occasien. Ooc heb ic sōmige dingē voren vā haluen taillen gemaect vā houte/ dwelke đ schilderien seer geholpen heeft om dleven te gelijckē. Alle die spatien van aende wāden totten muer getekent A. sullen voor de personagien zyn/ daertoe moet den achtersten wādt inde middelt ten minsten twe voet vāden muer staen/ op dz de personagē ongesien vā d'een syde in dander gaen. Daerna so salmen enen termijn oprechten aēnt beginsel vāde pauimente B. dat sal den punct L zyn. Eñ vā daer tot aenden orisont worde een linie getrockē die int profil met punten getekent is/ die sal van gelijcker hoochdē zyn/ eñ daer die selve den achtersten wādt raect vanđ Scenen/ daer sal den orisont vā diē wandt staen/ eñ dien orisōt en sal maer voor dien want allene dienen. Maer spantmen een coorde oft iet anders vā daer tot aendē termijn L. zo machmen enen draet daer aen bestigen om dien voorwarts eñ achterwarts te schuyvē/ om den selven wten onberoerlickē orisōt/ in alle de ortografiē oft de huysingen vā voren te besigē. Maer den orisōt die duer den muer gaet/ sal tot alle die vercortende syden vāde huysingen dienen. Eñ om dz men den muer soude moeten breken alsmē desen orisōt int groote soude willē gebruycken dz welke niet geschiē en mach/ zo heb ic altijts eē cleyn modelle vā houte eñ papier gemaect juist op zyn mate/ eñ daer nae wt deselve modelle vā stucke te stucke int groote overgeset. Maer dees lesse sal den sōmigen swaer vallen om te verstana/ diesniettemin/ zo sal vā noode zyn te arbeyden in modellen eñ experientien te maken/ eñ studerende salmen dē wech vindē/ eñ om dz men lutter salen vint hoe groot datse ooc zyn/ daermē Theatren in maken can dan seer gedwongen/ so heb ic nochtās om de Antikē te volgē na mijn vermogē/ alsulckē deelen van desen Theatren willen maken/ als in een sale soudē mogen staen. Daerōme sal dat deel D. voor de proscenie dienen/ eñ die circulare plaetse getekent met E. sal de Orchestra zyn: rontsomme dees Orchestre zyn de plaetsen om valder edelste te sitten getekent met F. Die eerste graden getekent met G zyn voor de edelste vrouwen op te sittene. De plaetse H. is een strate/ also is oock dat deel I. Te midden tusschē dees graden zyn trapkēs om gemackeliker op te climmen. De plaetsen getekent met K. salmen achterwart so groot makē als de sale verdragē mach: eñ is wat hāgende gemaect/ op dz de menichte deen over danđ soude mogē sien.

A
A
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
K

AEngaende die dispositie vanden Theatren ende vander Scenen/ te weten vanden gront/ is genoech ghetracteert/ nu wil ic vande Scene in perspectiven bysonder sprekẽ/ ende om dat/ gelijck gesept is/ de Scenen van drie soorten ghemaect worden/ dat is Comica/ om Comedien te spelen: de Tragica/ om die Tragedien: ende de Satirica/ om de satyren. Soo sal dees eerste Comica zijn/ vande welcke dat de huysinghen slecht zijn willen ghelijck voor borghers/ maer voor al datter gheen bordeelkẽ en gebreke/ ende een hostelrye/ ende een kercke: sulcken dingen zyn daerin van node. Om dees huysingen op den gront te rechten/ daer is voren ghenoech af ghesept/ en oock hoe datmen metten orisone leven sal/ nietteman/ op datmen te bat geinstrueert sy/ angaende de formen van sulcken huysingẽ/ so heb ic hier willen een figure daeraf toonen tot vlichtinge vanden genen die in sulke dingẽ genuechte nemẽ/ maer mits dat dees figure so cleyn is/ zo en heb ic alle de maten niet cõnen observeren/ dã dat ic meer op de inventie geacht hebbe/ op datmen daer wt leere huysingen verkiesen die int were wel staen gelijc soude zyn een duerluchtige galerie/ oft loge/ daermẽ noch eẽ ander huysinge duersage. Die ouerstekingen comen seer wel inde grootende syden/ desgelijcx eenige cornicẽ wtgesnedẽ op d'eynden/ eñ verselscapt metten ãderen geschilderdẽ cornicen staen ooc seer wel int werc. Also doen ooc de huysingen die op de syde groot ouersteken hebben gelijc de herberge vanđ manen: eñ bouen alle dinc/ so moetmen verkiesen de cleynste huysen voreteselten op datmen bovẽ de cleyne noch meer ander edificien sien mach/ gelijcmẽ boven thuysken vãde roffiane oft coppelerse siet: wãt settemen de grootste voren eñ datse dã altijts minderden/ zo en soude die plaetse vanđ Scenẽ niet zo gelijckelijc gevult zyn: eñ hoewel dz dees dingen alle op eenẽ dach gemaect zyn vã eender syden/ dies niet te min mits dat men de menichte vãden lichte inden midden set/ hangende boven de Scene/ zo soudet beter staen dzmen dẽ dach vanden middel name/ eñ alle de ronden eñ quadren diemen inde edificien siet/ dat zyn alle artificielle lichtẽ van diuerschẽ colorẽ duerschynende/ vãden welken dat ic de maniere om die te maken int leste vã desen boecke setten sal. De venstrẽ die van voren staen/ sal goet zyn datmense van gelase ofte papiere make/ met licht daer achtere. Maer soud ick hier al schryven tgene dat ick dat ick weet daer toe te dienene/ tsoude veel te lanck vallen/ waerom laet ick dat ick int verstant vande genẽ die hem daer in oefenen willen.

DE huyſingen vã de Tragica/ moeten gemaect zyn vooꝛ groote perſonagien/ om dat dſe accidenten van amoreuſheyt ende vꝛemde avontueren/ wꝛeede doodinghen (nae datmen inde antike eñ moderne tragedien leeſt) zyn altoos gebuert in huyſen van grooten heeren hertogen oft pꝛincen/ ommers van coningen. Daeromme en ſalmen in ſulcken toeruſtinge gheen huyſen maken dan vooꝛ heerſchappen/ gelijck hier ghetoont woꝛdt in dees figure/ inde welcke mids datſe zo cleyne is/ en heb ick gheen coninclijcke palaiſen connen maken/ maer t'ſal den Architect ghenoech zyn dat hy de maniere ſiet/ waer wt dat hy hem nade plaetſe ſal connen behelpen/ ende gelijck ick byde Comica gheſeyt hebbe/ dat hy altijts ſoecke d'ooge vanden aenſienders te behagene/ ende hem niet en ontſie/ een cleyne edificie vooꝛ een groote te ſettene om der vooꝛſeyder redenen wille. Ende om dat ick alle myn Scenen op latten ende lijnwaet gemaect hebbe/ zo ſijnder nochtans ſomtijts van noode eenighe verhevene dinghen van houte te makene gelijck die edificie ter ſlincker ſyden/ vande welcke dat die pilaren op een (doch vercoꝛtende) baſement ſtaen/ met ſommige trappen al met lijnwaet becleedt/ ende de coꝛnicen wtſpꝛingende/ aldus ſalmen dees oꝛdine volghen totter boꝛſtweringe toe. Maer om der galeryen plaetſe te geuene/ ſo ſalmen dien andere vercoꝛtenden doeck wat achterwarts ſetten/ ende maken hem boven een coꝛnice alſomen ſiet/ tgene dan dat ick van deſer edificien gheſeyt hebbe/ ſalmen van alle den anderen verſtaen/ maer inde edificien die verre achterwarts ſtaen/ ſal die goede ſchilderie alleene voldoen ſonder yet te verheffene: aengaende den artificialen lichten/ is byde Comica geſeyt. Alle tgene datmen boven de daken maect wtſtekende/ gelijc ſcouwen/ toꝛrens obiliſcen/ ende ander beeldẽ/ ſalmen al op een dun bert makẽ/ rontſomme wtgeſneden ende wel gecoloꝛeert/ maer maectmen eenighe platte beelden die moeten verre vander handt ſtaen/ op datmenſe van op de ſyde niet en ſie. In deſe Scenen/ hoewel dat ſommige daer perſonagien in geſchildert hebben gelijckende dleven/ te weten op een galerie/ oft binnen een deure oock een hont/ oft catte/ oft ander dier/ zoo en ben ick van dien auiſe niet/ want het blijft te lange ſtaende ſonder rueren/ maer maectemẽ daer yet dat lage en ſliepe/ dat zoude ick paſſeren. Oock machmen beelden/ hiſtoꝛien/ oft fabulen dichten van merber oft ander materie op eenen wandt/ maer om dleven te repꝛeſenteren dat hem behooꝛt te rueren/ daer ſal ick int leſte noch wat af ſeggen hoe menſe maecken ſoude.

DE Satyrica/ is om Satiren te representeren/ inde welcke datmen begrijpt/ oft meer beschimpt/ alle de gene die een wilt oft onmanierlijck leben leyden/ ende inde Antike Satiren waren sy bycans metten vinger gewesen sonder respect/ daer wt datmen verstaen mach dat sulcken dinghen den boeren toegelaten was/ die alle dingen bot wte seggen/ waeromme dat Vitruuius tracterende vande Scenen/ wilt dat de selve met boomen/ rootsen/ bergen/ cruyden/ ende blommen geciert zijn sullen/ oock met cleynen dorphuttekens/ gelijckmen siet. Ende midts datmen in onsen tijden dese dingen meest inden winter maect alsmen lutter groen boomen ende cruyden met blommen vindt/ zo salmen mogen met consten dees dingen van syden maken/ de welcke meer geprezen sullen worden dan de naturale/ ende gelijckmen inde Scenen vande comica ofte tragica de huysingen ende ander edificien van schilderien maect/ alsoo salmen oock in dese mogen boomen/ cruyden/ ende ander dinghen macken. Ende hoe dat sulcken dinghen meer costen/ hoe se meer geacht sullen worden/ want het zijn dingen die grootmoedige ende rijcke heeren behooren te doene die welcke viandt vande vrecheyt zijn. Dit heb ick met mijn oogen gesien in sommighe scenen die van Jeronimo Genga geordineert waren duer believte van synen patroon Francisco Maria Hertoge van Vrbin/ daer ick sulcken liberaelheyt merckte inden Prince/ ende zoo goeden iudicie inden Architect/ daer toe zo goede schickinghe in tghene dat daer gespeelt werdt/ als ick oyt van mynen leven gesien hadde. Och god wat magnificentie was daer te siene van zoo veel boomen ende vruchten/ zo veel cruyden ende diversche blommen/ alle van fijn syde gemaect van diversche coloren. Die watercanten ende rootsen geciert met kijchoornen/ slecken/ schiltpadden/ vorschen/ hagedissen/ slangen/ ende ander ghedierte: troncken van corale/ perlenmoyer/ ende ander schelpen gevoecht tusschen de steenen met zo veel diversche schoone dingen/ dat soud ickse alle beschryven/ my soude tijt gebreken. Ick en wil niet seggen vanden satyren/ nimphen/ meerminnen/ diversche monstren/ ende ander vremde dieren/ gemaect met sulcker const/ daer menschen in waren diese deden gaen ende rueren/ nade natuere ende twesen van dien gedierten. En deed ict niet om de materie te corten/ ick soude vanden costelijcke cleederen van sommighen herders segghen/ gemaect van gouden laken ende van syden/ costelijck gevoedert met perswerck. Noch soud ick seggen van sommigen visschers/ die welcke niet min rijckelijck dan danderen waren/ de netten ende vischroeden waren vergult/ etc. Noch soud ick van sommige dorpmeyskens ende nimphen segghen welcker cleederen die avaritie verachteden/ maer ick wille al dees dinghen inden verstande van den iuditieusen Architecten laten/ die welcke sullen alsulcke dinghen maken/ als sy patroonen vinden die hem laten na haren sin wercken/ ende niet daer men sorcht wat het costen sal.

Van Artificialen lichten vanden Scenen,

ICk heb inde tractaten vande Scenen belooft de maniere te geven, hoemen dees lichten maken soude duerschyn ende van diversche coloren/ daeromme sal ick eerst vande hemelblauwe verwe seggen/ dewelcke eenẽ Zaphir gelijct eñ noch veel schoonder. Neemt een stuck Salamoniac eñ neempt een barbiers becken ofte dergelijcken eñ doet daer wat waters inne/ alsdan so wrijft dit stuc souts daerinne al ontstucken alsoo dat het al gesmolten sy/ doende daer altijts water toe na dat ghy wilt dat het licht ofte doncker van verwen sy/ dat ghedaen zynde wildijt dan schoon ende claer hebben/ zo distelleert duer eenen vilt in een ander vat/ zo hebdy een clare hemelverwe/ vander welcker alleene dat ghy veelderleye blauwen maecken muecht met watere. Wildiy nu coluer van Amiralden maken/ zo doet in dat blauw water wat saffraen/ nae dat ghyt hooghe oft licht hebben wilt/ want ten is geen noot hier matẽ oft gewichtẽ af te setten/ midts dat u die experientie sulcx wel leeren sal. Wildiy coluer van Robynen maken/ indien dat ghy zijt daermen rooden wijn vindt/ zo en behoefdy anders niet dan dien met water bleeck te maken zo verre alst noot is/ maer hebdy den wijn niet/ zo neemt brezil gebroken/ eñ doet dat in eenen ketel waters mz wat alluyns/ doet het sieden/ eñ schuymet wel/ daerna doettet duer den vilt passerẽ/ eñ gebruyct dz met water eñ asijn. Wildiy eenen Baleys conterfeyten/ dien suldy van rooden eñ witten wijn onder een ghemengt maken/ maer den wittẽ wijn alleene sal dẽ Topas eñ Crisoliit gelijckẽ. Die fonteyne oft gemeen water deur dẽ vilt gepasseert/ sal den Diamant gelijcken/ maer om dit wel te doene/ salmen op een glasoven moeten formen vã puncten eñ taflen doen maken/ eñ die met water vullen. Maer de maniere om dees duerschijnende coloren op haer plaetse te setten/ sal dese zyn: men sal achter die geschilderde huysingen daer dees coloren in staen sullen/ een dunne berdt setten/ wtgesneden inder manieren dat dees lichten wtgedeelt sullen worden/ het sy ront oft viercant/ ruytwijs oft eywijs/ etc/ eñ achter dat selve sal een ander stercker berdt plat geleyt worden/ om de flesschen eñ ander fatsoenen van glasen met desen water op te staene/ dewelcke datmen voegen sal tegen die gaten gelijck dat behoort/ ommers datse wel vaste geset worden datse niet en vallen duer dat getummel van dansen oft springen vanden morisken. Daer na salmen achter de glasen groote lampen setten/ op dat het licht altijt op eenen pas blyve/ eñ waren de flesschen oft ander formen vã glasen/ op de syde daer tlicht stonde/ plat ofte liever hol/ zo soudet te claerder schynẽ/ eñ die colorẽ souden te duerluchtiger toonen/ desgelijcx salmen ooc metten gaten op de vercortende syde doen. Maer behoeftmẽ somtijts een groot licht dat meer toone dan d'andere/ zo salmen daer een tortse achter setten/ eñ achter die tortse een geschuert becken/ welcx reflexie oft weerschijn/ sal de radien vander sonnen conterfeyten. Noch machmen ooc gelas van alle coloren/ voor sommige viercante/ gerupte/ eñ ander formen setten/ met haren lichten daer achter. Maer alle dees lichten dienende totten coloren/ en sullen de ghene niet zyn welcke de Scene verlichten sullen/ want men moet daer groote menichte van tortsen voor de Scene hanghen: men mach ooc boven die Scene eenige candelaers met groote keersen setten/ eñ op de candelaers machmen eenige vasen met water setten/ inde welcke datmen een stuck camphers doen sal/ dat welcke brandende sal een schoon licht maken eñ wel riecken. Somtijts soudet gevallen yet te moeten maken/ dat soude schijnẽ te verbrandẽ het sy wat het wille/ dat selve salmẽ wel netten metten besten gebranden wijn/ eñ dat met een keerse ontstekende/ zoo salt gheheel overbranden eñ nochtans onghequetst blyven. Eñ hoewel datmen vã desen vieren veel meer soude mogen seggen/ zo wil ic nochtans voor dees tijt hier niet ophouden/ maer willẽ sprekẽ van sommige dingẽ die den aensienders genoechlic zyn. Terwijlen dan dat die Scene ledich is vande personagien/ zo sal de Architect bereet hebben eenige ordinantien van figuren/ van sulcker grootten als daerse te passeren hebben/ ende die sullen van stijf papier gemaect zyn rontsomme wtgesneden eñ geschildert/ betonende alsulken bootsen alsmen begeert/ de welcke figuren rusten sullen teghen een regle oft latte van houte dweers over die Scene daer eenige poorte oft duere oft strate gemaect staet/ eñ daer lancx sal yemant van achterduere oft huysinge/ die figuren doen passeren/ somtijts in formen van musiciene met instrumenten eñ ooc gelijck sangers/ waer toe datmen achter die Scene met instrumenten spelen ende singhen sal/ somtijts salmen eenen hoop knechten te voete/ eñ ander te peerde met trommelen pijpen eñ trompetten doen passeren/ dewelcke met sachten gelupde van trommelen/ pijpen/ trompetten/ eñ ander geroep van achter gemaect/ houden dat volck wacker ende wel te vreden. Ist datmen een planete oft ander dinck behoeft duer de lucht te doen passeren/ zo moet dat oock op dick papier gemaect eñ wtghesneden worden/ daerna achter de Scene/ te weten/ aende wterste huysingen vander Scenen/ daer sal eenen yseren draet dweers overgetrocken zyn/ eñ met eenige rincxkens daer duere/ achter dat papier vast gemaect/ dewelcke planete oft ander dinck/ sal vander ander syden duer yemanden met eenen swarten draet suetkens getrocken worden/ maer het moet verre vant gesichte zyn/ alsoo datmen den eenen noch den ander draet gesien en can. Somtijdẽ salmen donder ende blixem behoeven/ dienende totten spele/ zo machmen den donder aldus maken: gemeenlijck maectmen de Scenen (gelijck geseyt is) aen d'eynde van een groote sale daer gemeenlijck eenen solder boven oft ontrent is/ waerop datmen eenen grooten buscloot sal doen rollen/ om den donder te conterfeyten. Den blixem salmen aldus maken/ daer sal yemant achter die Scene zyn in een hooghe plaetse/ hebbende inde hant eenen doosken/ waeraf dat het decksel vol gaetkens zyn sal/ eñ inden middelt van dien schelse sal een bernende keerse staen/ nu sal die met poeyer van vernis gevult zyn/ ende werpende die hant metter doosen opwaerts/ zo sal dat poeyer inde keerse vliegẽde den blixem genoech conterfeyten. Maer aengaẽde den strael oft dat schieten vanden blixem/ zo salmen eenen yseren draet trecken over die Scene die neder dale/ daer salmen een fuseye aen doen/ geciert met clater gout oft clinckende foelge zomen dat verstaet/ eñ terwijlen datmen rommelt metten clote/ zo salmen een slange af schieten/ ende metten selven t'vier inde fuseye stekende salt goet effect doen. Maer soud'ic van alle dinghen opt nauste willen tracteren die ick weet dat tot sulcke dinghen diende/ het soude te lanck vallen/ daeromme wil ick van deser perspectiven een eynde maecken.

FINIS.

Hier eyndet dat tweede boeck der Architecturen tracterende van perspectiven/ wten
Italiaensche in duytschen overgeset duer Peeter Coeck van Aelst schildere/
ende is gevisiteert ende geapprobeert by mijn Heere Joannes Gos-
swini van Gorschot/ Prochiaẽ van S. Jacops T'hantwer-
pen. Met Privilegie der K. Majesteyt/
onderteeckent P. de Lens.

Den vijfsten Boeck van Architecturen Sebastiani Serlij/ in den welcken van diversche formen der Templen getracteert wort/ na de maniere van den Antijken/ ende oock dienende voor de Kerstenen.

Overghe set uyt de Italiaensche in Nederduytsche sprake, door Peter Coeke van Aelst, doen ter tijt Schilder der K. Majesteyt.

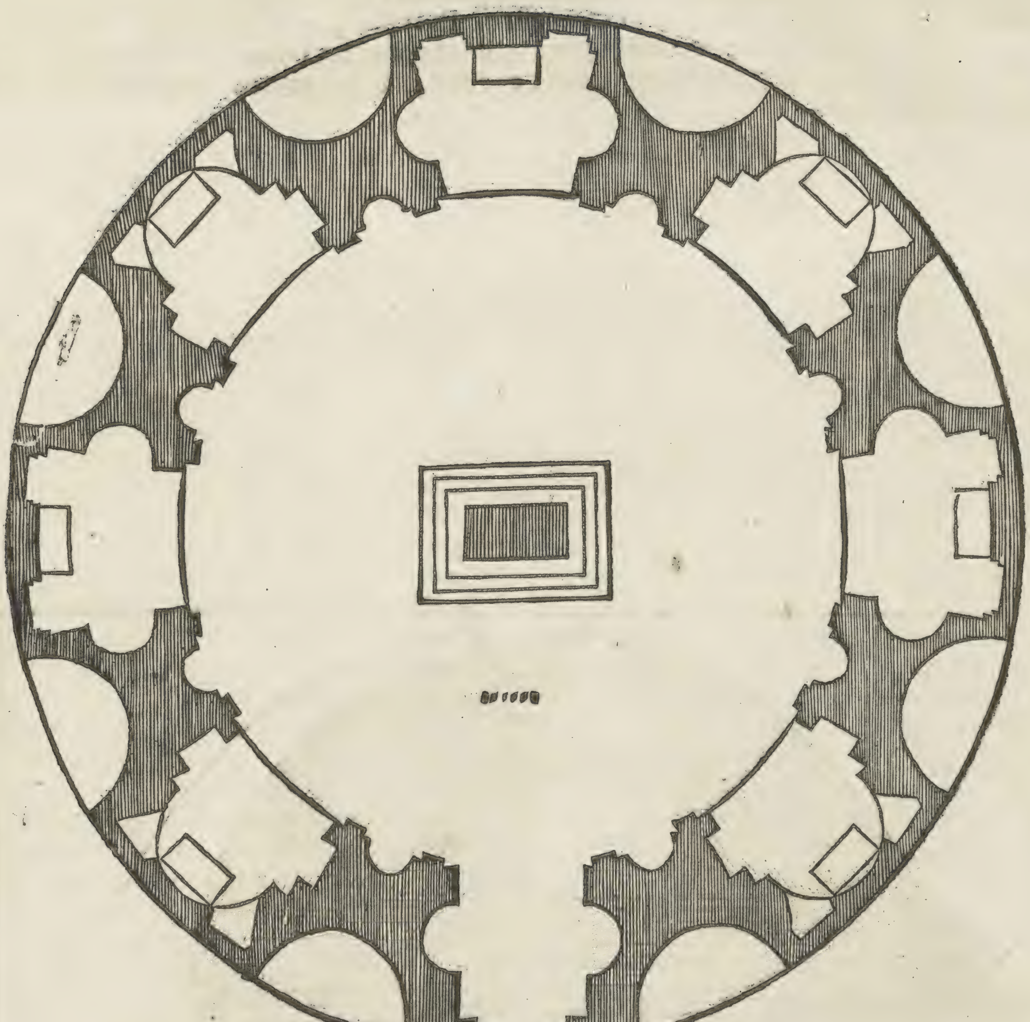
Men vintse te coop t'Amsterdam by Cornelis Claesz. opt Water/ int Schrijfboeck.

Anno 1606.

Den vijfden Boeck van veelderley manieren van Tempelen.

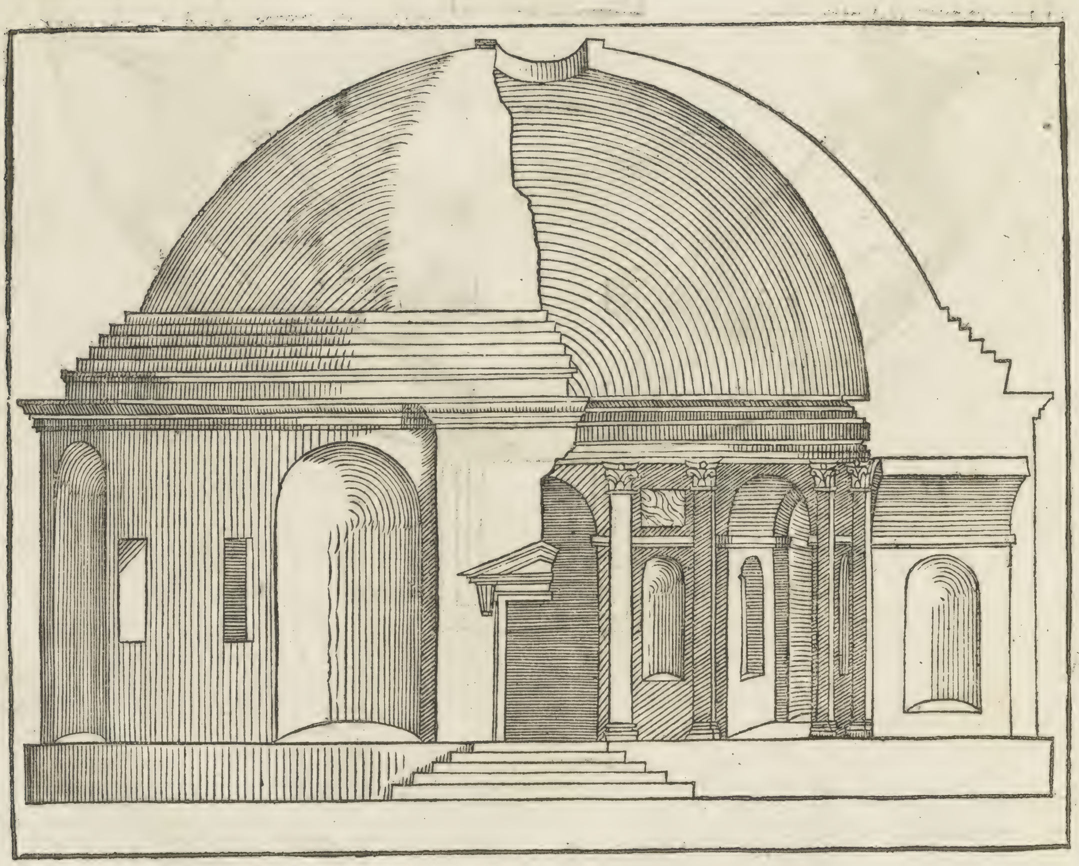
Dat xiiij. Capittel.

HOewel datmen in Kerstenrijcke vele ende diverse formen van Templen ende Kercken siet/ so wel Antike als Moderne/ nochtans midts dat ick voortijts belooft hebbe sommige Ordinantien daer af te tonen/ om t'gettal van mijnen Boecken te voldoene/ soo willen wy vanden selven tracteren/ ende in t'beworp ten minsten twaelue verscheyden manieren van Templen setten met haren gronden ende maten. Ende om dat de ronde forme de perfectste van allen is/ so sal ick daer aen beghinnen. Maer al ist dat in onsen tijden/ het sy deur cleyn devotie/ oft deur vreckheyt vanden menschen/ gheen groote Kercken meer begonst en worden te makene: Ja datmense noch niet en volmaect die voortijdts begost zijn: soo sal ick die mijne soo cleyne maken/ als sy souden mogen in redelijcker wijse passeren/ op datse niet cleynen coste in corter tijt souden mogen volmaect worden. Den Diameter van van desen gront sal also lanck als hooghe zijn/ nade figure vanden circule/ te weten van t'sestich voeten. Die dicte vanden muer/ sal vant vierendeel des diameters zijn dats van vijfthien voeten/ op datmen daer gemackelijck die capellen binnen maken mach. De welcke capellen sullen twaelf voeten breet zijn. Die Nicchen tusschen die pilaren/ sullen vier voet breet zijn: die andere binnen den inganc/ ende van dry capellen/ sullen ses voet en halven breet zijn. Ende om den cost van steen ende calck te sparen/ soo salmen van buyten tusschen die Capellen die groote Nicchen maken/ der welcker breede sal comen op vijfthien voeten. Desen Tempel staet verheven vander eerden ten minsten vijf trappen/ ende al waert noch hoogher ten waer niet quaet/ want dat eertrijcke verhoocht met der tijt/ alsoo datmen in veel oude Templen ende Kercken nederwaerts tert/ daer men voortijts opgheclommen heeft: maer die trappen willen altijts onpaer zijn/ nade leeringhe van Vitruuio daer hy van den Templen spreeckt/ op dat (seyt hy) alsmen metten rechten voet begint te climmen/ men hem metten selven rechten voet op dat paueytsel des Tempels vinde. Aengaende den fondamente/ soo en canmen niet gefaelgeren datment diepe ende breedt make/ maer die minste breedde diemen onder soude moghen legghen is dese/ datmen vanden Diameter der dickten des muers een perfect viercant make/ ende den Diagonus van dien viercante sal de breedde vanden fondamente des muers onder zyn. Alsoo dunct my dat het Vitruuius beschrijft daer hy van fonderen spreeckt. Maer aengaende der stoffen des fondeersels in vasten oft herden gronde/ ende oock in waterachtighen gronde/ en behoeuick hier niet te verhalen/ midts dat het alleman bekent is.

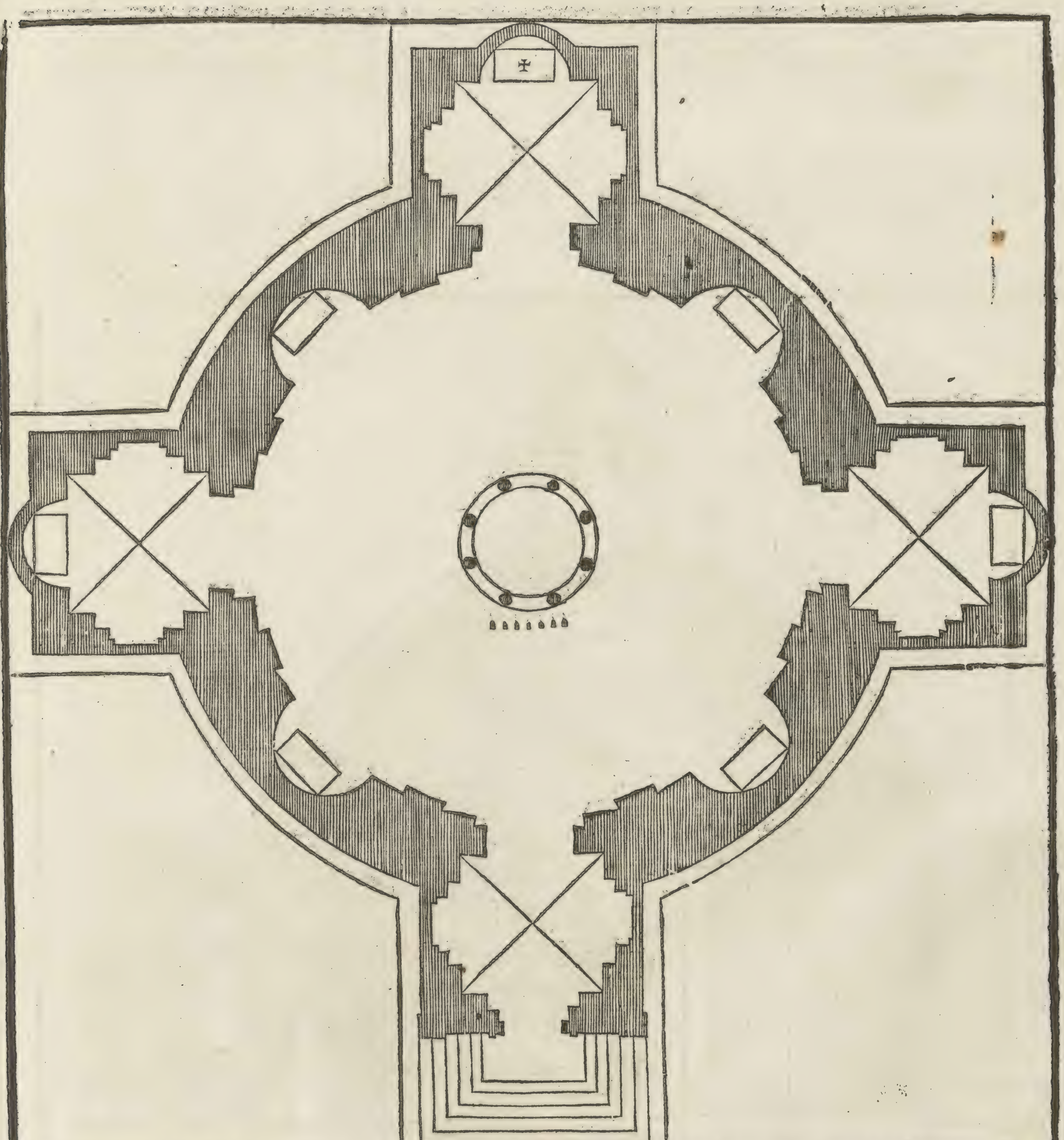

Van diverſche formen der Templen.

GEtoont hebbende den grondt van deſen ronden Temple/ ſoo volcht hier nu dat opſtaende dees Tempels van buyten en oock van binnẽ/ midts dat hy al willẽs gebroken gemaect is om alle beyde te ſiene: dat binnenſte des Tempels is nae de maniere van Corinthien ghemaect. De geheele hoochde van aen t'pauiment tot boven tegen d'welfſel/ houdt tſeſtich voeten: die dertich voeten ſullen voor den ketel oft rondt welfſel zijn. De reſte nederwaerts ſalmen deelen in vijf en haluen/ daer af ſal d'een deel voor Cornice Friſe ende Architrabe zijn: die vier en halve reſtende deelen/ ſullen die Colommen met baſen ende capiteelen hooge zijn/ van welcken altſamen dat ghy die particulare maten in mynen vierden boec byde Corynthia vinden ſult. Die Nicchen tuſſchen die platte pilaren/ ſullen thien voeten hoogh zijn: die andere ſullen vijftien voeten houden. Dat gat boven dat welfſele/ ſal wijt zyn dat ſevenſte deel des Diameters vanden Temple: Boven dat ſelve gadt machmen een lanterne maken met glaſen geſtopt/ oft men macht open laten daer duere ſal lichts genoech commen voor dat middelſte des Tempels/ midts dat die capellen huer licht by hemſeluen hebben deur die venſters. Het dack van deſen Tempel/ ſal alderbeſt met loode ghedect zijn. De Cornice van buyten/ ſal ſtaen gelijck der binnenſter/ maer veel grover van leden/ midts datſe te water ende te winde ſtaet. Aengaende der deuren/ dyer vindy genoech in mynen vierden boeck.

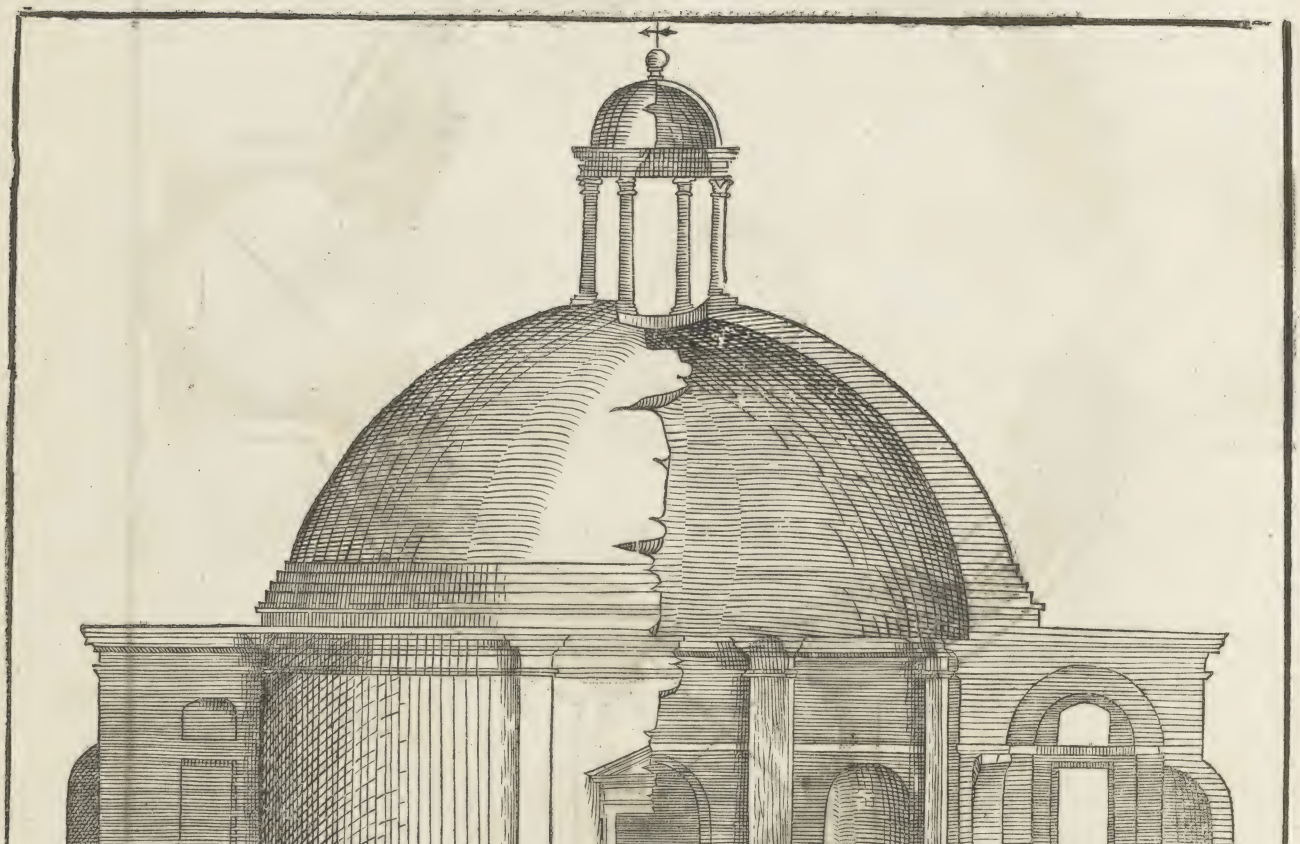

AL is den grondt van desen navolgenden Tempel oock rondt/ soo heeft hy nochtans een veranderinge over die viere wtspronghen te weten drie capellen/ ende oock den inganck vanden seluen fatsoene. Den diameter van desen Tempel/ houdt achtenveertich voeten: die dickte des muers/ houdt een sevenste deel vanden diameter. De capellen zy veertien voet int viercante/ sonder de Nicchen: die ander vier Nicchen oft cleyn capellen/ sullen neghen voet breet zyn: die viercante capellen hebben huer licht van besyden: maer dat licht vanden Tempel boven int welfsele/ sal wijt zyn dat vijfste deel des diameters/ met eene lanterne daeroppe/ ghelijck vanden anderen gesept is. Tot desen Tempel salmen oock met vijf trappen op climmen: Ende midts dat de hoecken buyten die Templen altijts onreyn liggen soo soud ick prijsen datmen eenen viercanten muer daer omme trocke/ so hooge als den opganck/ op datmen daer niet so lichtelick by comen en soude.

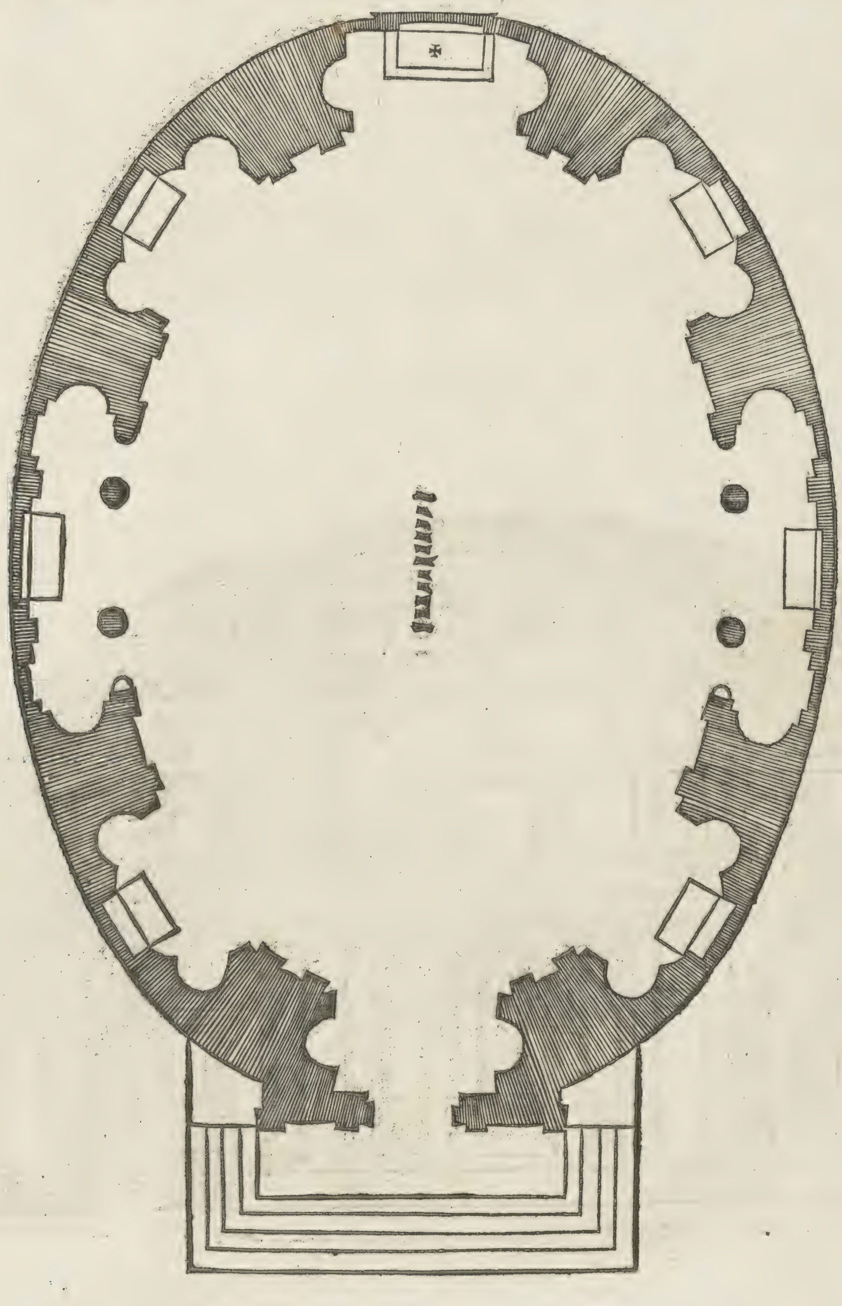

Van diversche formen van Templen.

VAnden ghepasseerden grondt/soo siedy hier d'opstaende/soo veel van binnen als van buyten/midts dat het ghebroken schijnt. Die hooghde van binnen hout ghelijck den Diameter/dats achtenveertich voeten. De helft sal voor dat halfrondt welffel syn. Ende dat lucht gat boven (alsoo ghesept is) sal wyt syn van t'vyfste deel des Diameters / daer op datmen eene lanterne setten sal met ghelasen ghelijck inde figure ghetoont is / ende dat welffele ghedeckt met loodt oft ander materie. Vanden welffel nederwaerts salmen dat cornicement van twee voeten en half hooghe maken/ghefoormeert ghelijck d'imposte vanden boghen des Theaters van Marcellus inden vierden boeck int sevenste Cap. fo. 37. ende sal dienen voor Capiteelen/wtghenomen dat Plintus metter Cimatien/dat voor Corone dienen sal. De pilasters zijn breet/vier voet en halven. Die groote capellen/zijn hooghe eenentwintich voeten: die cleynste capellen / sullen derthien voet en halven hooghe zijn/boven halfront. Boven die dry viercante capellen/ende boven den inganck/machment plat decken/wat af hanghende om des waters wille : oock machmen binnen die dickte des muers trappen ordineeren/om daer op te climmen ende een yseren oft steenen geleente daerom maken. Den Tempel machmen decken daer af datmen best ghereetschap heeft/ maer van loode soudet alder sekerst zijn.

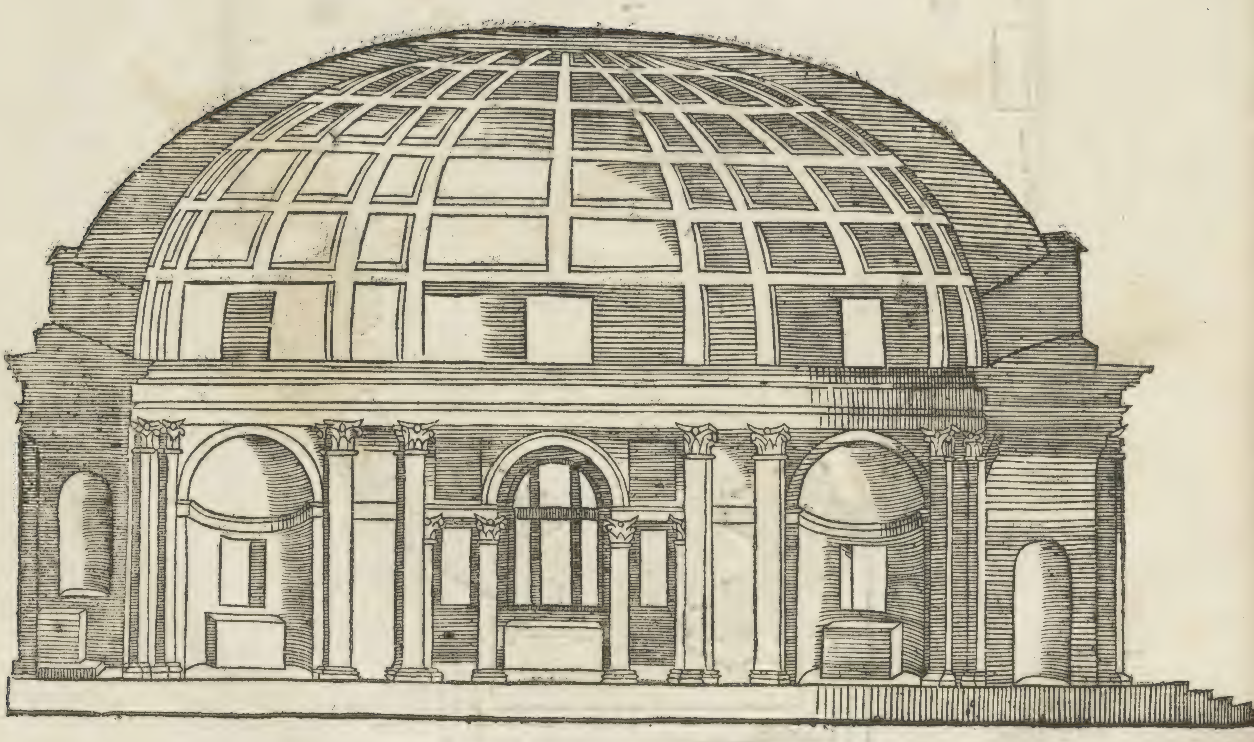

NA de ronde figuren welcke die perfeckſte zyn/ſoo ghelijcken beſt die ouale dats eywys/ daeromme heeft my behaecht eenen tempel op ſulcken maniere te maken/den welcken tempel breet zyn ſal ſeſſenveertich voeten/ende lanck ſeſſentſeſtich voeten. De dicte des muers ſal acht voetē houdē/eñ daer binnē ſullen die capellē ſtaen: ende al en zynſe niet te ruym/ſo en derfmenſe oock niet afſluyten. Die wydde van die twee grootſte capellen/hout twintich voet en halven binnen de welcke ſyn twee Nicchen/elck breet vier voeten. De colomnen ſullen dick ſyn eenen voet en half/ende die halve naer advenant. Die ſpatien tuſſchen die middelſte colommen ſullen ſeven voet en een half houden/ende d'ander ſullen vier en een quaert houden. Dees twee capellen ſullen elck dry venſters hebben/die middelſte ſal wyt ſyn ſes voeten ende d'ander ter zyden elck dry voeten. Die capelle metten hooghen altaer ſal thien voet breet ſyn/ende ſes voet verre inden muer met Nicchen gelijck de groote/ende een venſter boven den altaer van ſes voeten wyt. Die viere andere capellen/ſullen van halven cirkel ſyn thien voeten wyt/hebbende oock dergelijcke Nicchen/ende een venſter van vier voeten wyt boven den altaer. Ende midts dat dees capellen by hem ſelven lichts genoech hebben/ſoo mocht men hem daermet lyden voor den gheheelen Tempel/maer op dat daer noch lichter worde/ſoo ſalmen boven die capellen noch venſters maken. Deſen tempel en ſal oock niet min dan vyf trappen opgaē: die deure ſal wyt ſyn ſes voeten/ende ſal met vier pilaren gheciert worden nade Corinthia. Den inganck binnen ſal ghelijcken der capellen vanden hooghen altaer.

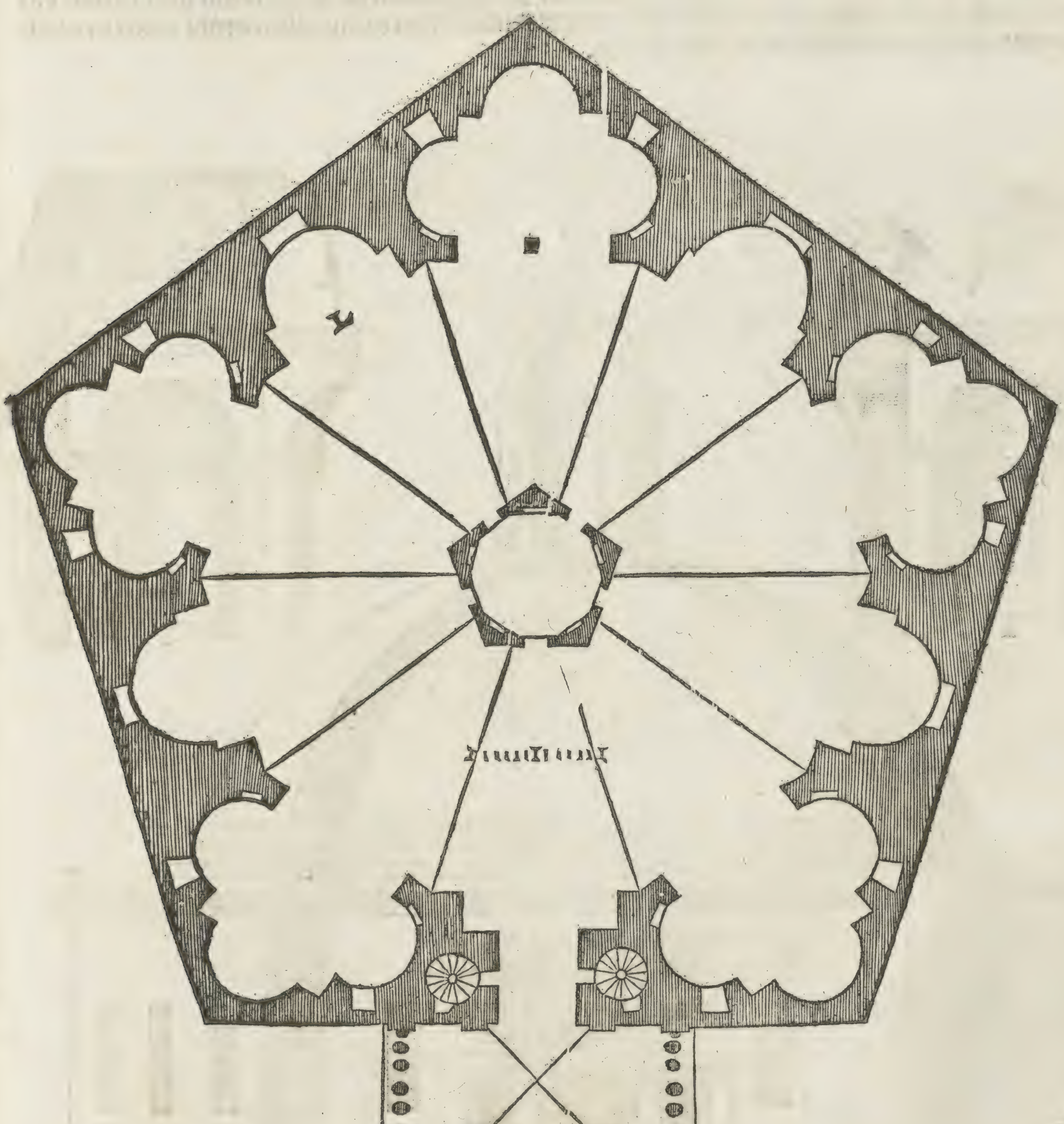

Van diversche formen der Templen.

DEes figuere hier onder betoont den ovalen tempelen van binnen / den welcken van t'pavement tot onder dat welfsele hoogh is gelijck die breede / dat is van sessendertich voeten: van t'pauement tot bouen de cornice / sullent dryentwintich voeten syn / welcke hoochde ghedeelt in vyuen / soo sal d'een deel voor Architrabe Frise ende Cornice syn. Die ander vier deelen / sullen voor de hoochde vanden pilaren syn die de capellen scheyden: die particulare maten hier af vindy in mynen vierden boeck in d'ordine van Corinthie / midts dat desen tempel van sulcken wercke ghemaeckt is. Die hoochde vanden ronden colommen / sal twaelf voeten houden. De architrabe die den boghe onderhout / is van eenen voet. De poorte (alsoo byden gront geseyt is) sal met vier platte pilaren ghaciert syn / in sulcker formen ende maten / ghelijck die binnen den tempel staen / ende oock met sulcken cornicement. De poorte oft deure sal eenen boghe op twee pilasters hebben tusschen die platte pilaren. Dat welfsel van desen tempel machmen vercieren alsoo ghetoont wort inde figuere ende noch rijckelijcker / makende die vensters boven die cornice nederhanghende ghelijckmen siet. Ende deckmen dan den tempel met loot voor d'beste / soo sullen die vensters ghenoech beschermt syn.

AL is dees forme vijfhoeckich dat welcke in Architecturen niet soo schickelijck en is/ daeromme heb ickse binnen van tien hoecken willen maken. Den Diameter van desen Temple is tweentsestich voeten lanck. De Diameter vande lanterne/ houdt twaelf voeten. De vijve groote cappellen/ houden vijftien voeten int viercante/ sonder de drie Nicchen de welcke tien voeten wijt zijn. De cleyne capellen zijn breet vijfthien voeten/ ende gaen vier voeten inden muer tot aenden halven circkel/ den welcken wijt is dertien voeten. De groote capellen/ sullen twee vensters hebben/ ende de cleyne eene. De wijde vander deuren/ houdt seven voet en halven. De logie buyten sal breet zijn tien voeten/ ende lanck vierentwintich voeten: de vier pilaren hier af sullen twee voeten vierecant zijn. De middelste spatie tusschen die pilaren sal tien voeten houden/ ende d'ander twee spatien vier voeten. Die sijden vander logien/ sullen een gheleente hebben met balusters gemaect. Inde syden vander poorten/ sullen twe windeltrappen staen om op dat poortael te gaen/ ende oock rontsomme den Temple. Dese Temple staet negen trappen verheuen vander eerden/ ende men machen onder hol maken.

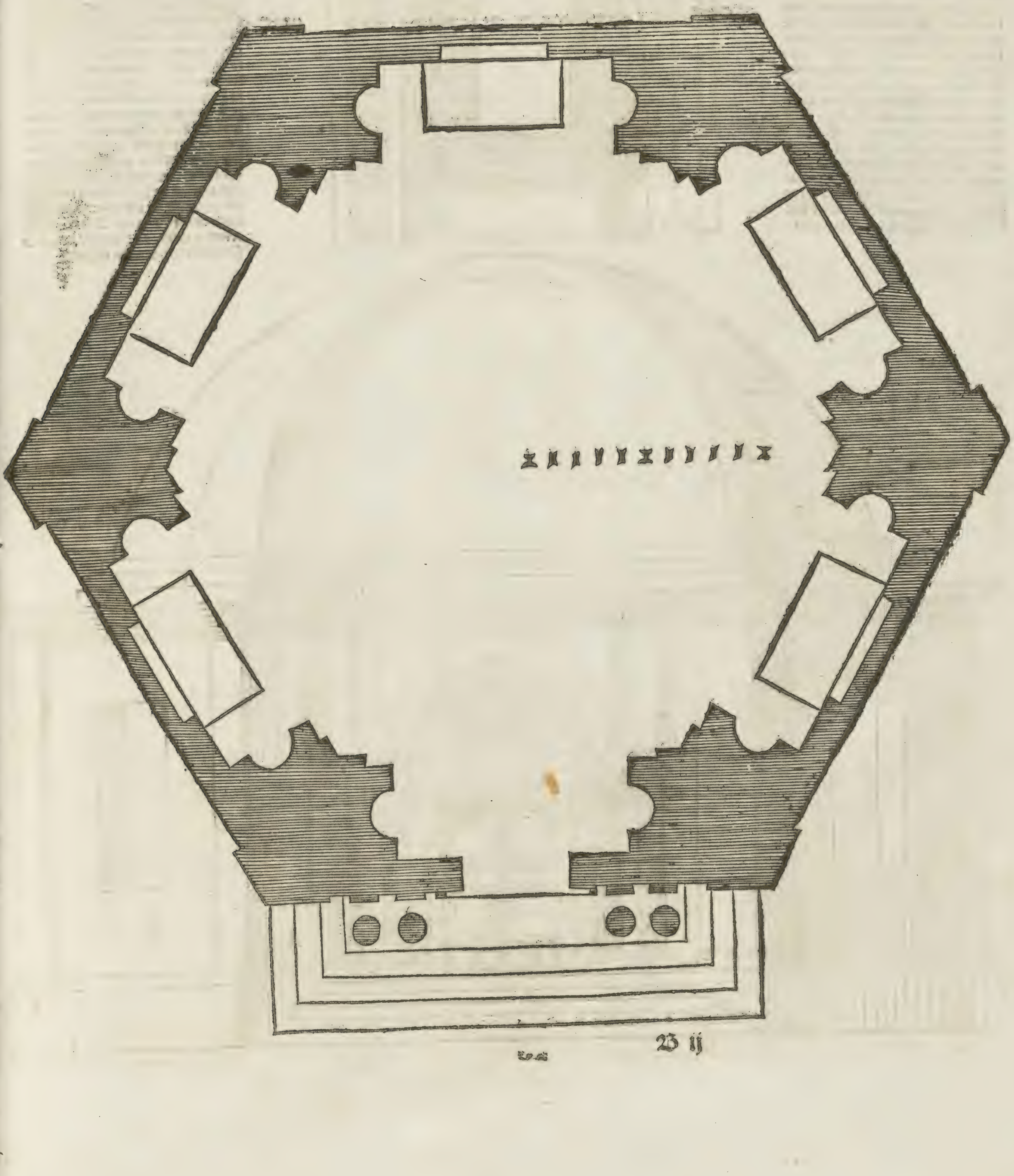

Van diversche formen der Templen.

HOewel dat desen Tempel ghesloten is/ so sullen wy nochtans de maten binnen wel toonen/ ende is binnen also hooge als breet dat is tweentsestich voeten. De lanterne is ooc so hooge als breet tot aende cornice. Dat welfsel/ is van halven circle: dat welfsel vanden Tempel is oock van halven circkel hooge eenendertich voeten: de reste nederwaerts sal de cornice van twee voet en halven hebben/ geformeert ghelijck dimposte vanden Theatre Marcelli inden vierden Boeck in d'ordine Jonica geteeckent. T. folio. 37. Dees cornice salmen buyten gelijcs der binnenster setten/ maer grover. De viercante pilaren vanden poortale zijn hooge veertien voeten/ met basen ende capiteelen Dorijcke. D'architrabe is de halve dickte vanden pilaer hooge. Boven den hoge is de cornice dat vierdedeel minder dan de groote / maer van der selver formen : Ende sal dienen voor capiteelen aende pilaren. Boven dees cornice salmen een borstweringhe maken met balusters ofte van ijsere. Die twee stucken boven dese Temple betoonen de capellen van binnen/ Ende dat metten Cruyce gheteeckent betoont de grootste capellen vande welcke dat de hoochde vijfencwintich voeten houdt. Dat ander stuck geteeckent met L. betoont de minder capellen oock vijfentwintich voet hooge. De pilasters welck de capellen scheyden/ sullen drie voet breet zijn. De hoogde sal van negentien voeten zijn: ende men sal daer een cornice maecken/ dier ontsomme den Tempel gaen sal/ dienende voor capiteelen aende gesepde pilasters/ welcx forme datmen nae dat capiteel Dorijcke maken sal/ maer een weynich verandert. Dat cornicement aende lanterne mach men met architrabe frise ende cornice maken.

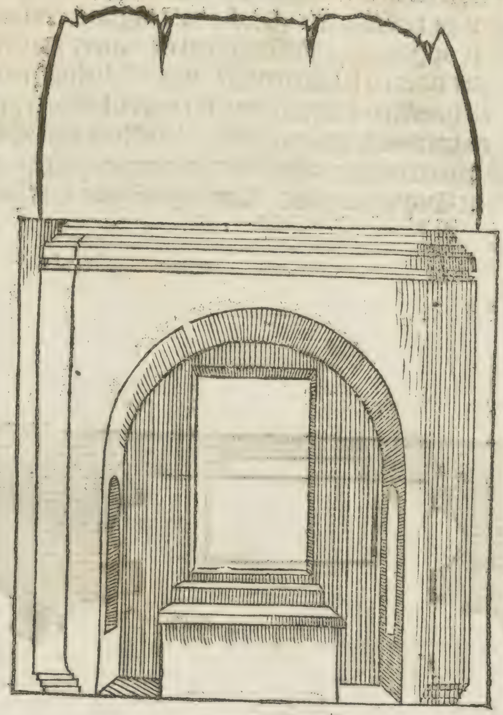

DEn grondt van desen navolgende Tempel sal sescantich zyn/ houdende in diameter vijfentwintich voeten: ende die dickte des muers vijue. De wydde vander capellen houdt tien voeten/ende gaen vier voeten inden muer: die wijdde vanden Nicchen/hout twee voeten. Die deure vanden Tempel is wyt vijf voeten/ geciert met dobblen colommen/de welcke dick zyn eenen voet ende een quaert: den opganck is vijf trappen ofte meer wiltmen/ doch onpaer. Elcke capelle heeft een venstre/ van vier voet en halven breet/ dwelck lichts genoech inbringen sal/ al en isser gheene lanterne. Aende ses hoecken buyten den Tempel/ salmen platte pilaren maken van twee voet en quaert een breet/ eñ weynich wtspringẽde. Eñ oftmẽ den Tẽpel grooter makẽ wilde/ eñ datmen by fante van steene gheen dicker colommen maken en coste/ soo machment Corynthia makẽ ofte Jonica: ofte wilment Dorica maken / so machmẽ hem met pedastalen te hulpe comen.

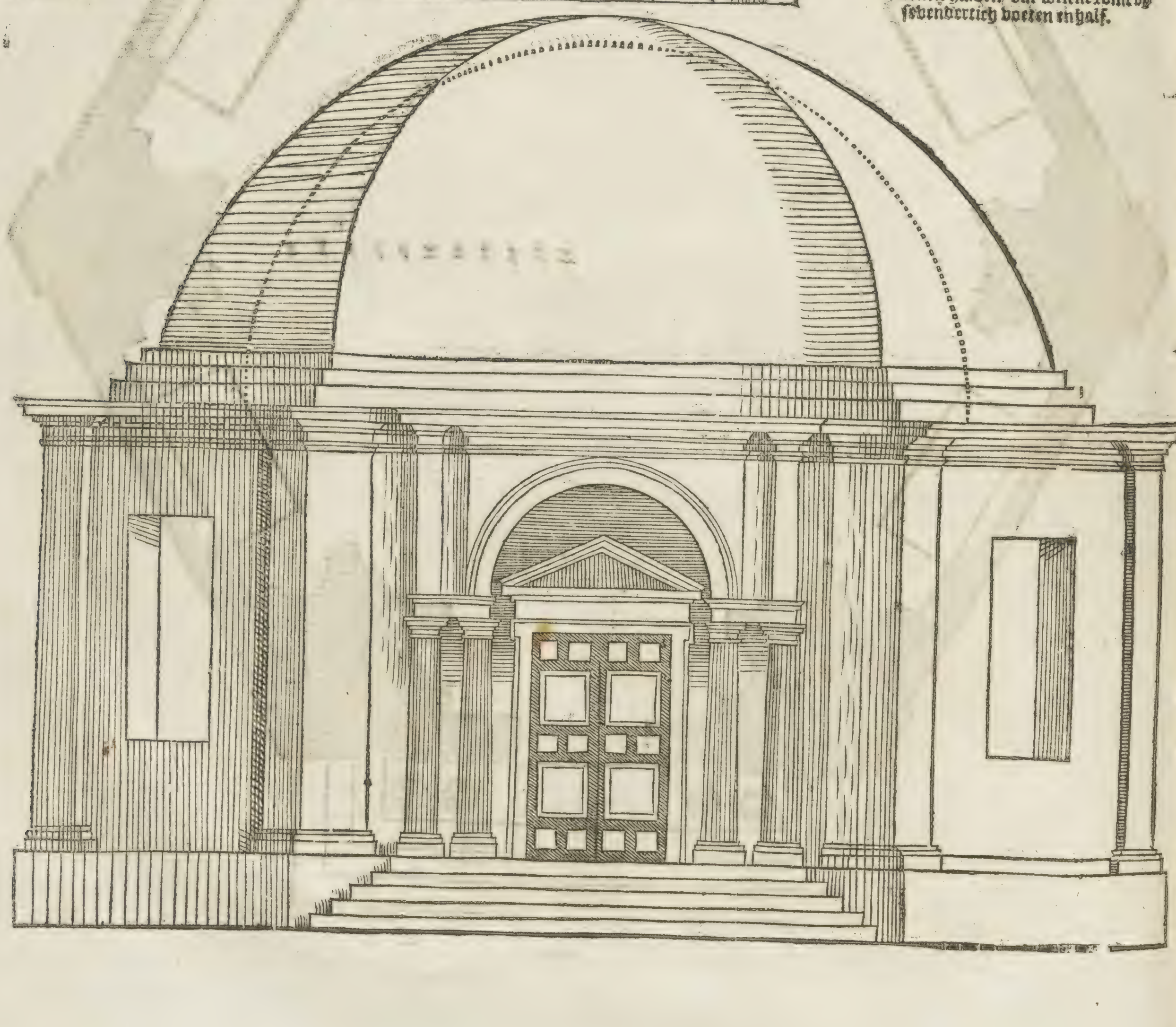
Van diversche formen der Templen.

NA dat wy den gront vanden seshoeckighen Tempel ghetoont hebben/ so behoeven wy oock den Tempel in d'opstaende te betoonen ende te beschryven/ soo wel van binnẽ als van buyten: want al is den Tempel geheel ghesloten/ soo hebben wy daer boven op een capelle gheset van binnen te siene/ midts dat sy alle vyve van eender formen zijn/ ẽ desgelijcx hout den ingant ooc die selve forme. Maer aengaende den buytensten delẽ/ so seg ick/ dat de hoochde van op dat pavement benedẽ tot bovẽ de cornice achtien voetẽ houden sal. Die cornice rontsomme den Temple/ salmen van eenen voet en halven maken/ maer die leden vander selver cornicen/ salmẽ na dat capiteel vande Dorica maecken / om datse oock dienen sal voor capiteel op de pilasters aende ses hoecken. Behalven dat Plinthus met zijnder Cimatien/ dat welcke/ mits dat het dienen sal voor een Corone/ en sal bovẽ de pilasters maer recht deur gaen/ alsomen inde figure merckẽ mach. Dat portael vorẽ sal geciert zijn mẽt ronden colommen ẽ met zijn platte tegenpilaren/ daer af dz de middelste intercolõmie (oft spatie tusschen die colommẽ) sevẽ voetẽn half houdẽ sal. Die colomnen sullen eenen voet ende halven dick zijn: maer die spatie tusschen elcke twee colommen ende pilaren/ sullẽ eenen halven voet houdẽ. Dese gesepde colommen sullen hoogh zijn acht voet en drie quart: die capitelen sullen Dorica zijn/ maer de basen/ om datse benedẽ aendẽ voet te regene ẽ te winde staen/ ende ooc om dese de basen vãde platte pilaren/ ende den groben pilasters zijn souden / omvangende dẽ Tempel tallen syden/ so salmense Thuscane maken. De hoochde vã d'architrabe sal eenen voet houden/ waer op dat den boghe staen sal/ ende die deure salmen voorts verscieren/ ghelijckmen inde figuere sien mach.

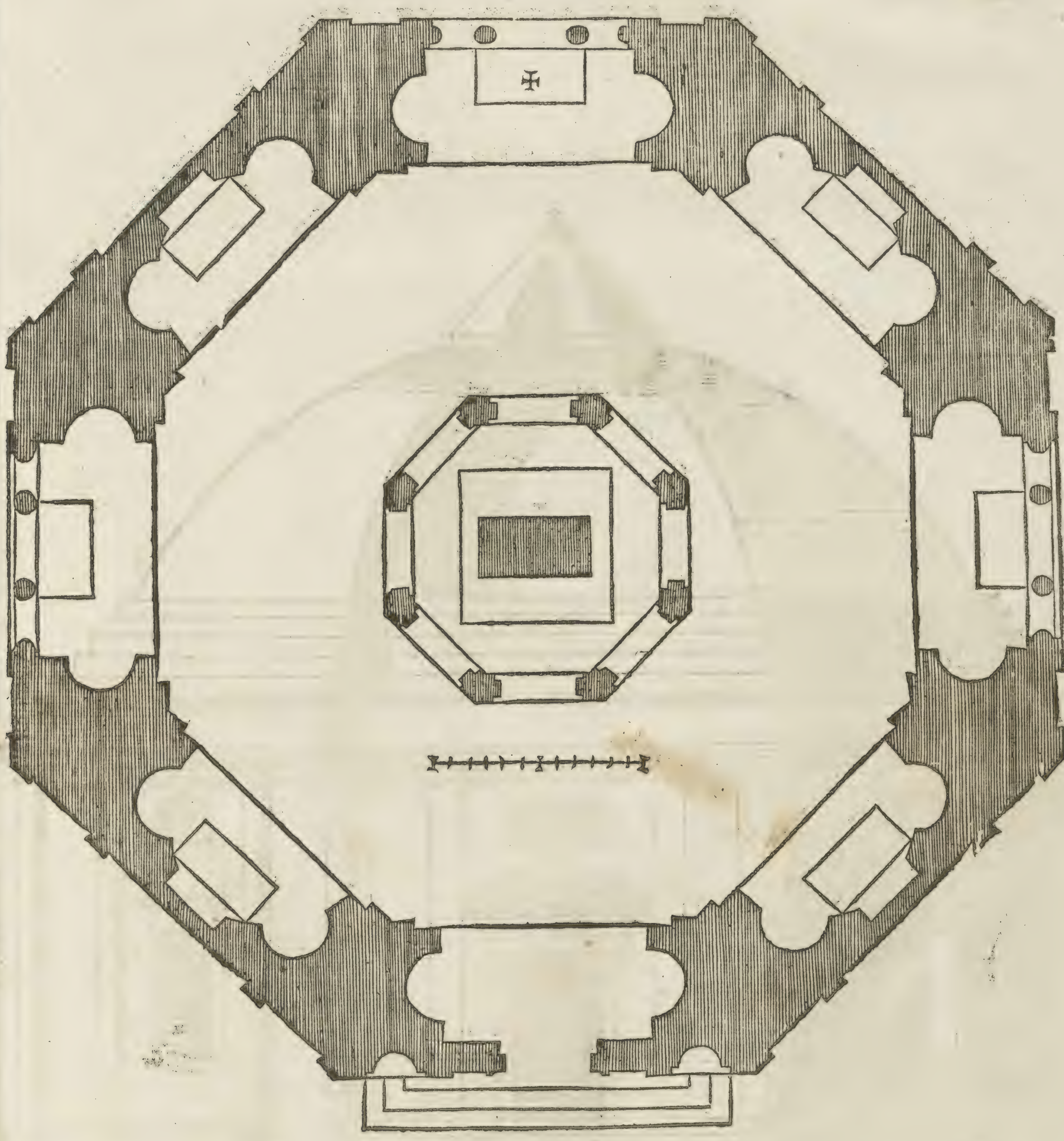

Den opganck sal ten minsten vijf trappen hoge zijn. Dat dack salmẽ van eeniger materiẽ decken die in dien landen geduerich ende wel te becommẽ is/ anders soudet altijts best van loode zijn/ ende dit is aẽgaende dat werck van buyten.

Om te tracteren vanden binnensten deelen/ soo is ghesepdt dat een capelle voor alle dient: die breedde van desen cappellen houdẽ elc tien voeten: ende inder hoochden houdense dertien voet en halven/ ende gaen inden muer vier voeten. Aen elcke zyde hebbẽse een Nicche die breedt is twee voeten. Boven den altaer is een vensier die vier voet en halven breet is/ ende hooge sebẽ voeten. De cornice binnen dẽ temple sal vander selver hoogdẽ staen ghelijck he buytenste/ ende sal ooc vander selver figurẽ zijn: wãt dat Plinthus metter Cimatiẽ sal ooc rechte duere rontsomme den tẽpel gaen/ sonder bovẽ die pilasters wt te springene/ anders dan datmẽse wel teerder makẽ mach dan die te reghen ende winde staet: de basen machmẽ ooc wel nade Dorica maken. Ende al ist dat alle die ander getoonde templẽ van binnen haer hoochde hebben/ gelijck die breede oft den Diameter/ zo sal nochtans desen mits dz hy so cleyn is/ noch eenen halvẽ Diameter hoger zijn/ dats te weten/ eenen Diameter ẽ eenen halven/ dat welcke comt op sevendertich voeten en half.

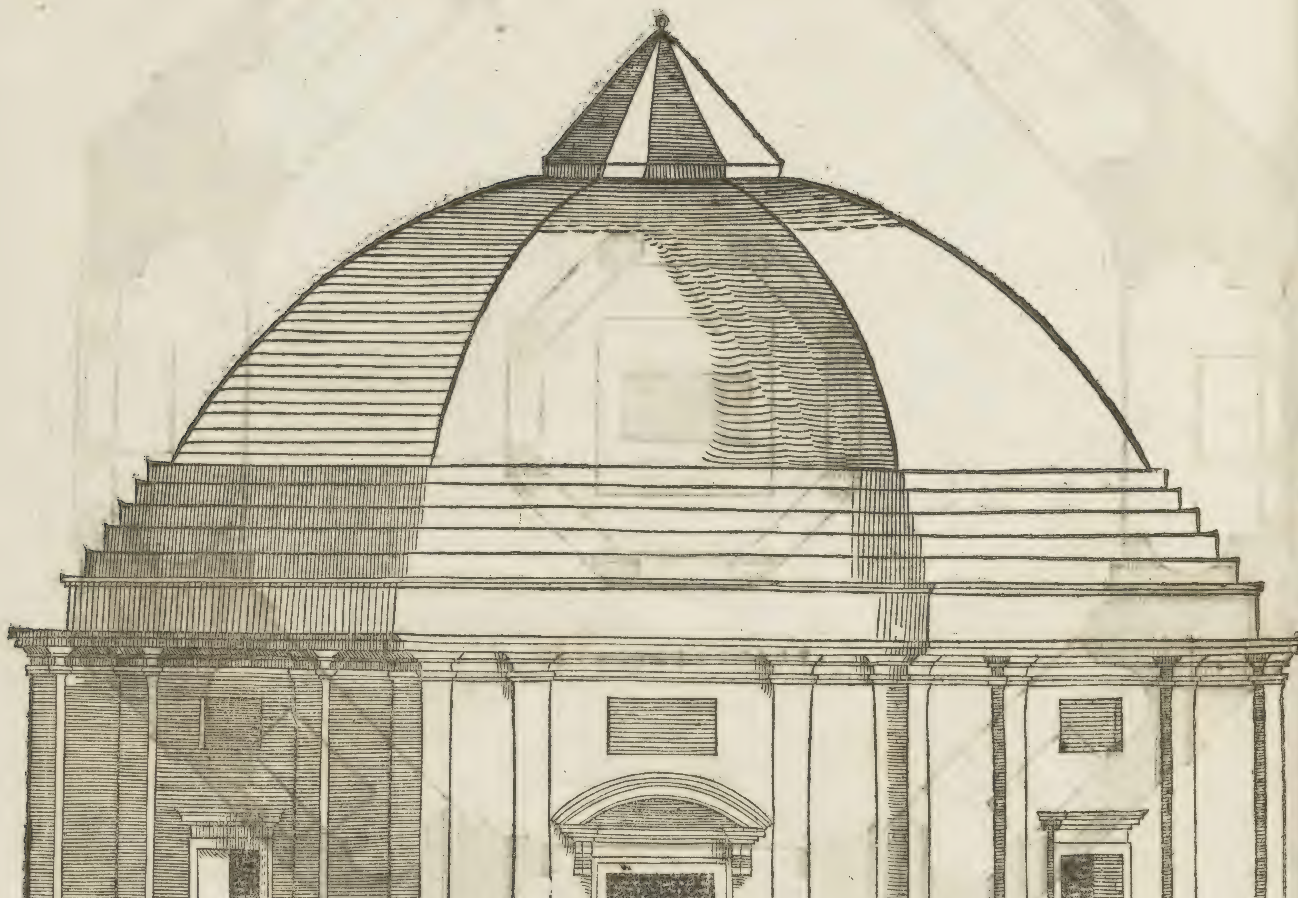

AL en hebben dees voorsz. ende oock sommighe navolgende Tempels / gheen toren s om clocken op te hangene nade maniere vande kerstenen/noch oock geen sacristien ende andere vertreck plaetsen: so mochtmense nochtans met goeder manieren buyten aen voeghen / maer alsoo/ datmen van binnen den Tempel daer inne ginge: ende alsulcken subjecten ende inventien en sullen in mijn ander Boecken niet gebreken. Den gront van desen naevolghenden Tempel is achtcantich/daer af dat den Diameter binnen drienveertich voeten houden sal / ende den muer acht voeten. De capellen zijn wijt twaelf voeten ende gaen inden muer ses voetē. De drie capellen zijn van halven circ'e/ende d'ander drie met den inganck zijn quadrangular. Elck capelle heeft twee Nicchen/die sullen vier voet breet zijn. Die drie vensters inde halve circkels/zijn vier voeten breet: d'ander drie metten colommen zijn elf voet wijt. De deure is wijt vijf voeten. Inden middelt des Tempels machmen eenen altaer setten/gedect met een Tribune op acht pilasters. Den Diameter hier af/sal twaelf voet lanck zijn: Ende begeertmen desen Tempel grooter/ so machmē de voeten vergrooten,

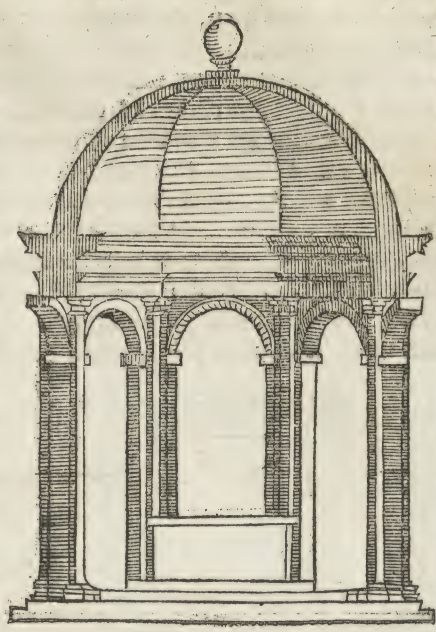

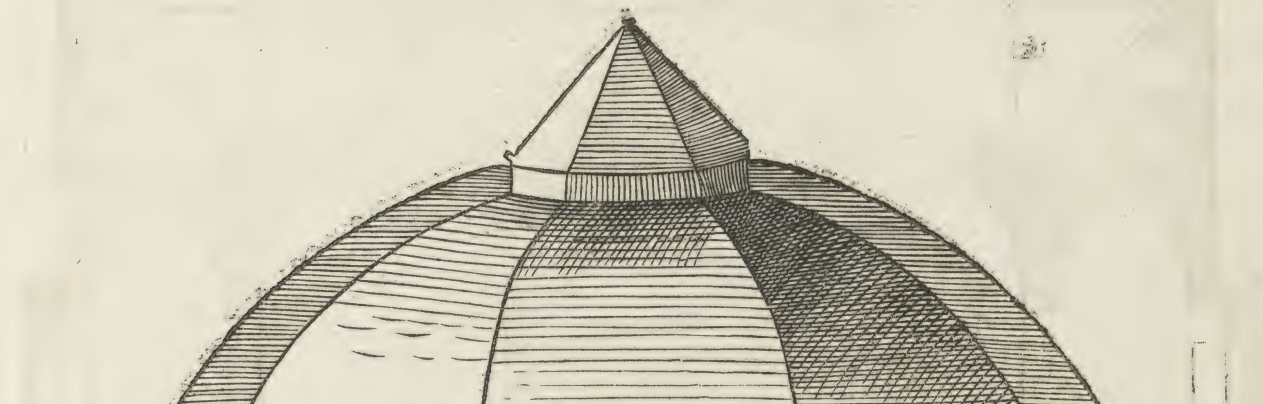
Van diversche formen der Templen.

Dees figure hier ondre dient tot den achtcantigen voorgetoonden gronđt/ende is dat opstaende van buyten. Van op den hoochsten trap tot d'opperste vander Cornicen sullent eenentwintich voeten en half zyn/ dat welcke die helft vander binnenster hoochden is. De Cornice sal twee voeten houden gedeelt gelijck dat capiteel vande Dorica/ ende sal oock op de pilasters wtspringen sonder dat Plintus gelijckmen inde figure: men sal daer ooc eẽ simpel base onder setten/ hooge van dry vierendeel voets. De breedde vanden pilasters op de hoecken sal van dry voeten zyn ende die innewaerts staen en sullen maer twee voet breet zyn. Die duere/ is wydt vijf voeten/ ende sal dertien en half hooghe zyn: d'ornament van dees duere vindy inden vierden Boeck byde Jonica folio. 38. Die maniere vanden vensters sietmen genoech inde figure: wiltmen noch meer lichts inden Tempel hebben/ so machmen boven een gadt maken/ ende dat met gelase punctwijs ghedect voorden reghen.

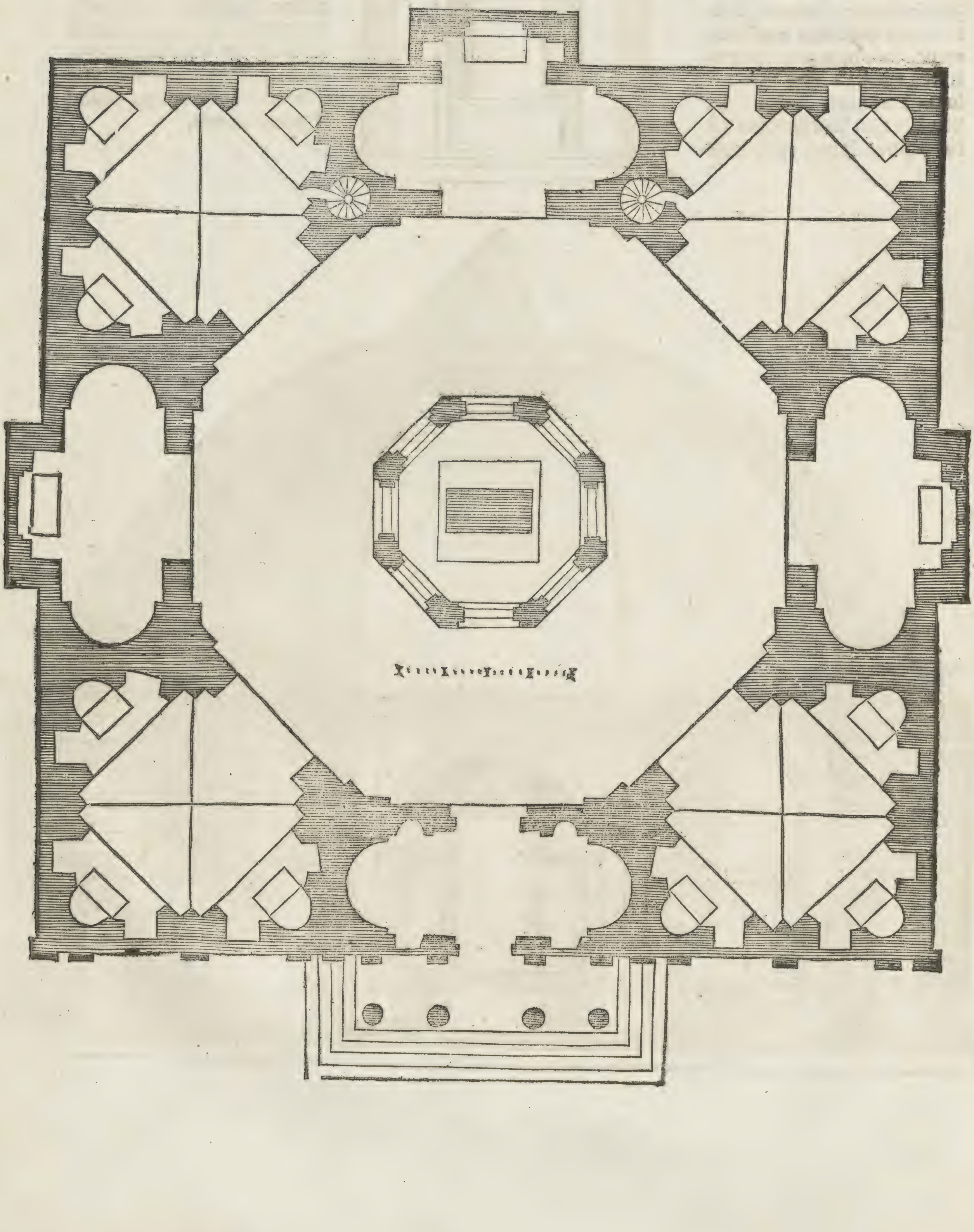
VAn dees binnenste ortographie so zyn de cornicen ende pilaren van formen ende hoochden ghelijck die buytenste. Vander cornicen opwaerts gaedt dat welfsel op eenen haluen circle: de dry grootste Cappellen/ zijn met bogen gewelft/ ende zyn hoge achtien voeten: die ronde colommē / sullē dry vierēdeel voets dicke/ sijn de halve na aduenant/ ende sullen hooch zyn ses voet en haluen. Darchitrabe daer den boghe op comt / sal ooc dry vierendeel voets houden. Die intercolomnie vanden middelt / sal vier voet en half houden/ eñ tot beyden syden twee voet ende een quaert: die capellen van halven circle/ sullen ooc achtien voeten hooge zyn: de Nicchen van alle den capellen/ sullen thien voet hoogh zyn/ die Tribune die in den middelt staen soude metten altare / staet boven gheteeckent/ ende is hooge van aenden grondt tot boven de cornice achtien voeten: dat cornicement houdt daer af drie voetē/ die reste blijft voor die pilaren/ daermen op de zyde Pilasters met bogē makē sal ende al van borcksen wercke so wel van binnen als vā buyten: die Tribune is van halven circule.

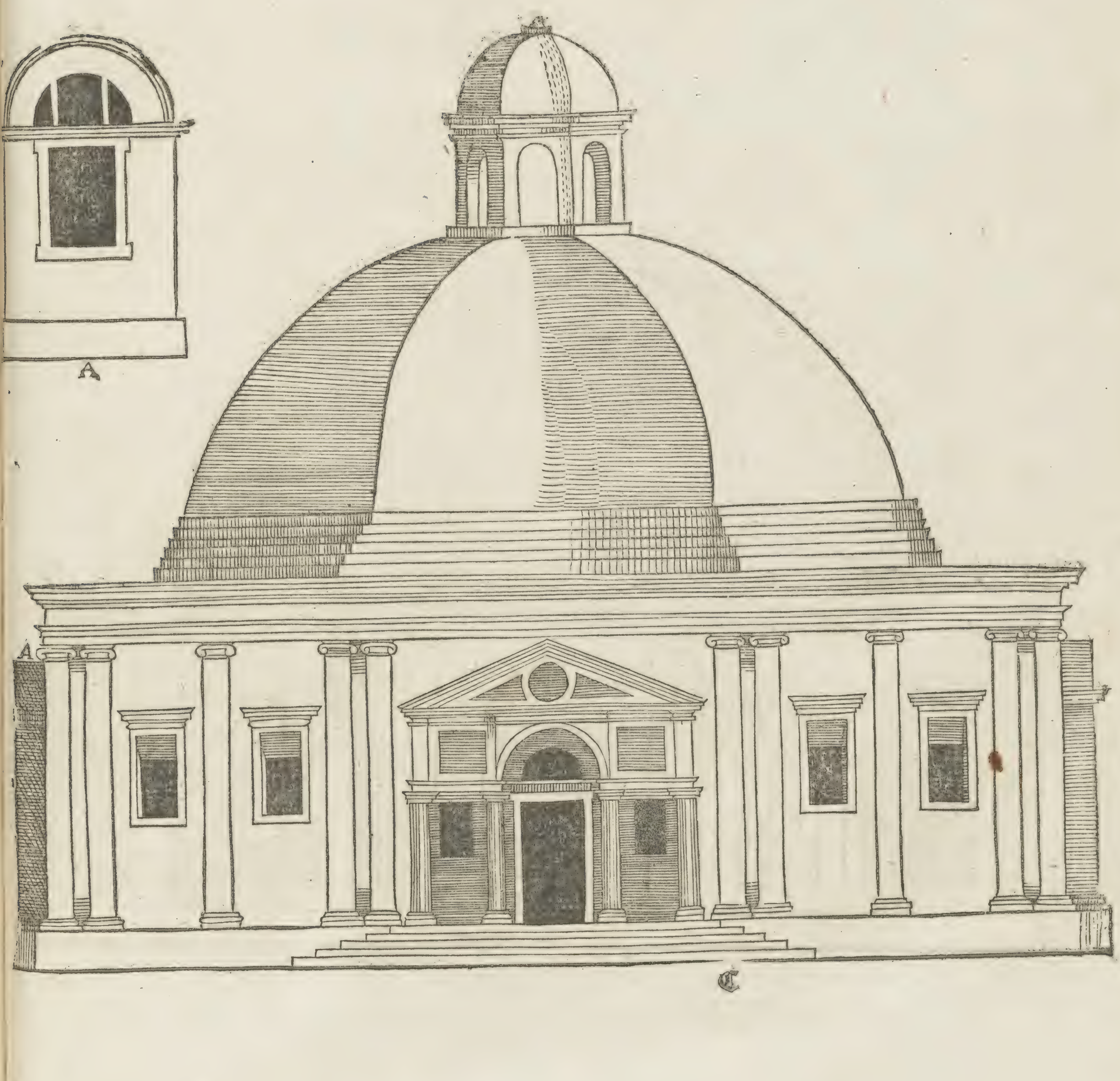

Van diversche formen der Templen.

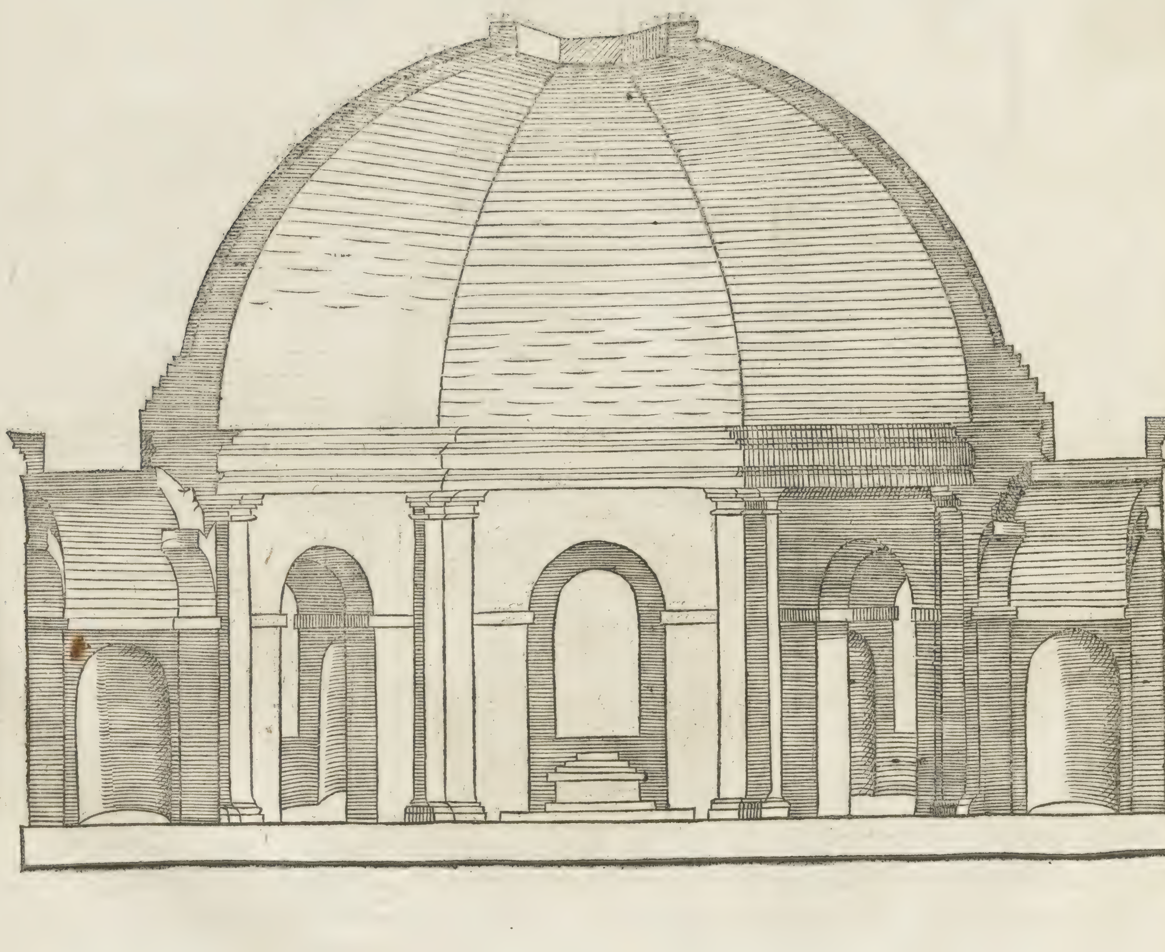
AL is desen grondt buyten viercant so is hy nochtans binnen achtcantich/daeraf dat den Diameter binnen vijfentsestich voeten houdt/ende den muer sestiene, Den inganck van alle die capellen houdt twaelf voeten/ende den muer is daer dicke drie voet en haluen: de hoeckcappellen/ sullen binnen sestien voet viercant zijn. De Nicchen metten altaren/ sullen twaelf voet breet zijn: die vier opene ende twee blinde vensters/ sullen drie voet en haluen houden. De twee minder capellen/ sullen binnen lanck zijn sonder de Nicchen tweentwintich voeten: de Nicchen/ sullen thien voeten breet zijn. De vensters/ sullen wijt zijn ses voeten: dat poortael buyten is lanck seuenentwintich voeten/ende wijt vijf voeten. Teghen ouer die platte pilaren commen ronde colommen/ die zijn dicke eenen voet en drie quaert. De deure is wijt ses voeten: dat poortael binnen is bycans gelijck eene vanden cleyne capellen. Inden den middelt machmen oock eenen hoogen altaer setten/ met een tribune; daeraf dat den Diameter twintich voeten houdt. De pilasters zijn dicke drie voeten/ende de halve eenen voet. De platte pilaren inde hoecken zijn breet drie voeten.

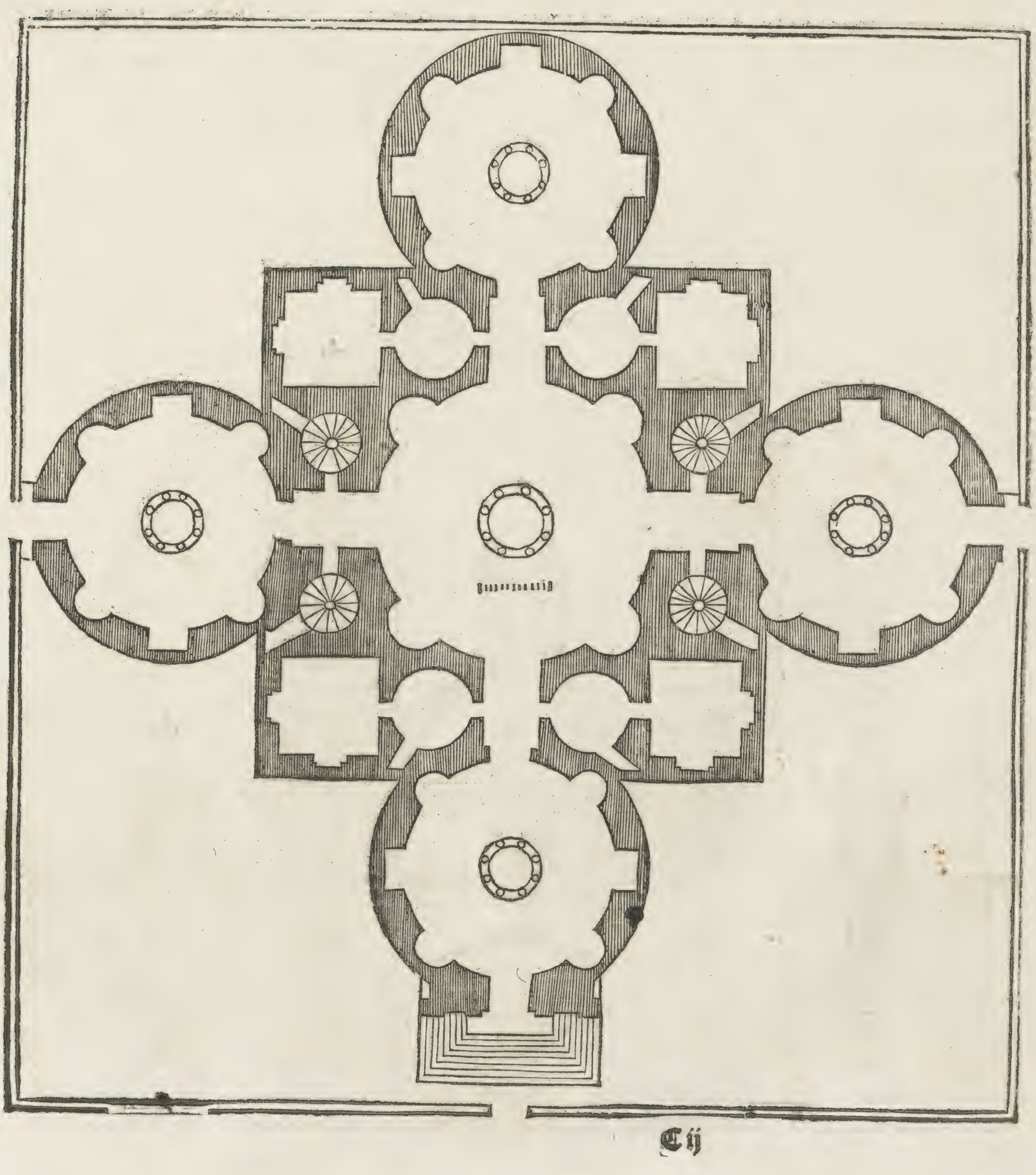
Dit is d'ortographie vanden voorgetoonden achthoeckigen ende viercanten Tempel/ ende is alleene de figure van buyten/ waeraf dat wy de hoochde beschryven willen/ ende ten eersten: van aen dat paueytsele des portaels tot aen t'hoochste vander cornicen/ sullen tweendertich voet en half zyn. Die hoochde daer af ghedeelt in sessen soo sal d'een deel voor Architrabe Frise ende cornice zyn/ die ander vyue deelen blyuen voor de pilaren/ dewelcke breedt zynde twee voet en haluen/ en sullen daerom niet te lanck zyn/ midts datse twee by een ende luttel verheven staen. De maten van altsamen machmen inde ordine Jonica inden vierden boeck halen: Bouen dees cornice staet de Tribune/ op de welcke dat een lanterne staen sal/ om inden middelsten Tẽpel licht te geuene/ daeraf datmẽ lichtelic de mate sal mogẽ vindẽ metten cleynẽ voete die inden gront staet. De ronde colõmen voor dat poortael/ sullen dertien voeten hooch zyn. D'architrabe is van eenen voete. Boven den boge/ sal de cornice groot zyn die dicte van een ronde colomme beneden/ gedeelt gelijck een capiteel vande Dorica. De Frontispicie climpt tot aende Architrabe vanden Temple: den opganck/ is van vijf trappen. Dit cleyn figuerken geteeckent met A. is een vanden capellen van buyten/ die drie voeten wten muer springt/ welcx venstre tien voeten hooch is sonder d'licht bouen die cornice/ ende is boven halfrondt ghedect gelijckmen siet.

Als wy dan van desen Tempel den gront ende dopstaende van buyten int viercante getoont hebben/soo willen wy den achtcantigen Tempel van binnen oock beschryven / en in figuren hier onder setten. Ende hier siedy hoe datmen deur die windeltrappen/ welcke binnen den inganck vanden gront gheteeckent staen/op een schoone wandelinge climmen mach. De hoochde van desen Tempel binnen is ghelijck(bycans)alle die voorgetoonde/ ende oock diemen byde Antijcken vint/te weten/soo hooghe als breet / welcke forme wt den cirkel ghenomen wort. Dat ront welfsele/als voor den halven circkel/occupeert d'een helft: ende van d'ander helft nederwaerts / worden ses deelen ghemaeckt / daer af dat d'een deel voor Darchitrabe Frise ende Cornice zijn sal/de welcke sullen nade Dorica gemaeckt worden. Die ander vijf deelen zijn voor den muer metten pilaren/die welcke dat oock twee voet en halven breet zijn sullen gelijck de buytenste/maer van Capitteele ende Base ghelijck de Dorica. Die maten soo wel van Basen ende Capiteelen/als van Architrabe Frise ende Cornice/suldy oock inden ghenoemden vierden boeck vinden in doerdine vande Dorica Die breedde des inganck van allen den capellen / hout twaelf voeten: maer de hoochde vanden seluen capellen/hout vierentwintich voeten. De vier grootste capellen die inde hoecken staen/zijn binnen veertien voeten viercant/met haren pilastren om met boghen daerop te welvene. Die hoochde van alle den Nicchen / soo wel van die maer thien voet breedt en zijn/als die van twaelf voeten/sullen alle vijfthien voeten hooghe zijn. De lanterne sal derthien voeten in Diameter houden / ende die reste sal de Architect lichtelijck metten cleynen voet wel vinden:

DEsen grondt hier onder mach cruyswys ghenaemt worden/daer afdat de principale plaetse inden middelt achtenveertich voeten in Diameter hout. Die vier Nicchen/ metten vier deurganghen/zijn elck thien voeten breedt:maer die deurganghen / zijn vijfthien voeten lanck. Die vier cleyn templen houden in diameter sessendertich voeten:ende haer nicchen ende vensters (daermen altaren inne setten mach)ende die deuren/zijn elck wijt ses voeten. Die vier plaetsen binnen die vier hoecken / dat moghen wooninghen van priesters ende ander Kercken dienaers zijn/ende houden festhien voeten viercant: Daer boven machmen vier toornen setten / ende deur de windeltrappen daer op gaen/ Die vier ronde formen moghen sacristien ende ander vertreck plaetsen zijn. Dat gheheel viercant buyten beuangende den binnensten ronden Tempel / houdt t'allen zyden achtentachentich voeten. Den principalen inganck sal neghen trappen hebben / eñ die deure mach oock wel grooter zijn dan de twee ander ter zyden.

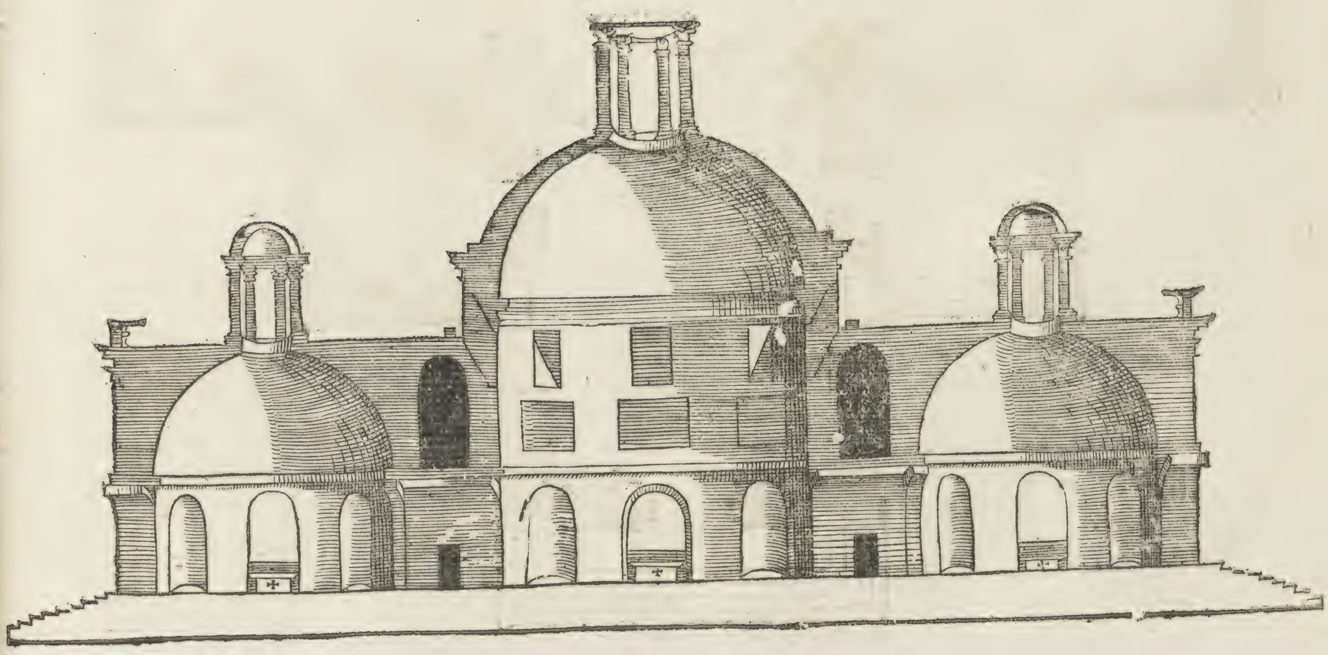

Van diversche formen der Tempelen.

VAnden ghetoonden gront des tempels/soo volcht hier die buytenste ortographie vander eender syden/te weten van voren/hoewel datmense alle vier/oft ten minsten alle dry/alsoo soude moghen vercieren. De hoochde dan vander eerster ordinen/ beginnende van op den hoochsten terdt des opganckx tot aen d'bovenste der Cornicen/sal achtendertich voeten houden de welcke hooghde in sessen ghedeelt/soo sal d'een deel voor d'architrabe frise ende cornice syn/ende dese sal de gheheele edificie rontsomme bevanghen. Van deser eerster cornicen totter tweeder van den middelsten tempel/sullen derthien voeten syn. Van deser hoochden salmen vyf deelen maken/ ende d'een deel daer af sal voor cornice frise ende architrabe syn. Die selue groote der cornicen sal aende lanternen vande vier minste capellen oock dienen: die welcke lanternen sullen van binnen in Diameter acht voeten houden. De derde ordine teghens die vier torens/en sal maer een platte fascie hebben/recht ghelijcks den voete vanden grootsten lanterne die op dat ronde dack staet. Den seluen lanterne sal van binnen in Diameter thien voeten houden/ende syn hoochste sonder dat ketelsken sesthien voeten. Dees hoochde ghedeelt in vyuen/soo sal d'een deel voor dat Cornicement syn van desen lanterne/ende d'ander voorde corintische pilaren. De vierde ordine vanden toren/sal oock vander seluer hoochden syn/ende metten selven cornicemente ghereiert. Ende hoe wel dat van deser cornicen nederwaerts/die ordine vanden torens niet seer voeghelijck en staen/ midts datse hebben moeten obedieren aende cornicementen vanden tempel/nochtans nade Antiquiteyt soo ist een verdraghelijcke onvoechelijckheyt. Dat bovenste deel vanden torens d'welcke nergens aen geobligeert en is/sal hoogh syn vande dicte des selven torens. Dat vyfste deel van dier hoochden/sal voor dat cornicement syn/ende die reste voorde colomnen ghemaeckt nade Jonica. Boven die cornice wort dat gheleent gemaeckt metten ronden daken alsoomen siet.

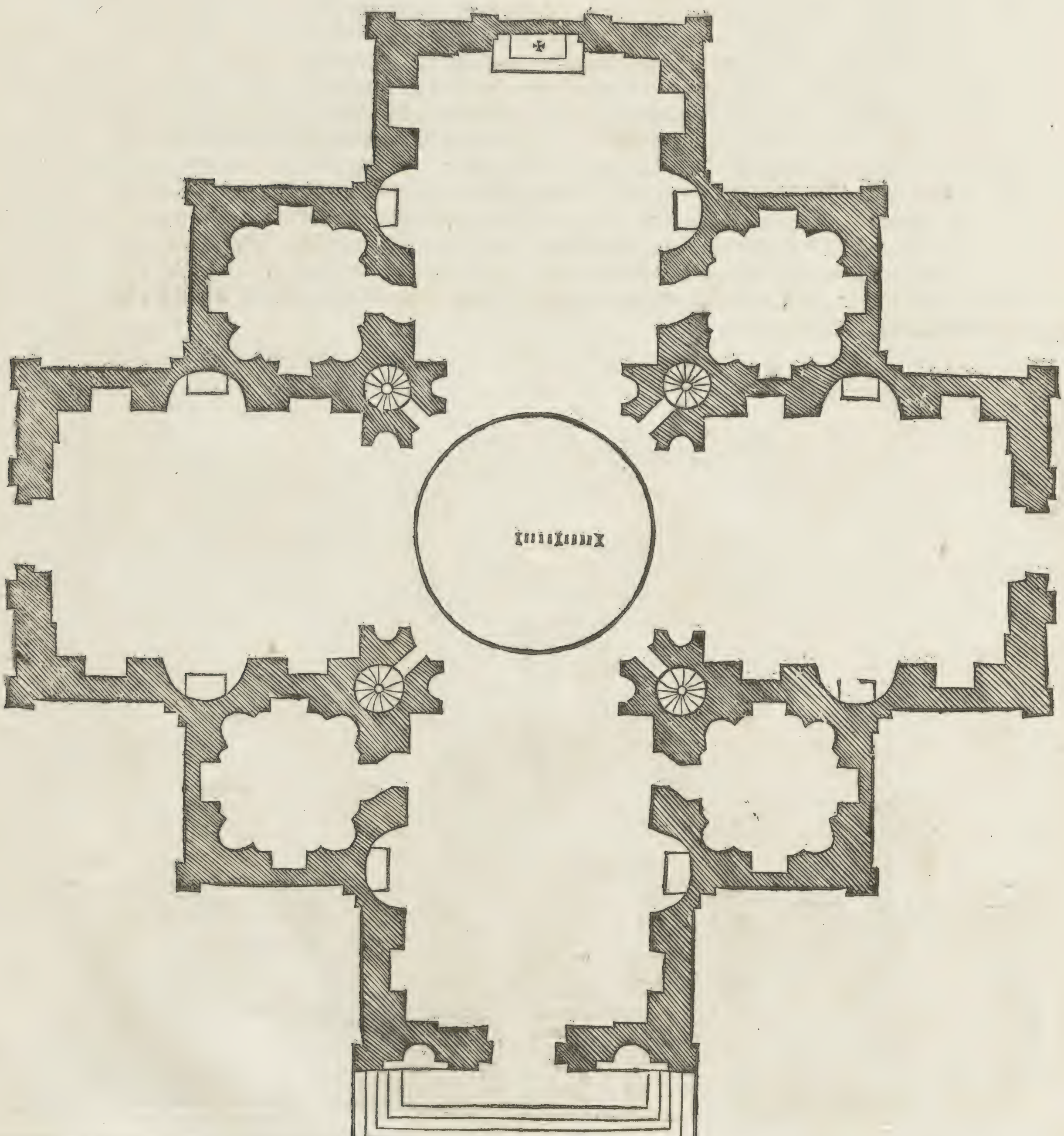

Hier onder volcht dat op staende vanden voorsz. tempel van binnē te sien/te weten de helft van de dry tempels. Ende om dat den middelsten tempel meer lichts hebben soude dan vande lanterne/ghelijck oock die andere viere doen/ deur de vensters beneden / soo heeft van noode gheweest die buytenste cornice hoogher te maken dan de binnenste om d'licht bycans in perpendicle te nemen/gelijckmen dat inde figuere considereren mach. Van aen tpauement tot aent hoochste der cornicen/sullen vierenveertich voeten syn. Die Cornice (midts datter colommen noch pilaren ontrent en syn) machmen bastaert/ende na wille maken/behoudelijck datse niet veel oversteckens en hebbe/om tgesichte des welfsels niet te benemen. Dees Cornice sal eenen voet en halven hooch syn/en mach na dat capiteel vanden Dorica gemaect worden. De hoochde van allen den Nicchen/sal vijfthien voet houden. Boven die Nicchen / sal een fascie rontsomme over alle die deelen van den tempel gaen/soo wel die cleyne templen/als den grooten. Boven dees fascie/sullen die half ronde welfsels vanden vier capellen staen. Boven dees vier capellē/ sal een pleyne syn/een weynich hangende ghemaeckt om d'water af te seynden / met synen borstweringhen rontsomme/daermen metten windeltrappen deur die torens opcomen sal. Ende indien dat desen tempel aen eenighe open plaetse staet/soo salt daer bouen een schoone wandelinge syn/maer meñ moet wel toesien datmen daer geenen sneeu op en laet ligghen / want die selve deurdrinckt ende beschadicht de metselrien seer. Die deuren vander syden hebben oock neghen trappen al en staēse inden gront niet gheteeckent. Ende als dese ende deser ghelijcke edificien soo hooghe / oft noch hoogher vander eerden staen / soo salmense wel moghen welven ende plaetsen van devotien oft anders daer inne maken. Men siet ghemeenlijck dat rontsomme die kercken alle hoecken vuyl ligghen/dat welcke oneerlijck is voor ghewydde plaetsen/daerom soudick prijsen datmen die geheele edificie int viercante bemuerde soo hooghe als die trappen / op dat het niet soo ghereet en ware/ende datment voor een kerckhof wydde. De torens die achter inde hoecken van dees helft comen souden/midts datse op desen Diameter niet en staen/ende oock tot minder becommeringe om datmen wel dencken can hoese van binnen ghestelt syn / soo en synse in dees figuere niet gheteeckent / Ende watter voorts meer ghebreken mach / wort inde discretie vanden Architect ghesedt/den welcken bouwende/veel accidenten ontmoeten sullen/diemen niet alle op d'nauste beschryven oft oock bedencken en can.

Van diversche formen der Templen.

AL scheen den voorghetoonden Tempel cruyswijs/nochtans ghelijckt desen navolghenden veel badt/ende eerst sullen wy spreken vanden voorsten inganck/den welcken voor alle voldoen sal/midts datse al van eender formen zijn. De wyde hout dertich voeten / ende de lengde sevenendertich: den muer is dicke/seven voeten: te midweghen op elcke zyde comen twee Nicchen/ die sullen elck breet zijn thien voeten. Die deure/is wydt acht voeten / Den deurganck om inden circkel te comen/is wydt tweentwintich voeten. Die pilasters/zijn daer dicke seven voeten: haer Nicchen/vier voeten. Binnen die pilasters/sullen die windeltrappen staen om boven te gaen: eñ op dat dees pilasters te vaster zijn souden om de Tribune te dragen/soo salmen inde vier hoecken achter teghen die pilasters/ dees achthoeckighe capellen maken van achthien voeten in Diameter/ende den muer is dick vier voeten. De Nicchen/deuren/vensters ende blinde vensters / sullen wyt vyf voeten zijn. Die hoecken vanden Tempel buyten / hebben haer platte pilaren breet dry voeten: den opganck is van vijf trappen.

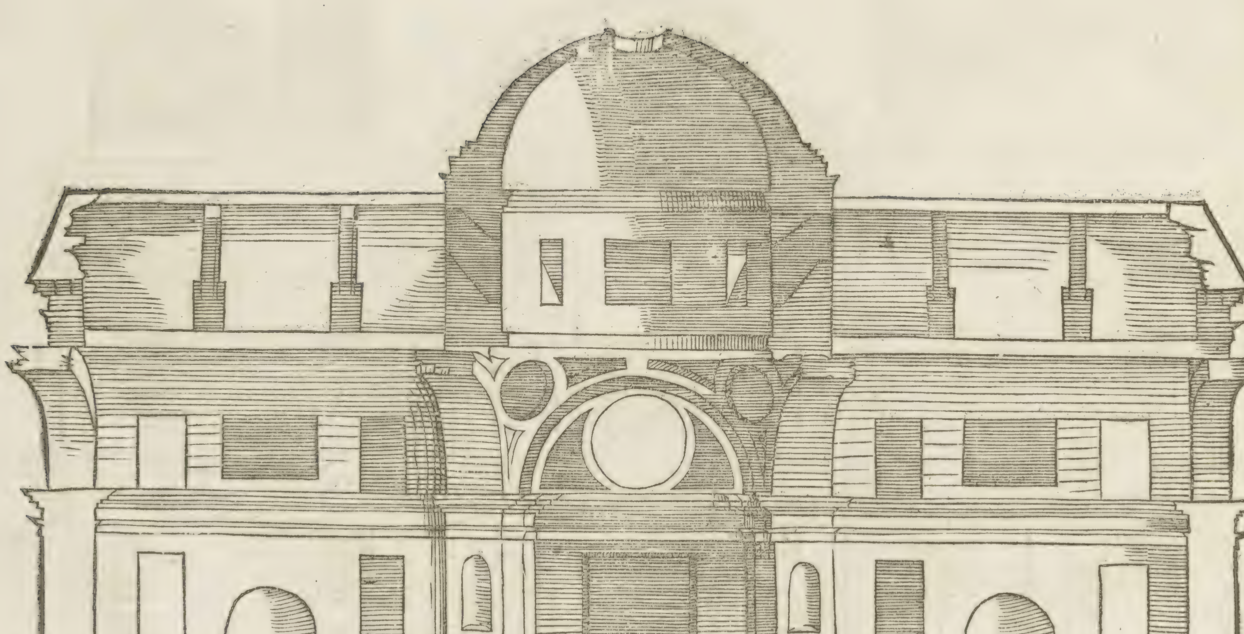

De buytenste ortographie vanden viercanten ghecruysten temple sietmen hier onder/ ende is aenden inganck breet vierenveertich voeten: ende is hooge van opden terdt tot boven die Cornice/ dertich voeten. Dat cornicement/ hout vijf voeten: de reste blijft voor de pilaren welcke Jonijck zijn sullen. De tweedde ordine is hooghe tweentwintich voeten: de hoochde salmen delen in sessen/ een sal voor dat cornicement zijn/ ende d'ander vijue voorde Corintesche colomnen. Dees twee ordinen sullen den Tempel ombanghen/ waeraf dat ghy de maten halen sult inden vierden boeck. Dat dack sal thien voeten hooch zijn: maer hier te lande daert vele wayt/ reghent/ ende sneeut/ daer macht wel hoogher steken. Boven den vorst van dees frontispitie oft dack/ sal een Cornice comen van twee voeten/ daer op sal den ketel oft dat rondt welfsel rusten/ hebbende boven int t'hoochste een lanterne / den welcken hooghe is thien voeten / sonder zijn dack. Dat deel gheteeckent C. betoont dat dack oft den geuel van binnen: ende dat ander geteeckent met der. L. betoont eene vanden vierhoekighen capellen. Ende al staen dees vijf trappen totten opganck/ alleenlijck aen dees duere/ soo behoorense nochtans aen d'ander twee deuren ter zijden oock gemaeckt te worden. Ende dat ornament vander deuren / salmen inden voorsz. vierden boeck inde ordine van Jonica wel vinden.

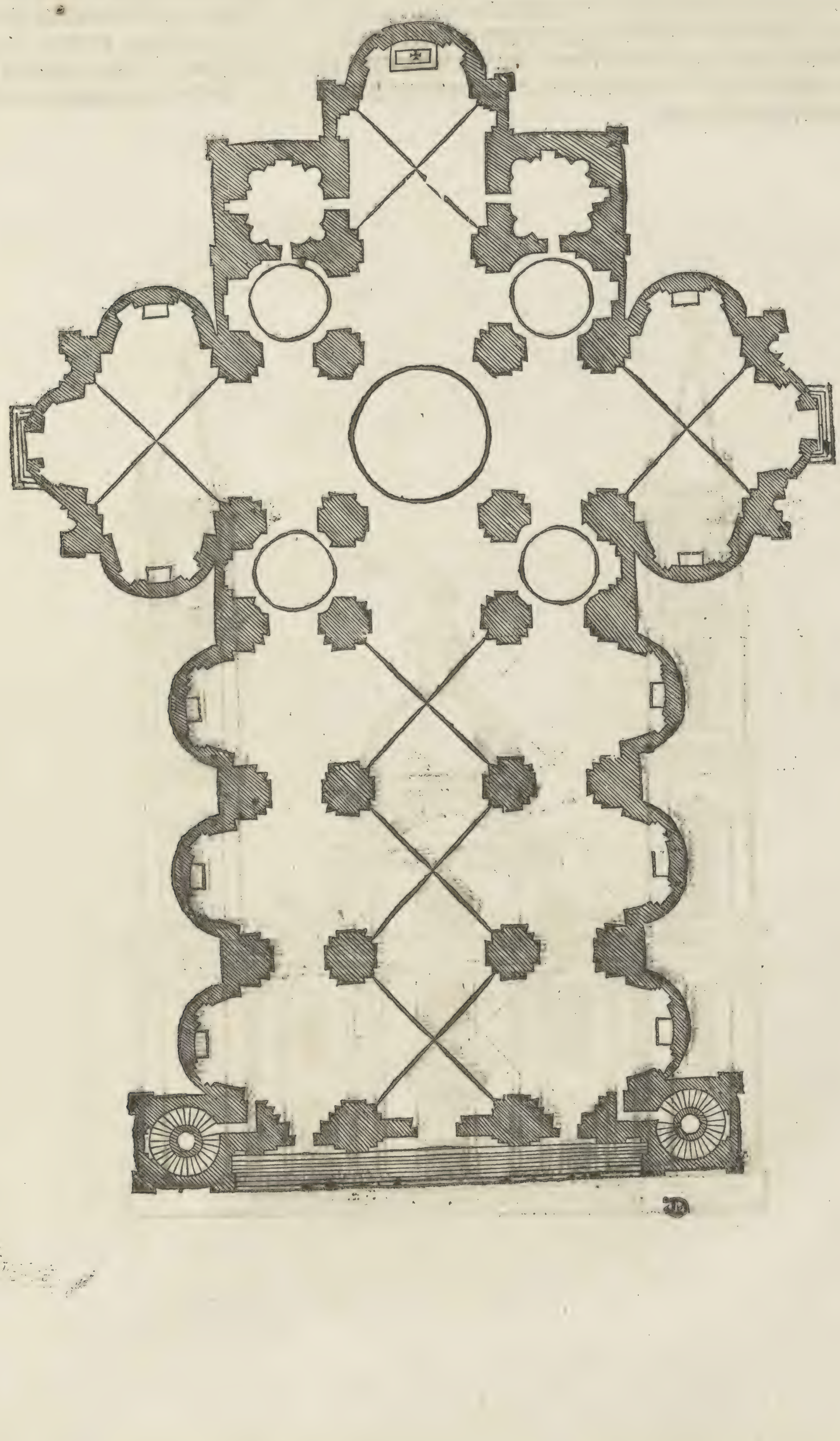

Van diversche formen der Templen.

ALs wy nu desen viercanten ghecruysten Temple van buyten ghetoont hebben/so siedy hier onder dat deel van binnen/ gelijck oft hy diametralick over den centre in tween ghesneden ware. Ende ten eersten sprekende vanden middelt daer die Tribune op staet/ daer ist van aenden hoeck des pilasters tot aenden anderen dertich voeten. Van op t'pauiment tot int hoochste vander Cornicen zijnt oock dertich voeten. De hoochde van dier Cornicen Frisen ende Architraben houdt vijf voeten/ ende dese sal van binnen rondtsomme den Tempel gaen. Boven dees Cornice rusten die bogē/ welcke die tribune dragē. Bovē die bogē comt eē grote fascie/ van daer opwaerts salment hoogen vijftien voeten. Ende die cornice/sal twee voeten houden/maer sal weynich oversteken/om dat welfsele niet te belettene. Van deser cornicen nederwaerts nade fascie/ salmen achte treckende vensters maken van seven voeten viercant/gelijckmen dat inde figure siet. Die lanterne/sal wijdt zijn vijf voeten. Van aen dat pauiment tot aent gat vande lanterne/ salt seventseventich voeten hooge zyn. De plaetse daer den hoogen altaer staet/comt tegen over den principalen inganck. In dat groot viercant machmen een altaertafle setten/ende daer boven sal een groote ronde venstre comen/gelijck oock boven alle vier de deuren. De tweede syde en behoeuick u niet te beschryvene/want deur den grondt ende dees figure/machmense lichtelijck begrijpen. Al en is hier oock van geen torens vermaent/so machmender wel ten minsten twee boven die capellen in de hoecken setten. Oock gelijck dicwils in meer plaetsen verhaelt is/mach de Architect duer goede redenen sommige dingen veranderen: want al ist datmen in Italien ende andere heere landen (daert meest altijts sonneschijn is) cleyne vensters soect om de coelte te hebbene. Dies niettemin die Noordwaerts woonen daert romatijck ende dicwils doncker is/mogen na gelegentheyt de vensters wel grooter maken ende den Tempel meer lichts geven/ sonder d'ordine te brekene/ ghelijck int vierde boeck vanden Veneetschen huysen gheseyt is.

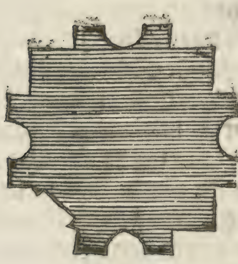
Alsoo ick in mijnen vierden boeck belooft hadde/soo heb ick diversche manieren van Tempelen ghetoont/te weten: rondt / eywijs/ viercant/vijfcant/sescant/achtcant/ende cruyswijs: niet alleenlijck na de maniere vanden Antiken / maer oock dieneyde voor de Christenen/ghelijckmen dierghelijcke formen in Italien ende elders noch maeckt/waerby dat ickt wel hadde moghen laten: maer midts datmen de Templen oft Kercken hier te lande lanck/ende oock cruyswijs maeckt ghelijck Raphaels gront (van Sinte Peeters Kercke te Roome) in mijnen derden boeck/soo sal ick noch twee oft dry manieren hier van sulcker formen setten/achtervolghende daer in die maniere vanden Antiquen. Den grootsten deurganck oft wandelinghe midden inden beuck is wijt dertich voeten: de twee smalste zijn wijt vijfthien voeten: de pilasters met haren platten pilaren/houden t'allen zijden vijfthien voeten. De dry capellen van halven circule besyden de twee cleynste wandelinghen/zijn wyt vijfentwintich voeten/ende sullen wat buyten den muer staen. Den diameter vande tribune houtsessendertich voeten: die vier cleyne tribunetten oft ronde welffsels zijn in diameter eenentwintich voeten/maer sy en sullen den dake niet uutcomen. Dat cruysweerck heeft op elcke zijde een deure/ende die dry halve cirkelen zijn elck wijt vijuentwintich voeten: den achtersten halven circle daer den hooghen altaer staet/is wijt eenendertich voeten. Bezijden den choor zijn twee achtcantighe sacristien/houdende in diameter eenentwintich voeten. Voren aenden grootsten inganck des tempels is de middelste deure wijt twaelf voeten/ende die twee cleyn deuren ses voeten: op de zijden comen twee torens/wijt sevenentwintich voeten. Binnē die windē eltrapp staet een wijt gat/om de clocken op te doē/ ende al heeft desen tempel veel trappen men machet wel min maken.

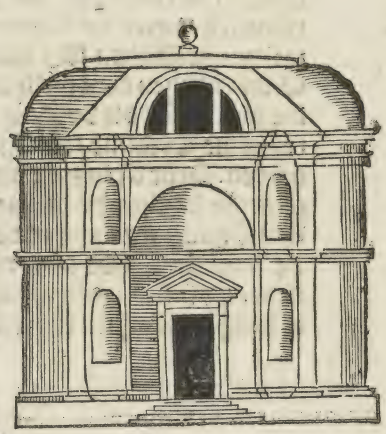

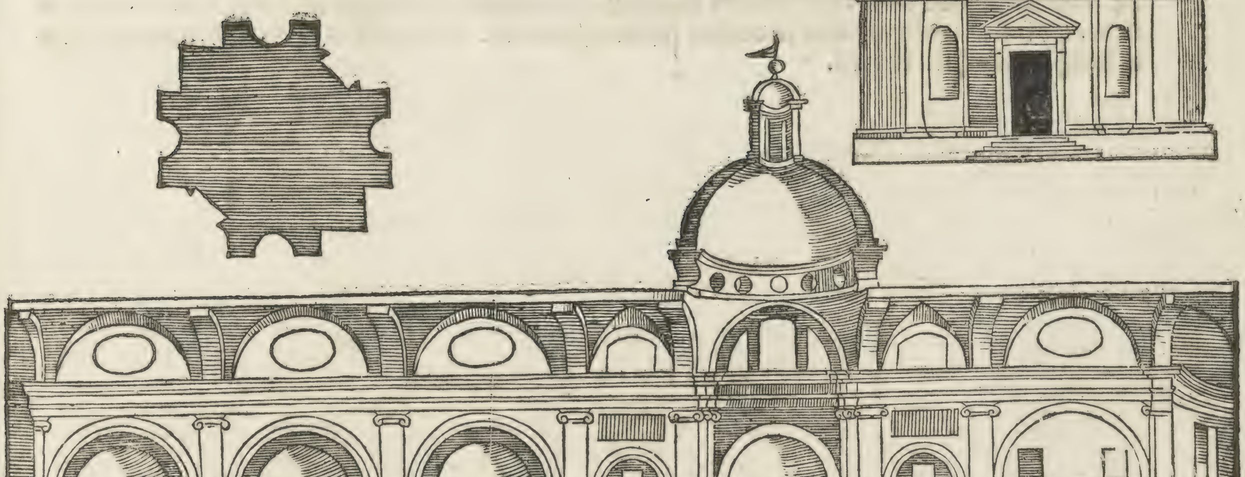
DIt is d'opstaende vanden voorghetoonden gront/daer af dat d'eerste cornice hooghe staet tweentsestich voeten: die welcke hoochde in sessen ghedeelt / soo salmen d'een deel voor cornice frise ende architrabe laten/ ende die reste sal voor die platte pilaren syn / die selue sullen breet syn vijf voeten/ende van dorijcssen wercke. De middelste deure is hooghe vierentwintich voeten/ de twee cleynder besyden sullen twaelf voet hooch syn. Men sal die groote deure ende die cleyne vercieren/ alsoomen in dees figuere siet/nemende de particulare maten wt d'ordine vande Dorica in mijnen vierden boeck. Die eleuatie oft verheffinghe inden middelt sal tot boven de cornice hooch syn vyfentwintich voeten: ende de cornice vander seluer/sal dat vierde deel minder syn dan d'ander cornice daer onder/ghemaeckt nade forme vanden dorijcssen capiteele. De frontispicie is hooghe vijfthien voeten: daer boven comt dat dack oft den ketele met synen lanterne daer oppe/ der welcker maten datmen uyt die voorgaende nemen mach. Beneden op d'eerste cornice besyden die middelste verheffinghe/salmen een basement maken dan vijf voeten hooghe / bouen dat selue basement salmen die tweede oerdine vanden torens setten hooghe tweeenveertich voet en halven/makende die cornice dat vierde deel minder dan d'ander / gheformeert na dat capiteel vande Dorica: die derde oerdine/ sal dat vierde deel minder syn dã de tweede/ ende cornice na advenant: die vierde oerdine/sal oock dat vierde deel minder syn dan de derde / eñ de die cornice naer advenant. De borstweringhe boven dees cornicen sullen vier voet hooch syn / ende van op die lijst tot aenden punct vander pyramiden sullen sessendertich voeten syn. De vensters machmen wt mynen vierden boeck halen.

DEes navolghende figure betoont den voorschreven Tempel van binnen / waer af dat die lengde ende breede inden gront verhaelt zyn / maer hier willen wy vander hoochden spreken. De cornicen sullen hooch staen / ende groot zijn ghelijck de buytenste / dats dat seste deel van tweentsestich voeten / maer sy sal nade Jonica ghemaeckt worden. Die platte pilaren sullen oock Jonics zyn. Die imposten / welck de boghen draghen / sullen oock Jonics zijn / der welcker formen eñ maten datmen altesamen in mynen vierden boeck vinden sal in zijn oerdine. Alle die capellen sullen haer licht by hen selven hebben / ghelijckmen siet: Boven die capellen sal dat welfsel met een mane ghebroken worden / om daer een ouael ront gat inne te maken / op dat het noch meer lichts geven sonde. Ende op dat de tribune ooc meer lichts dan vande lanterne hebbē mach so salmē vandē dake opwaerts eē frise met lystē maken / eñ setten daer ooc ronde licht gaten inne. Dees cleyne geslotē figuere / bovē desen Tempel alleen staende / betoont eene vanden zydeuren aen dat cruyswerc / waer af dat die deure wijt is tien voetē / eñ hooge twintich. Die architrabe frise eñ cornice onder het dack / al zijn de pilaren op een ander maniere ghebroken met der lijst vanden portale / sal nochtans accorderen met den cornicemente dat rontsomme den tempel gaet. Ende al en is hier oock niet ghetoont hoe dat die wijtste spatien oft wandelinghen tusschen die pilasters int cruys ghewelft syn / ende hoe dat die smaelste wandelinghen niet soo hooghe gewelft en syn / noch oock ghetoont en is de forme vanden cleynen ketelkens ende sacristien / soo sal die Architect dat selve wel connen imagineren wten grondt / want die hem sulcken werck onderwinden sal / en moet niet sonder verstant zijn.

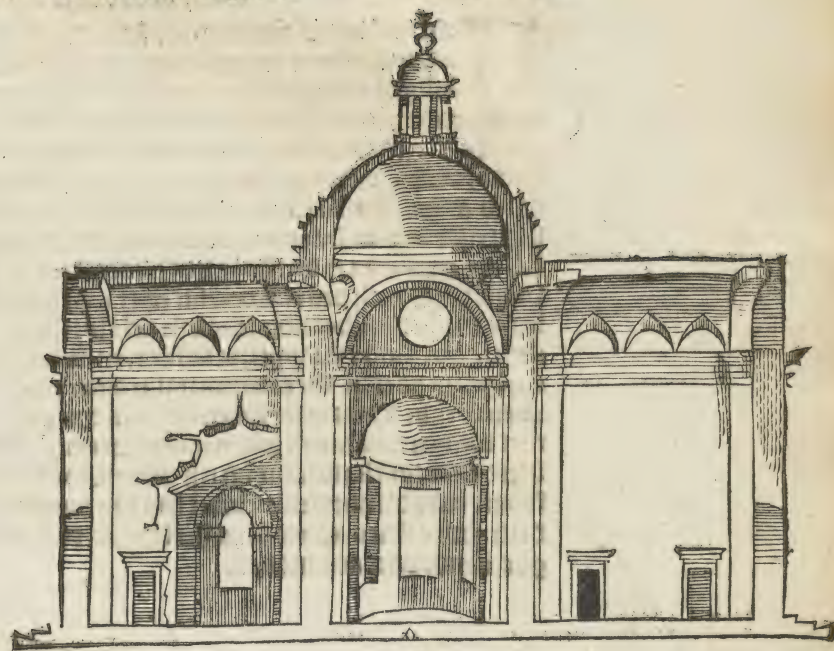
DEsen navolgenden Tempel is inden midden wijdt dertich voeten: Dat cruyswerck/ ende oock die Tribune/ t'samen met den hooghen choor/ houden elck dergheliicke dertich voeten. De bogheen welcke die Tribune draghen/ sullen wijdt zijn vierentwintich voeten. De pilasters opde syden daer de Nicchen staen/ sullen vijf voet breet zijn. Elcke zyde van dat cruysweck is lanck achtendertich voetē/ ende sullen elck een deure hebben. Dat deel voorden hooghen choor ten altaerwaerts/ is viercant. De pilasters met den Nicchen voor den halven circule vanden hooghen altaer/ zijn breet vijf voeten/ ende staen van een/ vierentwintich voeten. De Nicche oft halven circkel is wijt dryentwintich voeten. Inde twee hoecken ter syden den hooghen choor/ comen twee sacristien die sullen seventien voeten int viercant wyt zijn. Vande Tribune totten principalen inganck/ sullen op elcke zyde vijf capellen staē/ die sullen binnen vijfthien voet int viercant houden. Die mueren tusschen beyden/ sullen dick zijn vier voe en. De vensters/ sullen wijt syn ses voeten/ ende daer sullen die altaren staen. Den muer sal aende deuren dicke zijn vier voeten/ ende ter zyden daer de Nicchen staen vijf voeten. Hier voren sal een loge comen van veerthien voeten breet ende van achtentsestich voeten lanck. De Nicchen sullen breet zijn acht voeten. Op de zyden van desen poortale/ sullen die torens staen/ ende sullen ter zyden soo breet wt staen als dat cruyswere. Den Diameter binnen die torens hout achthien voeten/ ende al zijnse achtcant/ men machse oock viercantich maken. De windeltrappen staen binnen die dickte des muers.

Aengaende d'opstaende vanden selven Tempel/ ende sprekende eerst van dat poortael/ soo machmen midts hulpe vanden vierden boeck/ ende deur den grondt de particulare maten van deser ordinantien wel vinden: boven sal dat poortael plat ende sonder dack zijn/ om d'licht inden Tempel niet te benemen. Van opden terdt oft paueptsele/ tot boven die Cornice welcke rontsom den Tempel gaet/ sullen sevenentveertich voeten hooge zijn. D'erchitrabe Frise/ eñ Cornice houden vijf voeten/ die tweede ordine hout 37. voeten/ ende haer cornicementen sullen t'vierdedeel minder zijn dan d'ander/ Dees selve hoochde ende Cornicen sullen oock dienē voorde tweede oerdine vanden torene/ sal dat vierde deel minder zijn dan de tweede oerdine/ ende de Cornice sal ooc dat vierde deel verminderen: daerboven sal een cleyn verheffinge staen daer den ketel op rustē sal.

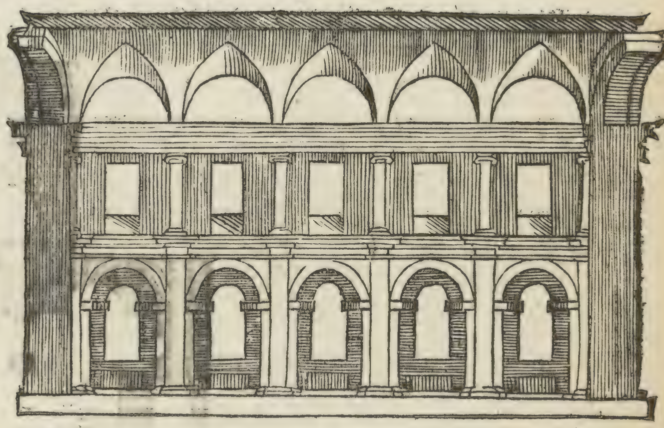
De figuren boven den ghesloten Tempel gheteeckent met A betoont dat binnenste deel vanden vijf capellen. De hoochde van aent paueptsel tot boven d'eerste Cornice/ hout sevenentwintich voeten: de Cornice sullen daer af die vier voeten houden ghemaeckt ghelijck een capiteel vande Dorica. Die andere bovenste Cornicen/ sullen van hoochden gelijck de buytenste zijn. Ende tusschen dees eerste ende die tweede Cornicen/ sullen Jonickse platte pilaren staen: tusschen die welcke dat die vensters ghesedt zijn. D'ander figuere boven die geseyde gheteeckent met B. betoont die Tribune/ den choor ende die zyden van dat cruyswerck/ metten openen ende blinden deuren. Deur d'een zyde die met wille ghebroken is/ siedy de sacristie van binnen. De Cornice onder de boghen die den ketel draghen is gelijck d'ander cornice die rontomme den Tempel gaet. Die Cornice die boven de boghen onder den ketel comt/ sal bastaert syn/ de lanterne salmen na de voorghetoonde lanternen maken moghen. Dat ander deel gheteeckent met C. is eene vande deure ter syden/ ende is alsoo in ronder formen ghedeckt. Die deure is wijt neghen voeten/ ende is hooghe achthien voeten.

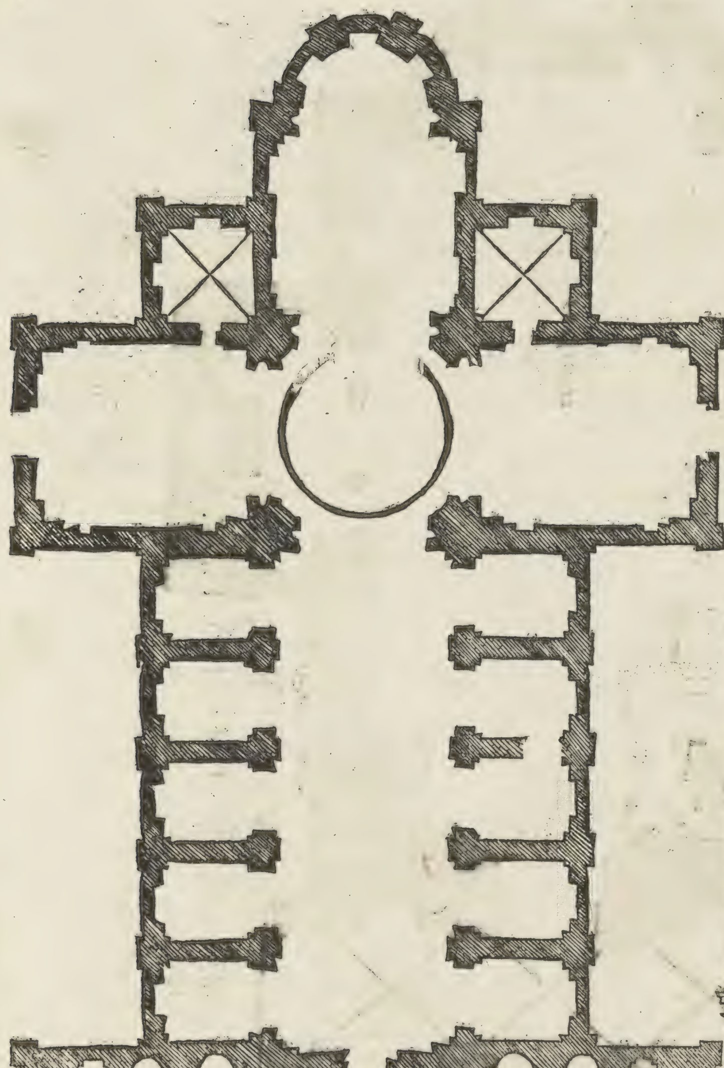
C

B

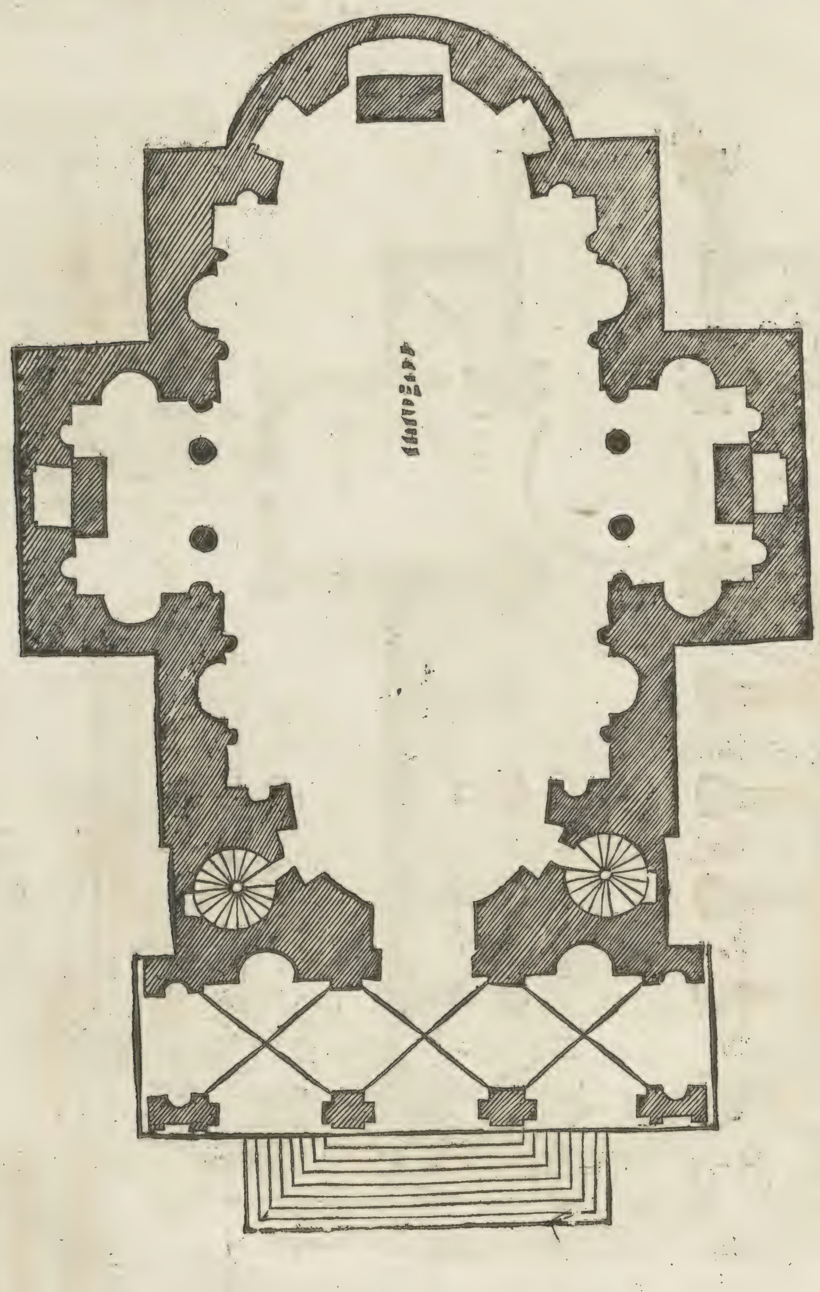
A

Van diversche formen der Templen.

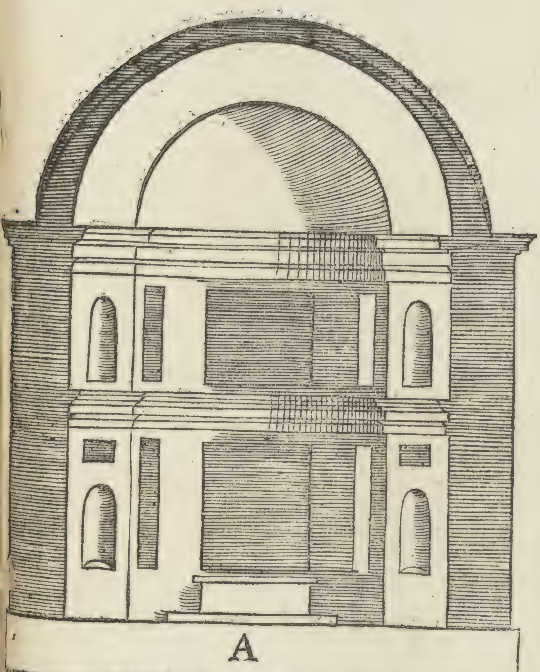
HOe wel dat in dees nederlanden seer schoone templen nade moderne ghemaeckt zijn / niet alleenlijck met drij wandelinghen inden bueck/maer oock wel vyue/ soo en is mijn meyninghe niet gheweest van sulcken grooten templen te schrijven/midts dat elcke stadt haer hooftkercken heeft. Maer dese syn alleene/om sulcken te maken ter plaetsen daer deur eenich ongeual de kercken vergaen zijn/midts datmen die hedensdaechs seer swaerlijck in grooter formen soude connen weder op brijnghen/tot deser meyninghe settick hier dees leste figuere noch slechter dan d'ander. Desen sal wijdt syn sessendertich voeten: ende lanck vierenvijftich. Op elck eynde voor ende achter/sal eenen halven circkel staen/hebbende vierentwintich voet in Diameter. Dié halven circkel daer den hooghen altaer staet/heeft twee vensters/elck wijt ses voeten. De deure vanden inganck des tempels sal acht voet wijt syn. Int cruys vanden tempel sullen twee capellen staen/hebbende inder lengden achthien voeten/ende inder breeden twaelf voeten. De venster achter den altaer sal wijt syn ses voeten. Alle die groote Nicchen zijn oock ses voeten wijt/ende die cleyne drij voeten. De colomnen zijn dicke twee voeten: d'intercolomnie inde midden is van ses voeten/ende d'ander ter syden syn van drij voeten die vier Nicchen binnen den beuck/ syn geciert met ronden colomnen inden muer staende. Buyten den tempel is een poortael van thien voet breet/ende lanck tweeenvijftich voeten. De hoochpilasters sullen breet syn ses voeten / als contreforten/ende d'ander sullen breet syn drij voeten. Binnen die dickte vanden muer sullen twee windeltrappen staen. Ende al en heeft desen tempel gheen torens/ soo machmense ghelijck die voorghetoonde daer aen maken.

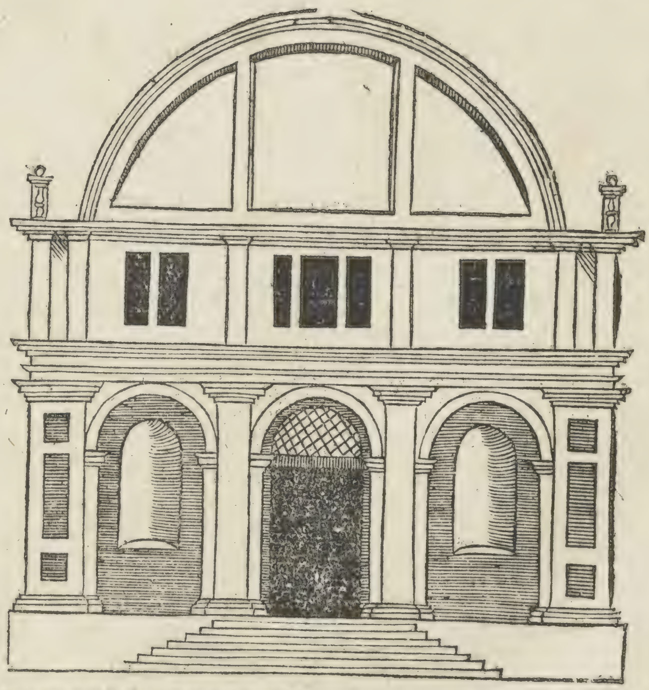
Dees figuere van binnen is goet te verstaen/ende vanden pauemente tot boven d'eerste cornice hout die hoochde eenentwintich voeten/daer af houdet cornicement dat seste deel: d'ander is voor die Ionijcsche colomnen. Dat pedestal vanden nicchen sal dat vijfste deel houden/daer op staen colomnen van corinthien. De frontispicien zijn drij voet boven die cornice: de blinde vensters daer boven machmen oock open maken. Die wandelinghe met de borstweringhe/boven dat portael/mortmen wat hanghende pauieren om d'water. Die Capellen vanden hooghen altaer gheteeckent met A. heeft die cleyne Nicchen hooghe seven voet en half/dat viercant boven den altaer/is voor een tafele/breet van thien voeten ende hooghe van twaelfven.

Den Tempel van buyten heeft zijn dorice cornice hooge gelijck die binnenste: dat deel vander tweeder oerdinen/heeft zijn pilaerkens met cornicen daeroppe van twee voeten/die welcke cornicen sullen gemaect worden na d'imposte vanden Theatre Marcelli in t'vierde boec/ende om dat boven besijden t'dack drij voet plaets blijft/soo machmen daer een ghaleerie maken/soo wel voor een cieraet als voor een ghemack. Dat dack machmen met loodt met schaellien decken.

A

Hier eyndet dat vijfste boeck der Architecturen tracterende van diversche Templen/ wten Italiaensche in Duytschen overghesedt deur Peeter Coeck van Aelst schilder/En is gevisiteert en geapprobeert by mijn Heer Joannes Goesswini van Oorschot/Prochiaen van sint Jacobs T'hantwerpen.
Met Previlegie der K. Maiesteyt/onderteeckent P de Lens.

Oeffininge
ofte
onderhoudin
ge der

Het Maecken der geo-metrische figuren

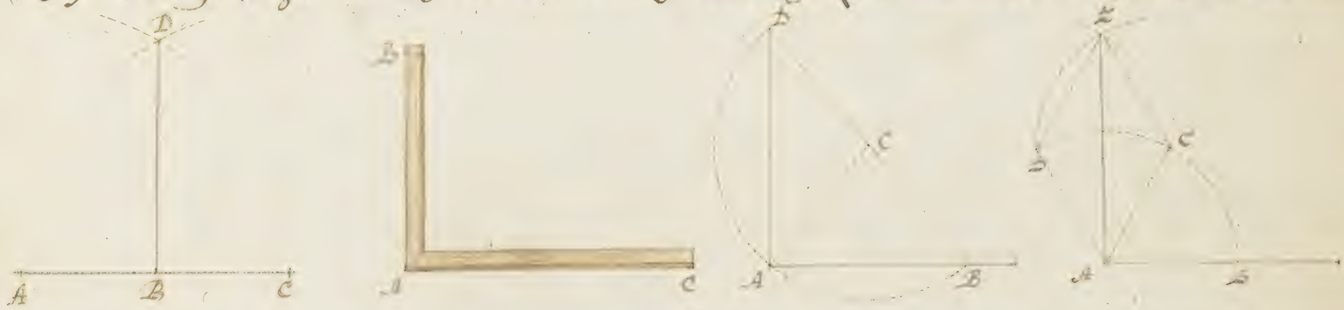
Het maecken der Geometrische figuren bestaet voornamentlijck in drie deelen, ten eersten in linien, als recht ende cromme, ten tweeden in vlacken ofte superficies, welcke veelderley sijn, ten derden in lichamen, de welcke van verscheyden vlackten werden begrepen, begrypende tusschen hen selven sijn inhouts grootheyt

Ten eersten het maecken van verscheyden linien

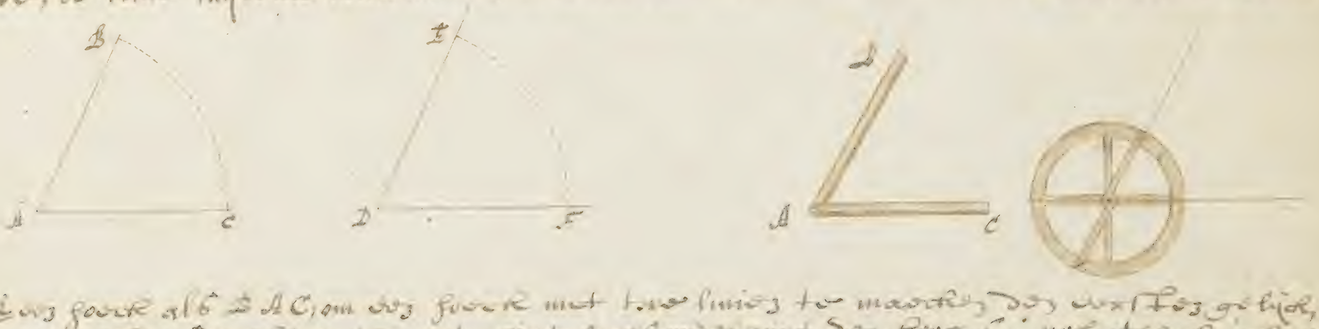
1 Tot het maecken van een rechte linie wort vereyst een liniael langs de welcke men een rechte rechte linie treckt gelijck dese forme aenwyst geteyckent met A B. sijnde de maniere op 't pampier. de Timmerlieden ge-bruycken in plaetse van die een bekrytte lijn om rechte linien te trecken

De cromme linien werden gemeynlijck met de passer gemaeckt, sijnde het bequaemste instrument der geometria, daer eer ick dese maeck sal ick eerst vande recht standige ofte perpendiculaeren beginnen die maecken met de passer gesocht werden ten eersten op verscheyden manieren de perpendiculaer

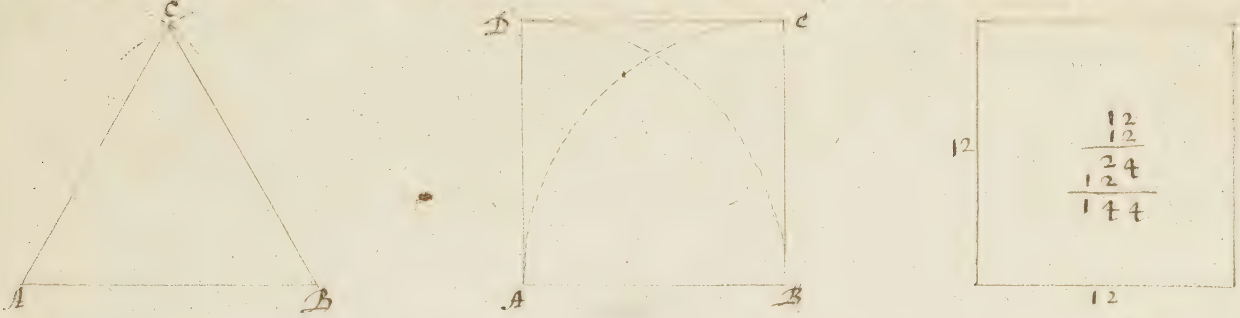
2, Om op een loot regte linie een perpendiculaer te trecken sulx geschiet in aldus ten eersten men maeckt op de linie twee puncten even wijt van het punt daer men den perpendiculaer begeert te stellen welck sijn in dese desselfde linie de punten A C uyt dese punten treckt men door de cromme ofte passer twee bogen boven de linie snijdende malcanderen in D van daer een linie getrocken tot B men heeft ...

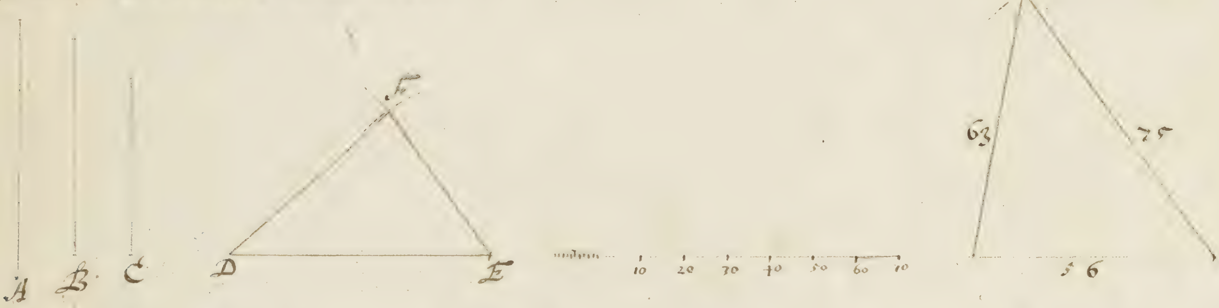
3 Een hoeck als BAC, om een hoeck met twee linien te maecken den eersten gelijck, ten eersten schrijf ick uyt het punt A als middelpunt den boog C, noch treck ick een linie om den anderen hoeck te maecken welcke is DF, uyt het punt D als middelpunt treck ick met de selve opening des boochs BC den boog EF, daer na neem ick met de passer de wyte van BC stellende de eene voet uyt het punt F inde nae gemaeckte booch comt in E van daer treck ick de linie ED, soo is den hoeck EDF het bewijs is door de 33 des 6 boecks Euclidis. De timmerluyden inde soldeeringen gebruycken twee linealen als de figure BAC aenwijst draeyende in A. De landtmeeters gebruycken een ront instrument om de hoecken het beter af te meten, welck is verdeelt in 360 graden sijnde vier rechte hoecken

Het Marken ber

4 Om op een voorgegeven rechte linie een vierkant te maecken te weten met gelijcke sijden ende hoecken, oock om een gelijck sijdigen driehoeck te maecken

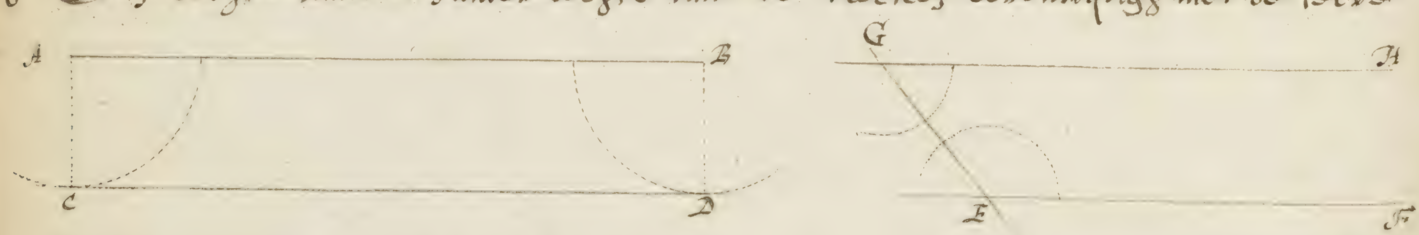

Om den gelijck sijdigen driehoeck te maecken op de gegeven linie AB neemt met de passer de lengte van AB stellende den eenen voet an wederzijden van de linie inde punten A en B en met den anderen beschrijft twee bogen snijdende malcanderen in C van daer getogen linien tot A en B soo is een driehoeck A C B gelijck sijdich.
Om t vierkant te maecken treckt uyt de punten A B. elck een perpendiculaer twee soo lanck als AB welcke sijn A D. \ BC treckt van D tot C een rechte linie soo is t vierkant volmaeckt

5 Om een Driehoeck te maecken van drie voorgegeven linien waer van de twee langer sijn als de derde ten eersten treck ick een linie soo lanck als de eerste welck is DE gelijck met A daer na begrijp ick met een passer de lengte vande twee linien elck int besonder daer mee beschrijf ick met de passer uyt de puncten D en E twee bogen snijdende malcanderen in F van daer den linien getogen van F tot E en D soo is de driehoeck volmaeckt. De lantmeters wercken op de selfde maniere, als bij exempel een driehoeck gemeten sijnde wiens gront is 56 roeden de sijde nae slinckerhant 63. ende nae de rechterhant 75 roeden werckt als voren begrijpende met de passer soo vanige deelen van dese maetschaele als daer roeden gemeten sijn

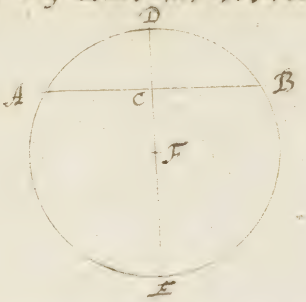
6 Een rechte linie een ander rechte linie te trecken evenwijdigh met de selve

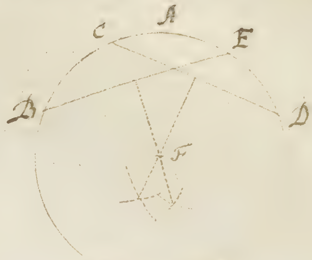

De voorgegeven linie sij AB. ick treck uyt de puncten A en B twee circkel bogen grooter sijnde dan een vierendeel rondts aant uyterste van dese bogen als an C en D. treck ick een rechte linie te weten CD. sijnde evenwijdich met AB.
Het velt gaet het aldus toe de voor gegeven linie sij EF. vant punt G begeer ick een rechte linie te treck evenwijdich met de voorgegeven, men neemt met en ijstrument hier voren verhaelt, den hoeck GEF. die selfde getogen van twee rechte hoecken soo rest den hoeck welck men int punt G moet hebben als sijnde den hoeck ECH, stellende het punt des ijstrument op G, ende door de besicht draeden ati gesien soo danigen hoeck als voren bekent sijnde, soo is GH evenwijdich met EF. door dijn door de 29 slite des 1 boeck euclidis den hoeck GEF, ende den hoeck EGH te samen even so groot moeten wesen als twee rechte hoecken

Geometrische figuren

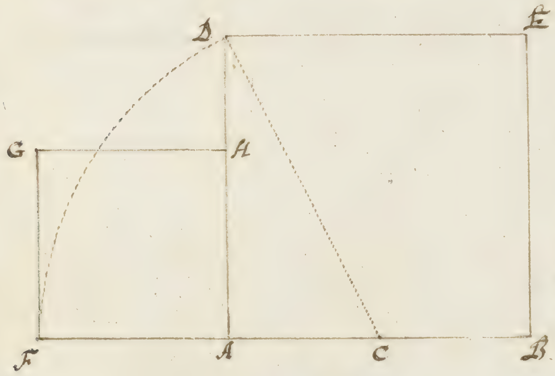
7 In een voorgegeven rondt het middelpunt te vinden, ooch hoe datmen nae een voorge-gegeven boogh een rondt sal voltrecken

Om 't middelpunt te vinden treckt int ront een rechte linie die met beyde eynden den omloop raeckt welcke is A B ent midden als C stel ick een perpendiculaere linie snijdende de ... is linie in twee gelijcke deelen, de perpendiculaer verlengt synde raeckt den omloop in D en E, deel deese in twee gelijck soo hebt ghy 't middelpunt in F. Om te voltrecken het rondt nae een boogh als B A D hier in soeckt het middelpunt als voor door de linien en bogen angewesen wert soo hebt ghy 't begeerde

8 Een rechte linie te deelen in twee deelen alsoo dat het minste stuck sulcke reden heeft tot het grootste als het grootste deel tot het gheheele

Voort getal laet AB syn 16.

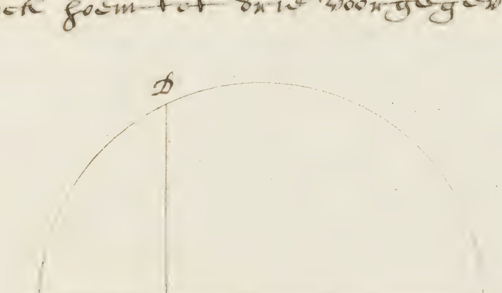
16   16 AD
½ 8   16
AC 8
64   256
64
√320 DC
8 AC
AF √320 ÷ 8
ofte AH

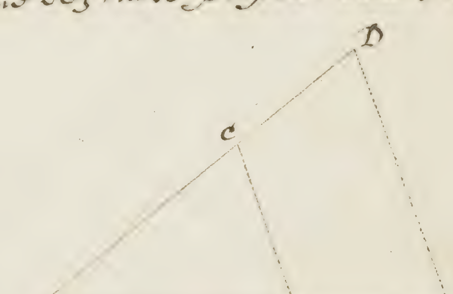
16 — DA
A √320 ÷ 8 AH
24 ÷ √320 DH

DH   HA   HA
24 ÷ √320 — √320 ÷ 8 — √320 ÷ 8
√320 ÷ 8
320 ÷ √2560
+ 64 ÷ √2560 + 64
384 ÷ √5120 / 24 ÷ √320 {16 ... 384 ÷ √5120

De rechte linie sy AB, op de selve beschrijf ick een quadraet daer na deel ick dese linie in twee gelijck in C, daer na neem ick met een openinge van een passer de wijte CD met de selve treck ick een boogh uyt punt C en verlenge de linie AB snijdende de boogh in F op het stuck AF beschrijf ick een recht viercant de snijt de linie AD in H soo is DH geproportioneert tegen AH als AH tegen AD, door de 11e des 2 boecks

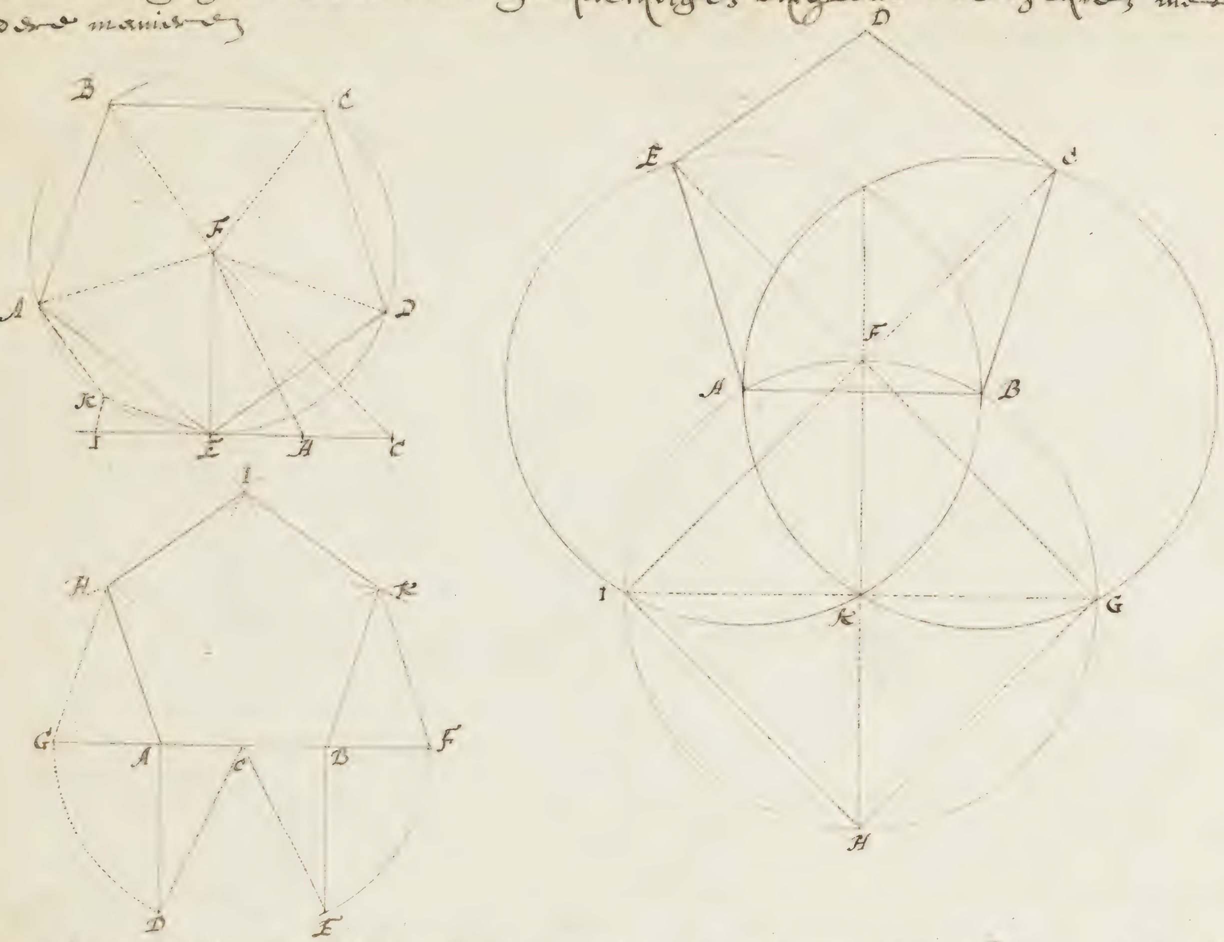
9 Om tusschen twee voorgegeven rechte linien een middel proportionael te vinden ooch hoe men tot drie voorgegeven rechte linien een vierde proportionael te vinden

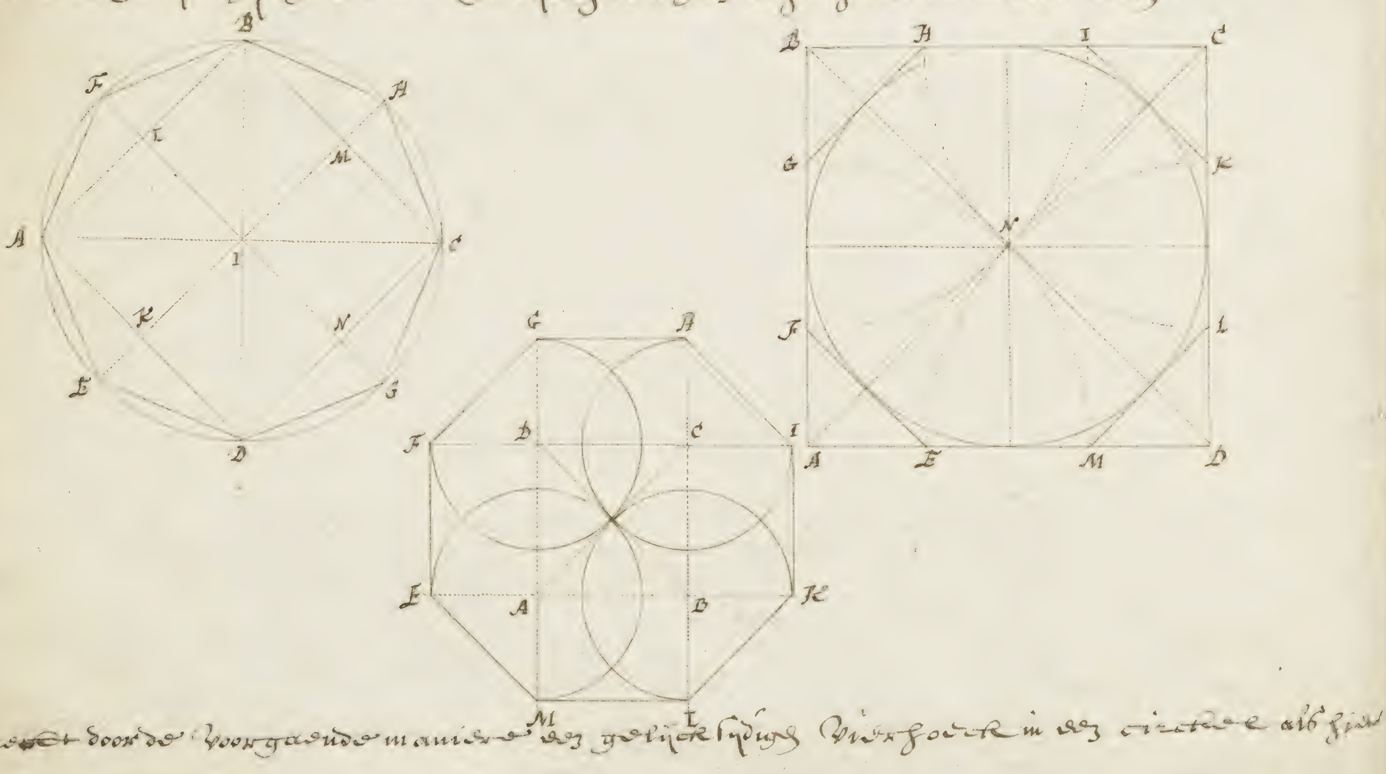
De voorgegeven linien sy AB. BC. dese voeght in rechte linie al malcanderen welcke is AC hier op als middelijn een halve circkel treckt uyt B een perpen-diculaer snijdende het halve ront in D soo is de linie DB middel proportionael tus-schen AB. BC. door de 13 des 6 boecks Euc.
Tot de drie linien AB. AC. CD moet men een vierde proportionael vinden te weten die geproportioneert is gelijck AB tot AC, een linie tot CD, voegt AC. CD in een rechte linie ende met AB maeckt een hoeck na believen. Welcke is CAE. verlengt AE recht uyt treckt van B tot C een linie al mede van D een tegenwydige snijdende de verlengde in E soo is de linie BE de vierde proportionael door de 12 des 6.

10 In een voorgegeven cirkel een gelijckzijdigen Vijfhoeck te beschrijven met mee andere manieren

Den voorgegeven Cirkel is A B C D E, t middelpunt F, deelt de halve middellyn als FE in twee deelen door de 11 des 2 Euc: waervant grootste deel is EI synde een syden vanden tien hoeck inden selven omloop, dese lenckte dan tweemal inden omloop gestelt synde als hier EK, KA, treckt van A tot E een rechte linie twelck is een syde vanden vyfhoeck door de 11 des 2 B: Euc: wort op een voorgegeven rechte linie ook een vyfhoeck beschreven, als mede door drie ronden, waer in mede sonder ontdeckte rontomloop een gelijck sydich vyrckant te beschryven te sien is

11 Om een gelijckzijdigen ende gelijckhoekigen achthoeck te maecken

Maeckt door de voorgaende maniere een gelijcksydige vierhoeck in een circkel als hier

Geometrische figuren

in desen den vierhoeck A B C D, deelt yder syde in twee gelycke deelen als hier in de punten I. L. M. K hier door treckt twee middel linien als E H F G, raeckende den omloop treckt dan van de hoecken des vierhoecks linien tot de voors. punten soo is den achthoeck gemaeckt hier by syn noch twee andere manieren, de eene om een achthoeck uitspringent te maecken de tweede op een gegeven linie

12 Om een gelyck sydigen gelyck hoeckigen twaelfhoeck te maecken

Maeckt eerst in den rondt een gelyck sydigen ende gelyck hoeckigen ses hoeck welckers syden syn de halve middellyn des voors. rondts, deelt dan yder syde vanden ses hoeck in twee gelycke deelen door de punten der selver deelinge treckt de middellyn so kan men den twaelfhoeck beschryven ende alle met der gelycke gelyck sydige figuren want door den 4 hoeck maeckt men den 8. 16. 32. 64 ende soo voorts verdubbelde figuren als door den 6 hoecken 12. 24. 48. 96. door den 5 hoeck 10. 20. 40. 80 hoecken en soo voorts

13 Om een Gelyck sydigen vyfthienhoeck, in den ront te beschryven

Int ront beschryft eerst een gelyck sydigen driehoeck, welckers syde is een linie onder-spannende een boog, maer in 2 halve middellinien ofte 2 syden van den seshoeck staen komen des selven ronts, als hier C E B ende inde ander rondom loop geteyckent met 15 — 5 — 10 teyckent oock in t selve rondt uyt den hoeck 5, een gelyck sydigen vyfhoeck gelyck met 10, exempel getoont is welcke is 5. 8. 11. 14. 2. treckt dan een linie van 11. tot dat sal een syde des vyftien hoecks wesen, t bewys is om dat de linien 5. 8. 8. 11. door de werckinge besluyt $\frac{2}{5}$ vanden omloop ende de linie 5. 10. $\frac{1}{3}$ des selven dit getrocken van $\frac{2}{5}$ rest $\frac{1}{15}$ voor 10.11

14. Uyt een voorgegeven linie die tusschen twee punten (soot valt) kromt, een ander linie te maecken die de selfde gelyckforming syn dat tusschen twee van gegeven punten

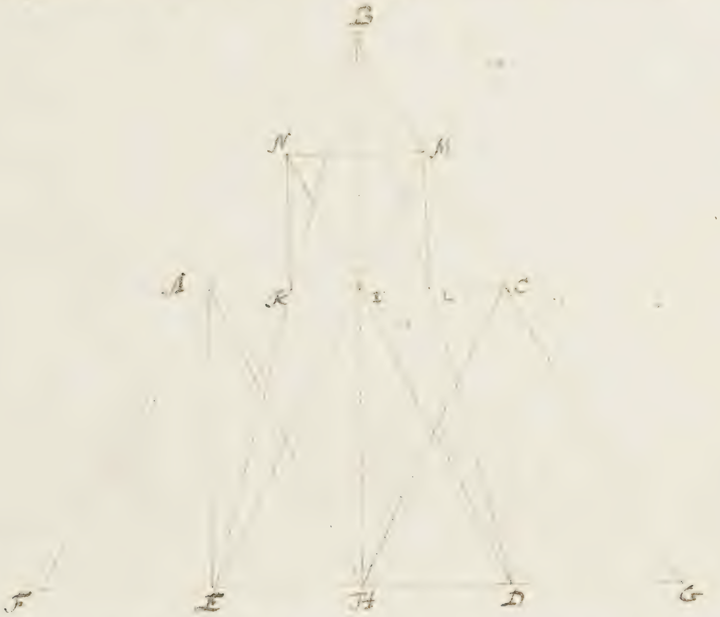

De Gegeven

Het macken der

De gegeven linie, synde een cromme linie is A C D E B haer uyterste paelen A B. de twee gegeven punten syn F G. caermen een gelyck formige linie is sal trecken trecht van A tot B een rechte linie als mede van F tot G, en den uytersten hoeck der gegeven linie als in C, tot ick een punt vandaer treck ick linien tot A. D. E. B. op de ander linie tot ick an weedersyden een hoeck den een gelyck A B C, synde F G H den anderen gelyck B A C synde H F G uyt het punt H maeck ick nog twee hoecken gelyck A C D. A C E welcke syn F H I. F H K so kannen daer de gevonden punten alle haeren te weten F H I K G een linie trecken die de voor gegeven gelycke formich syn welcke men bewysen can om dat alle de driehoecken twee en 6 des 6 hoeck evenredich proportionael syn. om dat de hoeck der werking gelycke syn

15 Om Inden gelyckzydigen drihoeck een recht Viercant te maecken

Maecket op den gelyckzydigen drihoeck een recht vierkant twelck is A C D E, verlengt de Grondt an weedersyden verlengt mede de twee syden des drihoecks te weten B C. B A. tot datse de verlengde grondt raecken twelck geschiet in F ende in G, deelt de grondt linie in twee Gelyck twelc compt in H, ende vandaer een linie getogen tot B als mede van D tot B, en van E tot B, treck oock linien uyt D en E door I komt in N ende M. dese voorss. vier linien deelen den voorss. drihoeck in soodanige deelen als men behoeft om een recht vierkant in te maecken, om dat men bewysen can dat alle de linien proportionael syn als mede gelyck evenwydich.

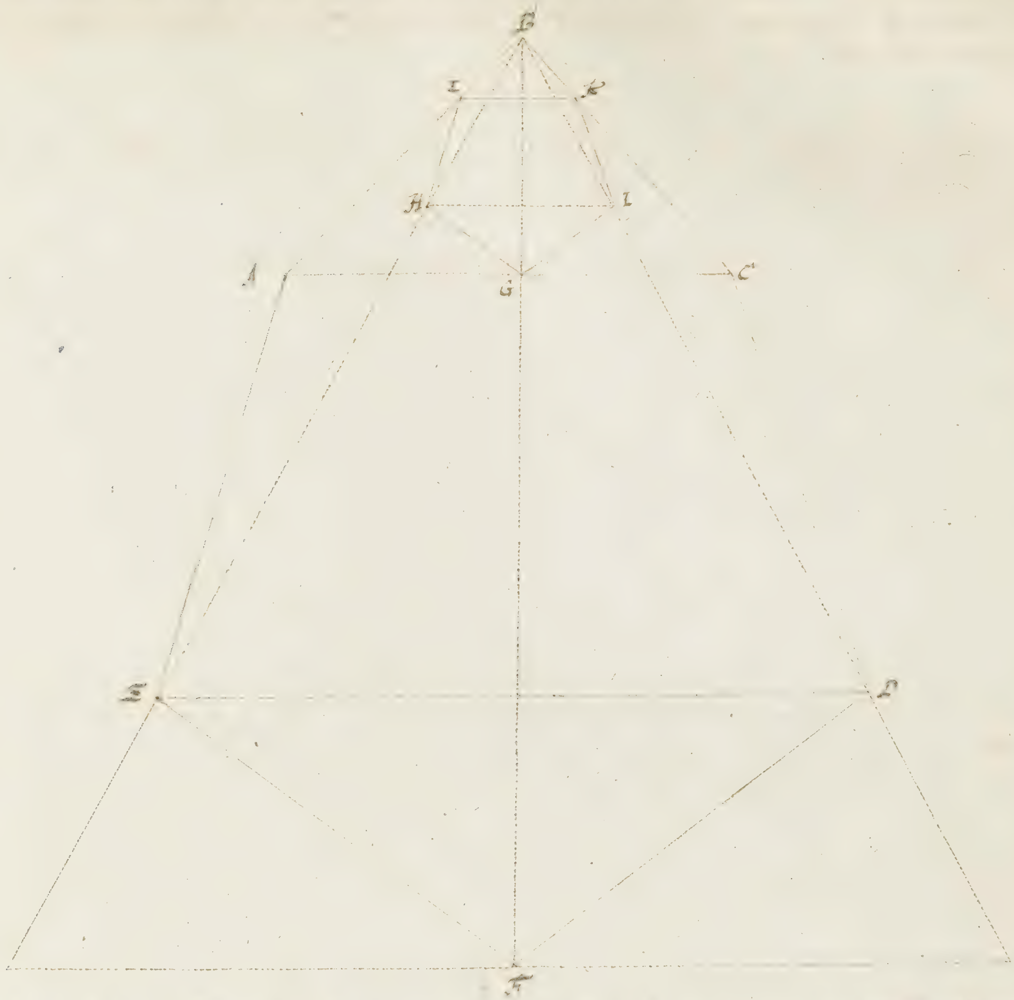
16 In een Rechthoeckich recht sydich Viercant een gelyck sydigen drihoeck te maecken

Beschryft om t viercant een Ront ende beschryft uyt den hoeck B een gelyck sydigen drihoeck als hier D B C door het 13 exempel, vande welcken waer vande twee syden D G. B D. den vierhoeck snyden in H en I, als trecket van H tot I een rechte linie soo is den drihoeck H B I. met syn kant gemaeckt des gelycke kannen het mede inden vyfhoeck doen

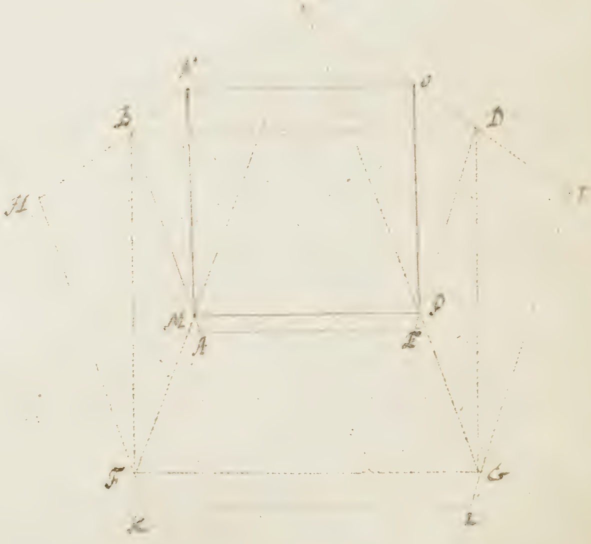
10 In een gelijck sydigen Vijfhoeck een gelijck sydigen drijhoeck te maecken, als mede in een gegeven drijhoeck een gelijck sydigen Vijfhoeck te maecken

Dit is voorstel staet de Figure claerlyck afgeteyckent hoe dat men een gelijck sydigen drijhoeck in een Vijfhoeck sal maecken, ten tweeden om in eenen voorgegeven drijhoeck ABC een Vijfhoeck te maecken, maeckt op den gront als AC een gelijck sydigen Vijfhoeck welck is in desen ACDFE. treckt van F tot B een linie die snijdt de linie AC in G treckt oock van E en D linien tot B. treckt nu uijt t punct G twee linien parallel met FD. FE. snijdende de linien BE. BD in H ende I treckt nu vant punt H een linie evenwijdich met AE welck is HI. oock van I tegen DC welck is IK voorts treckt van L tot K een linie so is den Vijfhoeck GHIKL inden drijhoeck beschreven. 't bewijs is door dijn alle de linien vanden Vijfhoeck inden drijhoeck evenwijdich met den Grooten drijhoeck sijn

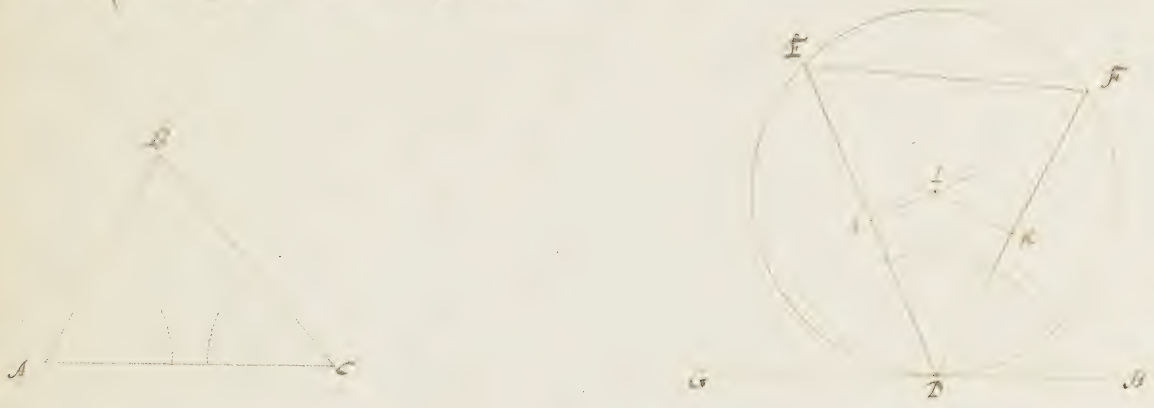
11 Om een vierhoeck in een Vijfhoeck te maecken als mede een Vijfhoeck in een vierhoeck

Int 17 Capittel is beschreven hoemen een gelijckzijdigen Vijfhoeck in een drijhoeck sal maken daerom maeckt als daer geleert is, te weten maeckt op de zijde vant vierkant een gelijckzijdigen Vijfhoeck. ende op de linie inde twede figure die twee zijden vanden Vijfhoeck onderspant, maeckt een Vierkant en wercket als voren geleert is van evenwijdige linien ende gelijcke hoecken

19 In een voorgegeven rondt een drijhoeck te maecken welckes hoecken den voorgegeven drijhoecke hoecken gelijck sijn

Eerst treck ick een linie die het rondt raeckt als hier G H int punt D, uijt punt D op de linie GH maeck ick een hoeck even soo groot als den hoeck A, en trecke de linie DF, op de welcke wort gemaeckt een hoeck gelijck C. welcke is EDF. ende getogen DE, en van E tot F een linie soo sijn de hoecken des drijhoecks even groot met de hoecken des drijhoecks ABC. door de 2 [illegible] des 4 boecks euclides
Een ander drijhoeck DEF voorgegeven waer om en een cirkel den rant te schrijven soo deelt 2 sijden welcke het sijn in twee gelijcke deelen en treckt uijt de selve punten twee rechtstandige linien die snijden malcanderen in I. t welck is het middelpunt

20 Om een lanckront oft Ovael te maecken

Het lanckront oft ovael wort op verscheyden manieren gemaeckt ten eersten maeckt men het door 2 ronden sijnde het eerste dat men maecken mach, door twee rechte vierkanten can men het selfde mede maecken. daer sijn noch verscheijden andere manieren, gelijck geschiet met de opening van een passer. op de stylen van een tafel, offe ronde pilaer als mede soo men eenich ront hout schuijns afsnijdt

21 Om de gegeven lanckste ende cleijnste middellijn het lanckront te maecken

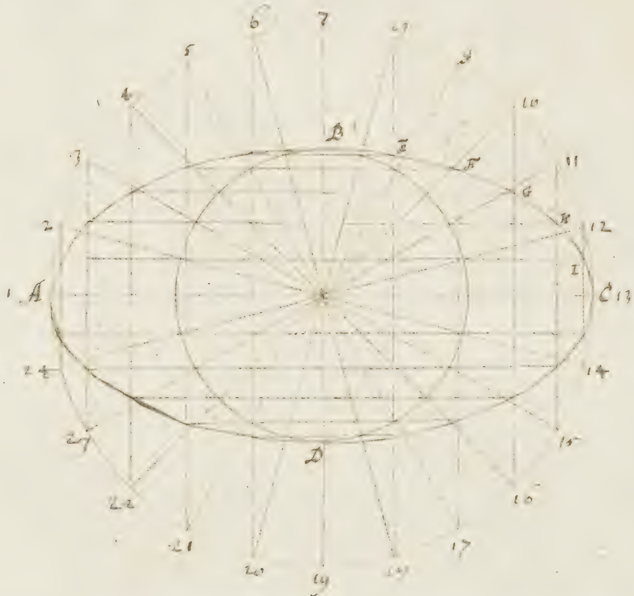

Om de cleijnste middellijn beschrijf ick een ront als hier ABC

Welckers half midlyn als DC. deel ick in eenige gelijcke deelen als hier inde punten 1.2.3.4. deele oock de grootste half middelijn EC in vier gelijcke deelen inde punten FGHC. nog treck ick door de punten D.1.2.3. an weedersijden rechtstandige linien die het rondt raecken, desgelijcks oock met de ander punten E.FGH. die even soo lang sijn als de linien ter weedersijden de punten D. 1.2.3. Ende aldus gedaen an weedersijden op de Grootste middelijn soo kamen door de selve punten een lanck ront trecken

Anders

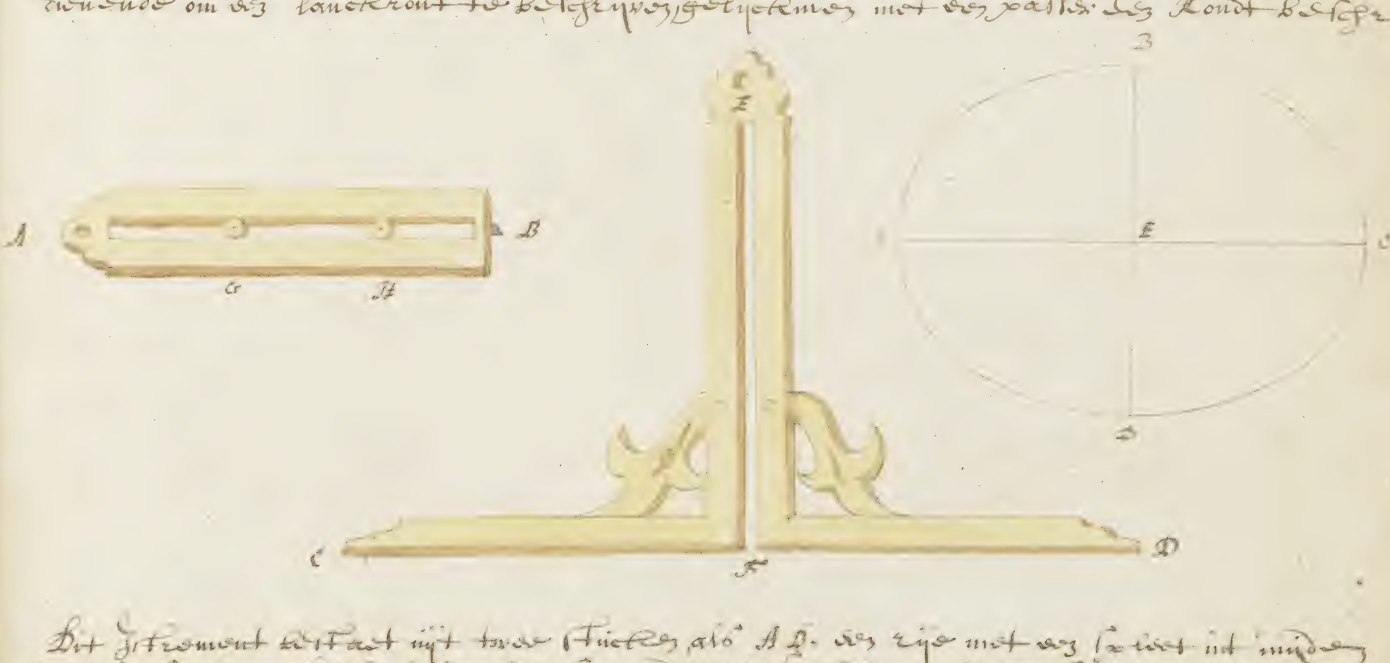
Laet in desen AC de Grootste en BD de Cleynste middelijn wesen

Om de Grootste midelijn beschrijft een rondt als mede om de Cleynste middelijn — deelt inden grootsten omloop in eenige gelijcke deelen als hier in 24. vande punten der deelinge treckt linien tot het middelpunt, die sullen den Cleynsten omloop in even soo veel gelijcke deelen deelen, treckt oock door de punten der deelinge rechtstandige linien door de Grootste midelijn alsmede rechtstandige uyt de punten des cleynsten omloop tot dat sy de ander rechtstandige uyt gelijcke deelen getogen sijnde, raecken. Welck sijn de punten inden omloop des lanckronts als hier inde punten B.E.F.G.H.I. ende soo voorts:

Anders

Stevyn. Beschrijft hier toe een instrument, twelck van Guido Vbaldus gevonden is, dienende om een lanckront te beschrijven gelijck men met een passer een Rondt beschrijft

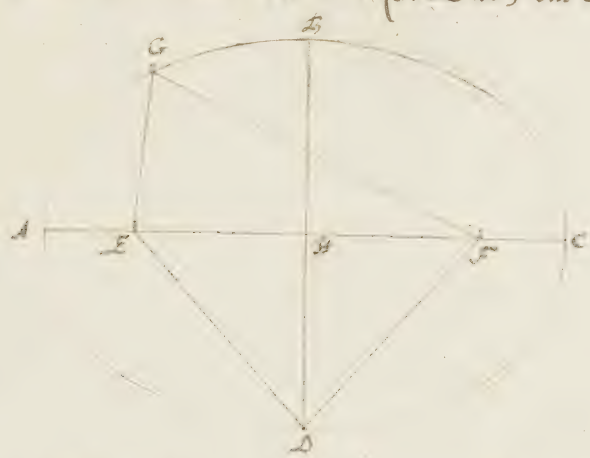

Dit Instrument bestaet uyt twee stucken, als AB. een rije met een spleet int midden daer in sijn twee stijfkens die rondt sijn en daer mede heen en weer schuiven mogen — CDE. sijn twee winckelhaecken oock met een spleet en beneen vast. B is een pen daermede den omloop mede teeckent.

het gebruyck daer aldus toe te doen. Men stelt het punt des styls H soo wyt vant punt, dat den omloop treckt, als de cleynste half middellyn. ende de punt des styls G soo wyt vant selve teycken punt als de grootste half middellyn. dit soo synde men leyt den rechten winckelhaeck langs de grootste middellyn. ende men streckt met den voorsten styl langs de linie en tasten den achtersten styl inde schaer boven, soo sal de punt den halven omloop trecken, ende dit gedaen ter ander syden vande linie soo hebt ghy den heelen omtreck

Ander

Om den lanckront met een draet te teyckenen om den gegeven cleynste ende grootste middellyn

Laet in deelen AC de grootste en BD de cleynste middellyn wesen, neemt met een passer de langte vande halve middellyn als AH of HC, stelt inden eenen voet int punt D ende met den anderen maeckt twee teyckens op de linie AC. comt in E en F. In dese twee punten stelt nagels. ende hecht aende selve punten een draet soo lang als AC, neemt nu met een penne offe priem den draet uyt A en soo voorts getrocken beschrijft ghy omtreck des begeerden lanckrondts

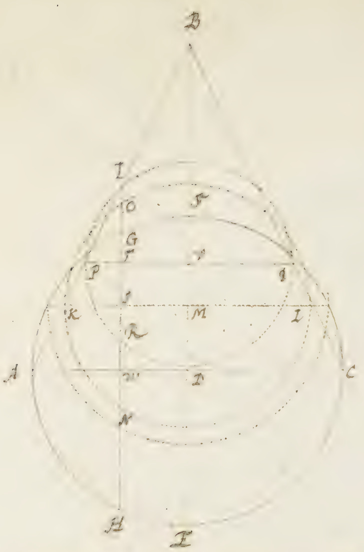
In een gegeven lanckrondt de grootste en cleynste middellyn te teycken

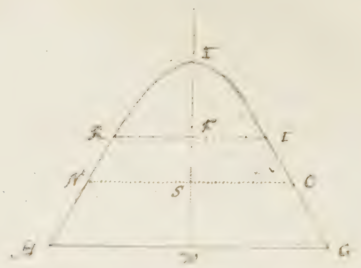

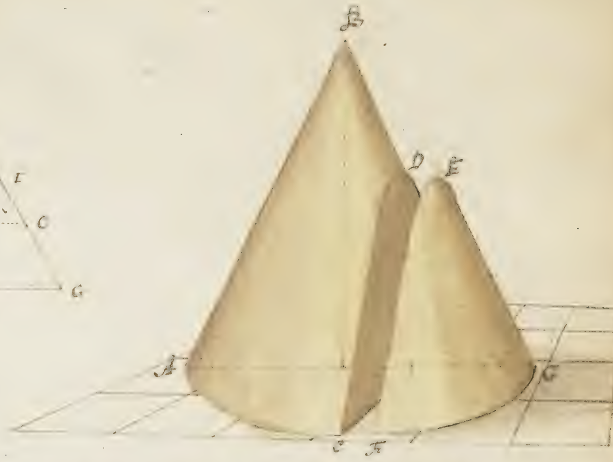
Treckt inden gegeven omloop twee even wydige linien als hier AB. CD. deelt elck in twee gelijcke deelen als hier in E. en F. hier door treckt een linie die met beyde eynden den omloop raeckt, haelt uyt het midden der selver linie (als uyt I.) een ront dat het lanck ront doorsnijt als hier, in K L M N. deelt inden boog K M. in twee gelijcke deelen als hier in o ende treckt door de punten O I een rechte linie dat sal de grootste middellyn wesen

Om een kegelsnee te teyckenen evenwydich met het middelste plack te weten van den rechthoeckigen kegel

De merkinge volgt

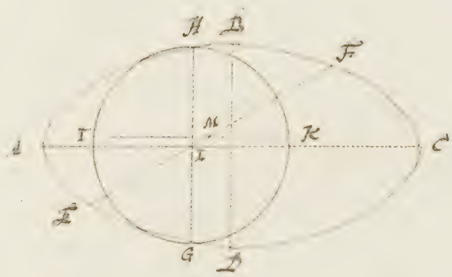

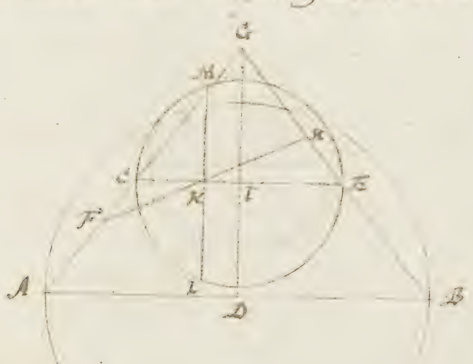
Ick trock op de middelyn AC den Rondt als AFCE. trock oock van B. tot E een rechte linie door het midden des ronts soo is BD de middelyn des vlacke uit midden des kegels — WA is de halve gront des kegelsnees treckt dan uijt punt W een linie evenwijdich — met BD welcke is WI. twelck is de hoochte des kegelsnees. treckt oock een linie na u welgevallen evenwijdich met AC. welck is KI. hierom beschrijft oock een rondt, soo is No. de tweede linie des kegelsnees welcke moet evenwijdich sijn met AG op der wijte van WR. ende soo voort de punten gesocht soo kan men den boch om treck trecken. Ende sal de form des kegels gelijck hier nevens staet sich vertonen.

Den Lanck ronts snee te teijckenen

De cleijnste en Grootste middelyn zijn AC. BD. de linie EF. is die de snee maeckt raeckende AC in L. hier door treckt een linie evenwijdich met BD welck is GH treckt uijt midden EF uijt M. een linie evenwijdich met AC dat den rondomloop raeckt in I en K. dit is de kleijnste middelyn en EF de Grootste om een lanckrondt te trecken. Gelijck sich hier een stuck gelijck een lichaem vertoont, dergelijcke werckinge doet men oock met een afgekorte kegel als mede van een pijlaer

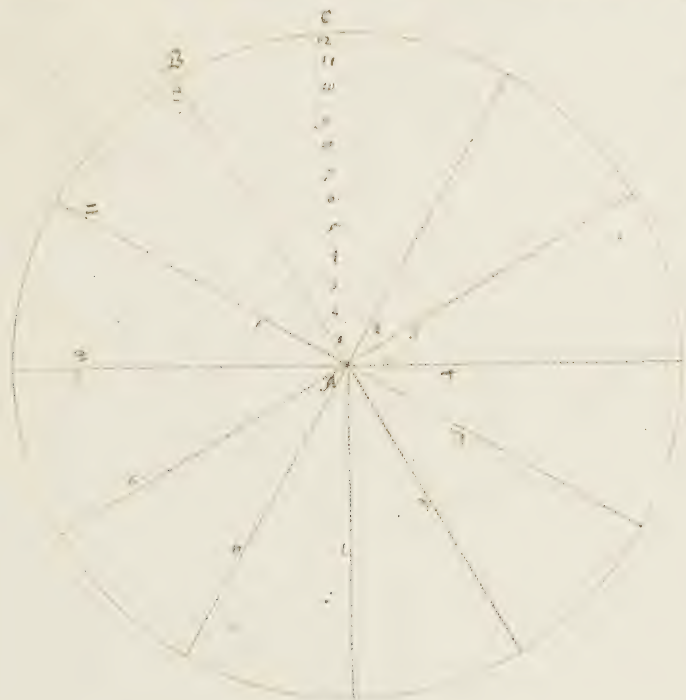

Dese Werckinge is van den kegel schuijns afgesnen

Om de kogellinie te teyckenen om de linie FH synde de lind, treckt door t midden als K een eevenwijdige met AB. welcke is CE. uyt midden als uyt I beschrijft een rondt om CE. treckt nu door t pint K. een linie eevenwydich met GD. welck is MI. raeckende het rondt in L ende M. soo is MI de cleynste en FH de Groot, de middellijn om een lanckront te maecken

Om een slangtreck te maecken tusschen twee voorgegeven pinten

De gegeven linie sy AB. om de selve beschrijft een rondt. twelck deelt in eenige gelycke deelen en treckt uyt de pinten der deelinge linien tot het middelpunt deelt oock de linie AC in eenige gelycke deelen, te weten in soo veel deelen als den omloop van t ront gedeelt is. sett nu 1 deel op de eerste linie als AC. 2 deelen op de 2. en 3 deelen op de derde linie ende soo voorts soo comt AB. 12 deelen treckt dan vervolgens door de pinten een cromme linie. twelck sal een slangtreck wesen

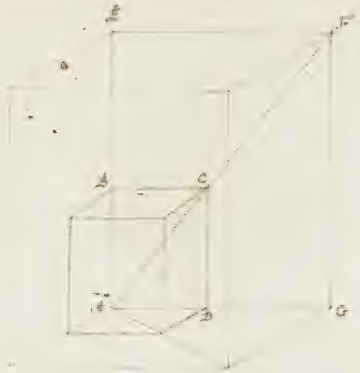
Twee linien voorgegeven synde, om een lichaem in soodanige form te maecken synde de grondt een vyrckant op de cleynste linie ende de hooghte de grootste

Maeckt op de linie B. een recht vierkant twelck is ABDC. stelt dan op yder hoeck een rechte rechtstandige linie even soo lanck als A. welcke syn AE. CG DH. BF. dese dan met linien aen malkander gesloten soo sullen daer. ses vlackten syn besluytende een lichaem synde van begeerde form. welck lichaem geschet synde vertoont is als hier bevenstaende figuer geteyckent met f.

Om op een.

Een plat lichaem op een begeerde hoochte na den ander gelijck formich te maecken

Der lichaem sijn plat is A B C D. de hoochte A E. daer men den ander op gelijck formich sal maecken treckt uyt den hoeck A door C een rechte linie welck is A F treckt nu van E een linie evenwydich met B C raeckende de linie in F. verlenght oock de linie A D en treck van F een evenwydige met C D. raeckende de verlenghde in G. desgelijcke doet oock met de Gront. + bewys is om dat alle linien geproportioneert of te evenwydich met malcanderen sijn de welcke sich aldus int verheven vertonen

Om een viergrondich lichaem te maecken

Maeckt vier gelijckzijdige drijhoecken an malcanderen gevoecht als hier nevenstaende ende die toegevouden alsoo dat de hoecken F B E malkanderen raecken ende vertoont sich als hier nevenstaende figuer aenwyst twelck een vaerde is.

Om een 6 grondich Lichaem te maecken

Ses viercanten aldus an malcanderen gevoecht sullen een teerlinck maecken

Om een acht grondich lichaem te maecken

De teeckninge volcht

Maeckt aldus 8 gelijckesijdige drijeancten ende die selve voegen an malkanderen gevoeght sullen het acht grondich lichaem begrijpen

Om den gelijckesijdigen twaelf grondt te maecken, so vervoeght twaelf gelijcksijdige vijfhoecken an malkanderen, gelijck in desen de figure int vlacke als mede int verheven vertoont wert.

Om den gelijcksijdigen twintich grondt te maecken

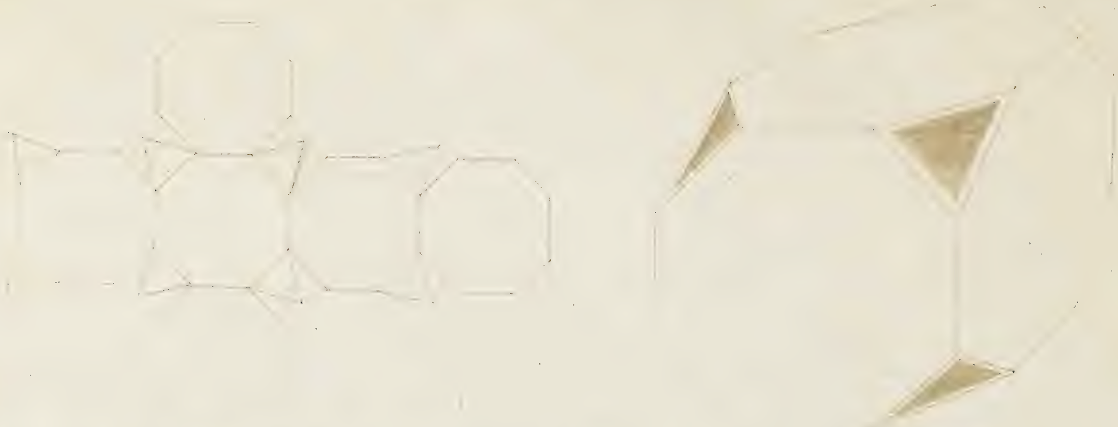

Vervoeght aldus 20 gelijck sijdige drijhoecken an malcanderen ende die toe gevouden sullen den 20 grondich lichaem vervatten, ende men kan geen gefigureert lichaem maecken, hebben de 20. gelijcke vlackten hebbende maer men canse in verscheyden ander sijden

Verwoegt 4 sesecanten en 4 driecanten an malkander die sullen het gesneden vier groondich-
lichaem maecken. door den syden deurdeelen

Verwoegt 6 achtcanten en 8 gelijck sijdige driecanten alsoo die sullen den gesneden
teerlinck maecken snijde de syden gesneden dan het 11. werck dijck hier vooren
als een achtcant uit en vier cant

Het marcken Dier.